

СВЕТОСЛАВА ФИЛИПОВА

**РИМСКИТЕ ПРОВИНЦИАЛНИ БРОНЗОВИ
МОНЕТИ В ГРАДСКАТА ТЕРИТОРИЯ
НА ПАУТАЛИЯ (II – III В.)**

София • 2025

СВЕТОСЛАВА ФИЛИПОВА

**РИМСКИТЕ ПРОВИНЦИАЛНИ БРОНЗОВИ
МОНЕТИ В ГРАДСКАТА ТЕРИТОРИЯ
НА ПАУТАЛИЯ (II – III в.)**

София • 2025

Svetoslava Filipova

Roman Provincial Bronze Coins in the Urban Territory of Pautalia (2nd – 3rd century)

Книгата се издава с финансовата подкрепа на Регионален исторически музей
„Акад. Йордан Иванов“ – Кюстендил

В памет на моите родители

СВЕТОСЛАВА ФИЛИПОВА

**РИМСКИТЕ ПРОВИНЦИАЛНИ БРОНЗОВИ МОНЕТИ
В ГРАДСКАТА ТЕРИТОРИЯ НА ПАУТАЛИЯ
(II – III в.)**

София • 2025

ProVias

Книгата е част от поредицата „Монетни колекции и монетни находки от България – Монографии“ (СССНBulg M)

The book is part of the series “Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria – Monographs” (СССНBulg M)

Издателски съвет:

Доц. д-р Валентина Григорова-Генчева

Доц. д.и.н. Красимир Кръстев

Гл. ас. д-р Лили Грозданова

Рецензенти:

Проф. д-р Дочка Владимирова-Аладжова

Проф. д.и.н. Иля Прокопов

© 2025, Светослава Филипова – автор

© 2025, Милена Йовчева – коректор

© 2025, Елена Филипова – превод на английски език

© 2025, Николай Везирски – графичен дизайн и предпечатна подготовка

© 2025, ProVias Sofia

Печат „Фабер“, Велико Търново

ISBN 978-619-92562-4-4

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	7
Глава I. Пауталия и Пауталийска област: местоположение, извори, историческо развитие, монетна циркулация.....	9
Глава II. Характеристика на археологическите обекти и селищата с открити провинциални монети.....	21
Част 1. Област Перник.....	21
1.1. Община Перник.....	21
1.2. Община Радомир.....	27
1.3. Община Земен.....	32
1.4. Община Брезник.....	34
1.5. Община Трън.....	36
Част 2. Област Кюстендил.....	40
2.1. Община Кюстендил.....	40
2.2. Община Невестино.....	63
2.3. Община Трекляно.....	66
2.4. Община Бобов дол.....	66
2.5. Община Дупница.....	68
2.6. Община Сапарева баня.....	70
2.7. Община Бобошево.....	70
2.8. Община Кочериново.....	75
Част 3. Област Благоевград.....	81
3.1. Община Благоевград.....	81
Глава III. Циркулация на провинциалните бронзови монети в градската територия на Пауталия (II – III век). Анализ и коментар.....	93
Част 1. Анализ на циркуляционната среда в антична Пауталия и археологическите обекти при Радомир, Кочериново, Мощанец и Покровник.....	93
1.1. Антична Пауталия (Кюстендил).....	93
1.2. Махала Арбанас, Радомир.....	99
1.3. Местността Тържището, Кочериново.....	102
1.4. Мощанец и Покровник.....	108
Част 2. Циркулация на отсечените в монетарниците на провинция Тракия монети в градската територия на Пауталия.....	114
Част 3: Циркулация на отсечените в монетарниците на провинции Мизия и Дакия монети в градската територия на Пауталия.....	133

Част 4: Циркулация на отсечените в монетарниците на провинция Македония монети в градската територия на Пауталия.....	143
Част 5: Циркулация на отсечените в монетарниците на Тракийски Херсонес и Мала Азия монети в градската територия на Пауталия.....	151
Вместо заключение.....	157
Използвана литература и каталози.....	167
Roman Provincial Bronze Coins in the Urban Territory of Pautalia (2nd – 3rd century) (Abstract).....	191
Приложение 1.....	201
Карти.....	230
Текст към илюстрациите.....	238
Табла.....	252

ПРЕДГОВОР

Целта на изследването е да се направи обобщен анализ на циркулацията на римските провинциални бронзови монети в градската територия на Пауталия през II – III в. Това са и териториалните параметри на темата. Хронологическите граници са от управлението на имп. Траян (98 – 117 г.), когато Пауталия получава градски права, до средата на III в. Краят на периода се обуславя от най-късните провинциални монети, открити в изследваната територия и отсечени при имп. Галиен (253 – 268 г.). Въпреки наличието на публикации, засягащи монетната циркулация в региона, на този етап липсва обобщаващо изследване върху темата. Нещо повече – липсва регионално изследване на монетната циркулация в посочените хронологически граници. Публикуваните в последните години корпуси на монети, сечени от градските управи, са прекрасен източник на информация, но целта при тях е друга – максимално пълно да се представи монетосеченето на конкретната монетарница. Анализирайки циркулацията на провинциалните монети, могат да се проследят както регионалните връзки и търговските контакти с близки и по-отдалечени градски центрове в границите на Римската империя, така и икономическите и политическите промени, и сътресенията, дали отражение върху интензивността на монетосеченията и натрупването на паричните масиви през различните времеви периоди.

По-голямата част от включените в изследването монети са открити при археологически проучвания и имат точен археологически контекст. Част от тях се обнародват за първи път. Включени са материали от нумизматичните фондове на регионалните музеи в Кюстендил, Перник и Благоевград и Общинския исторически музей в Брезник. Ползвана е и информация от бюлетините за колективни монетни находки и предишни публикации. Основният критерий при избора на включените в изследването екземпляри е тяхното местонамиране. За част от инвентираните в музеите монети не е ясно как са постъпили и къде са намерени, и поради това са изключени от базата данни.

Това проучване не би било възможно без подкрепата на редица колеги, ръководители на археологически проучвания в региона, които ми предоставиха възможността да работя с откритите при разкопките монети: доц. д-р Методи Даскалов, доц. д-р Здравко Димитров, гл. ас. д-р Веселка Кацарова-Попова, гл. ас. д-р Галина Дянкова-Грозданова, гл. ас. д-р Светослав Йорданов (НАИМ – БАН); Дойчин Грозданов (НИНКН – София); Юниан Мешеков (РИМ – София); Румен Спасов, Веселина Вандова, Венета Генадиева, Лидия Стайкова-Александрова (РИМ – Кюстендил); Василка Паунова, Филип Михайлов (РИМ – Перник). Изказвам сърдечна благодарност на д-р Нина Хаджиева (РИМ – Благоевград) и д-р Евгени Паунов за предоставената ми от тях информация.

ГЛАВА ПЪРВА

ПАУТАЛИЯ И ПАУТАЛИЙСКА ОБЛАСТ: МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ, ИЗВОРИ, ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ, МОНЕТНА ЦИРКУЛАЦИЯ

Пауталия (дн. Кюстендил) и Пауталийският регион се намират в централната част на Балканския полуостров и обхващат долината на Горна Струма (ант. Стримон), както и поречията и поречието на някои по-малки реки, осъществяващи връзката с долините на реките Джерман, Горна Места (ант. Нестус), Вардар (ант. Аксиос) и Морава (ант. Бронгус). От политико-географска гледна точка до втората половина на III в. Горнострумският регион се явява най-западната част на провинция Тракия. През територията на Пауталия се очертава естествен кръстопът. Пътищата с междупровинциално значение, минаващи през територията на Пауталийска област, са Диагоналният – в отсечката между Турес (Пирот) и Сердика, и трасето на пътя Сердика – Пауталия – Стоби, който се явява най-важната артерия, осъществяваща връзката с провинция Македония (Кацарова 2005, 212, 216). Част от трасето на пътя преминава през централната градска част на Пауталия като една от нейните главни артерии – *Decumanus maximus* (Слокоска 1989, 17 – 18). Другата важна пътна артерия, която преминава през Горнострумския регион, е тази по река Струма, която свързва река Дунав с Егея при Амфипол (Геров 1961, 244; Мешков 1989, 183; Кацарова 2005, 218). Първостепенен път свързва Пауталия с Филипопол. От Пауталия трасето му минава през античните селища при селата Невестино, Паничарево, местността Разметаница, Големо село и през Яхиново достига до Германия (Сапарева баня) (Иванов 1906, 25; Мешков 1989, 182; Кацарова 2005, 218). От Германия пътят прехвърля вододела между реките Струма и Искър при с. Сапарево и по долината на р. Лъкатница отива към с. Говедарци, минавайки по северните склонове на Рила и по долината на р. Марица слиза около с. Радуил. Оттам в източна посока по поречието на Марица трасето на пътя продължава към Филипопол (Геров 1961, 241 – 242).

Самият древен град е разположен в плодородната котловина на р. Стримон, между четирите планински масива: от север – Краище, от запад – Лисец планина, от североизток – Конявската планина, от юг – стръмните склонове на планината Осогово. Мекият умерено-континентален климат с влияние на Егейско море, плодородните почви, топлите минерални извори, многобройните рудни находища¹ правят Кюстендилската котловина привлекателна за поселищен живот от дълбока древност. Най-ранните материали от археологическите проучвания в центъра на съвременния град са от времето на неолита (Вандова 2016, 123, 134; Вандова 2022, 18). Антична Пауталия е основана в края на първото десетилетие на II в. в резултат на урбанистичната политика на имп. Траян. Тезата, че възниква на мястото на значителен тракийски племенен център от градски тип, с което се обясняват някои особености в топографията и градоустройството (Иванов 1906, 8 – 9; Слокоска 1989, 6, 14 – 15; Фърков 1991, 22, 25), търпи корекции, базирани на данните от археологическите проучвания през последните години (Кацарова 2005, 95 – 104; Кацарова 2022, 78 – 79). Твърде вероятно е при минералните извори да е имало голямо и популярно светилище (Кацарова 2005, 95 – 104; Кацарова 2022, 77 – 78), разположено в земите на дентелетите. При каптирането

¹ Железни, медни, оловни руди и златен конгломерат в Краище и Осогово; сребро в местността Сребърно коло под връх Руен; златоносен пясък в р. Струма и притоците ѝ.

на минералния извор в подножието на хълма Хисарлъка в началото на XX в. са открити значително количество монети, като най-ранните са от V – нач. на IV в. пр. Хр. (сребърни статери на о-в Тасос, тетрадрахми на Атина – стар стил, драхма на трако-македонското пламе бизалти (Прокопов 1988, 417; CCCNBulg II 2009, 20, 23). Намерени са монети на Филип II Македонски (359 – 336 г. пр. Хр.) (Прокопов 1988, 417) и Александър III Велики (336 – 323 г. пр. Хр.), гр. Истиея на о-в Евбея, Дирахион и Аполония в Илирия, тетрадрахми на Тасос и Атина – нов стил. Традицията да се хвърлят монети като оброчни дарове, продължава и в периода на Римската империя и Средновековието до XIV – XV в.

Според историческите извори дентелетите обитават горното и част от средното течение на р. Струма, това са днешните Кюстендилско и Дупнишко полета² и планините на запад до долините на Вардар и Морава (Tomashek 1882, 15f.; Tomashek 1893, 63; Иванов 1906, 1 и сл.; Геров 1961, 226). Тракийската принадлежност на племето не буди съмнения в историографията. Според някои версии дентелетите са част от племенната група на бесите (Tomashek 1882, 450; Parazoglu 1978, 101). По горното течение на Струма са земите на агрианите (Геров 1961, 230 – 236; Фол, Спиридонов 1983, 23 – 24, 115) и леите (Геров 1961, 230 – 236; Фол, Спиридонов 1983, 37 – 38), на юг са медите, а на запад съседни на дентелетите са пеонски и илирийски племена.

Основните сведения за дентелетите се свързват с елинистическата епоха. Според П. Делев, ако се приеме неособено сигурната им идентификация с датюлетите, споменати от Хекатей, дентелетите вероятно са засвидетелствани още през VI в. пр. Хр. (Делев 2013, 367). Най-ранното сведение дължим на Стефан Византийски, взето от съчинението „Филипика“ на Теопомп, където се описват събития от македонската история, станали през 342 – 339 г. пр. Хр. – тракийските войни на Филип II (Делев 2013, 367). След това първо известие за тях се говори в началото на II в. пр. Хр. при похода на Филип V в Тракия през 184 г. пр. Хр., насочен срещу одрисите, бесите и дентелетите (Полибий, XXIII, 8 = ИСИГТМ, 139 – 140). Вероятно по-късно дентелетите признават властта на Филип V, защото при втория му поход в Тракия през 181 г. пр. Хр. те се смятат за негови съюзници (*socii*). Тогава именно, поради липса на храна, македонските войски разграбват някои имения и села в земите им (Тит Ливий, XL, 22 = ИСИГТМ, 157). По време на гражданските войни в Рим през 88 г. пр. Хр. дентелетите нахлуват заедно с дардани и скордиски в Македония като съюзници на Рим. С тяхна помощ претор Гай Сенций Сатурнин печели победа (Геров 1961, 228). През 56 г. пр. Хр. са засвидетелствани последователно мирните или враждебни отношения към Рим, във връзка с което Цицерон обвинява провинциалния управител на Македония Луций Пизон, че е превърнал дентелетите от верни съюзници в най-ожесточени неприятели (Геров 1961, 228 – 229 и цит. л-ра).

За дентелетите се говори отново през 29 – 28 г. пр. Хр. при походите на Марк Лициний Крас срещу келтското племе бастарни. Както съобщава Дион Касий в „Римската история“, дентелетите и слепият им цар Ситас били верни съюзници на Рим (Дион Касий, LI, 23, 2-27, 2 = ИСИГТМ, 373).

Последното сведение за дентелетите у античните автори е от 16 г. пр. Хр., когато те заедно с келтите скордиски, предизвикани от римската власт, разоряват за пореден път провинция Македония (Дион Касий LIV, 20, 1-3 = ИСИГТМ, 375).

През I в. дентелетите се споменават като войници от римски легиони в надписи от Майнц и Кьолн (CIL XIII, N 7050, 8308, 11870).

² Според П. Делев Дупнишкото поле е част от територията на бесите. Вж.: Делев 2012, 36 – 39.

С установяването на римската власт в Тракия през 45 г. земите на дентелетите са включени в стратегиите Полска и Планинска Дентелетика, както личи от надписа от Свърлиг (IGR I, 677). Полска Дентелетика обхваща равнинните части на горното течение на р. Струма, включително днешния кюстендилски район и долината на р. Джерман. Относно принадлежността на долината на р. Джерман и района около Дупница към Полска Дентелетика е изказано и становището, че по-скоро принадлежат към територията на стратегия Бесика (Delev 2009, 245 – 250). Планинска Дентелетика обхваща Осоговската планина, Кюстендилското Краище³ и планинската област Знеполе около днешния град Трън (Геров 1961, 245). През първата половина на II в., когато градовете в Тракия имат вече своя градска територия, Клавдий Птолемей говори само за една стратегия Дентелетика (Геров 1961, 246). Приема се, че информацията, която дава Клавдий Птолемей за стратегиите, се основава на сведения от времето на принципата на имп. Траян, т.е. началото на II в. преди замяната им с градските територии (Делев 2013, 372). Според сведенията на Плиний Стари през I в. броят им е значително по-голям.

Границата между стратегия Дентелетика и *Moesia Superior* върви по билото на Осоговската планина на север към Ремесиана (дн. Бела паланка) (Геров 1961, 245), по западните склонове на планините между долините на реките Пчиня и Морава (ант. Бронгус) от запад и Струма (ант. Стримон) и Нишава от изток (Геров 1961, 246).

Откъм запад стратегията граничи изцяло с *Moesia Superior* (Геров 1961, 177 и сл., 246), като само най-югозападният ъгъл достига до провинция Македония. Първоначално градската територия на Пауталия не е по-голяма от границите на Кюстендилското поле. През III в. в нея е включена цялата територия на стратегия Дентелетика и части от стратегия Медика, към която първоначално е принадлежала Скаптопара с Горноджумайското поле (Геров 1961, 177 и сл., 246).

На север градската територия на Пауталия обхваща Трънско, Брезнишко и Пернишко, достигайки до вододела Струма – Искър (ант. Ескус), където е границата с територията на Сердикийска област.⁴ На изток включва Дупнишкото поле с Германия (дн. Сапарева баня) и гр. Рила (ант. Спортела). За принадлежността на земите на днешния благоевградски район към Пауталия при Гордиан III (238 – 244 г.) изрично свидетелства надписът от Скаптопара.⁵ Къде точно е минавала границата ѝ на юг до Провинция Македония и до територията на Никополис ад Нестум, не е засвидетелствано в изворите.

Започналата още при имп. Аврелиан (270 – 275 г.) реорганизация на балканските провинции на империята е продължена при имп. Диоклетиан. От старите провинции Тракия и Долна Мизия е образуван диоцез Тракия, който е част от Източната префектура. Същевременно от двете стари провинции се образуват шест нови – същинска Тракия с главен град Филипопол, Европа с главен град Евдоксиопол, Родопска с главен град Енос, Хемимонт с главен град Хадрианопол, Долна Мизия с главен град Марцианопол и Скития с главен град Томи (Велков 1959, 55 – 56).

Като отстъпва част от своите отвъддунавски територии, влизащи до 272 г. в няколко провинции под общото име Дакия, прехвърляйки част от населението, административния и военния апарат на юг от Дунав, Рим създава нов диоцез – Дакия (*Eutropii, Breviarum ab Urbe Condita*, IX. 15,1 = ЛИБИ 1, 85 – 86). Новият диоцез обхваща днешните Северозападна

³ Кюстендилското Краище е обособен етногеографски район. Изследвания върху него са правени от Й. Иванов, Й. Захариев и други учени. Вж.: Захариев 1918; Иречек 1974, 641 – 662; Иванов 1906, 216 – 220, 249 – 251, 279, 317 – 320; Генадиева, Чохаджиев 2002.

⁴ За границата между градските територии на Пауталия и Сердика вж.: Тачева 2004, 85 – 115.

⁵ По въпроса вж.: IGBulg. IV, no. 2236; Paunov, Dimitrov 1996, 183 – 193.

и част от Югозападна България, Сърбия и части от Македония и на изток граничи с диоцеза Тракия. Границата между двата диоцеза минава по р. Утус (Вит), прохода Суки (Ammiani Marcellini, *Rerum Gestarum Libri*, XXVII. 4, 2 = ЛИБИ 1, 151) (Траянови врата) и р. Нестос (Места).

В диоцеза Дакия са включени пет провинции – Крайбрежна Дакия с главен град Рациария, Вътрешна Дакия с главен град Сердика, Горна или Първа Мизия с главен град Виминациум, Дардания с главен град Скупи и Превалитана с главен град Скодра. В територията на Вътрешна Дакия влизат градските територии на Сердика, Пауталия, Германия, Найсос и Ремесиана. Към средата на IV в. диоцезите Дакия, Македония и Панония образуват префектура Илирик (История на България 1979, 377). Новите условия в Империята се отразяват и на територията на Пауталия, която значително намалява, за сметка на градските територии на Германия, Баргала (Велков 1959, 79 – 83), Ремесиана и Юстиниана Прима (Кацарова 2005, 241 – 245). С получаването на градски статут споменатите селища получават своя градска територия, която е отделена от пауталийската (Кацарова 2005, 241 – 245).

По време на управлението на император Траян (98 – 117 г.) Пауталия получава градски права и прибавя към името си Улпия, което произлиза от бащиното име на императора – Марк Улпий Траян. Името на града се среща върху каменен строителен надпис от 135 г. за изграждане на гражданска базилика в чест на император Хадриан (117 – 138 г.) (IGBulg. IV, 2057). Върху монетите, сечени от градската управа в периода от времето на император Антонин Пий (138 – 161 г.) до император Каракала (211 – 217 г.), името на града е упоменато като ОΥΛΠΙΑΣ ΠΑΥΤΑΛΙΑΣ (Ruzicka 1933, 1 – 216). Клавдий Птолемей споменава за града, когато коментира състоянието на провинциите след дакийските войни на император Траян (Геров 1961, 257). Името Пауталия се среща като пътна станция по пътя Сердика – Стоби в Певтингеровата карта, чийто архетип се поставя през втората половина на II в. или първата половина на III в. (Геров 1961, 240). Споменава се и от Малх (втората половина на V в.) (Malchus, *Byzantiaca*, 6 = ГИБИ 1, 141) във връзка с нашествията на готите на Теодорих през 479 г. У Комес Марцелин (Marcellini Comitiss, *Chronicon*, 516 (IX) = ЛИБИ I, 315) е посочена като епископско седалище през 516 г. Хиерокъл и Прокопий Кесарийски (Hieroclis, *Synecdemus*, 654, 4 = ГИБИ 2, 96; Procopii Caesariensis, *De aedificiis*, IV, 1, 31 = ГИБИ 2, 157) изброяват имената на градовете в империята, включително Пауталия, при поправките на крепостните стени по времето на Юстиниан I (527 – 565 г.). Прието е, че последното известие за Пауталия е през 553 г. (Velkov 1977, 96; Геров 1961, 257). Откритите при археологически проучвания монети на Юстиниан I (527 – 565 г.), Юстин II (565 – 578 г.), а напоследък и на Тиберий Константин (578 – 582 г.) (Станилов и др. 1991, 178 – 179; Филипова 2005а, 87) и Маврикий (592 – 602 г.) (Филипова 2018б, 442; Филипова, Чореф 2019, 165) недвусмислено показват, че животът в града продължава и след това (Филипова 2005а, 87; Филипова 2018б, 422), поне до началото на VII в.

През II в. Пауталия се превръща в естествен икономически, политически и културен център на Югозападна Тракия. При Хадриан се оформя окончателно централното градско ядро. Градската крепостна стена, изградена при Марк Аврелий (161 – 180 г.) и Комод (177 – 192 г.), с дебелина 2,40 – 2,70 м, загражда площ от около 29,30 ха във формата на неправилен удължен многоъгълник, отразяващ спецификата на ландшафта (Слокоска 1989, 15). Градоустройствената схема е изградена по класически римски образец с две главни улици: Декуманус и Кардо максимум. Декуманус максимум е част от пътя Сердика – Пауталия – Стоби. Кардо максимум на юг води към храмовата зона на хълма Хисарлъка.

През Късната античност в резултат на настъпилите административни, икономически, религиозни и политически промени градоустройството на Пауталия търпи промени,

най-ярко изразени в построяването на втора крепост на хълма Хисарлъка, основно с военно предназначение. Крепостта е изградена на мястото на разрушените езически храмове. Според различните проучватели тя се датира най-общо през IV в. (Иванов 1920, 116; Велков 1950, 166; Велков 1959, 183, 192; Геров 1961, 180 и сл.), в средата на IV в. в резултат от строителната дейност при император Юлиан II (355 – 363 г.) (Слокоска 1989, 140), в края на IV – началото на V в. (Гочева 1970, 252; Слокоска и др. 2002, 256; Слокоска 2016, 98) или през V в. (Динчев 2006, 37).

Освен градския център Пауталия в района са локализирани и няколко по-малки. Най-големият от тях е военният лагер при Германия, където лагерира основната част от *coh. II Lucensium*, която охранява пътя за Филипопол. През IV в. този лагер прераства в малък град. Част от същата кохорта е разположена при дн. село Гълъбник, Пернишко, откъдето има запазен надпис от 222 г. (CIL III 12339; Kalinka 1906, 44; Геров 1961, 332). През VI в. около града съществува пръстен от кастели, които охраняват достъпа до него. За това свидетелства Прокопий Кесарийски в „За строежите“ (Procopii Caesariensis, *De aedificiis*, IV, 4 = ГИБИ 2, 165). Плодородната земя, рудните залежи, благоприятният климат, комуникациите способстват за гъстотата и разнообразието на селищните структури в Пауталийския регион – села, вили, светилища, тържища, крепости.

Най-ранните съкровища, регистрирани в изследвания район, са две колективни находки от домонетни форми. Това са бронзови късове, оформени като рибки, от VIII – VI в. пр. Хр. и са намерени в селата Невестино (Прокопов 1988, 416) и Неделкова Гращица.⁶ От периода VI – V в. пр. Хр. са известни съкровищата от с. Ваксево, Кюстендилско, което е съдържало около 200 сребърни статера на о. Тасос (IGCH 701). Подобно съкровище е намерено при днешния гр. Бобошево. При с. Висока могила (Дупнишко) е открито монетно съкровище от тетрадрахми на Атина (стар стил) заедно със сребърни украшения (Велков 1933, 418). От днешния град Дупница е известно монетно съкровище от сребърни статери на о-в Тасос (IGCH 712). От с. Садовик, Брезнишко, произхождат два статера на племето тинтени и два тетрастатера на дероните, датирани в рамките на V в. пр. Хр. (Мушмов 1912, 436; Юркова 1992, 18).

В периода IV – III в. пр. Хр. монетната циркулация в разглежданата територия е значително по-интензивна. Разпространяват се сребърни и бронзови монети на Филип II (359 – 336 г. пр. Хр.), Александър III (336 – 323 г. пр. Хр.), сребърни тетроболи на Истиея на о-в Евбея, монети на пеонските владетели. Монетни находки от този период са открити в днешните градове Кюстендил (IGCH 946)⁷, Перник (Юркова 1981a, 220)⁸ и Дупница (IGCH 729)⁹, селата Гюешево (IGCH 947)¹⁰, Ранинци (IGCH 821)¹¹, Буново (IGCH 832)¹², Невестино (СССНБулг II 2009, 12), Смоличано (СССНБулг II 2009, 12), Пелатиково¹³ (Прокопов 2019, 39 – 44), Радомирско (Русева 1999, 4 – 6)¹⁴, Режанци (Брезнишко) (IGCH 411)¹⁵ и др. В

⁶ Находката е частно притежание и съдържа 6 бр. бронзови рибки.

⁷ 10 монети на Истиея.

⁸ Находката е намерена при проучването на северната порта на тракийската крепостна стена на хълма Кракра. Съдържа бронзови монети на Филип II (6 бр.) и Александър III (6 бр.).

⁹ Тетрадрахми на Филип II.

¹⁰ 163 тетробола на Истиея.

¹¹ Тетрадрахми на Филип II.

¹² Тетрадрахми на Александър III.

¹³ Тетрадрахми на Филип II.

¹⁴ 10 статера на Александър III.

¹⁵ За съкровището в Режанци вж.: Герасимов 1963, 264; Русева 1999, 6 – 7; Паунов 2005, 555 – 562; Пенчев 2012, 91 – 108.

с. Гърбино е открито монетно съкровище от монети на Александър III (336 – 323 г. пр. Хр.), Филип III Аридей (323 – 317 г. пр. Хр.), гр. Истиея и Антиох I Сотер (281 – 261 г. пр. Хр.) (Мушмов 1914, 275; IGCH 860; Русева 2000, 3 – 9).

Колективни находки с монети на Истиея са открити в Кюстендил (СССНБulg II 2009, 20 – 23), Кюстендилско (Прокопов 2023, 52), с. Кадровица, с. Ваксево, (Прокопов 2023, 51), с. Самораново (Прокопов 2023, 53), гр. Перник (хълма Кракра), с. Боснек, с. Извор (Паунов 2004, 191), с. Ноевци, с. Кошарево (Прокопов 2010, 29), кв. „Струмско“ на Благоевград (Юркова 1982, 59; Паунов 2004, 191). В района на гр. Дупница, Кюстендилско, са открити още 2 съкровища, съдържащи тетраболи на Истиея на о. Евбея (СССНБulg II 2009, 12). Едното от тях е запазено частично в колекцията на Националния исторически музей. При намирането му край гр. Сапарева баня е съдържало повече от 100 тетрабола и 1 ранна тетрадрахма на Първа Македонска област (СССНБulg II 2009, 12) или тетрадрахма на Персей (Прокопов 2023, 51). Второто е съдържало повече от 3000 тетрабола на Истиея на о. Евбея. Малък брой от монетите е запазен в колекционери. Относно циркулацията на екземплярите на Истиея е нужно да се отбележи, че в Тракия ранните оригинални монети с тегло около 2,4 гр. се откриват рядко. Споменатите тук съкровища съдържат монети със значително по-ниско тегло и лош стил на изпълнение, като датировката им е в рамките на I в. пр. Хр. Съществува мнението, че този монетен тип се сече извън монетарницата в Истиея (Прокопов 2023, 51).

През II – I в. пр. Хр. в монетната циркулация в региона участват сребърни тетрадрахми на Атина – нов стил, Тасос – II период, Първа Македонска област, квестор Езилас, драхми на Дирахсион и Аполония на Адриатическо море, римски републикански денари (Прокопов 2005, 68), бронзови монети на последните македонски царе Филип V (221 – 179 г. пр. Хр.) и Персей (179 – 168 г. пр. Хр.), автономни македонски монети, сечени в Тесалоника, Пела, Амфипол, както и имитации на последните (СССНБulg II 2009, 12 – 33). Атинските тетрадрахми се срещат основно като единични находки. Досега е регистрирано само едно съкровище с монети на Атина – нов стил, намерено в района на с. Вратца (Мирово), което е разпръснато (Прокопов 1989, 251). Оригиначните тасоски тетрадрахми се срещат сравнително рядко, и то като единични монетни находки за сметка на имитациите им (Прокопов 2005, 69).

Същото се отнася и до монетите на Маронея – не са регистрирани съкровища с тетрадрахми на Маронея или бронзови монети – голям номинал (Прокопов 2005, 69). В с. Висока могила е намерено монетно съкровище, което съдържа 16 бронзови монети малък номинал от II-и период на монетосеченето на Маронея (II – I в. пр. Хр.) (СССНБulg II 2009, 88 – 89). Монетите на Първа македонска област са разпространени по-добре в северната част на територията – в Пернишко (Прокопов 2005, 69). Съкровища с тетрадрахми са намерени в с. Скрино, Кюстендилско¹⁶, с. Кралев дол, Пернишко (Герасимов 1964, 238; IGCH 894)¹⁷, с. Студена, Пернишко (Юркова 1978, 73)¹⁸, с. Боснек (Пернишко) (Прокопов 2012, 211), с. Туроковци (Трънско) (Паунов, Прокопов 2014, 311 – 331), с. Горочевци (Трънско) (Прокопов 2012, 212).

Монетна находка от бронзови монети на Александър III (336 – 323 г. пр. Хр.), Касандър (305 – 297 г. пр. Хр.), Антигон Гонат (276 – 239 г. пр. Хр.), Филип V (221 – 179 г. пр. Хр.), Персей (179 – 168 г. пр. Хр.), античните градове Амфипол и Тесалоника е намерена

¹⁶ 21 броя.

¹⁷ 10 броя.

¹⁸ От нея само 1 брой е запазен в колекцията на РИМ – Перник, инв. № Н-923.

в района на селата Червен бряг – Крайници, където е регистрирано селище от II – I в. пр. Хр. (Прокопов 1986, 8 – 9; ССНВulg II 2009, 92 – 95). Находка, съдържаща 14 монети на Филип V и Персей, е намерена при с. Смочево (района на дн. Кюстендил) (Прокопов 1986, 7 – 8; ССНВulg II 2009, 94 – 97) и гр. Кочериново (Прокопов 1986, 8). Подобна находка е намерена и в с. Горна Градешница (Прокопов 1986, 8).¹⁹ Укриването на тези съкровища се свързва с похода на келтското племе бастарни през 179/178 г. пр. Хр. В подножията на планината Рила (ант. Dunaх) бастарните влизат в стълкновение с местните тракийски племена.

Сравнително многобройни са съкровищата с тетрадрахми на римския квестор Езилас – нещо повече, монетите, открити в Югозападна България, са по-голямата част от известните (Прокопов 1985, 3 – 11). Съкровища с негови монети са намерени в с. Жабокърт (Кюстендилско), с. Крумово (Кюстендилско), с. Чепино (Брезнишко), с. Ноевци (Брезнишко).²⁰

Край днешния град Кочериново е открита монетна находка, която съдържа монети на Филип II (359 – 336 г. пр. Хр.), Антигон Гонат (276 – 239 г. пр. Хр.), македонските градове Тесалоника, Пела, Амфипол, автономни македонски монети и монети на Филипи, сечени при император Август (ССНВulg II 2009, 102 – 106). От района на същото селище са известни единични монети на Първа Македонска област, Филип V (221 – 179 г. пр. Хр.), Амфипол, Пела, Тесалоника, македонски монети от II – I в. пр. Хр. с изображение на речния бог Стримон, както и техни варварски подражания. От епохата на Римската империя в нумизматичната колекция на Музея в гр. Кюстендил се съхраняват над 4 000 монети от района на Кочериново, местността Тържището в квартал „Бараково“.²¹ Това показва съществуването на значително търговско средище, което съществува от IV в. пр. Хр.

През II – I в. пр. Хр. на територията на антична Пауталия в циркуляционната среда проникват също и римски републикански денари. Хомогенни съкровища от тях са намерени в с. Горна Козница, Кюстендилско (IRRCNBulg, no. 21); с. Вратца (старо Мирово), Кюстендилско, в прохода Дервена (IRRCNBulg, no. 42), през който е минавал пътят Пауталия – Скупи; Филиповци, Пернишко (Мушмов 1924, 242 – 243; IRRCNBulg, no. 16); Кралев дол, Пернишко (IRRCNBulg, no. 35); Ноевци (Брезнишко)²² (IRRCNBulg, no. 120). Сравнявайки проникването на римски републикански денари на територията на България, ясно се откроява тенденцията за по-слабото им разпространение в земите на Горна Струма, като преимущество има районът на Пернишко, Брезнишко и Трънско.

Разпространението на драхмите на Дирахион и Аполония на Адриатическо море е спорадична (Grigорова, Proкопов 2002, 651 – 579). От района е известна само една колективна монетна находка от Трън, съдържаща тасоски тетрадрахми и драхми на Дирахион (Авдев 1981, 11). Находката е открита преди 1878 г. и е разпилана. Единични екземпляри са открити при археологическото проучване в местността Св. Спас под хълма Кракра на Перник през 2004 г.²³; в местността Кълн над махалата „Маниш“ на село Вrabча, община Трън (по 2 драхми на Дирахион и Аполония) (Филипова, Михайлов 2023, 57 – 72); при каптирането на минералния извор под хълма Хисарлъка в Кюстендил (хвърлени като жертвен дар) (ССНВulg II 2009, 22 – 23); в с. Делвино, Благоевградско (Филипова, Михайлов 2023, 60).

¹⁹ Известни са две монети на Филип V и три монети на Персей.

²⁰ Заедно с римски републикански денари.

²¹ В колекцията на РИМ – Благоевград също се съхраняват няколко хиляди монети от тържището в гр. Кочериново. Вж.: Димитров 1988, 54; Paunov, Dimitrov 1996, 190 – 191.

²² Заедно с тетрадрахми на Езилас.

²³ Информацията за монетата ми е дадена от Василка Паунова – научен ръководител на археологическото проучване, за което ѝ благодаря.

По своята същност споменатите по-горе монетни типове, циркулирали в разглежданата територия през II – I в. пр. Хр., имат функциите на „римски пари“ (Прокопов 2005, 68 – 69; Прокопов 2016, 17 – 22, 257 – 258). Веднага след завладяването на Македония римската власт започва сеченето на монети с познатите гръцки иконографски типове, но подчинени на римската администрация. Естествен път на разпространение на монетите от Македония в Югозападна България и на север към Стара планина и Дунавската равнина са поречието на Места и Скрума, а в частност за Пауталийския регион, който се явява свързваща зона между най-южните и югозападните територии на Тракия със северните и северозападните части на Балканския полуостров – поречието на Струма (Прокопов 2005, 68 – 69; Прокопов 2016, 18 – 19).

Превръщането на Македония от доминираща политическа сила в римска провинция след 168 г. пр. Хр. е от решаващо значение и за бронзовото монетосечене. Градовете и административните области престават да сечат монети. До времето на Август (27 г. пр. Хр. – 14 г.) единственото монетосечене е това, което се извършва по повод годишнини или частни поводи (Touratsoglou 1993, 37; Burnett et al. 1998, 22, 287). Без съмнение тази ситуация поражда дефицит на бронзови монети, което налага реорганизирането на монетосеченето от Август. Монетарниците на Тесалоника, Амфипол, Пела, Филипи започват да пускат регулярни емисии бронзови монети, които задоволяват нуждата от нископлатежни средства. В региона на река Струма категорично доминират монетите, сечени във Филипи, като са разпространени и трите им типа: монетите от голям модул с изображение върху реверса на права фигура на имп. Август и Гений на града; сечените при Август и Тиберий монети с изображение на колонисти с впряг волове и тези от типа VIC AVG / CONOR PRAE/PHIL с Виктория и три бойни знамена. Първоначално се приема, че последният тип монети са сечени по времето на император Август в чест на победата му при Акциум през 31 г. пр. Хр. (Collart 1937, 232 – 235). Според Андрю Бърнет монетите се сечат в два периода – бронзовите екземпляри при управлението на Август, докато тези от мед – при управлението на Клавдий и Нерон или от 41 до 68 г. (Burnett et al. 1998, 288, 308). Базирайки се на монетно съкровище от 1590 бронзови монети, намерено в Дион, София Кремиди отнася сеченето им дори по-късно – след император Нерон (Kremydi-Sicilianou 2002, 64 – 66). Безспорно е обаче, че монетите от типа Виктория/три бойни знамена са най-масово разпространените в региона. Доказателство за популярността им са и техните подражания, които успешно циркулират заедно с прототипите (Прокопов 1998, 358 – 359; CCCNBulg II 2009, 42).

След завладяването на Тракия от Римската империя през 45 г. на територията на Пауталия започват да циркулират римски императорски монети – сребърни денари и антониниани, бронзови сестерции, дупондии и асове, а от средата на III в. след срива на римската монетна система до реформата на имп. Диоклетиан през 294 г. – основно медни (билонови) антониниани. Наред със сечените в централните римски монетарници монети са открити и много провинциални монети – сечени от градските управи на Балканите. С основаването от имп. Траян на нови градове, даване на статут на такива на по-стари селища и създаването на градските територии редица градове в Тракия и Мизия получават правото да сечат собствени монети. На Балканите в провинциите Тракия и Мизия монетосеченето на градовете започва в Перинт при имп. Клавдий (41 – 54 г.) (Schönert 1965, 16 – 17); във Филипопол при Домициан (81 – 96 г.) (Мушмов 1924, 191). При император Хадриан (117 – 138 г.) е организирано производството в ателиетата на Хадрианопол, Бизия (Jurukova 1981, 9) и Анхиало (Юркова 1987, 12). При Антонин Пий (138 – 161 г.) монети започват да сечат монетарниците в Пауталия (Ruzicka 1933, 8), Плотинопол (Юркова 1987, 12), Никополис ад Иструм (Pick 1898, 348); Августа Траяна (Schönert-Geiss 1991, 7), Траянополис (Schönert-Geiss

1991, 143) и Сердика (Мушмов 1926, 1) – при Марк Аврелий (161 – 180 г.); Марцианопол при Комод (177 – 192 г.) (Pick 1898, 197). Най-късно и за съвсем кратко време функционира ателието в Никополис ад Нестум при Каракала и Гета (Komnick 2003, 9).

При император Траян (98 – 117 г.) с еднократна емисия бронзови монети, датирани в 100 г., се поставя началото на монетосеченето на римската колония Деултум (Драганов 2006, 44 – 45). След прекъсване от 110 г. при император Каракала (198 – 217 г.) през 212 г. се появява първата редовна деултумска серия монети (Драганов 2006, 44).

Част от монетарниците в провинция Македония, с традиции в монетосеченето до римската инвазия, не прекратяват дейността си. При Веспасиан (69 – 79 г.) започва сеченето на монети в Стоби – римски град със статут на мунICIPия (Божкова 2005, 29).

Значително място в циркулационната среда в разглежданата територия заемат монетите на Пауталия, Сердика, Виминациум, Филипопол, Августа Траяна, Марцианопол, Никополис ад Иструм, Македонския съюз, Тесалоника, Пела и др. Създадени, за да улесняват търговските контакти и основно дребните ежедневни плащания, провинциалните монети заместват бронзовите централни сечения. Сестерции, дупондии и асове се откриват сравнително рядко при археологическите проучвания.

Провинциални монети обаче се откриват редовно при разкопките на редица обекти в днешния Кюстендил и цялата територия на антична Пауталия. Въпреки прекратяването на дейността на част от провинциалните ателиета още през второто десетилетие на III в. и окончателно след реформите на имп. Аврелиан (270 – 275 г.) през 274 г. тези монети продължават успешно да циркулират до края на III-я в., т.е. до реформата на имп. Диокле-тиан. При деградацията на бронзовите номинали, сечени от централните монетарници на Империята в началото и средата на III в., провинциалният бронз запазва значението си на основно платежно средство на местните пазари на Балканите.

В разглежданата територия колективните монетни находки от периода II – ср. на III в. са изключение: от с. Слатино (Мушмов 1924, 242; IRRCHBulg, no. 97) (около 600 денара от периода на Римската република до Хадриан), от с. Кошарево, Трънско (Мушмов 1914, 272)²⁴ и от надгробните могили в селата Невестино, местността Мощени (5 денара на Галба, Веспасиан и Антонин Пий) (Иванов 1910, 175; Теодосиев 2017, 265), Драгодан (39 денара от Отон до Хадриан) (Теодосиев, Манов 1993, 32) и Кочериново (13 денара от Нерва до Траян²⁵). И петте находки са хомогенни – съдържат сребърни монети – денари, като при тази от с. Слатино денарите са републикански и императорски. От с. Паничарево, Бобовдолско, произхожда монетна находка от 31 бронзови монети, съдържаща централни емисии (сестерции и доупондии) и провинциални сечения. В гр. Дупница е намерена колективна монетна находка от най-малко 9 провинциални монети на ранните Севери (от Септимий Север до Каракала) (Юркова 1981б, 128; Теодосиев 2017, 264 – 265). Ситуацията се изменя след началото на първата вълна от готски нашествия в средата на III в. Зачестилите набези от север водят до сериозни проблеми в балканските провинции на империята и укриването на редица монетни находки (Върбанов 2007, 195 – 206; Върбанов 2017б). От градската територия на Пауталия са известни находките от с. Цървеняно – 1989 г. (най-малко 50 сребърни антониниана от времето на Гордиан III) (Върбанов 2007, 201); Бобов дол (Теодосиев 2017, 260) (20 антониниана, част от тях на Филип I); археологическото проучване на термите в града (61 монети от Марк Аврелий до Хостилиан) (Александров 2004, 263 – 274); археологическите проучвания в с. Кралев дол (Найденова 1975, 30 – 53) (58 денара и антониниана

²⁴ Находката е пръсната и няма информация за състава ѝ. Споменава се само за открити 30 денара.

²⁵ Инв. № ИМКН, НОФ 4415 – 4422.

от Септимий Север до Траян Деций и Херения Етрусцила); с. Каменик (135 монети от Антонин Пий до Валериан I) (СССНБulg II 2009, 112 – 131; Filipova 2023, 101 – 131); с. Висока могила (141 монети от Траян до Галиен) (Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60; Теодосиев 2017, 261); Кочериново при археологическото проучване през 1991 г. (монети на Галиен и Клавдий II) (Божкова 1992, 247); Дренов дол (14 медни антониниана от Галиен до Тацит)²⁶ (Юрукова 1982, 63); с. Лиляч (6 бронзови провинциални монети и 18 антониниана от Галиен до Проб); с. Таваличево (1610 медни антониниана от Галиен до Проб) (Янев 1974, 23 – 25); с. Габрово, общ. Благоевград (сребърни антониниани от Гордиан III, Филип I и Проб?) (Герасимов 1937, 321). Част от споменатите колективни находки обаче не могат да се използват като сигурно доказателство за военни набези в разглежданата територия.²⁷ Археологическите проучвания също не показват сериозни опустошения. Само три от споменатите находки са обвързани с точен археологически контекст – от проучването на термите в Пауталия, от римската вила при с. Кралев дол и от Кочериново. При вилата до с. Кралев дол не са регистрирани разрушения и тя продължава да функционира до края на IV в. (Динчев 1997, 123). При другите два случая възстановяването е осъществено в кратко време. Основната тежест на варварските нашествия е понесена от териториите на север – в Долна Мизия.

В периода на Късната античност монетната циркулация в разглежданата територия, която обхваща горното течение на р. Струма, претърпява съществени промени. С монетните реформи на Диоклетиан (284 – 305 г.) и Константин I (306 – 337 г.) се променя цялостната ѝ характеристика. През III в. римската монетна система е в криза. Последица от това е не само изключително силното покачване на цените, но и повсеместното преминаване към разменна търговия и натурално стопанство. Заедно с административната и военната реформи император Диоклетиан си поставя за задача да стабилизира монетната система и провежда през 294 г. монетна реформа (Sutherland 1960, 94 – 99; Depeyrot 1992, 41 – 43; Bastien 1980, 59, 89; Филипова 2020а, 13 – 15). Въпреки това само след десетина години започва девалвирането на новата бронзова монета – фолиса. Следва нова реформа – при Константин Велики. Една от основните цели, които си поставя императорът, е създаването на нова, стабилна монетна система, в основата на която лежи златният солид, въведен след 312 г. в монетарниците, намиращи се във владенията от него територии (Sutherland 1960, 160 – 161). Солидът е с тегло 1/72 част от либрата (327,45 г.), т.е. 4,55 г. (Bruun 1966, 2 – 3). С реформата на Константин I златото се налага като изключителен паричен стандарт и сеченето на парични знаци от други метали (сребро и бронз) се явяват негови символи, а не независими по своята същност мерки за стойност (Владимирова-Аладжова 2006, 162). И докато солидът остава стабилна монетна единица до края на Западната Римска империя и продължава да функционира и във Византия, бронзовите номинали, въпреки периодичните опити за стабилизирането им, продължават да се обезценяват.²⁸

Създадената с монетната реформа на имп. Аврелиан мрежа от монетарници, наследили провинциалните ателиета и следващи традициите на Римската монетарница, е доразвита от Диоклетиан. През 294 г. при провеждане на монетната реформа в Империята функционират единадесет монетарници – в Тревери, Лугдунум, Тицинум, Аквилея, Рим, Сисция, Хераклея, Никомедия, Кизик, Антиохия и Александрия. През 296 г. започва да функцио-

²⁶ РИМ – Кюстендил, инв. № 1696.

²⁷ По-подробно вж.: Върбанов 2007, 195 – 202.

²⁸ За опитите за монетни реформи през IV в. вж.: Depeyrot 1992, 54 – 55; Hendy 1985, 468 – 470; Marot 1998, 80 – 81; Mattingly 1977, 220 – 221; Филипова 2020а, 20 – 22.

нира монетарницата в Картаген (Sutherland 1960, 410); през 297 г. – в Лондиниум (Лондон) (Sutherland 1960, 113); през 298 г. – в Тесалоника (Sutherland 1960, 501; Callu 1969, 480); през 304 г. – в Сердика (Sutherland 1960, 486; Callu 1969, 480; Божкова 1977а, 3 – 9). Така на Балканите действат три монетарници, всичките със стари традиции в монетосеченето. Константин I доразвива системата на монетарници, наследена от Диоклетиан, и през 326 г. започва да работи ателието в Константинопол (Kent 1981, 563).

Варварските нашествия от края на IV и целия V в. дестабилизируют Източната римска империя, което се отразява и върху монетната продукция и циркулация. Солидът остава стабилна монетна единица въпреки малките отклонения в теглото ѝ, които се наблюдават. При медните номинали положението е катастрофално. Липсват сведения в историческите извори за наименованието на монетите с номинали $\text{Æ}3$ и $\text{Æ}4$, като дори се допуска, че те не са отделни номинали, а промяната в теглата и диаметрите е промяна на параметрите на един номинал (Владимирова-Аладжова 1987, 73 – 74). В средата на V в. съотношението между солида и нумията (което при Константин I е в съотношение $1/6000$) е променено на 1 към $7000 - 7200$ (Mattingly 1977, 221; Kent 1994, 18; Grierson 1999, 1). Инфлацията и обезценяването на медните номинали, особено след средата на V в., когато се сечат изключително монети с номинал $\text{Æ}4$, води до там, че в началото на управлението на Анастасий I (491 – 518 г.) един солид е равен на $16\,800$ нумии (Harl 1996, 178), което предизвиква и проведената от него монетна реформа, засягаща медните сечения.

За разлика от времето на Принципатата, когато колективните монетни находки, намерени в разглежданата територия, са сравнително малко, ситуацията в периода на Късната античност е коренно различна. Причините се коренят основно в нестабилното положение в Империята, дължащо се на варварските нашествия и междуособиците, особено от началото на V в. От IV в. по горното течение на р. Струма са известни находките от с. Ерул, Трънско (82 медни фолиси на Лициний I, Галерий Максимиан и Константин Велики от периода 306 – 324 г., намерени в гърне през 1909 г.) (Филов 1910, 229; Геров 1961, 329); с. Кривонос, Брезнишко (32 късноантични медни и посребрени монети – фолиси и половин фолиси от периода 294 – 324 г.)²⁹; с. Неделкова Гращица, Кюстендилско (19 късноантични медни монети на Констанций Хлор и Константин Велики, поставени като гробен дар) (Филипова 2020а, 135 – 137); с. Углярци, Радомирско (около 80 бронзови монети от IV в. на Константин Велики и синовете му) (Мушмов 1927, 323); с. Долно Церово, Благоевградско (30 монети от периода 341/346 – 375/378 г., намерени при проучването на крепостта) (Стоянова-Серафимова 1963, 19; Герасимов 1962, 232; Филипова 2001в, 48 – 50; Филипова 2020а, 175 – 178); с. Кожинци, Трънско (35 медни монети на императорите Валентиниан II и Теодосий I (Герасимов 1946, 236; Геров 1961, 329 и бел. 10; Митова-Джонова 1983, 97). В околностите на с. Забел, Трънско, са намерени две колективни находки от този период: находка от 655 бр. късноантични медни монети от периода 320 – 395 г. (Мушмов 1914, 273) и колективна монетна находка от 16 късноантични медни монети на Лициний I, Константин I и Константин II като цезар, намерена в гроб в местността Св. Спас до селото, в границите на римския некропол (Паунова 2004, 215 – 225).

Размирният пети век е белязан с укриването и трезорирането на значителен брой колективни монетни находки както в самия град Пауталия, така и в региона. *Terminus post quem* на редица колективни монетни находки са монетите на императорите Теодосий II и Валентиниан III, сечени в периода 425 – 450 г., което препраща причините за укриването им към събитията от 40-те години на V в.: от обекти „Дом на съветите“ (Филипова 2001а, 24 –

²⁹ Информация на д-р Е. Паунов.

38; Филипова 2020а, 47 – 51), разкопки в Кюстендил (Филипова 2001а, 24 – 38; Филипова 2020а, 51 – 54) „Художествена галерия“ (Филипова 2020а, 54 – 57), „Младежки дом“ (Филипова 2007, 207 – 212; Филипова 2020а, 58 – 60), „М. Шишман“ (Филипова 2008, 45 – 56; Филипова 2020а, 60 – 64) и находка със солиди на Хонорий и Теодосий II (Герасимов 1934, 471; Владимирова-Аладжова 2005, 45 – 52; Филипова 2020а, 46 – 47) в Кюстендил; от селата Лиляч (Филипова 2020а, 137 – 143), Друмохар (Филипова 2020а, 143 – 144), Мазарачево (Филипова 2020а, 144 – 146), Сушица (Филипова 2020а, 146 – 148), Мърводол (Филипова 2020а, 151 – 154), Трекляно (Герасимов 1939, 344) (Кюстендилско); гр. Сапарева баня (Филипова 2001б, 51 – 60; Филипова 2020а, 158 – 161); с. Егълница (Радомирско) (Герасимов 1937, 322; Митова-Джонова 1983, 78), с. Мрамор (Трънско) (Герасимов 1937, 322); с. Забел (Трънско) (Филипова 2014, 338 – 342). Една колективна монетна находка е с *terminus post quem* монетите на имп. Марциан (450 – 457 г.) (Филипова 1999, 41 – 47; Филипова 2020а, 148 – 149). Със събитията по време на управлението на имп. Лъв I (457 – 474 г.) могат да се свържат колективните монетни находки от проучванията на хълма Кракра през 2002 г., с. Боснек, Пернишко (Юрукова 1978, 75; Kent 1994, Clxxvi; Филипова 2013, 81 – 90; Филипова 2020а, 109 – 114), с. Гоз, Брезнишко (Герасимов 1950, 320; Митова-Джонова 1983, 50), с. Долна Секирна, Брезнишко (Филипова, Михайлов 2018, 115 – 123), с. Бъзовица, Кюстендилско (Мушмов 1927, 323), гр. Сапарева баня (Герасимов 1962, 232). Преобладаващата част от колективните находки съдържат бронзови монети, изключително малък номинал. Изключение са находките от Кюстендил, Сапарева баня, Бъзовица и Гоз, съдържащи златни монети – солиди. Находката от с. Боснек е смесена – освен миними в нея има и един златен солид на Теодосий II (402 – 450 г.).

Несигурната обстановка в балканските провинции на Империята в периода втората половина на IV – VI в., породена от непрекъснатите нашествия на племената от север, води до разрушаване на редица селища и цялостна промяна на етническия състав на населението в територията на Пауталия. Осъществява се преходът към средновековната епоха и последвалото създаване на Българската държава.

ГЛАВА ВТОРА

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ОБЕКТИ И СЕЛИЩАТА С ОТКРИТИ ПРОВИНЦИАЛНИ МОНЕТИ

Част 1. ОБЛАСТ ПЕРНИК

1.1. Община Перник

Кракра

Хълмът Кракра се намира в югозападната част на днешния гр. Перник на десния бряг на р. Струма. Първите археологически проучвания се провеждат през 1960, 1961 и в периода 1968 – 1979 г. В резултат на тях става ясно, че поселищният живот на това място продължава с малки прекъсвания от V хил. пр. Хр. до XII в. (Чангова 1981, 5). В античните писмени извори, засягащи историята на Горна Струма през римския и ранновизантийския период, липсват сведения за селището. Факт е обаче, че мястото е обитавано и през II – VI в. Малкият брой находки от II в. са указание, че животът в селището, което е топографски приемник на тракийското, започва да се възражда, без все още да има организирана селищна структура (Любенова 1981, 107). Последното се развива през III в., като изживява разцвет през IV – VI в.

При археологическите проучвания са намерени 30 провинциални монети. Екземплярите от II в. са 7 бр., като 6 от тях са на Пауталия, отсечени при Антонин Пий (138 – 161 г.) – 1 бр., Фаустина Млада – 2 бр. и Комод (177– 192 г.) – 3 бр. Монетата на Антонин Пий³⁰ е отсечена при провинциалния управител *Pompeius Vopiscus* преди 160 г. Върху реверса ѝ е изобразена седяща върху трон наляво Тюхе, с калатос, държаща рог на изобилието, и Нике върху глобус (Ruzicka 9; Юркова 1962, 41, № 1) (*Обр. 1*). Върху монетите на Фаустина Млада са представени Деметра, права наляво, държаща житни класове и дълга запалена факла³¹ (Ruzicka 80; Юркова 1981a, 237, № 10), и Конкордия, права наляво, с патера и рог на изобилието³² (Ruzicka 144; Юркова 1981a, 237, № 11). Първата монета на Комод³³ е с изображение на Тюхе, права наляво, с корабно кормило и рог на изобилието (Юркова 1981a, 237, № 12) (*Обр. 2*). Според Юркова другите две монети са силно повредени (Юркова 1981a, 233). Последният екземпляр от II в. е една псевдоавтономна монета на Тесалоника с глава на Градска богиня, с крепостна корона върху лицето, и четириредов надпис върху гърба.³⁴

³⁰ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 458.

³¹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 955.

³² Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 954.

³³ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 952.

³⁴ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 459.

Провинциалните монети, отсечени през III в., са 23 бр. Монетата на Юлия Домна³⁵ е отсечена в Пауталия (*Обр. 3*). Тя е с изображение на Артемида, надясно, държаща лък и колчан със стрели (Ruzicka 461; Юркова 1981а, 237, № 13). Монетата е пробита в средата, което предполага вторичното ѝ използване. Юркова съобщава, че при археологическото проучване на хълма Кракра са намерени 2 монети на Каракала (198 – 217 г.). Едната от тях е отсечена в Пауталия.³⁶ Върху реверса ѝ е изобразен триножник с увита змия (Ruzicka 144; Юркова 1981а, 238, № 14). Другият екземпляр на Каракала³⁷ е медальон на монетарницата във Филипопол. Върху реверса му е изобразена агонска маса, завършваща с лъвски лапи, със сферична корона върху нея и пет топки. Под масата има урна и палмов клон (Юркова 1981а, 238, № 15). Във фонда на РИМ – Перник се съхранява още една монета на Каракала от археологическите проучвания на хълма Кракра, отсечена в Пауталия³⁸, която не е включена в публикацията на Юркова. Върху реверса ѝ е изобразена Конкордия, права наляво, с рог на изобилието и патера (Ruzicka 645) (*Обр. 4*). От началото на III в. при проучването на Кракра са намерени още 11 провинциални монети, горели, с много лошо качество, като само при две от тях може да се определи монетарницата – Никополис ад Иструм (Юркова 1981а, 223). Към тези монети може да се присъедини и още един екземпляр на Елагабал (218 – 222 г.), отсечен във Филипопол³⁹ (*Обр. 5*). Монетата е намерена под стадиона на гр. Перник в пръст, изхвърлена от Кракра. Върху аверса на монетата с надпис: AVT K M AVR / ANTΩNEINOC, е представен бюст на Елагабал наляво, с лавров венец, ризница, щит и копие. Надписът върху реверса е: ΜΗΤΡΟΠΟΛ/ΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΕΩΣ ΝΕ/ΩΚΟ, а изображението – на Атлет, прав насреща, държащ копие и диск (Върбанов III –.; Мушмов, Филипопол –.). Монетата е отсечена по повод организираните във Филипопол игри, посветени на Елагабал, като благодарност за неокорската титла, дадена на града.

Хронологически следващите монети, намерени при проучването на хълма, са от 40-те години на III в., което предполага, че пожарът, от който е засегнато селището, се е случил между 217 и 238 г.

Една монета от този период е отсечена в монетарницата на Адрианопол при Гордиан III (238 – 244 г.). Върху реверса на монетата е изобразена Атина, права наляво, държаща патера и обърнато копие (Юркова 1981а, 238, № 16). Следващата група от 6 монети са отсечени в монетарницата на Виминациум (Юркова 1981а, 238 – 239, № 17 – 22). Според Й. Юркова те се разпределят: Гордиан III (238 – 244 г.) – 2 бр., Филип I (244 – 249 г.) – 2 бр., Траян Деций (249 – 251 г.) – 1 бр., и Етрусцила – 1 бр. В действителност монетите, отсечени във Виминациум, са 5 бр.: Гордиан III – 3 бр.⁴⁰ (*Обр. 6 – 8*), Филип I – 1 бр.⁴¹ (*Обр. 9*), Етрусцила – 1 бр.⁴² (*Обр. 10*). Върху реверса на монетите е стандартното изображение на Мизия, стояща между лъв и бик. Монетата, определена като екземпляр на Траян Деций, сечен във Виминациум (Юркова 1981а, 239, № 21), е на имп. Валериан (253 – 260 г.), отсечена през 253 – 254 г.⁴³ от името на провинция Дакия (*Обр. 11*). Надписът върху аверса е: IMP P LIC VALERIANO AVG, с изображение на бюст на императора с лавров венец, ризница и ман-

³⁵ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 953.

³⁶ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 956.

³⁷ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 947.

³⁸ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 48.

³⁹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1538.

⁴⁰ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 449, 957, 960.

⁴¹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 959.

⁴² Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 958.

⁴³ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 28.

тия, надясно. Върху реверса с надпис: PROVIN... / AN VIII, е представена права женска фигура, персонификация на провинцията, държаща в дясна ръка скиптър и във вдигнатата си лява ръка – сноп ориз. От двете ѝ страни са изобразени лъв и орел (AMNG I, 61 – вар. в надписа на аверса).

Една монета от проучванията през 1961 г. е отсечена в монетарницата на Пела (Юркова 1962, 40).

Подновените археологически проучвания през 2002 и 2003 г. допълват резултатите от проучванията през 70-те години и дават основание на проучвателите да предполагат наличието на крепостна стена, повтаряща трасето на елинистическата (Паунова и др. 2003, 39 – 40). При проучването са намерени 7 провинциални монети. Три от тях са псевдоавтономни монети на Тесалоника, сечени в периода 180 – 217 г. Върху лицата им е представена глава на Градска богиня с крепостна корона, а върху реверса – четириредов надпис. Две от монетите са отсечени в Пауталия при Фаустина Млада и Каракала (198 – 217 г.), една – в Никополис ад Иструм при Елагабал (218 – 222 г.) и една в Никея при Север Александър.⁴⁴ Монетата на Каракала е с изображение на Зевс, прав наляво, със скиптър и мълния⁴⁵ (Ruzicka 531) (*Обр. 12*).

Обобщена, картината на циркулацията на провинциалните монети, намерени при проучванията на хълма Кракра, изглежда по следния начин:

- Пауталия – 11 бр.;
- Виминациум – 5 бр.;
- Тесалоника – 4 бр.;
- Никополис ад Иструм – 3 бр.;
- Филипопол – 2 бр.;
- Адрианопол – 1 бр.;
- Пела – 1 бр.;
- Провинция Дакия – 1 бр.;
- Никея – 1 бр.

Светилище на Асклепий – квартал „Църква“ (бивше с. Даскалово), Перник

Обектът е разположен при с. Даскалово (сегашен квартал „Църква“ на град Перник) при вливането на р. Рударщица в Струма (Любенова 2003, 197). Светилището е посветено на бога лечител Асклепий Кейлайден и според проучвателите си изживява своя разцвет в края на II – III в., от когато са датирани оброчните паметници и посвещения (Вълчев 2015, 239 – 246). В първоначалните изследвания за обекта (Любенова 1980, 15 – 47; Любенова 2003, 197; Митова-Джонова 1983, 128 – 129; Герасимова-Томова 1980, 48 – 94) нумизматичният материал не е отразен и не е използван за извличане на информация. Монетите, открити при проучването, са 2221 бр. и обхващат периода от втората половина на II до края на IV в. Провинциалните монети са 17 бр. Най-ранни са две провинциални монети на Марк Аврелий (161 – 180 г.), които поставят и началото на съществуване на светилището. Едната монета е отсечена в Македония и има върху гърба си характерното изображение на крилата мълния⁴⁶ (*Обр. 13*), при другата върху реверса се вижда права мъжка фигура, но

⁴⁴ Информацията ми е предоставена от д-р Е. Паунов, на когото благодаря.

⁴⁵ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1374.

⁴⁶ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1144.

монетарницата не се чете.⁴⁷ От същия период е и една монета на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия.⁴⁸ Върху гърба на монетата е представена права фигура на Афродита, държаща ябълка (*Обр. 14*). Три от провинциалните монети от светилището са на Каракала (198 – 217 г.). Едната монета е на Пауталия с изображение на Зевс (*Обр. 15*).⁴⁹ При втората монета монетарницата е Сердика⁵⁰, като изображението върху гърба ѝ е много зле запазено. При последната монета на Каракала надписът върху реверса е заличен и монетарницата остава неопределена.⁵¹ Монетата на Пауталия е с младежки бюст на Каракала върху лицето си, което стеснява периода на отсичане през 198 – 209 г. Към тази по-ранна група се присъединяват още 7 провинциални монети с много лошо качество, една от които на Пауталия. Следващите монети са отсечени след прекратяване на дейността на част от провинциалните ателиета през 217/222 г. – едната е отсечена от името на Македонския съюз, втората е на Требониан Гал (251 – 253 г.), сечена във Виминациум през 251 – 252 г.⁵² Две монети са сечени в Сердика⁵³ в периода на краткото възстановяване на дейността на нейната монетарница при Галиен (253 – 268 г.). Върху гърба на една от монетите има изображение на трите нимфи (Мушмов, Сердика 516) (*Обр. 16*).

Огромното количество от дадените като дарове монети са от IV в. Нумизматичният материал, намерен при проучването на светилището, поставя под съмнение твърдението за неговия разцвет в края на II – III в., което се базира основно на датирането на оброчните плочки и епиграфските паметници (Герасимова-Томова 1980, 85). Очевидно е, че и през целия IV в. то продължава да играе огромна роля като култов и религиозен център.⁵⁴ Още повече че датировката края на II – началото на III в. на оброчните плочки с тракийски конник търпи корекции, които вдигат горната хронологична граница (Vagalinski 1997, 46 – 50; Ботева 2008а, 169; Ботева 2008б, 213 – 223). Според нумизматичния материал разрушаването на светилището може да се отнесе към самия край на IV в. Въпреки ранното проникване на християнството в територията на Пауталия, където е разположено светилището, езическата религия продължава да е достатъчно силна. Най-късните монети, намерени в светилището в Даскалово, са отсечени в периода 383 – 395 г. – те са 159 екземпляра. При това количество не може да се говори за случайно попаднали или хвърлени по силата на инерцията след разрушаването му монети (Любенова 1980, 39). През 392 г. Теодосий I (379 – 395 г.) издава знаменития си „Цариградски едикт“, с който бива „забранено всяко проявление – било публично, било частно на езическия култ“ (Мутафчиев 1995, 73). След този акт езическата религия е фактически забранена. Времето на разрушаване на светилището в Даскалово би трябвало да се търси непосредствено след или около това събитие. В този период е разрушено и другото голямо езическо светилище на територията на Пауталия – на Зевс и Хера при с. Копиловци, където най-късните монети отново са на Теодосий I и Аркадий (Кацаров 1914, 88 – 89).

⁴⁷ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1145.

⁴⁸ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1146.

⁴⁹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1147.

⁵⁰ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1151.

⁵¹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1152.

⁵² Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1155.

⁵³ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1158, 1159.

⁵⁴ В края на III – началото на IV в. са датирани част от статуарните изображения, намерени в светилището в Даскалово. Вж.: Любенова 1980, 33.

Квартал „Църква“ (бивш „Даскалово“) – 1999 г.

Археологическото проучване е осъществено през 1999 г. Обектът е разположен в местността Градище/Църквище, в южния край на квартал „Църква“ на естествено овално възвишение (Паунова 2002, 13 – 15; Паунов 2014, 177). Крепостната стена на хълма оформя неправилен осмоъгълник, изграден в техника *opus mixtum*. Според проучвателите, базирайки се на строителната техника и намерените материали, стените на укреплението са издигнати през първата четвърт на IV в. с цел защита на намиращото се наблизо неукрепено селище по време на Първата и Втората граждански войни между Константин I (306 – 337 г.) и Лициний I (308 – 324 г.) (Паунов 2014, 179).

По време на археологическото проучване са намерени 14 монети (Паунов 2014, 179), като 5 от тях са провинциални сечения. Едната монета е със заличени изображения и остава неидентифицирана. Първите две монети (на Антонин Пий и Комод) са отсечени в монетарницата на Филипопол. Върху монетата на Антонин Пий (138 – 161 г.) е изобразен полулегнал речен бог, облегнат на голям съд, от който се излива вода, държащ в дясната си ръка житни класове (Мушмов, Филипопол 5116; Паунов 2014, 183, № 1) (*Обр. 17*). Върху реверса на монетата на Комод (177 – 192 г.) е представена глава на Серапис, с диадема и калатос (Мушмов, Филипопол 5183; Паунов 2014, 183, № 2) (*Обр. 18*). Следващата монета е на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауталия в периода 202 – 204 г. Монетата е с изображение на голяма амфора (Ruzicka 813; Паунов 2014, 183 – 184, № 3) (*Обр. 19*). Последната провинциална монета е отсечена в монетарницата на Никея при Север Александър (222 – 235 г.). Тя е със стандартното за монетарницата изображение на три щандарта (SNG Cop., 519 – 520; Паунов 2014, 184, № 4). Монетният материал подсказва, че животът в тази местност е започнал не по-късно от средата на II в. През II – III в. селището се е развивало като средищен център, разположен на пътя Сердика – Пауталия – Стоби.

От квартал „Църква“ произхождат още 2 пауталийски монети на Фаустина Млада (Димитров 1985, 16).⁵⁵

Квартал „Бела вода“

През 1977 г. В. Любенова провежда археологически разкопки в кв. „Бела вода“, гр. Перник, където е разкрита късноантична укрепена вила (Любенова 1978, 86 – 87). Откритите по време на разкопките монети са публикувани през 1980 г. от Бистра Божкова (Божкова 1980, 12 – 15). Намерени са 35 единични екземпляра и колективна монетна находка от 22 късноантични монети. Единичните монети са в хронологически граници края на III – началото на VI в. Колективната находка съдържа монети, отсечени в периода 335/341 – 395/408 г. Между кв. „Бела вода“ и с. Богданов дол е локализиран некрополът на вилата и синхронното ѝ селище.

Отново в кв. „Бела вода“ през 1987 – 88 г. В. Любенова проучва още една късноантична укрепена вила, чието разрушаване се поставя в началото на V в.

От местността Механджийски ливади произхожда една монета, провинциален бронз, отсечена във Виминациум. Монетата е на Требониан Гал (251 – 253 г.)⁵⁶, отсечена през 251 – 252 г. Върху реверса на монетата е изобразена Мизия, права, между лъв и бик (AMNG I, 165) (*Обр. 20*).

⁵⁵ Частно притежание.

⁵⁶ Инв. № РИМ – Перник, НОФ 376.

Римска вила в с. Кралев дол

При археологическото проучване на обекта през 1966 – 1972 г. е разкрита значителна част от римска *villa rustica*, построена непосредствено в подножието на източните склонове на планината Голо бърдо, като сградата заема малка речна тераса (Найденова 1985, 9). Възникването на вилата се отнася от проучвателите към края на II – началото на III в. Частично е разрушена при готските нашествия от 251 г. (Найденова 1985, 52; Кацарова 2008, 200). Откритият разнообразен археологически материал се отнася основно към последния период на обитаване на вилата до края на IV в. (Найденова 1985, 27 – 48).

По време на проучването са намерени 106 монети. От тях поне 5 са сечени от провинциалните монетарници на Империята.⁵⁷ Първите две монети са отсечени в монетарницата на Филипопол. Едната от тях е на Марк Аврелий (161 – 180 г.)⁵⁸, втората – на Септимий Север (193 – 211 г.)⁵⁹. Върху гърба на монетата на Север е изобразен полумесец със звезда. Една монета на Каракала (198 – 217 г.) е отсечена в Пауталия.⁶⁰ Следва монета на Гета (198 – 212 г.) на Сердикийската монетарница.⁶¹ Върху гърба ѝ е представена права фигура на Хигия, хранеща змия от патера (Мушмов Сердика 496). Последната провинциална монета е отсечена във Виминациум при Филип I (244 – 249 г.)⁶² през 244 г. (AMNG I, 96). Монетите на Каракала, Гета и Филип I са голям номинал. Филипополските монети са от 1 асарий.

Една монета на Пауталия, отсечена при Гета (198 – 212 г.)⁶³, произхожда от района на с. Кралев дол (Grigорова 1993, 215).

С. Студена, археологическо проучване през 2006 г.

Археологическите разкопки с научен ръководител Василка Паунова са осъществени през 2006 г., като са проучени три могилни насипа в подножието на връх Голема Стобленница в землището на с. Студена. Насипите са сравнително ниски, натрупани от големи и средни камъни. Некрополът, в който попадат могилите, се състои от около 20 насипа с височина от 0,20 до 3,00 м (Паунова 2007, 191). Установено е, че некрополът е използван продължително време – с доказани на този етап хронологични граници от I в. пр. Хр. до IV в. (Паунова 2007, 193).

При проучването на могила № 6 са открити четири монети, три от които – провинциален бронз: една на Септимий Север (193 – 211 г.) и 2 на Каракала (198 – 217 г.). Монетата на Септимий Север е отсечена в монетарницата на Пауталия. Тя е с изображение на Асклепий, възседнал крилат змей, летящ надясно, дясната му ръка е сложена върху крилото, а с лявата държи тоягата си (Ruzicka 343). Една от монетите на Каракала е на монетарницата в Сердика. Върху реверса ѝ е представена Тюхе, права, наляво, с калатос, държаща рог на изобилието и кормило върху глобус. В корпуса на Мушмов няма описана монета със същата комбинация между надписите и изображенията върху лицето и гърба (Мушмов, Сердика 350 – 363). Другата монета на императора е със заличено име на монетарницата. Изображе-

⁵⁷ Дадената в публикацията информация е непълна, а снимките на монетите са неясни, което не позволява по-детайлно изследване (Найденова 1985, 51, 140 – 141).

⁵⁸ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1634.

⁵⁹ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 491.

⁶⁰ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1632.

⁶¹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1621.

⁶² Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1626.

⁶³ Монетата е частно притежание.

нието е на права мъжка фигура (вер. императора), с копие и щит, надясно. И трите монети са от 5 асария.

С. Расник

Селото е разположено в котловината между върховете Бъзглав и Висока могила на Вискяр планина в община Перник. Околностите му са богати на археологически обекти. В местността Макра на южните склонове на Вискяр е локализирано антично селище на площ от около 30 дка, разположено на пътя, свързващ Тимошкоморавската област с поречието на Струма (Митова-Джонова 1983, 151). Части от пътя са били запазени в седловината между местностите Зли дол и Ралевци (Митова-Джонова 1983, 152). В местностите Латински гробища и Прим гроб са регистрирани антични и средновековни некрополи, свързани със синхронните им селища. В местността Ралевци на площ от около 1,50 – 2,00 дка са намирани археологически материали от разрушена антична сграда. Открити са оброчни плочки на Хеката Бейсалетене и на Зевс и Хера Стореной, което предполага наличието на светилище (Митова-Джонова 1983, 151 – 152).

Във фонда на ИМ – Брезник се съхранява една монета на Септимий Север, отсечена в Пауталия, за която се знае, че произхожда от с. Расник.⁶⁴ Върху реверса е запазен част от надписа, но изображението е неясно. Монетата е от 5 асария.

1.2. Община Радомир

Махала Арбанас, гр. Радомир

Обектът е разположен в изоставената махала Арбанас, северно от град Радомир, върху западния скат на планината Голо бърдо, спускащ се към левия бряг на река Струма. В предварителните публикации първоначално е застъпена тезата за съществуването на търговско-занаятчийско селище (емпорион) от II – III в. (Любенова 1985, 36). В по-късни публикации е развита друга теза на проучвателя: във връзка с нуждите на възникнали на границата между I в. пр. Хр. и I в. сл. Хр. металургичен пункт и прилежащото му светилище през II – III в. е организирано производство на оброчни дарове и битови предмети (Любенова 2003, 198 – 199). След разрушаването на този център в средата на III в. на негово място в началото на IV в. е изграден раннохристиянски укрепен архитектурен комплекс (Любенова 2003, 199). Наскоро е застъпена и тезата за изцяло светилищния характер на обекта (Иванов 2024, 71 – 85). Монетният материал следва без прекъсване от II в. пр. Хр. до втората половина на V в., като изключение е една монета на Филип II (359 – 336 г. пр. Хр.) и една монета на гр. Филипи от IV в. пр. Хр.

При проучването през 1983 – 1990 г. в махала Арбанас в Радомир са намерени общо 178 бронзови провинциални монети, сечени в монетарниците на провинциите Тракия, двете Мизии, Македония и Витиния в Азия. От тях 145 са публикувани (Филипова 2012, 517 – 519). След извършване на реставрация са идентифицирани още 33, от които 8 бр. псевдоавтономни монети на Тесалоника, отсечени през II – III в., 23 бр. на Пауталия, 2 бр. на Филипопол, 1 бр. на Койла в Тракийски Херсонес и 1 бр. на Никея.

Провинциалните монети, намерени при проучванията в Арбанас, се разпределят:

– Псевдоавтономни (I – III в.) – 9 бр. (Филипопол – 1 бр. (*Обр. 21*), Тесалоника – 8 бр.);

⁶⁴ Инв. № ИМ – Брезник, НОФ 1.

- Домициан (81 – 96 г.) – 1 бр. (Стоби) (*Обр. 22*);
- Траян (98 – 117 г.) – 1 бр. (Филипопол);
- Хадриан (118 – 132 г.) – 1 бр. (неясна монетарница);
- Антонин Пий (132 – 161 г.) – 5 бр. (Пауталия – 4 бр., Филипопол – 1 бр.);
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 7 бр. (Пауталия – 2 бр., Македонски съюз – 3 бр. (*Обр. 23*), неясна монетарница – 2 бр.);
- Фаустина Млада – 20 бр. (Пауталия – 19 бр., неясна монетарница – 1 бр.);
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 3 бр. (Пауталия – 1 бр., Сердика – 1 бр., Никея – 1 бр.);
- Комод (177 – 192 г.) – 14 бр. (Никополис ад Иструм – 1 бр., Августа Траяна – 1 бр. (*Обр. 24*), Филипопол – 1 бр. (*Обр. 25*), Пауталия – 9 бр. (*Обр. 26*), Никея – 1 бр., неясна монетарница – 1 бр.);
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 13 бр. (Марцианопол – 4 бр. (*Обр. 27, 28*), Августа Траяна – 1 бр., Филипопол – 4 бр., Пауталия – 2 бр., Сердика – 1 бр., неясна монетарница – 1 бр.);
- Юлия Домна – 5 бр. (Пауталия – 1 бр. (*Обр. 29*), Августа Траяна – 1 бр. (*Обр. 30*), Сердика – 2 бр. (*Обр. 31, 32*), неясна монетарница – 1 бр.);
- Каракала (198 – 211 г.) – 22 бр. (Никополис ад Иструм – 1 бр., Августа Траяна – 1 бр. (*Обр. 33*), Филипопол – 2 бр., Пауталия – 4 бр., Сердика – 6 бр. (*Обр. 34 – 36*), Траянопол – 1 бр., Койла (Тракийски Херсонес) – 1 бр., Стоби – 2 бр., Никея – 1 бр., неясна монетарница – 4 бр.);
- Гета (198 – 212 г.) – 10 бр. (Никополис ад Нестум – 1 бр., Анхиало – 1 бр., Августа Траяна – 1 бр., Пауталия – 6 бр., Сердика – 1 бр.);
- Макрин (217 – 218 г.) – 1 бр. (Амфипол);
- Диадумениан (217 – 218 г.) – 1 бр. (Никополис ад Иструм);
- Елагабал (218 – 222 г.) – 4 бр. (Филипопол – 3 бр., Никея – 1 бр.);
- Север Александър (222 – 235 г.) – 10 бр. (Амфипол – 1 бр., Никея – 9 бр.);
- Юлия Мамея – 1 бр. (неясна монетарница);
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 1 бр. (Пела);
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 8 бр. (Виминациум – 6 бр., Пела – 1 бр., Никея – 1 бр.);
- Филип I (244 – 249 г.) – 2 бр. (Виминациум);
- Отацалия Севера (244 – 249 г.) – 1 бр. (Провинция Дакия);
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 2 бр. (Виминациум);
- Херения Етрусцила (249 – 251 г.) – 1 бр. (Виминациум);
- Требониан Гал (251 – 253 г.) – 3 бр. (Виминациум) (*Обр. 37*);
- Волузиан (251 – 252 г.) – 1 бр. (Виминациум);
- Галиен (253 – 268 г.) – 3 бр. (Сердика);
- Салонина – 1 бр. (Тесалоника) (*Обр. 38*);
- Пауталия (II – III в.) – 2 бр.;
- Виминациум (III в.) – 1 бр.;
- Никея (II – III в.) – 7 бр.;
- Неопределени – 17 бр.

Монетните изображения върху реверсите са в по-голямата си част коментирани и познати в литературата (Филипова 2012, 517 – 519). Върху монетите на Пауталия изображенията са на:

- *Хера* върху монети на Антонин Пий (1 бр.) и Фаустина Млада (7 бр.);
- *Деметра* върху монети на Фаустина Млада (3 бр.) и Комод (1 бр.);

- *Аполон* върху монети на Антонин Пий (1 бр.) и Комод (2 бр.);
- *Артемиди* върху монета на Антонин Пий (1 бр.);
- *Асклепий и Хигия* върху монета на Юлия Домна (1 бр.);
- *Хигия* върху монети на Фаустина Млада (3 бр.);
- *Тюхе* върху монети на Фаустина Млада (3 бр.), Комод (1 бр.) и Гета (1 бр.);
- *Хермес* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Стримон* върху монета на Марк Аврелий (1 бр.);
- *Телесфор* върху монета на Комод (1 бр.);
- *Глюкон* върху монети на Антонин Пий (1 бр.), Комод (1 бр.) и Каракала (1 бр.);
- *Конкордия* върху монета на Гета (1 бр.);
- *Еквитас* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Трите нимфи* върху монета на Марк Аврелий (1 бр.);
- *Серapis* върху монета на Гета (1 бр.);
- *Четириколонен храм на Асклепий* върху монети на Комод (1 бр.) и Септимий Север (1 бр.);
- *Императорът* върху монета на Гета (1 бр.);
- *Грозд* върху монети на Септимий Север (1 бр.) и Гета (1 бр.);
- *Гений на смъртта* върху монета на Гета (1 бр.).

Изображенията са стандартни за монетосеченето на Пауталия. Само върху една монета на Юлия Домна е изписано името на легата: *Quintus Sicinnius Clarus*, управител на провинция Тракия през 201 – 204 г. (Филипова 2012, 523, № 22).

Върху реверсите на монетите на Сердика изображенията са на:

- *Зевс* върху монети на Каракала (1 бр.) и Гета (1 бр.);
- *Хера* върху монети на Юлия Домна (1 бр.), Каракала (1 бр.) и Галиен (1 бр.);
- *Артемиди* върху монета на Юлия Домна (1 бр.);
- *Арес* върху монета на Галиен (1 бр.);
- *Хермес* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Серapis* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Императорът* върху монета на Каракала (1 бр.).

При монетите на Филипопол са представени:

- *Хера* върху монета на Елагабал (1 бр.);
- *Атина* върху монета на Елагабал (1 бр.);
- *Дионис* върху монета на Траян (1 бр.);
- *Хермес* върху монета на Септимий Север (1 бр.);
- *Тюхе* върху монета на Комод (1 бр.);
- *Еквитас* върху монета на Елагабал (1 бр.);
- *Конкордия* върху монета на Антонин Пий (1 бр.);
- *Немезида* – *Нике* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Херакъл* върху монета на Септимий Север (1 бр.);
- *Гений на смъртта* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Грозд* върху монета на Септимий Север (1 бр.);
- *Трипод* върху псевдоавтономна монета (1 бр.).

Върху монетите на Августа Траяна стоят изображенията на:

- *Хера* върху монета на Септимий Север (1 бр.);
- *Хермес* върху монета на Каракала (1 бр.);
- *Хомоноя* върху монета на Юлия Домна (1 бр.);
- *Крепостна порта* върху монета на Комод (1 бр.).

Интерес представлява монетата на Комод. Тя е отсечена с името на провинциалния управител *Aemilius Iustus*, с изобразена една от крепостните порти на града. Според Schönert-Geiss монети с идентично изображение върху гърбовете си са сечени при Марк Аврелий, Луций Вер, Септимий Север и Каракала (Schönert-Geiss, Augusta Trajana, taf. 2, 5, 10, 18), но не са известни за монетосеченето на Комод. При монетите на Комод, сечени в Августа Траяна, е регистрирано името на провинциалния управител *Caecilius Cervilianus* (ок. 186 г.) (Върбанов II, 114). Монети на Комод с името на провинциалния управител *Aemilius Iustus* са известни от монетосеченето на Хадрианоупол и се датират ок. 180 г. (Юркова, Хадрианоупол 136). Според Horster мандатът на легата е между 188 – 192 г. (Horster 2004, 258).

Върху монетите на Марцианоупол са изобразени Тюхе – при три екземпляра, и грозд – при един. Монетите са на Септимий Север. Върху монета на Комод, сечена в Никополис ад Иструм, е представена Нике, а върху монета на Каракала от същия град – глава на Херакъл. Монетата на Траяноупол е с изображение на полумесец и звезда, а тази на Койла – с прора на кораб. Отсечени са при Каракала. Монетите на Анхиало и Никополис ад Нестум, сечени при Гета, са съответно с изображения на орел и Немезида.

Върху една монета на Стоби, сечена при Домициан, е представен четириколонен храм, върху два екземпляра на монетарницата, принадлежащи на Каракала – Виктория. Върху двете монети на Пела са стандартните за монетарницата изображения на Пан (за Максим като Цезер) и Градска богиня (за Гордиан III). Монетарницата на Амфипол е представена също със стандартното си изображение на седяща върху трон Градска богиня – 2 екземпляра, сечени при Макрин и Север Александър. Върху реверса на псевдоавтономните монети на Тесалоника стои четириредов надпис: ΘΕΣ/САΛΟ/ΝΙΚΕ/ΩΝ, а върху екземпляра на Салонина: ΘΕΣΣΑ/ΛΟΝΙΚΗ Μ/ΗΤΡΚΟΝ /Β ΝΕ. При монетите, сечени от името на Македонския съюз през I – II в., изображенията са от два типа – крилата мълния и щит.

При монетите на Виминациум, провинция Дакия и Никея изображенията са стандартните за тези монетарници: при Виминациум – Мизия, права между лъв и бик, при провинция Дакия – персонификация на Дакия, права между орел и лъв, при Никея – три или четири знамена. Изключение е една монета на Никея, сечена при Каракала, с изображение на шестколонен храм върху реверса си.

Към монетите, намерени при редовните археологически проучвания в махала „Арбанас“, се присъединяват още 5 пауталийски монети, частно притежание, за които е известно, че са намерени на обекта. Монетите са на Каракала (3 бр.) (Grigорова 1993, 196, 200, 202) и Гета (2 бр.) (Grigорова 1993, 223, 228).

По една монета на Комод (Grigорова 1993, 112) и Септимий Север (Grigорова 1993, 148), отсечени в Пауталия, са намерени в Радомир.⁶⁵ Във фонда на РИМ – Перник се съхранява една монета на Каракала, отсечена в Никея, за която в инвентарната книга е отбелязано, че е от Радомир (Обр. 39).⁶⁶ Върху реверса на монетата е представен императорът на кон в галоп, надясно, държащ хоризонтално копие.

⁶⁵ Монетите са частно притежание.

⁶⁶ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1534.

С. Червена могила

Селото е разположено в радомирското поле. В района са регистрирани праисторическо (в местността Гърбежа), антично (в местностите Гърбежа и Паланките), късноантично (на възвишението Огоя) и средновековно селище (Митова-Джонова 1983, 174 – 175). Частично е проучена късноантична вила рустика (Любенова 1977, 64; Любенова 1979, 89). От района на селото има информация за намерена монета на Каракала, отсечена в Пауталия (Димитров 1985, 16).

С. Старо село

Селото е разположено в Западното Средногорие, в полите на Верила планина, в подножието на връх Дебелец.

Във фонда на РИМ – Перник се съхранява една монета на Хостилиян (251 г.)⁶⁷, отсечена във Виминациум. Изображението е на Мизия, права, между лъв и бик.

С. Друган

Селото е разположено в историко-географската област Мраката, в източната част на Радомирската котловина край р. Радиковица, в южното подножие на планината Голо бърдо и хълмовете Огоя и Св. Петър. В селото са регистрирани две праисторически селища в местностите Средорек и Градище. Над селището в м. Средорек, на десния бряг на р. Блато, през Античността животът е подновен, като на площ от около 30 дка има разпръснати по терена фрагменти битова и строителна керамика, намирани са и монети. В същия район са разкривани и погребения, които вероятно се отнасят към некропола на селището (Митова-Джонова 1983, 76 – 77). В м. Боровец е регистрирана късноантична и средновековна крепост „Градището“. Информацията за намираните там монети предполага съществуването ѝ и в един по-ранен период от време – от I – II в. (Митова-Джонова 1983, 77).

Във фонда на РИМ – Кюстендил се съхранява една монета – провинциален бронз, с произход с. Друган. Тя е на имп. Марк Аврелий (161 – 180 г.) и е отсечена в Пауталия.⁶⁸ Монетата е от 5 асария с изображение на Глюкон.

С. Бобораци

Селото е разположено в Радомирската котловина по поречието на р. Струма и между Конявската планина, Голотловските височини, Голо бърдо, Верила и Черна гора. В района на селото са регистрирани праисторически, антични и средновековни селища и антично светилище (Митова-Джонова 1983, 24 – 26). В местността Стублата и около селското гробище са разкривани стени, изградени от ломен камък с хоросанова спойка, намирани са монети, съдове, питоси, фрагменти строителна и битова керамика. Светилището е регистрирано в местността Църквище в махала „Беланица“ (Митова-Джонова 1983, 26).

В района на селото е намерена монета на Комод, отсечена в Пауталия (Grigорова 1993, 102).

⁶⁷ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1720.

⁶⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, НОФ 4992.

С. Байкалско

Селото е разположено по южните склонове на Ришкия и Димовгробския дял на Конявската планина. В близост до него на малък хълм, източно от карстовия феномен Чокльово блато в местността Градище, е регистрирано антично светилище. На площ от около 1,5 – 2 дка са откривани стени на хоросанова спойка, архитектурни детайли, оброчни плочки, епиграфски паметници и монети (Митова-Джонова 1983, 18 – 19; Вълчев 2015, 247 – 248).

В РИМ – Кюстендил се съхранява една монета, с произход с. Байкалско. Тя е на имп. Каракала, отсечена в Абидос в Трояда (*Обр. 40*).⁶⁹ Върху реверса на монетата са изобразени Диоскурите, прави един срещу друг, държащи копия и култови статуи. Между тях – олтар. Надписът е: АВ/ΥΔ/ΗΝ. Монетата е от един асарий.

Освен за тази монета има информация за още 13 пауталийски монети, намерени на територията на светилището, които са частно притежание. Екземплярите са на Антонин Пий (1 бр.) (Grigorova 1993, 87), Марк Аврелий (1 бр.) (Grigorova 1993, 83), Комод (7 бр.) (Grigorova 1993, 103 – 111), Септимий Север (1 бр.) (Grigorova 1993, 116), Юлия Домна (1 бр.) (Grigorova 1993, 155) и Каракала (2 бр.) (Grigorova 1993, 195, 203).

С. Негованци

Селото е разположено в Радомирската котловина. През 1981 г. са проведени спасителни разкопки в местността Касиладски ливади при отводнителния канал на р. Блато, предизвикани от прокарването на канала. Археологическият обект е многослоен. Над останки от ранноелинистическо селище са изградени сгради, принадлежащи към римския период. Разчистена е част от сграда от римската епоха, изградена от ломен камък на хоросан (Любенова 1982, 37 – 38). При проучването е намерена една монета на Каракала, отсечена в Пауталия. Освен тази монета, намерена при археологическите проучвания, има информация за още един екземпляр на Пауталия, отсечен при Марк Аврелий (Grigorova 1993, 83).

1.3. Община Земен

Гр. Земен

Градът е разположен в Югозападна България във физико-географската област Земенско Краище, в планински район, на двата бряга на р. Струма, в котловина, от която започва Земенският пролом. Запазените археологически обекти са предимно от Средновековието, но районът е обитаван и през Античността. В РИМ – Перник се съхранява една провинциална монета, намерена в района на Земен. Тя е на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в монетарницата на Марцианопол.⁷⁰ Върху реверса е изобразена Тюхе, права наляво, държаща рул и рог на изобилието.

С. Радибош

С. Радибош се намира в историко-географската област Мраката. Махалите му са пръснати по южните склонове на планината Черна гора. В местността Прохор, вляво от пътя за

⁶⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, НОФ 5042.

⁷⁰ Инв. № РИМ – Перник, НОФ 147.

Радомир, е регистрирано късноантично селище. Разположено е на южен планински скат от югозападните склонове на Черна гора на площ от около 10 дка. Разкривани са стени, изградени от ломени камъни с хоросанова спойка, питоси, монети и фрагменти керамика (Митова-Джонова 1983, 144). В Музея в Перник е инвентирана една монета – провинциален бронз, произхождаща от селото. Тя е на Каракала, отсечена в монетарницата на Пауталия.⁷¹ Върху реверса е изобразен Хадес – Серапис, седнал на трон наляво, с калатос върху главата си, държащ скиптър и патера, протегната към Цербер (Тачев, Пауталия 289 – вар.) (*Обр. 41*). Монетата е от 5 асария.

С. Дивля

С. Дивля е разположено в полупланински район в Западна България, в община Земен. В района му са регистрирани праисторическо и антично селище, антична сграда в местността Слатина при оброк Св. Илия при вливането на Треклянска в Дивлянска река и късноантична и ранносредновековна крепост (Митова-Джонова 1983, 661 – 663).

Крепостта „Градище“ са намира на Конски връх, на 4,54 км от центъра на селото. Заемала е площ от около 3,5 дка. В миналото са били запазени част от крепостните стени, изградени от ломени камъни на хоросанова спойка и тухлени редове. Изваждани са питоси и монети. На терена се намират фрагменти битова и строителна керамика, шлага и сгур, които я свързват с металодобива и преработката на руди от рудодобивните райони на Краището (Митова-Джонова 1983, 63). От местността Градище в РИМ – Перник е инвентирана една монета на Фаустина Млада, сечена в Пауталия.⁷² Върху реверса ѝ е изобразена Хера, права наляво, държаща скиптър и патера (Ruzicka 65) (*Обр. 42*).

С. Враня стена

Махалите на селото са разположени по северния склон на Земенска и по южния склон на Рудина планина, по долината на Треклянската река. Част е от област Краище. От източната страна на селото, на около 100 м височина, се намира местността Големия камък или Вранъ камък. В подножието на скалите има изсечени продълговати скални ями, улеи и вкопавания, които предполагат наличието на праисторическо скално светилище, използвано и по-късно. В близост до скалите и надолу по дерето са намирани фрагменти строителна и битова керамика, монети и други предмети.⁷³ В Музея в Перник се съхраняват две провинциални монети, произхождащи от Големия камък. Първата от тях е на Антонин Пий (138 – 161 г.), отсечена във Филипопол.⁷⁴ Върху реверса ѝ е представен Хермес с кадуцей и кесия. Втората монета е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия⁷⁵, с изображение на Деметра, седяща наляво, държаща житни класове и дълга запалена факла (Тачев, Пауталия 7).

⁷¹ Инв. № РИМ – Перник, НОФ 1533.

⁷² Инв. № РИМ – Перник, НОФ 383.

⁷³ Информация на Василка Паунова, за което ѝ благодаря.

⁷⁴ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1699.

⁷⁵ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1691.

1.4. Община Брезник

Късноримски производствен комплекс – гр. Брезник, м. Дабовица и Круша

Археологическото проучване е проведено през 2016 – 2017 г. Обектът попада в северната периферия на селище от римския и късноантичния период. Проучени са три сгради, частично запазени пещи за изпичане на строителна и битова керамика и ограден зид. Най-ранна е частично проучената Сграда II, в която са разкрити основите на 4 помещения, вероятно разгърнати около вътрешен двор (Паунова, Трендафилова 2017, 510). Във вътрешността на помещения 1 и 2 са разчистени деструкции от паднала конструкция на дървен покрив с керемидено покритие. Сред тях са открити части от горели греди, животински кости, бронзови и сребърни монети, инструменти и т.н. Анализът на находките дава основание на проучвателите да отнесат изграждането ѝ към средата или втората половина на II в. (Паунова 2018, 436). В средата на III в. сградата е опожарена.

Сграда III е разположена южно от Сграда II. В нея са открити бронзови и билонови монети, тежести за стан, фрагменти от хромели, фрагментирани глинени съдове и две огнища (Паунова 2018, 437). Най-късно е изградена Сграда I. Запазени са четири квадратни помещения и издължен притвор с вход от югозапад (Паунова, Трендафилова 2017, 511).

Предполага се, че разкритите сгради и съоръжения са разположени в северозападната периферия на по-обширен производствен център, съществувал през периода II – IV в. в близост до непроучена, но локализирана през 70-те г. на XX в. римска вила (Паунова, Трендафилова 2017, 512). Установени са два основни хронологически периода на съществуване на комплекса: от втората половина на II до средата на III в. и от втората половина на III до втората половина на IV в., с два подпериода, с условна граница втората половина на 30-те г. на IV в. (Паунова, Трендафилова 2017, 512; Паунова 2018, 438).

При археологическото проучване са намерени 13 провинциални монети (Филипова 2024, 345). Най-ранната от тях е от 3 асария на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия. Върху реверса на монетата е изобразена Хигия, права надясно, хранеща змия от патера (Ruzicka 120) (*Обр. 43*). Следващият екземпляр е на Комод (177 – 192 г.), отсечен във Филипопол с Нике, в ход надясно върху гърба. Следват 3 монети на Септимий Север (193 – 211 г.). При две от тях монетарницата остава неясна. Третата монета е отсечена в Пауталия. Тя е с изображение на Глюкон (Ruzicka 391 – вар.) (*Обр. 44*). При проучването са намерени и 2 монети на Каракала (198 – 217 г.). Върху реверса на едната монета отново е изобразен Глюкон, като най-вероятната монетарница е Пауталия. Втората негова монета е отсечена в Августа Траяна и е с изображение на Атина, права наляво, държаща щит и копие (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 360). Монетите на Комод, Септимий Север и Каракала са голям номинал. Следва една монета на Гета (198 – 212 г.) от един асарий, отсечена в Пауталия. Върху гърба ѝ е изобразен полумесец със звезда (Ruzicka 840). Последните 4 монети са на монетарницата във Виминациум. Три от тях са на Гордиан III (238 – 244 г.), като едната е отсечена през 242 – 243 г. Четвъртата монета е на Траян Деций (249 – 251 г.), отсечена през 249 – 250 г.

Селище от II – IV в. (Обект 2) – гр. Брезник, м. Горна Дабовица

Проучването е осъществено през 2019 г. чрез сондажи в два участъка – Сектор 2-1 и Сектор 2-2, намиращи се съответно в северозападната част, на границата на античното селище, проучено през 2016 – 2017 г., и в непосредствена близост до западната граница на Обект 2 (Паунова, Павлова 2020, 961). При вкопаването в земните пластове не са регистри-

рани трайни археологически структури. Ако е имало такива, те вероятно са унищожени при продължителната селскостопанска обработка на терена.

При проучването, почти на повърхността, са намерени 14 антични и късноантични монети, от които 4 са провинциален бронз. Монетите са отсечени при управлението на Каракала (198 – 217 г.) и Гордиан III (238 – 244 г.). Всичките екземпляри са голям номинал – 5 асария. Монетите на Каракала са отсечени в монетарниците на Пауталия (1 бр.), Сердика (1 бр.) и неясна монетарница (1 бр.). Върху реверса на пауталийската монета е представен Херакъл, прав наляво, подпиращ се на кривак, държащ лъвска кожа (Тачев, Пауталия 320). Върху монетата на Сердика изображението е на Немезида – Еквитас, права наляво, държаща рог на изобилието и везни, вляво – колело (*Обр. 45*). Екземплярът на Гордиан III също е с неясна монетарница, възможно е да е Виминациум.

Антично селище – гр. Брезник, местността Чифлик

Археологическите проучвания са проведени през 2019 г. (Михайлов 2020, 963 – 966).⁷⁶ Обектът е разположен южно от гр. Брезник, източно от пътя Брезник – Слаковци и заема южните склонове на възвишението Бърдо. Открити са основи на постройка от запазени в един ред дребни и средни по големина ломени камъни със стопанско предназначение, издигната в периферията на античното селище, както и 14 ями от Късната античност, които също са свързани с различни стопански дейности (Михайлов 2020, 965). При проучването са намерени 24 римски монети от периода края на II – края на IV в. Две от тях са провинциален бронз, сечени при Септимий Север (193 – 211 г.). Монетарницата на едната монета е неясна. Другата е отсечена в Пауталия. Върху реверса е изобразен богът змия Глюкон, с обърната надясно глава.⁷⁷

От района на гр. Брезник са известни още 6 провинциални монети, 5 от които се съхраняват в Историческия музей в града: на Стоби, сечена при Траян (98 – 117 г.)⁷⁸; на Хадрианопол – 2 бр. на Фаустина Млада⁷⁹; на Сердика, сечена при Каракала (198 – 217 г.)⁸⁰; на Марцианопол, сечена при Север Александър (222 – 235 г.)⁸¹ и на Виминациум, сечена при Гордиан III (238 – 244 г.)⁸². Върху монетата на Стоби е представен тетрастилен храм със статуя (Йосифовски II, 47 – 76). Монетите на Фаустина Млада са с изображения на Деметра, права наляво, държаща дълга запалена факла и житни класове, и на Асклепий и Хигия, прави насреща (Юркова, Хадрианопол 84 – 87). Първата монета не е включена в корпуса на Юркова. Върху сердикийската монета на Каракала е изобразен Арес във военно облекло, прав надясно, с копие и щит. Екземплярът на Марцианопол е сечен при провинциалния управител *Umbrius Tereventinus* и е с Хомоноя, права наляво, държаща патера и рог на изобилието (AMNG I, 1034). Монетата на Гордиан III е отсечена през 241 – 242 г. (AMNG I, 79; SNG Hungary, 178 – 180).

⁷⁶ Благодаря на Филип Михайлов за възможността да работя с монетите.

⁷⁷ РИМ – Перник, ПИН 1.

⁷⁸ Инв. № ИМ – Брезник, Н 145.

⁷⁹ Инв. № ИМ – Брезник, Н 60, 65.

⁸⁰ Личен архив.

⁸¹ Инв. № ИМ – Брезник, Н 58.

⁸² Инв. № ИМ – Брезник, Н 62.

С. Ноевци

Селото е разположено в историко-географската област Граово. В района на селото са регистрирани антично селище в местността Орданов дол на десния бряг на р. Конска и късноантични крепости на възвишенията на Черна гора (Митова-Джонова 1983, 118 – 119). От района на селото произхода една монета на Пауталия, отсечена при Каракала (198 – 217 г.)⁸³ (Grigorova 1993, 198).

С. Долна Секирна

Селото се намира във физико-географската област Краище, в най-югозападната част на община Брезник, на двата бряга на р. Светля. В района на селото са регистрирани две антични селища: в местността Долно Грамаде, на източния склон на възвишението Болчар, и в низината под същото възвишение. Разкривани са стени, изградени от ломен камък с хоросанова спойка, питоси, фрагменти керамика (Митова-Джонова 1983, 70).

В Музея в Кюстендил се съхранява една монета с произход с. Долна Секирна. Тя е на Гордиан III (238 – 244 г.) и съпругата му Транквилина, отсечена в монетарницата на Марцианопол⁸⁴ (CCSNBulg II 2009, 54, № 265) при провинциалния управител *Prosius Tertullianus* в периода 242/243 – 244 г. Върху реверса ѝ е изобразена седяща фигура на Зевс, държаща патера и скиптър, с орел до крака му (AMNG I, 1172) (*Обр. 46*).

С. Душинци

Селото е разположено в планински район по северозападните склонове на Големи връх в Ерулска планина. В местността Хорото на Големи връх е регистрирана крепост, датирана в периода V – IV в. пр. Хр. (Митова-Джонова 1983, 77, № 219). Върху нея през Късната античност е изградено ново укрепление, чието съществуване се доказва единствено от фрагменти строителна и битова керамика, шлага и монети (Митова-Джонова 1983, 78, № 220). От района на селото произхожда монета на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауталия (Димитров 1985, 16).⁸⁵

1.5. Община Трън

Гр. Трън, археологическо проучване „Агрианика“, 1997 г.

Спасителното археологическо проучване е извършено през 1997 г. от екип археолози с научен ръководител Василка Паунова. В местността Църквище в землището на гр. Трън е проучена малка надгробна могила, наричана Кирова.⁸⁶ Под могилияния насип на нивото на стария терен са проучени три гроба и огнище. Непосредствено до южната периферия на могилата е разкрито овално гробно съоръжение, оформено от два реда ломени камъни. На дъното на купа от безцветно стъкло е открита горяла монета на Комод (177 – 192 г.), отсечена в Пауталия (Паунова 2003, 189). Монетата е от 5 асария и е отсечена по времето на

⁸³ Монетата е частно притежание.

⁸⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 20.

⁸⁵ Монетата е частно притежание.

⁸⁶ За резултатите от археологическите проучвания виж: Паунова 2003, 189 – 197.

провинциалния управител на Тракия *C. Maternus* в периода 184 – 185 г. Върху реверса на монетата са изобразени Трите нимфи, хванати за ръце (Паунова 2003, 189).

С. Мрамор

Селото е разположено в планински район на пътя за селата Горочевци и Пенкьовци. Оттам произхожда колективна находка от 150 бронзови монети, намерени в хралупата на дърво в разложена кожена торбичка, от които Т. Герасимов вижда 15 монети на Констанций II (324 – 361 г.) и Теодосий II (402 – 450 г.) (Герасимов 1937, 322). Във фонда на РИМ – Перник се съхранява една монета на Комод (177 – 192 г.), отсечена в Пауталия.⁸⁷ Върху реверса ѝ е представена Тюхе, права наляво, държаща рул и рог на изобилието (Тачев, Пауталия 175 – вар. в надписа на реверса) (Обр. 47).

С. Слишовци

Селото е разположено в планински район под връх Руй, до границата с Република Сърбия. На самостоятелно възвишение от южния склон на Щърби камък в местността Кулата е регистрирана късноантична и ранносредновековна крепост.

В РИМ – Перник са постъпили две монети – провинциален бронз, от района на с. Слишовци. Първата от тях е на Гета (198 – 212 г.), с неясна провинциална монетарница.⁸⁸ Върху опакото на монетата е представена Артемида в ход надясно. Другата монета е отсечена от името на Македонския съюз през III в.⁸⁹ Върху реверса ѝ е изобразен лъв в ход надясно, над него – кривак.

С. Забел

В местността Св. Спас до с. Забел през есента на 1998 г. при теренно обхождане в землището на селото е регистриран античен плосък и могилен некропол, използван от I в. пр. Хр. до IV в., чието проучване е осъществено през 1999 – 2003 г. (Паунова 2004, 215 – 225; Паунова 2008, 165). Некрополът е разположен в южното подножие на планината Руй върху полегата тераса и заема площ около 50 дка. В близост до него е локализирано неукрепено селище (на 150 м източно) (Паунова 2004, 215), римска вила, тип „резиденция“ (на 300 м западно) (Митова-Джонова 1983, 81 – 82; Динчев 1997, 79 – 82), и антични шахти за добив на галенит (250 – 300 м северно и североизточно) (Паунова 2004, 215).

От същата местност в Музея в Перник има две провинциални монети – едната е псевдоавтономна на Тесалоника, отсечена през II – III в., с бюст на Градска богиня – върху лицето си, и четириредов надпис: ΘΕΣ/САΛΟ/ΝΙΚΕ/ΩΝ – върху гърба си⁹⁰, и една монета на Каракала като цезар, отсечена в Пауталия, с изображение на полумесец и три звезди⁹¹.

С. Туроковци

Селото е разположено в историко-географската област Знеполе, в южното подножие

⁸⁷ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 377.

⁸⁸ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 285.

⁸⁹ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 289.

⁹⁰ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1504.

⁹¹ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1621.

на планината Руй. В местността Забелски камък, на южните склонове на Руй, на площ от около 5 дка е регистрирано антично селище. В миналото са разкривани стени от ломени камъни с хоросанова спойка, строителна и битова керамика, монети. Близостта на селището с рудодобивните райони на планината и атничната вила при с. Забел (Митова-Джонова 1983, 81 – 82; Динчев 1997, 79 – 82) дават основание функционирането му да се свърже главно с металодобива (Митова-Джонова 1983, 169).

От местността Забелски камък в РИМ – Перник се съхраняват 4 провинциални монети. Най-ранната от тях е на Гета (198 – 212 г.), отсечена в монетарницата на Анхиало.⁹² Върху реверса ѝ с надпис: ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ, е изобразен полумесец с три звезди. Надписът върху аверса: Π ΣΕΠΤ ΓΕΤΑΣ Κ, определя и времето на отсичане на монетата – 208 г. (Тачев, Анхиалос 95 – 119). Следващата монета е на Север Александър (222 – 235 г.), отсечена в Никея⁹³, със стандартното изображение на три знамена. Последните две монети са на монетарницата във Виминациум, сечени при Филип I (244 – 249 г.)⁹⁴ и Хостилиан (251 г.)⁹⁵ (Обр. 48). Върху реверсите им стои познатата фигура на Мизия, права, между лъв и бик.

С. Горна Мелна

Селото е разположено в община Трън, в планината Кървав камък. Няма данни за археологически обекти. От селото или района му произхожда една монета на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена във Филипопол.⁹⁶ Върху гърба е изобразена права фигура на Асклепий, прав насреца, подпиращ се на тояга, около която е увита змия (Върбанов III, 1133) (Обр. 49).

С. Бусинци

С. Бусинци се намира на 8 км от гр. Трън на границата между Трънско Знеполъе и Трънско Краище. В местността Изабел (Забел), на около 1,5 км югозападно от селото е регистрирано антично селище. На терена се намират фрагменти битова и строителна керамика. Вероятно от там произхождат и надгробни паметници на гръцки и латински език. При разработка на една от мините в района са открити антични рударски съоръжения, като най-вероятно селището е свързано с рударството (Митова-Джонова 1983, 33).

От с. Бусинци произхожда една монета на Галиен, отсечена в Сердика⁹⁷, с изображение на Асклепий, загърнат с мантия, прав насреца, подпиращ се на тояга с увита змия (Мушмов, Сердика 505) (Обр. 50).

Пернишко

От района на гр. Перник в изследването са включени 16 монети. Те нямат конкретно местонамиране. Една от тях е инвентирана в нумизматичния фонд на РИМ – Перник. Монетата е на имп. Каракала (198 – 217 г.) и е от Никополис ад Нестум.⁹⁸ Върху реверса е изо-

⁹² Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1660.

⁹³ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1662.

⁹⁴ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1673.

⁹⁵ Инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1658.

⁹⁶ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 368.

⁹⁷ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 293.

⁹⁸ Инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1679.

бразен Хелиос, прав насреща, с обърната надясно глава с лъчиста корона, държащ камшик (Komnick 33) (*Обр. 51*).

Информацията за останалите монети е от досъдебни производства.⁹⁹ Шест монети са на Марк Аврелий – първата е отсечена във Филипопол¹⁰⁰, с изображение на Хермес, прав наляво, държащ кадудей и кесия (Мушмов, Филипопол 110). Друга негова монета е на монетарницата в Пауталия¹⁰¹ – с триножник върху реверса. Третата монета на императора е отсечена в Сердика.¹⁰² Тя е с изображение на циста мистика (Мушмов, Сердика 23). И трите монети са от един асарий. Останалите монети са с неясни надписи и изображения върху реверсите си и монетарниците са неопределени.¹⁰³

Следва монета на Фаустина Млада, сечена в Пауталия.¹⁰⁴ Върху реверса на монетата е изобразена седяща наляво върху щит Атина, с шлем, държаща копие и патера (Ruzicka 100 – вар. в надписа на гърба) (*Обр. 52*).

Два екземпляра на Септимий Север (193 – 211 г.) са на монетарницата в Пауталия. Монетите са от 5 асария с изображения на Арес, прав, наляво, държащ копие и щит¹⁰⁵ (Тачев, Пауталия 217), и Тюхе, права наляво, държаща рул и рог на изобилието¹⁰⁶ (Ruzicka 374).

Монетите на Каракала (198 – 217 г.) са 7 бр. Две от тях, с номинал 5 асария, са отсечени в Пауталия.¹⁰⁷ Изображенията върху опаката им страна са на Тюхе, права наляво, държаща рул и рог на изобилието (Тачев, Пауталия 236 – вар. в надписа върху реверса: ΟΥΛΠΙΑΣ Π/ΑΥΤΑΛΙΑΣ), и на бога змия Глюкон, с глава с лъчиста корона, обърната надясно, и рибя опашка (Тачев, Пауталия 240). Други два екземпляра, също от 5 асария, са на монетарницата в Сердика.¹⁰⁸ Върху реверсите им е представен Асклепий, прав наляво, подпиращ се на тояга с увита змия (Мушмов, Сердика 155). Една от монетите на Каракала е отсечена в римската колония Александрия в Троада.¹⁰⁹ Върху реверса ѝ е изобразен орел, надясно, с разперени крила, стъпил върху букраниум, и надпис: COL ALEXAND AVG (*Обр. 53*). Последните две монети са с неопределени монетарници.¹¹⁰

Една монета на Север Александър (222 – 235 г.) е отсечена в монетарницата на Никея.¹¹¹ Тя е с изображение на три знамена върху реверса си, като средното от тях е с орел с венец в човката си. Монетата на Максимин Тракиец (235 – 238 г.) е отсечена в Анхиало.¹¹² Върху опакото ѝ е представен Аполон, прав, гол, наляво, с праметната мантия, държащ лаврова клонка в дясната си ръка, а с лявата се подпира на лира, поставена върху колона (Тачев, Анхиалос 70 – 71).

Една монети на Филип I (244 – 249 г.) е на монетарницата във Виминациум.¹¹³ Изображението върху реверса е стандартното на Мизия.

⁹⁹ Експертизите са извършени от автора.

¹⁰⁰ ДП № 48/2011 г.

¹⁰¹ ДП № 97/2019 г.

¹⁰² ДП № 97/2019 г.

¹⁰³ ДП № 48/2011 г. – 1 бр. и ДП № 97/2019 г. – 2 бр.

¹⁰⁴ ДП № 48/2011 г.

¹⁰⁵ ДП № 47/2011 г.

¹⁰⁶ ДП № 97/2019 г.

¹⁰⁷ ДП № 97/2019 г.

¹⁰⁸ ДП № 97/2019 г.

¹⁰⁹ ДП № 47/2011 г.

¹¹⁰ ДП № 47/2011 г. – 1 бр. и ДП № 48/2011 г. – 1 бр.

¹¹¹ ДП № 48/2011 г.

¹¹² ДП № 47/2011 г.

¹¹³ ДП № 48/2011 г.

Част 2. ОБЛАСТ КЮСТЕНДИЛ

2.1. Община Кюстендил

Кюстендил (антична Пауталия)

Римски терми

Разположени са в югоизточната четвърт на укрепената площ на Пауталия. Разкрити са девет помещения от сградата. Първоначалната ѝ датировка е началото на IV в. Въз основа на намерените при проучването артефакти – фрагменти от керамични и стъклени съдове, лампи, фрагменти от мраморни оброчни плочки, монети, в това число и колективна монетна находка от 61 сребърни монети от периода втората половина на II – средата на III в., датировката е свалена до II – III в. или началото на II в. (Кацарова 2005, 55). При проучването през 1962 г. е намерена една монета на Пауталия, сечена при Фаустина Млада (*Обр. 54*).¹¹⁴ Върху реверса на монетата е представена Хигия, права насреща, с дясната си ръка се подпира на колона, около която се увива змия, с лявата държи края на дрехата си. Ружичка представя подобна монета в корпуса си, която не е с много добро качество, и определя изображението като Асклепий (Ruzicka 113 – 114). Фигурата върху гърба на представената тук монета е категорично женска. Хигия има изображения с увита около колона змия, но при тях богинята държи патера, която тук липсва. Добре се вижда оформената с букли на челото прическа, характерна за Фаустина, т.е. може да се предположи, че изображението е на императрицата. През 1992 г. при почистване на термите е намерена монета на Юлия Домна, отсечена в Августа Траяна.¹¹⁵ Върху реверса ѝ е представена Артемида, в ход надясно, държаща лък, с куче в краката ѝ (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 205) (*Обр. 55*).

Партиен дом, 1968 г.

Обектът е разположен в централната част на укрепената територия на Пауталия. Разкрита е част от улица с посока север – юг (Кардо 1). При последващи наблюдения и разкопки са установени още два участъка от улицата. Южно от терена е засечено кръстовището на *Cardo 1* и *Decumanus maximus*. Западно от улицата са разкрити 12 помещения от сграда, разположени около вътрешен двор с кладенец. От източната страна на улицата е проучен друг архитектурен комплекс от 6 почти еднакви помещения – магазини. Разграничени са два строителни периода – II и IV – V в. (Кацарова 2005, 59 – 60). При проучванията е открита една пауталийска монета на Септимий Север (193 – 211 г.).¹¹⁶ Върху реверса ѝ е изобразена Хигия, права надясно, хранеща змия от патера. Подобна монета на Септимий Север с номинал 1 асарий липсва в корпусите на Ружичка и Тачев. Същото изображение на богинята има върху монета на Север, но от пет асария (Ruzicka 353 – 354). Една монета на монетарницата в Никея е със заличено изображение върху аверса си.¹¹⁷

¹¹⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 770.

¹¹⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л 6.

¹¹⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ПД – 39, ПИН 41.

¹¹⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ПД – 41, ПИН 42.

Поликлиника

Обектът е разположен в югоизточната четвърт на укрепената площ на Пауталия. В северния му сектор е изследвана част от улица с посока изток-запад, която е определена от проучвателя като *Decumanus I* (Русева-Слокоска 1977, 30). В северна посока е разкрит зид с представителен вход, за който е предположено, че принадлежи на голяма обществена сграда или е вход към ареята на форума. Южно от улицата са разположени три почти еднакви помещения. Поради мястото, което заемат, както и архитектурното решение на комплекса, помещенията са определени като магазини (Русева-Слокоска 1977, 33 – 34).

Улицата с магазини е датирана в периода средата на II – първата половина на III в. Третият строителен период се свързва с поправки след готските нашествия от втората половина на III в., като крайт се определя от дебели пластове опожарявания, датирани от колективна монетна находка в първата четвърт на V в. (Русева-Слокоска 1977, 37; Божкова 1977б, 40).

При проучването на обекта са намерени 6 провинциални монети. Най-ранна е монета на Марк Аврелий (161 – 180 г.), отсечена в Одесос. Следва една пауталийска монета на съпругата му Фаустина Млада с изображение на Серапис, прав надясно, държащ рог на изобилието и патера. Монетата на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в Августа Траяна, е с изображение върху реверса на Дионис, прав наляво, с кантарос и тирс (Божкова 1977б, 41 – 42). Провинциалното монетосечене на Каракала (198 – 217 г.) е представено с една монета, сечена в Пауталия, с характерното изображение на увита змия върху поставка, с обърната надясно глава с лъчиста корона (Ruzicka 679). Последните две монети са отсечени в монетарницата на Виминациум при Гордиан III (238 – 244 г.) през 240 – 241 г. (AMNG I, 75) и Филип I (244 – 249 г.) през 244 – 245 г. (AMNG I, 102; SNG Hungary, 304 – 311).

Бърза помощ

Обектът е проучен през 1983 г. (Стайкова, Илинкина 1984, 82). Разположен е в югоизточната четвърт на укрепената площ на Пауталия, южно от обект „Поликлиника“. Открита е отсечка от улица с посока север-юг (Кардо 4). Източно от улицата е разкрит комплекс от 5 помещения на сграда, която е продължение на разкритите магазини на обект „Поликлиника“. От западната страна на Кардото частично са разкрити помещения с верижен план и неправилна правоъгълна форма. Според открития подемен материал се очертават три периода на съществуване на източната сграда: крайт на II – началото на III в., втората половина на III – началото на V в., втората половина на V – началото на VI в. Западната сграда е от периода на Късната античност – края на III – IV в., с по-късни преустройства през втората половина на V – VI в. При проучването е намерена една монета на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауталия.¹¹⁸ Върху реверса ѝ е представен триножник с увита змия (Ruzicka 811 – вар.). Монетата е от един асарий.

Художествена галерия – сектор „Север Г“ на крепостната стена на Пауталия

Сектор „Север Г“ на градската крепостна стена е разположен в сравнително права линия зад разкритата през 1972 г. перистилна сграда (обект „Картинна галерия – културен център“ – 1972 г.). От вътрешната страна на крепостната стена през IV – VI в. разстоянието на обикалящата улица *Intervalum* е допълнително застроено, като ремонти са регистрирани

¹¹⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ БП – 15.

и по крепостната стена. Разкрити са зидовете на помещения на няколко сгради, първоначално долепени до вътрешното лице на стената, с покачени нива и нови канали (Слокоска 1989, 132), битови материали и две колективни монетни находки.

Провинциалните монети, намерени при археологическите проучвания през 1979 – 1981 г., са 9 бр. Най-ранен е един екземпляр на Антинин Пий (138 – 161 г.), отсечен в Пауталия.¹¹⁹ Върху гърба на монетата са представени трите нимфи (Ruzicka 22; CCCNBulg II 2009, 58, № 288) (*Обр. 56*). Следващите 3 монети отново са на пауталийската монетарница. Две от тях са на Фаустина Млада с изображение на Хигия, хранеща змия от патера, с варианти на надписите върху реверса (Ruzicka 120; CCCNBulg II 2009, 62, № 308, 315) (*Обр. 57, 58*).¹²⁰ Следва монета на Луций Вер (161 – 169 г.) с права женска фигура върху гърба (CCCNBulg II 2009, 66, № 339).¹²¹ При проучването са открити 2 монети на Септимий Север (193 – 211 г.). Първата от тях е отсечена във Филипопол. Върху гърба ѝ е представена глава на Градска богиня, с крепостна корона с три кули (CCCNBulg II 2009, 80, № 434) (*Обр. 59*).¹²² Подобни изображения са познати от монети на Криспина, сечени във Филипопол (Мушмов, Филипопол 252; Юркова 1989, 3 – 7), и на Юлия Домна, сечени в монетарниците на Пауталия (Ruzicka 472; Прокопов 1983, 9; Yourukova 1996, 69, fig. 5), Сердика (Yourukova 1996, 69, fig. 2), Филипопол (Мушмов, Филипопол 359; Юркова 1989, 3 – 7; Yourukova 1996, 69, fig. 4), Августа Траяна (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 199; Yourukova 1996, 69, fig. 6), Хадрианопол (Yourukova 1996, 63 – 67). При всички тях Градската богиня носи портретните черти на императрицата, като монетите са сечени и с нейното име на лицевата страна. Нашата монета е отсечена с името и образа на Септимий Север, но изобразената женска глава върху гърба е с портретните черти на съпругата му – Юлия Домна. Другата монета на Септимий Север, от 5 асария, е със заличен надпис на монетарницата.¹²³

Следва екземпляр на Гета (198 – 212 г.), отсечен в Пауталия преди 209 г., с изображение на Тюхе с калатос, права наляво, държаща рог на изобилието и корабно кормило (Ruzicka 793) (*Обр. 60*).¹²⁴ Монетарницата на Филипопол е представена с още една монета на Елагабал (218 – 222 г.) (*Обр. 61*).¹²⁵ Монетата е от един асарий, с изображение на Хера, права наляво, с патера и скиптър (Мушмов, Филипопол 534 – вар.; CCCNBulg II 2009, 82, № 444).

Най-късната провинциална монета, намерена при проучването на обект „Художествена галерия“, е отсечена във Виминациум при император Гордиан III (238 – 244 г.) през 240 – 241 г. (AMNG I, 78; CCCNBulg II 2009, 48, № 222).¹²⁶

Младежки дом

Разкопките на обект „Младежки дом“ започват през 1969 г. Обектът е разположен в непосредствена близост да северната крепостна стена на Пауталия. Частично е разкрита антична сграда, на чието място през IV в. е изграден архитектурен комплекс с осем помещения, разположени от запад и юг около вътрешен двор с кладенец. Откритите материали и техниката на градеж на късноантичната сграда дават основание на проучвателя (Слокоска

¹¹⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 38.

¹²⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 31, 97.

¹²¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 24.

¹²² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 46.

¹²³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ 16, ПИН 35.

¹²⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 59.

¹²⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 61.

¹²⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 60.

1972, 17 – 18) да я отнесе към периода IV – V в. В северната част на комплекса са разкрити две раннохристиянски базилики. Ранната базилика е датирана в IV в. В края на IV – началото на V в. е изградена и по-голямата базилика с трансепт, към което време се отнасят и разкритите мозайки (Слокоска 1972, 17 – 18).

При проучването на обект „Младежки дом“ през 1969 г. са намерени 35 антични и късноантични монети и колективна монетна находка от 53 късноантични монети.

Намерените монети в античната сграда обхващат периода 98/117 – 270/275 г. Провинциалните монети са 5 бр. – две на Марк Аврелий (161 – 180 г.), една на Юлия Домна, една на Гордиан III (238 – 244 г.) и една на Филип I (244 – 249 г.). Едната монета на Марк Аврелий е със заличен надпис върху гърба и монетарницата не може да бъде определена. Тя е с изображение на Тюхе с калатос, държаща рог на изобилието. Втората негова монета е отсечена в провинция Македония. Върху гърба ѝ е изобразена крилата мълния и надпис: KOINON MA/KEΔONΩN (Gaebler 1906, 272; SNG Cop., 1342; CCCHBulg II 2009, 84, № 463) (*Обр. 62*).¹²⁷ Монетата на Юлия Домна е отсечена в монетарницата на Стоби и е с изображение върху гърба си на Виктория, държаща венец и палмова клонка (SNG Cop., 333; CCCHBulg II 2009, 84, № 459) (*Обр. 63*).¹²⁸ Монетата на имп. Гордиан III (238 – 244 г.) е отсечена в монетарницата на Никея (SNG Cop., 526 – вар.; CCCHBulg II 2009, 86, № 479).¹²⁹ Последната монета от тази група е сечена при имп. Филип I (244 – 249 г.) във Виминациум (CCCHBulg II 2009, 50, № 239).¹³⁰

Градска крепост

При проучването на обекта са открити 4 провинциални монети. Първата от тях е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия.¹³¹ Тя е с изображение върху гърба си на Тюхе, права наляво, държаща рог на изобилието и кормило (Ruzicka, л. 146 – оп. 144). Две от намерените монети са на Гета (198 – 212 г.). Едната от тях е отсечена в монетарницата на Никополис ад Иструм.¹³² Върху реверса ѝ е представен триножник с увита змия (AMNG I, 1644). Втората негова монета е отсечена в Августа Траяна (*Обр. 64*).¹³³ Екземплярът е от 5 асария и е с изображение на Арес, прав наляво, с шлем и доспехи, държащ обърнато копие и щит (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 479). Последната монета е на Филип I (244 – 249 г.) на монетарницата в Бизия.¹³⁴ Тя също е с номинал 5 асария. Върху гърба на монетата е представен Серапис с калатос, държащ рог на изобилието в дясната си ръка (Jurukova, Byzia 107 – вар. в надписа на лицето).

Съдебна палата

Обектът е проучен през 1977 г. и попада в югозападния ъгъл на укрепената площ на Пауталия (Кацарова 2005, 62). Проучени са частично две антични сгради, датирани в III – IV в. Няма данни за стратиграфията на обекта. Отбелязва се само, че централната част на

¹²⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1521.

¹²⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1547.

¹²⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1518.

¹³⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1512.

¹³¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГК – 23.

¹³² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГК, ПИН 1.

¹³³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГК – 1.

¹³⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГК – 19.

източната сграда е разрушена от по-късни вкопавания, както и наличието на по-късни зидове (Кацарова 2005, 62). При проучването на обекта е намерена една провинциална монета на Антонин Пий (138 – 161 г.), отсечена в Пауталия (*Обр. 65*). Монетата е от 3 асария и е с изображение върху гърба си на трите нимфи (Ruzicka 20; CCCHBulg II 2009, 58, № 287).¹³⁵

Ларго

Обектът е разположен в западната част на укрепената площ на Пауталия (Кацарова 2005, 63). В северния сектор на проучения терен е разположена част от улица с посока изток-запад – продължение на *Decumanus I* от обект „Поликлиника“. Южно от улицата е разположен архитектурен комплекс, определен от проучвателите като магазини, разположени около вътрешен двор (Стайкова и др. 1983, 60 – 61). Датиран е в периода II – III в. Към времето на Късната античност се отнася постройка, изградена върху първата сграда. Намерените мозаечни подове (датирани в кр. на IV – нач. на V в.) и находките позволяват сградата да бъде определена като богато частно жилище (Стайкова и др. 1983, 61). При проучването са намерени 7 провинциални монети. Четири от тях са на Фаустина Млада, отсечени в монетарницата на Пауталия. Върху реверсите им са представени изображенията на Деметра, седяща върху трон (1 бр.) (Ruzicka 93 – вар.; CCCHBulg II 2009, 60, № 299)¹³⁶ (*Обр. 66*), Хигия, права надясно, хранеща змия от патера (2 бр.) (Ruzicka 116, 120; CCCHBulg II 2009, 62, № 311, 314)¹³⁷, и Тюхе с калатос върху главата си, държаща рог на изобилюето и корабно кормило (Ruzicka 142; CCCHBulg II 2009, 64, № 331)¹³⁸. Провинциалните монети на Каракала (198 – 217 г.) са 2 бр., отсечени в монетарниците на Пауталия, с изображение на Хера, права, държаща патера и скиптър (Ruzicka 542; CCCHBulg II 2009, 68, № 355)¹³⁹ (*Обр. 67*), и в Никополис ад Нестум с изображение на Арес (Мушмов 4051; Komnick 41; CCCHBulg II 2009, 58, № 284)¹⁴⁰. И двете монети са с номинал 5 асария. Последната монета е отсечена в монетарницата на Амфипол за Максимин Тракиец (235 – 238 г.). Върху реверса ѝ е представена седяща фигура на Градска богиня (SNG Cop., 119; Върбанов III, 2656; CCCHBulg II 2009, 82, № 450)¹⁴¹.

Дом на книгата

Обектът е разположен до югоизточния ъгъл на укрепената площ на Пауталия (Слоко-ска и др. 1985, 108). Разкрита е част от улица *Cardo 6* с фиксирани от двете страни части от инсули. От изток между улицата и източната крепостна стена са разкрити помещения с верижен план. В едно от тях е открита полихромна мозайка на площ от 30 кв.м, в съседното – част от хипокауст. В северната част на обекта е проучена сграда с екседра. Строителните периоди от Античността са датирани общо между нач. на II – нач. на VI в., като се отбелязват редица преустройства, без конкретни данни за датировката им (Кацарова 2005, 66). При проучването на обекта са намерени 17 провинциални монети. Най-ранната монета е на Антонин Пий (138 – 161 г.), отсечена от името на Македонския койнон, с изображение

¹³⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СП – 12.

¹³⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 28.

¹³⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 1, 26.

¹³⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 24.

¹³⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 33.

¹⁴⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 51.

¹⁴¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 16.

на крилата мълния (Gaebler 1906, 260; SNG Cop., 1340; CCCNBulg II 2009, 84, № 461).¹⁴² Следва монета на Марк Аврелий (161 – 180 г.), отсечена в Сердика.¹⁴³ Монетите на неговата съпруга Фаустина Млада са 3 бр., отсечени в Пауталия. Те са с изображения на: Тюхе с калатос, права, държаща рог на изобилието и корабно кормило – 2 екземпляра (Ruzicka 138 – var., 138 – 145; CCCNBulg II 2009, 64, № 325, 337)¹⁴⁴, и Деметра, права, с житни класове и рог на изобилието¹⁴⁵. Една монета на Луций Вер (161 – 169 г.), с права фигура на Конкордия, с патера и рог на изобилието, е отсечена във Филипопол (Мушмов 5144; CCCNBulg II 2009, 78, № 429)¹⁴⁶ (*Обр. 68*). Намерена е и една монета на Комод (176 – 192 г.)¹⁴⁷ от Пауталия с изображение на Хигия, хранеща змия от патера (Ruzicka 240; CCCNBulg II 2009, 66, № 343). Монетата на Септимий Север (193 – 211 г.) също е отсечена в Пауталия и е с трипод върху реверса си.¹⁴⁸ При проучването са открити 2 монети на Каракала (198 – 217 г.). Едната от тях е отсечена в Пауталия и е с изображение на орел между два щандарта (Ruzicka 675; Филипова 2004, 54, № 70).¹⁴⁹ Вторият екземпляр е на сердикийската монетарница, с Глюкон върху реверса си (Мушмов, Сердика 253; CCCNBulg II 2009, 72, № 387)¹⁵⁰ (*Обр. 69*). Следват две монети на Гета (198 – 212 г.), отсечени в Пауталия и Никополис ад Нестум. Екземплярът на Пауталия е отсечен в периода 198 – 209 г. и е с изображение на кошница с плодове (Ruzicka 836; CCCNBulg II 2009, 70, № 369)¹⁵¹ (*Обр. 70*). Монетата на Никополис ад Нестум е от периода 211 – 212 г. Върху реверса ѝ е представена седяща наляво фигура на Хадес-Серапис с Цербер (Komnick 65; CCCNBulg II 2009, 58, № 286).¹⁵² Следващата монета е на Елагабал (218 – 222 г.), отсечена във Филипопол, с изображение на Деметра (Мушмов, Филипопол 504; CCCNBulg II 2009, 80, № 443).¹⁵³ Монетата на Север Александър (222 – 235 г.) е отсечена в монетарницата на Никея. Върху гърба ѝ стои характерното изображение на четири знамена.¹⁵⁴ Последната провинциална монета от обект „Дом на книгата“ е на Траян Деций (249 – 251 г.) от Виминациум. Изображението върху реверса е стандартното за тази монетарница – Мизия, права, между лъв и бик (AMNG I, 125; CCCNBulg II 2009, 50, № 247)¹⁵⁵ (*Обр. 71*). С номинал 5 асария са монетите на Каракала от Сердика, на Гета от Никополис ад Нестум, на Елагабал от Филипопол и на Траян Деций от Виминациум.

Взаимно училище

Разкопките на обект „Взаимно училище“ се провеждат в периода 1977 – 1980 г. Резултатите от тях се публикуват през 1981 г. от проф. Стамен Михайлов и Мария Сестримска (Михайлов, Сестримска 1981). Обектът е разположен в западната част на укрепената площ на Пауталия на около 80 м от западната крепостна стена. Разкрита е част от улица с посо-

¹⁴² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 9.

¹⁴³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК 32, ПИН 131.

¹⁴⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 26, 84.

¹⁴⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК 23/1, ПИН 240/1.

¹⁴⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 39.

¹⁴⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 136.

¹⁴⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК 23/2, ПИН 240/2.

¹⁴⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 97.

¹⁵⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 125.

¹⁵¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 25.

¹⁵² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 148.

¹⁵³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 53.

¹⁵⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК 1, ПИН 95.

¹⁵⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 3.

ка север-юг (*Cardo 2*). Западно от нея е частично разкрита правоъгълна сграда с четири помещения (Кацарова 2005, 62 – 63). През IV в. върху нея е изградена перистилна сграда, изградена в техника *opus mixtum*, чиито помещения са разположени около вътрешен двор. Намерените провинциални монети са 12 екземпляра. Обхващат периода от първата половина на II до средата на III в. и са намерени в античната сграда и върху улицата (Михайлов, Сестримска 1981). Най-ранните монети са сечени в македонските монетарници на империята. Първата е на имп. Хадриан (118 – 138 г.), сечена в Едеса (Мушмов 6257; CCCNBulg II 2009, 82, № 451)¹⁵⁶, втората – на имп. Марк Аврелий (161 – 180 г.), сечена от името на Македонския съюз, с изображение на крилата мълния върху реверса (Gaebler 1906, 272; SNG Corp., 1342; CCCNBulg II 2009, 86, № 467)¹⁵⁷.

По време на разкопките са намерени 5 пауталийски монети на Фаустина Млада. Те са от три типа – с изображение на Тюхе, държаща рог на изобилието и рул (Ruzicka 142, 143; CCCNBulg II 2009, 64, № 330, 332)¹⁵⁸ (*Обр. 72, 73*); Деметра с факла и житни класове (Ruzicka 78; CCCNBulg II 2009, 60, № 298)¹⁵⁹ (*Обр. 74*) и Хигия, която храни змия от патера (Ruzicka 118 – 119). Следват две монети на имп. Каракала (198 – 217 г.), сечени в Сердика. Монетите са от два номинала – един (Мушмов 4860; CCCNBulg II 2009, 74, № 394)¹⁶⁰ (*Обр. 75*) и пет асария (Мушмов, Сердика 253/254; CCCNBulg II 2009, 72, № 391)¹⁶¹, с изображение на Глюкон.

В комплекса монети присъства още една монета, сечена в Едеса при имп. Гордиан III (238 – 244 г.). Изображението върху реверса на монетата е същото, както и при тази на Хадриан и е константно за монетарницата – Рома седи върху ризница наляво, държи Виктория, зад нея Градска богиня полага венец върху главата ѝ (Мушмов 6275; SNG Corp., 168 – 170; CCCNBulg II 2009, 82, № 453).¹⁶² Последните две провинциални монети са отсечени във Виминациум при Филип I (244 – 249 г.) и Волузиан (251 – 253 г.) (AMNG I, 174; CCCNBulg II 2009, 52, № 257)¹⁶³ (*Обр. 76*). Върху монетата на Филип I е представен императорът, прав насреща, с ризница и наметало, държащ Виктория върху кълбо и копие, от двете му страни – лъв и бик.

Римска надгробна могила в местността Могилата

Обектът е разположен северозападно от Пауталия. При проучването е разкрит централен гроб, датиран в края на II – началото на III в., съпроводен с ритуално положена колесница – четириколка с висящо шаси, с богата украса от бронзови апликации (Русева-Слокоска, Стайкова 1983, 60). Централното погребение е извършено в гробно съоръжение, изградено от тухли със спойка от бял хоросан чрез трупополагане. Гробовете принадлежат към три периода – римски, късноантичен – ранновизантийски и османски (Русева-Слокоска, Стайкова 1982, 47 – 48).

При археологическото проучване на могилата са открити 3 провинциални монети. Първата от тях е на Комод (177 – 192 г.) и е отсечена в Пауталия. Върху реверса ѝ е изобразена

¹⁵⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 92.

¹⁵⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 90.

¹⁵⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 184/1, 187.

¹⁵⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 184/2.

¹⁶⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 183.

¹⁶¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 186.

¹⁶² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 185.

¹⁶³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 189.

Тюхе с калатос, права наляво, с рог на изобилието и кормило (Ruzicka 243 – вар.; CCCNBulg II 2009, 66, № 344)¹⁶⁴ (Обр. 77). Следващата монета е на Каракала (198 – 217 г.) от монетарницата в Сердика, отново със същото изображение на Тюхе. Типът е конвенционален и е представен върху монети от голям номинал (Мушмов, Сердика 354). При нашата монета теглото (4,05 гр.) и диаметърът (17/17 мм) отговарят на 1 асарий, а надписът върху реверса е: СЕРΔΩΝ (СССНВulg II 2009, 74, № 401)¹⁶⁵ (Обр. 78). Последната провинциална монета е на Филип I (244 – 249 г.), отсечена в Пела.¹⁶⁶ Изображението е на Пан, седящ върху развалини, пред него – сириг (SNG Cop., 288; CCCNBulg II 2009, 84, № 458).

Дом на съветите

Обектът е разположен в северозападната четвърт на укрепената територия на Пауталия. При проучванията е открита част от улица с посока север-юг, като трасето ѝ съвпада с трасето на *Cardo 2*, засечено при разкопките на обект „Взаимно училище“ през 1978 – 79 г. Разкритите архитектурни комплекси източно и западно от улицата са проучени частично. Разграничени са три строителни периода (Кацарова 2005, 65). Улицата и прилежащите ѝ сгради са датирани през II в. Преустройствата в сградите се отнасят към края на III – началото на IV в. От този период е и открятата подова мозайка. През третия строителен период са изградени нови зидове, открити само в субструкция, оформящи по още две помещения (Кацарова 2005, 65). В помещение от сградата, западно от Кардото, в пласт със следи от пожар, е открита колективна монетна находка. Първоначалната информация е, че находката съдържа 695 бр., като най-късните монети от нея са сечени през 570 г. (Илинкина, Слокоска 1984, 81). Същевременно се споменава, че в помещение от същата сграда е открита „...многоцветна мозайка с геометрични и растителни орнаменти от IV в.“. Датирането на сградата в IV в. означава, че монетната находка трябва да съдържа монети, сечени в периода IV – VI в., което е немислимо, като се има предвид монетната реформа на император Анастасий от 498 г. и последвалото изваждане от обращение на сечените през V в. миними. В действителност находката обхваща периода 330/335 г. – 425/450 г. (Филипова 2001а, 24 – 26; Филипова 2020а, 47 – 51).

При проучването на обект „Дом на съветите“ са намерени 9 провинциални монети. Най-ранна е монетата на имп. Хадриан (117 – 138 г.)¹⁶⁷, при която изображението върху гърба е заличено и не може да се определи монетарницата. Това е и единствената монета от II в., намерена на обекта.

Следват две монети на Каракала (198 – 217 г.). Една от тях е отсечена във Филипопол¹⁶⁸ (Обр. 79). Върху реверса ѝ е представена права фигура на борец с протегната лява ръка (Мушмов 5313; CCCNBulg II 2009, 80, № 436). Втората монета е със заличен надпис върху гърба си и монетарницата остава неопределена.¹⁶⁹ Тя е с изображение на Тюхе с калатос, рог на изобилието и корабно кормило. Останалите 6 монети са отсечени във Виминациум. Върху всички тях стои характерното изображение на Мизия, права, между лъв и бик. Монетите са на: Гордиан III (238 – 244 г.)¹⁷⁰, отсечена през 242 – 243 г. (AMNG I, 84; SNG

¹⁶⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ М – 2.

¹⁶⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ М – 1.

¹⁶⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ М – 5.

¹⁶⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 11.

¹⁶⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 71.

¹⁶⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 45.

¹⁷⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 68.

Hungary, 231 – 245), на Филип I (244 – 249 г.) – 3 бр.¹⁷¹, отсечени през 244 – 245 г. (AMNG I, 102; SNG Hungary, 304 – 311) и 247 – 248 г. (Обр. 80) (AMNG I, 105; SNG Hungary, 333 – 341), на Требониан Гал (251 – 253 г.)¹⁷², отсечена през 251 – 252 г. (Обр. 81) (AMNG I, 163; SNG Hungary, 512 – 519) и на Волузиан (251 – 253 г.)¹⁷³ (Обр. 82) (AMNG I, 174; SNG Hungary, 576 – 579).

Читалище

Обектът е разположен в западната половина на укрепената площ на Пауталия (Кацарова 2005, 68). Разкрити са части от две улици (част от *Decumanus maximus* с посока изток-запад и *Cardo 8* с посока север-юг) и архитектурни комплекси, разположени около тях. Архитектурните комплекси северно и южно от *Decumanus maximus* са верижно разположени помещения и вероятно са част от жилищни сгради. Установени са два строителни периода на сградите от античната епоха, без те да са разграничени. Датировката им е общо в периода IV – VI в. Улицата е датирана във II в. В едно от помещенията е разкрита полихромна мозайка от късноримската епоха (Прокопов и др. 1989, 78).

При проучването са намерени 8 провинциални монети. Първата от тях е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия.¹⁷⁴ Монетата е с изображение на Тюхе с калатос, права наляво, държаща рог на изобилието и корабно кормило (Ruzicka, л. 138 – оп. 142). Следващата монета е на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в монетарницата на Сердика.¹⁷⁵ Върху гърба на монетата от 5 асария е представена Хера, права наляво, държаща патера и скиптър.

При проучването е открита и колективна монетна находка от 7 бронзови монети¹⁷⁶, от които 5 принадлежат на Виминациум (Филипова 2004, 44, 48). Монетите са на Гордиан III (238 – 244 г.) – 2 бр., отсечени през 239 – 242 (Обр. 83) и 242 – 243 г. (Обр. 84) (AMNG I, 85; SNG Hungary, 224 – 229); на Филип I (244 – 249 г.) – 2 бр., отсечени през 244 г. (Обр. 85, 86) (AMNG I, 100; SNG Hungary, 285 – 297), и на Отацилия Севера – 1 бр., отсечен през 245 – 246 г. (Обр. 87) (AMNG I, 111). При всички монети изображението върху гърба е на Мизия, права, между лъв и бик. Останалите 2 монети от находката са неидентифициран провинциален бронз.

Аракчиев хан

Обектът е проучен през 1989 г. (Генадиева 1989, 157 – 176). Разположен е в западната част на Пауталия. Частично са разкрити 4 помещения от сграда, определена като перистилно градско жилище, разположени западно и северно от вътрешен двор. Културният пласт, свързан с нея, е нарушен от по-късни вкопавания от XVII – XX в., като зидовете ѝ са запазени само в субструкция (Генадиева 1989, 157; Кацарова 2005, 71). Сградата е датирана общо в IV в. При проучването са намерени 24 бр. монети, от които 2 провинциални. Първата е на Марк Аврелий (161 – 180 г.), отсечена в Пауталия¹⁷⁷ (Обр. 88). Върху гърба на монетата е представен речният бог Стримон, лежащ върху поставка, държащ клонче (Ruzicka 59 –

¹⁷¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 50, 69, 72.

¹⁷² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 70.

¹⁷³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 67.

¹⁷⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 26.

¹⁷⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 47.

¹⁷⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57.

¹⁷⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АХ – 13.

вар.; Върбанов II, 2807; CCCHBulg II 2009, 58, № 290). Монетата е от 3 асария. Другата монета е отсечена във Виминациум през 251 г. Тя е на Хостилиан (251 г.)¹⁷⁸ (AMNG I, 148; SNG Hungary, 453; CCCHBulg II 2009, 52, № 253).

Дом на политическата просвета

Обектът е разположен в централната част на укрепената площ на Пауталия. Резултатите от археологическите проучвания не са публикувани, а полевата документация не е предадена в научния архив на Музея. Най-ранната провинциална монета е на Марк Аврелий (161 – 180 г.), със заличена монетарница.¹⁷⁹ Намерени са и 2 пауталийски монети – на Фаустина Млада с изображение на Тюхе, права наляво, държаща рог на изобилието и кормило¹⁸⁰ (Ruzicka 146; CCCHBulg II 2009, 74, № 338), и на Комод (176 – 192 г.)¹⁸¹, с изображение на триножник с увита змия (Ruzicka 257 – вар.; CCCHBulg II 2009, 66, № 345).

Дервиш баня

Обектът е разположен в централната част на укрепената площ на Пауталия. Архитектурните останки принадлежат на жилищни сгради, разположени западно и източно от трасе на улица с посока север-юг. Разкритите Сграда № I и № II имат дълъг период на съществуване, с редица преустройства и промени в архитектурния си план (Кацарова 2005, 74 – 77).

При проучването са намерени 6 провинциални монети. Най-ранни са 2 екземпляра на Фаустина Млада, отсечени в Пауталия.¹⁸² Върху двете монети е представена Хера, права наляво, държаща патера и скиптер (CCCHBulg II 2009, 60, № 295, 296). Следващата монета отново е отсечена в монетарницата на Пауталия.¹⁸³ Тя е на Комод (177 – 192 г.), с изображение на Аполон, прав наляво, държащ лаврова клонка и патера (Ruzicka 230 – вар.; CCCHBulg II 2009, 66, № 342). Следващите две монети са на Гордиан III (238 – 244 г.), отсечени в монетарниците на Виминациум през 239 – 242 г.¹⁸⁴ (CCCHBulg II 2009, 60, № 229) и Никея¹⁸⁵ (CCCHBulg II 2009, 86, № 478). В монетния комплекс присъства и една монета на Галиен (253 – 268 г.), отсечена в Сердика.¹⁸⁶

Римска вила Extra muros

Археологическото проучване е извършено през 1991 г. На около 300 м източно от укрепената площ на Пауталия е разкрита малка част от римска сграда *Extra Muros*. Голяма част от архитектурния комплекс е унищожена вследствие по-късно строителство през османския и възрожденския период. Данните от археологическото проучване и местоположението на сградата позволяват определянето ѝ като *Villa Suburbana* с правоъгълен план и ос

¹⁷⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АХ – 4.

¹⁷⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДПП 130. В предишна публикация е допусната неточност. Монетата, определена като отсечена в монетарницата на Сердика, е открита при проучването на обект „Дом на книгата“. Вж.: Филипова 2020в, 405.

¹⁸⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДПП – 117.

¹⁸¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДПП – 130.

¹⁸² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДБ – 71, 86.

¹⁸³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДБ – 78.

¹⁸⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДБ – 79.

¹⁸⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДБ – 72.

¹⁸⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДБ – 90.

в посока изток-запад (Филипова, Мешеков 2003, 113). Разкрити са изцяло едно помещение и част от други две, като са установени два строителни периода. През първия строителен период суперструкцията на зидовете е изградена от речни камъни с калова спойка. Наблюдават се следи от разрушена покривна конструкция вследствие на масивен пожар. Откритите артефакти позволяват датирането на сградата през първия строителен период да се отнесе към II – III в. От втория строителен период е запазена само субконструкцията на зидовете, изградени от ломени камъни, споени с бял хоросан, като отново личат следи от пожар (Мешеков 1992, 86 – 87).

При проучването на вилата са намерени 13 провинциални монети. Те са открити в помещения 1, 3 и 4 в пласта деструкции. Най-ранни са 5 монети на Фаустина Млада. Три от тях са отсечени в Пауталия.¹⁸⁷ Върху реверсите им е представена Хигия, хранеща змия от патера (*Обр. 89*) (Ruzicka 121, 123; CCCNBulg II 2009, 62, № 316, 317, 319). Четвъртата монета на Фаустина е отсечена в провинция Македония от името на Македонския койнон¹⁸⁸ и е с изображение на крилата мълния (*Обр. 90*) (Gaebler 1906, 285; CCCNBulg II 2009, 86, № 468). Последната монета на императрицата е с неясна провинциална монетарница.

Следващата монета е на съпругата на Луций Вер (161 – 169 г.) – Анния Луцила, отсечена отново в Пауталия.¹⁸⁹ Тя е вариант на представените при Ружичка монети и е от типа Еквитас, права наляво, държаща рог на изобилието и везни (*Обр. 91*) (Ruzicka 176 – вар.; CCCNBulg II 2009, 66, № 340). Монетата на Септимий Север (193 – 211 г.)¹⁹⁰ на пауталийската монетарница, с изображение на триножник с увита змия, е също вариант на описаните, като разликите са при изписване името на императора (*Обр. 92*) (Ruzicka 425 – вар.; CCCNBulg II 2009, 66, № 351). От имп. Каракала (198 – 217 г.)¹⁹¹ е открита една монета, отсечена в Сердика, с изображение на Арес, прав насреща, с обърната надясно глава с шлем, държащ копие и щит (*Обр. 93*) (Мушмов, Сердика 146; CCCNBulg II 2009, 72, № 380). Добре е представено провинциалното сечене на Гета (198 – 212 г.). Негови са 3 от намерените при разкопките монети – по една на монетарниците в Пауталия¹⁹², Сердика¹⁹³ и Августа Траяна¹⁹⁴. Монетата на Пауталия е с изображение на Дионис, прав наляво, с тирс и кантарос, вляво долу пантера (Ruzicka 821 – вар.; CCCNBulg II 2009, 70, № 367). Върху сердикийската монета е представен Хермес, прав наляво, държащ кадуцей и кесия (Мушмов, Сердика 448; CCCNBulg II 2009, 77, № 413), а върху тази на Августа Траяна – кошница с плодове (*Обр. 94*) (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 429; CCCNBulg II 2009, 56, № 280). И трите монети са малък номинал и са отсечени преди 209 г.

Последните две провинциални монети, намерени при проучването на вилата, са на Елагабал (218 – 222 г.)¹⁹⁵, с нечетлива монетарница, и на Север Александър (222 – 235 г.), отсечена в Никея¹⁹⁶. Прави впечатление наситеността на монетния материал в една сравнително малка площ – около 10 кв.м, както и наличието на монети на Пауталия, Сердика, Августа Траяна, Никея, Македония, което подсказва за стопански разцвет и засилени търговски контакти.

¹⁸⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4836, 4837, 4838.

¹⁸⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4839.

¹⁸⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4840.

¹⁹⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4841.

¹⁹¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4843.

¹⁹² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ЕМ – 9.

¹⁹³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4844.

¹⁹⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4842.

¹⁹⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ЕМ – 4.

¹⁹⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ЕМ – 3.

Базалика № 7

Обектът е разположен югозападно от укрепената площ на Пауталия. Разкрита е източната част на трикорабна раннохристиянска базилика с една полукръгла апсида със синтрон, издаден пред централния кораб (Кацарова 2005, 79). Най-ранният строителен период в проучения терен, към който се отнасят останки от сгради с градеж на калова спойка в южната и източната част на обекта, се датира от средата на II до средата на III в. От втората половина на III до средата на IV в. теренът е включен в границите на югозападния некропол на Пауталия. Проучени са 17 гроба от този период. Базиликата е изградена през втората половина на IV в., като след частично разрушаване в края на IV – V в. е ремонтирана. Преустройствата и мозайките се отнасят към втората половина на V – началото на VI в. (Spasov et al. 1999, 24 – 36; Кацарова 2005, 81 – 82). При проучването са намерени 40 римски монети, от които една е отсечена в Пауталия с името на Фаустина Млада.¹⁹⁷ Монетата е открита на 1,10 м северно от гроб № 16 и 1,35 м западно от края на синтрона (Spasov et al. 1999, 41 – 43). Върху гърба ѝ е представена права фигура на Хигия, с дясната си ръка се подпира на колона, около която се увива змия, с лявата – държи края на дрехата си (Филипова 2004, 51, № 39). Това е втората монета с това изображение, намирана при проучвания в Пауталия.¹⁹⁸

„Стефан Караджа“ № 1

Археологическият обект на ул. „Стефан Караджа“ № 1 в Кюстендил е разположен на около 20 м източно от термите на Пауталия и в непосредствена близост до разкрита през 1992 г. римска обществена сграда (Мешеков 1996, 57 – 58) и е проучен през 2002 г. от екип с научен ръководител Веселка Кацарова (Кацарова 2003, 95 – 96). При проучванията от 1992 г., с научен ръководител Юниан Мешеков, се установяват четири строителни периода (римски, ранновизантийски/късноантичен, средновековен и възрожденски). Акцент са останките от внушителна сграда, изградена в техника *opus mixtum*, с два строителни периода (Мешеков 1996, 57), датирана в края на I – III в. В периода на Късната античност (IV – VI в.) върху разрушената римска обществена сграда е изградена друга. Намерените монети през този етап на проучването са 10, от които 2 екземпляра се отнасят към първия период. Първата монета е на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в монетарницата на Филиппол.¹⁹⁹ Другата монета е счупена на две, със заличени изображения. Вероятно отново става въпрос за провинциален бронз от голям номинал.²⁰⁰ И двете монети са горели. Останалите монети са отсечени в периода 30-те години на IV – края на IV в. Изключение е една монета – пентанумия на Юстин I (518 – 527 г.).

При проучването през 2002 г. в културния пласт отново са открити останки от четирите епохи: римска, късноантична, средновековна и възрожденска. Общата проучена площ на обществената сграда от римската епоха през 1992 и 2002 г. е около 250 кв.м, като в сутеренната част са оформени засводени галерии с масивни основи. Сградата не е проучена изцяло и вероятно е обхващала цяла инсула на изток от термите. Голямата ѝ площ и най-вече близостта ѝ до банския комплекс дават основание на проучвателя да определи функционирането на сградата през първия строителен период като цистерна, предназначена за

¹⁹⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Базилика 7 – 16.

¹⁹⁸ Първата монета е открита при проучването на термите.

¹⁹⁹ РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ „Цар Асен“ 7, ПИН 3.

²⁰⁰ РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ „Цар Асен“ 3, ПИН 62.

съхранение или смесване на топла и студена вода (Кацарова 2005, 121 – 122). Установени са две подови нива (Кацарова 2003, 96), като над първото подово ниво има следи от масивен пожар, довел до рухването на сводовете (Кацарова 2005, 121). Находките, намерени в заравнителния пласт между двете подови нива, в това число и монетите, които са обект на изследването, не надхвърлят средата на III в. (Кацарова 2005, 121). Пластът деструкции от този период е запазен между двата западни зида, като в останалата част от проучения терен е изчерпан при фундирането на пиластрите и кръстовидните стълбове, предназначени да носят аркадно-сводовата система (Кацарова 2005, 73 – 74). Общата датировка на сградата е в хронологическите граници от втората половина на II до началото на IV в., с извършени преустройства през втората половина на III – началото на IV в., като след рухването на засводените галерии сградата не е възстановена в първоначалния си вид. В източните две трети на сградата се изгражда аркадно-сводова система, предназначена да поддържа пода на първия етаж, изграден над засводените подземни галерии (Кацарова 2005, 123 – 124). Намерените тежести за стан, фрагменти от трапезни лакови съдове, оловна търговска пломба, накити навеждат проучвателя на предположението, че помещенията над галериите са използвани за магазини и складове (Кацарова 2005, 124). Последните ремонти и преустройства са свързани с изграждането на преградни зидове, които се датират до края на IV в. (Кацарова 2005, 74). След разрушаването на цистерната в пласта деструкции са вкопани късноантични жилища, обитавани в края на IV и V в. и изградени с материали от разрушената сграда (Кацарова 2003, 96; Кацарова 2005, 137).

При археологическото проучване на обект „Стефан Караджа“ № 1 в Кюстендил са намерени 48 антични монети, които обхващат периода от втората половина на II до началото на VI в. с три прекъсвания (Филипова 2022, 23 – 44). Монетите от първия период са изключително провинциален бронз. Най-ранна в тази група е монета на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия²⁰¹ (*Обр.* 95). Следва лошо запазена монета на Септимий Север (193 – 211 г.)²⁰², с неясна монетарница. Сериозно е присъствието на монетите на Каракала (198 – 217 г.) – 4 екземпляра, като три са на монетарницата в Сердика²⁰³ (*Обр.* 96 – 98) и един на Анхиало²⁰⁴ (*Обр.* 99). Две от монетите на Сердика и тази на Анхиало са от 5 асария, третата сердикийска монета е от един асарий (Тачев 2019, 156 – 159).²⁰⁵ Една монета на Гета (198 – 212 г.)²⁰⁶ от 5 асария е отсечена в Пауталия. Следващите три монети от тази група са отсечени в монетарницата на Никея, като една е на Север Александър (222 – 235 г.)²⁰⁷ и две са на Гордиан III (238 – 244 г.)²⁰⁸. Най-късната провинциална монета е на Галиен (253 – 268 г.)²⁰⁹, отсечена в Сердика.

Върху монетата на Фаустина Млада е изобразена Хигия, хранеща змия от патера (Ruzicka 120). Втората монета на пауталийската монетарница, както бе споменато, е на Гета, отсечена през 211 – 212 г., с изображение на Глюкон с лъчиста корона върху главата си (Ruzicka 905). Върху сердикийските монети на Каракала са представени Арес, прав надяс-

²⁰¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5488.

²⁰² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СтК 1 – 18.

²⁰³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5484, 5492, 5493.

²⁰⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5486.

²⁰⁵ Според Лео Ружичка най-нискоминалните монети на Сердика са от 2 асария (Ruzicka 1915, 15 – 16). След направен статистически анализ Я. Тачев определя най-малките сердикийски монети като първи номинал (Тачев 2019, 159).

²⁰⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СтК 1 – 10.

²⁰⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СтК 1 – 21.

²⁰⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СтК 1 – 5, 19.

²⁰⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5490.

но, държащ обърнато копие и щит (Мушмов, Сердика 150), Хера, права наляво, държаща патера и скиптер (Мушмов, Сердика 382) и жертвеник (Мушмов, Сердика 231), а върху тази на Галиен – Тюхе с калатос, седяща наляво върху скала, с цвете в ръка. Пред нея вляво е полегнал речният бог Искър (Мушмов, Сердика 520; Върбанов III, 498). Монетата на Анхиало е с изображение на кораб, плаващ наляво, с петима гребци, пред тях е императорът, държащ патера в дясната си ръка, в лявата – подпрян на пода *pilum*, на кърмата – *vexillum* и *signum* (Тачев, Анхиалос 50). Монетите на Никея са с характерните за монетарницата три или четири знамена.

Старо лятно кино

Археологическите проучвания на обект „Старо лятно кино“ в Кюстендил се провеждат през 2008 г. Обектът е разположен в югозападната четвърт на укрепената площ на Пауталия, непосредствено на юг от *decumanus maximus* (Мешеков 2009, 360). Разкритите и документираните пластове и структури се отнасят към съвременния, възрожденския, късноосманския, средновековния и късноантичния период. От времето на Късната античност са разкрити зидове на хоросанова и калова спойка, оформящи части от помещения от голяма, силно разчленена по план късноантична сграда, с ориентация северозапад-югоизток. Сградата е функционирала от началото на IV до VI в. включително. В този времеви интервал са разграничени два строителни периода. Краят на първия строителен период е маркиран с явни следи от опожаряване, които проучвателите отнасят към кр. на IV – нач. на V в. Преустройствата се характеризират с повдигане на подовите нива, надстрояване на някои от зидовете, демонтиране на други и преграждане на част от помещенията с допълнителни зидове, като през втория период (V – VI в.) сградата вероятно добива облика на перистилна (Мешеков 2009, 362).

При проучването са намерени 8 провинциални монети. Въпреки че не са разкрити запазени структури от II – III в., част от подемния материал се датира именно в този период. Голяма е вероятността при изграждането на късноантичната сграда да е използван материал от разрушени по-ранни постройки. Четири монети на Фаустина Млада (†175 г.)²¹⁰ (*Обр. 100 – 103*) и 2 на Каракала (198 – 217 г.)²¹¹ (*Обр. 104, 105*) са отсечени в монетарницата на Пауталия. Монетите на Каракала са сечени след смъртта на Септимий Север през 211 г. Върху тези монети на Пауталия са представени конвенционалните изображения на Деметра (Ruzicka 93 – вар.), Хигия (Ruzicka 121, 625) и Тюхе (Ruzicka 142, 150, 660). При археологическите проучвания е намерена една монета, сечена от името на Македонския съюз през първата половина на III в., с изображение на конник надясно върху реверса си.²¹² Последната провинциална монета е отсечена в монетарницата на Виминациум при имп. Филип I (244 – 249 г.)²¹³ през 244 – 245 г. (AMNG I, 102; SNG Hungary, 304 – 311).

Ул. „Цар Асен“ № 5

Обектът е разположен в югоизточната четвърт на укрепената площ на Пауталия между античните терми и южната крепостна стена на града (Спасов 2007, 376). Регистрирани са

²¹⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5131, 5142, 5148; НСФ СЛК – 25.

²¹¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5139, 5147.

²¹² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СЛК – 10.

²¹³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СЛК – 22.

пластове от съвременната, възрожденската, средновековната и античната епохи. През античната и късноантичната епохи в границите на терена се наслояват пластове и се развиват сгради и съоръжения, които водят до сложна стратиграфска картина. В периода от края на II до третото десетилетие на IV в. са изградени и функционират две сгради (Сграда № 1 в западната половина на обекта и Сграда № 2 – в източната) (Спасов 2007, 376). В началните десетилетия на IV в. Сграда № 1 е нарушена при вкопаването на водопровод. През същия период престава да функционира и Сграда № 2. От средата на IV до V в. са датирани отделни зидове, разположени в периферните части на обекта (Спасов 2007, 377).

При проучването са намерени 47 монети, от които само една е провинциален бронз. Монетата е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия.²¹⁴ Върху реверса ѝ е изобразена Атина, седяща наляво върху щит, държаща Нике (Ruzicka 102).

Ул. „Гороцветна“

При изкопни работи във връзка с подмяна на водопроводната мрежа в Кюстендил е засегната западната крепостна стена на Пауталия, което води и до археологически проучвания. Разкрити са 6 правоъгълни кули от стената, две от които фланкират западната порта на Пауталия, и късноантична сграда (Грозданов, Дянкова 2011а, 328 – 330). На ходовото ниво на северната кула на портата е разкрита част от каменна настилка, долепена до кулата, която заедно със субструкцията ѝ лежи върху подложка от камъни със спойка от жълт хоросан (Грозданов, Дянкова 2011а, 329). В горелите пластове между подложката и каменната настилка е открита монета на Марк Аврелий (161 – 180 г.), сечена в Пауталия.²¹⁵ Върху реверса на монетата е изобразено детето Дионис, седящо надясно върху прора, с протегнати напред ръце, зад него – тирс (Ruzicka 60 – вар.).

Ул. „Любен Каравелов“ № 4

Обектът е разположен в южната зона на укрепената площ на Пауталия. Разкрити са археологически структури от възрожденската, османската, средновековната, късноантичната и античната епохи. От късноантичната епоха е разкрит зид с посока запад-изток, изграден от ломени камъни със спойка от розов хоросан, който ляга частично на по-ранен такъв. В сградата са установени два строителни периода. Най-общо се датира през IV – V в. (Грозданов, Дянкова 2011б, 330 – 332).

При проучването са намерени две провинциални монети. Първата от тях е на Септимий Север (193 – 211 г.). Надписът върху реверса е заличен и монетарницата не може да се установи. Изображението е на права фигура в квадрига. Втората монета е на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауталия. Монетата е от 1 асарий с изображение на Хера, права наляво, държаща скиптър.

Базилика № 1 на хълма Хисарлъка

Първото археологическо проучване на раннохристиянската базилика (Базилика № 1) на хълма Хисарлъка в Кюстендил е проведено през далечните 1906 – 1912 г. от акад. Йордан Иванов (Иванов 1920, 104 – 105). Установено е, че става въпрос за трикорабна базилика с

²¹⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ЦА – 12.

²¹⁵ РИМ – Кюстендил ПИН 14.

полукръгла апсида и нартекс. Според Й. Иванов тя е построена през VI в. по време на възстановяването на крепостта от Юстиниан I (527 – 565 г.) или след това. В публикуваната от него студия за старините на Хисарлъка няма информация за намерени по време на проучванията монети. В нумизматичния фонд на РИМ – Кюстендил са инвентирани две монети, за които информацията е, че са открити през 1908 г. при разкопките на Хисарлъка, без повече подробности. Първата от тях е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия (*Обр. 106*).²¹⁶ Монетата е с изображение на Хера, права наляво, държаща патера и скиптер (Ruzicka 62 – вар.; СССНБулг II 2009, 60, № 294). Другата монета е на Гордиан III (238 – 244 г.), отсечена в Анхиало (*Обр. 107*).²¹⁷ Монетата е с изображение на Деметра, седяща наляво, с житни класове и факла (AMNG I, 641; СССНБулг II 2009, 56, № 275; Тачев, Анхиалос 133 – 134). Още една монета на пауталийската монетарница, отсечена при Комод (177 – 192 г.), е с произход Хисарлъка (Димитров 1985, 16).²¹⁸

Вторият етап на проучване на Базилика № 1 на Хисарлъка се извършва 100 г. по-късно от екип археолози с ръководител Дойчин Грозданов (Грозданов, Грозданова 2015, 498 – 499). По време на проучванията се доуточнява планът на сградата и базирайки се на него и на археологическия материал, проучвателите считат, че долната хронологическа граница на изграждането на базиликата може да се свали до края на IV – началото на V в. (Грозданов, Грозданова 2015, 499). През този втори етап на проучване са намерени 54 монети (Филипова, Чореф 2019, 157 – 168). Пет от тях са провинциален бронз: по една монета на Фаустина Млада²¹⁹ и Комод (177 – 192 г.)²²⁰ с неясни монетарници, една монета на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в Никополис ад Иструм²²¹, с изображение върху реверса си на Хомоноя, права наляво, държаща патера и рог на изобилюето (*Обр. 108*) (AMNG I, 1395), една монета на Гета (198 – 212 г.)²²², отсечена в Пауталия, с Дионис, прав наляво, държащ грозд и тирс (*Обр. 109*) (Ruzicka 819) и по една монета на Север Александър (222 – 235 г.)²²³ и Максим Цезар (235 – 238 г.)²²⁴ (*Обр. 110*) (Res. Gen. 685), отсечени в Никея. Върху реверса и на двете монети са представени три знамена.

Кюстендил

Без конкретен археологически контекст от града до този момент са известни 89 бр. провинциални монети, инвентирани във фонда на РИМ – Кюстендил. Най-ранни са две монети на Антонин Пий (138 – 161 г.), отсечени във Филипопол, с изображение върху реверсите си на Аполон (*Обр. 111*) (Мушмов 5082; Върбанов III, 779)²²⁵ и Конкордия с патера и рог на изобилюето (*Обр. 112*) (Мушмов 5112)²²⁶. Монетите на Марк Аврелий са 4 – 3 от тях, сечени в Пауталия, и една – във Филипопол. Две от пауталийските монети са от 5 асария, с изображения на тетрастилен храм със статуята на Асклепий (Ruzicka 45)²²⁷ и Тюхе, държаща рог

²¹⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 32.

²¹⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 25.

²¹⁸ Монетата е частно притежание.

²¹⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Б1 – 10, ПИН 9.

²²⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5327.

²²¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5332.

²²² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5326.

²²³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5328.

²²⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5335.

²²⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 70.

²²⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 877.

²²⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 27.

на изобилието, корабно кормило и житни класове (СССНВulg II 2009, 61, no. 292; Тачев, Пауталия 60)²²⁸. За третата монета е отбелязано, че е открита при археологически проучвания, без да се уточнява местонамирането ѝ.²²⁹ Тя е от 1 асарий, с изображение на Телесфор (Филипова 2004, 50, № 33). Една от най-многобройните група монети са тези на Фаустина Млада – 18 бр., като 16 от тях са на Пауталия²³⁰ и по една на монетарниците във Филипопол и Хадрианопол. Върху пауталийските монети са представени Деметра (3 монети), Атина (1 монета), Рома (1 монета), Хигия (5 монети), Конкордия (2 монети) и Тюхе (4 монети).²³¹ Монетата на Филипопол е с изображение на Атина, с шлем на главата си, държаща копие и щит (Мушмов 5159).²³² Хадрианополската монета е с неясно изображение на женска фигура.²³³ Екземплярите са от 3 асария. Една монета на Комод от 5 асария, с орел върху гърба си, е отсечена във Филипопол при провинциалния управител *C. Maternus* (Мушмов 5219)²³⁴ през 187 г. (*Обр. 113*).

Монетата на Септимий Север (193 – 211 г.), намерена със сигурност в Кюстендил, е една – на Августа Траяна, с номинал 5 асария и изображение на Конкордия, държаща патера над олтар и рог на изобилието (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 154; СССРВulg II 2009, 56, № 276).²³⁵ Една е и монетата на Юлия Домна, отново отсечена в монетарницата на Августа Траяна (*Обр. 114*). Номиналът ѝ е 3 асария, а изображението – на Артемида с лък, колчан и куче в краката си (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 205; СССРВulg II 2009, 56, № 277).²³⁶

Сериозно е присъствието на монетите на Каракала (198 – 217 г.). Негови са 29 екземпляра: Томи – 1 бр., Августа Траяна – 1 бр., Пауталия – 8 бр., и Сердика – 19 бр. Монетата на Томи е от 5 асария, с изображение на орел с венец в човката си, между две знамена (*Обр. 115*) (AMNG I, 2911; СССРВulg II 2009, 54, № 270).²³⁷ Върху екземпляра на Августа Траяна, също от 5 асария, е представен Асклепий, подпиращ се на тояга с увита змия (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 205; СССРВulg II 2009, 56, № 279).²³⁸ Монетите на Каракала, отсечени в Пауталия, отново са от 5 асария, с изображения на Хера (*Обр. 116*), Атина, Кибела, Немезида (*Обр. 117*), Хермес и бога змия Глюкон (*Обр. 118*) (СССРВulg II 2009, 56, № 354, 356, 357, 358, 359, 360, 362). Най-многобройни са екземплярите на сердикийската монетарница. Само една монета (инв. № 975) е с номинал един асарий. Върху реверса ѝ надписът е: $\Sigma\epsilon\rho\alpha\lambda\lambda\alpha$, а изображението е на лъв, в ход надясно, подава вдигнатата си лапа на Ерос (Мушмов, Сердика 222; СССРВulg II 2009, 74, № 395).²³⁹ Останалите монети са от 5 асария. Върху реверсите им стоят изображенията на Асклепий (2 екз.) (*Обр. 119*), Атина (1 екз.), Диоскур (1 екз.), Глюкон с различни варианти на изображението (5 екз.) (*Обр. 120, 121*), Тюхе (2 екз.) (*Обр. 122*), Хера (1 екз.) (*Обр. 123*), Хермес (1 екз.) (*Обр. 124*), Хигия (2 екз.) (*Обр. 125*) (СССРВulg II 2009, 56, № 381, 383, 385, 386, 388 – 390, 392, 393, 398, 399,

²²⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 28.

²²⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л – 8.

²³⁰ Една от монетите е открита при археологически проучвания без уточнен обект.

²³¹ Виж: СССРВulg II 2009, 60 – 65.

²³² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 72.

²³³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1259.

²³⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 73.

²³⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 54.

²³⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1008.

²³⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 21.

²³⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 26.

²³⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 975.

402, 405, 409, 410) и Херакъл (1 екз.)²⁴⁰. За две от монетите, с изображения на Аполон²⁴¹ (Филипова 2004, 55, № 77) и Хермес²⁴² (Филипова 2004, 56, № 84), е известно, че са открити при археологически проучвания, но без да се уточнява обектът. Освен тези монети, които се съхраняват във фонда на РИМ – Кюстендил, има информация за още един екземпляр на Каракала, отсечен в монетарницата на Пауталия, който е частно притежание (Grigорова 1993, 182).

Монетите на малкия брат на Каракала, Гета (198 – 212 г.), намерени в Кюстендил, са 7 бр. По една монета са отсечени в монетарниците на Томи (*Обр. 126*), Марцианопол (*Обр. 127*) и Филипопол. Монетата на Марцианопол е от един асарий, с изображение на орел (AMNG I, 702a; CCCNBulg II 2009, 52, № 260).²⁴³ Върху монетата на Томи, от 4 асария (в отреза е изписана нумералната буква Δ), е представен синретичният образ на Еквитас – Немезида, държаща везни и скиптър, с колело до десния си крак (AMNG I, 3034; CCCNBulg II 2009, 54, № 271).²⁴⁴ Върху монетата на Филипопол, с номинал 5 асария, с надписи: АΥΤ Κ Π СС/Π ΓΕΤΑΣ върху аверса, и: ...ΠΠΟΠΟ... върху реверса, е правата фигура на Хермес, с кадуцей и кесия (Мушмов, Филипопол 445 – вар.).²⁴⁵ Четири монети са отсечени в монетарницата на Пауталия. Две от тях са от 5 асария, с изображения на Зевс, седящ наляво, с орел и светкавица²⁴⁶ (*Обр. 128*) (Ruzicka 859, CCCNBulg II 2009, 70, № 372), и полегнала фигура на речния бог Стримон с тръстикова клонка²⁴⁷ (Ruzicka 888). Другите 2 монети са от един асарий, с изображения на Немезида, с колело до десния ѝ крак, държаща везни и скиптър²⁴⁸ (Ruzicka 892 – вар., CCCNBulg II 2009, 70, № 375) и на полумесец със седем звезди²⁴⁹ (*Обр. 129*) (Ruzicka 841, CCCNBulg II 2009, 70, № 370).

Провинциалното монетосечене на Елагабал (218 – 222 г.) е представено с три екземпляра – един на Марцианопол²⁵⁰, отсечен при провинциалния управител *Julius Antonius Seleucus*, с конвенционалното изображение на Хера, държаща патера и скиптър (CCCNBulg II 2009, 52, № 261), и два на Филипопол. И двете филипополски монети са голям номинал и отбелязана неокорска титла, т.е. правото на града да упражнява култа към императора, дадена му от Елагабал. Върху едната монета е представен императорът, държащ патера и скиптър²⁵¹ (*Обр. 130*) (CCCNBulg II 2009, 80, № 440), върху втората – атлет, държащ копие²⁵² (*Обр. 131*) (CCCNBulg II 2009, 80, № 439). Монетите на Север Александър (222 – 235 г.) са 4 бр. Три от тях са отсечени в Марцианопол. Монетите са от 5 асария. Две са сечени при провинциалния управител *Umbrius Tereventinus* в периода 225 – 229 г. Върху реверсите им са изобразени императорът в доспехи, държащ копие²⁵³ (*Обр. 132*) (CCCNBulg II 2009, 52, № 262), и Немезида – Еквитас с везни, рог на изобилието и колело²⁵⁴ (*Обр. 133*) (AMNG I, 1029; CCCNBulg II 2009, 52, № 263). Третата монета е и с името на Юлия Мамея върху

²⁴⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 60.

²⁴¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л – 4.

²⁴² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л – 2.

²⁴³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 15.

²⁴⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 22.

²⁴⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 532.

²⁴⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 847.

²⁴⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 50.

²⁴⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 53.

²⁴⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 52.

²⁵⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 16.

²⁵¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 75.

²⁵² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 74.

²⁵³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 18.

²⁵⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 17.

аверса. Отсечена е през 222 – 225 г. при провинциалния управител *Julius Gaetulicus*. Тя е със същото изображение на Немезида – Еквита²⁵⁵ (*Обр. 134*) (СССНВулг II 2009, 54, № 264). Последната монета на Север Александър е отсечена в Томи. Монетата е от 4 асария, с нумерална буква Δ в полето вляво и изображение на Деметра, права, държаща житни класове и дълга запалена факла²⁵⁶ (*Обр. 135*) (AMNG I, 3162; СССРВулг II 2009, 56, № 272). Една монета на Юлия Мамея е отсечена в Пела, като за нея се знае, че е намерена при археологически проучвания²⁵⁷ (Филипова 2004, 58, № 98).

В града без археологически контекст са намерени 7 монети на Гордиан III (238 – 244 г.). Най-многобройни са екземплярите, отсечени във Виминациум – 5 бр. Монетосеченето на града започва именно при Гордиан III и неговите монети запълват празнината в циркулацията, получена след прекратяване на дейността на редица монетарници. Върху монетите на Виминациум стои стандартното изображение на персонификация на Мизия, права, между лъв и бик²⁵⁸ (СССНВулг II 2009, 48, № 223 – 227). Една монета на императора е отсечена в Томи – номинал 4 асария, с изображение на Хигия, хранеща змия от патера²⁵⁹ (*Обр. 136*) (AMNG I, 3445; СССРВулг II 2009, 56, № 273). Последната монета на Гордиан III, с изображение на три знамена, е отсечена в монетарницата на Никея²⁶⁰.

Следващата група монети от 10 екземпляра са отсечени в монетарницата на Виминациум. Те са с познатото изображение на Мизия и се разпределят: Филип I (244 – 249 г.) – 3 бр.²⁶¹ (СССНВулг II 2009, 48 – 50, № 231, 236, 237); Филип II (244 – 249 г.) – 1 бр.²⁶² (СССНВулг II 2009, 50, № 244); Траян Деций (249 – 251 г.) – 2 бр.²⁶³ (СССНВулг II 2009, 50, № 248, 250); Хостилиан (251 г.) – 2 бр.²⁶⁴ (СССНВулг II 2009, 50 – 52, № 251, 252); Требониан Гал (251 – 252 г.) – 2 бр.²⁶⁵ (СССНВулг II 2009, 52, № 255, 256).

Последната провинциална монета, намерена в Кюстендил, е на Галиен (253 – 268 г.), отсечена в монетарницата на Сердика. Монетата е с изображение на Атина, държаща копие и щит до левия ѝ крак (*Обр. 137*).²⁶⁶

Светилище на Зевс и Хера при с. Копиловци

Светилището е проучено през 1911 – 1912 г. от Гаврил Кацаров. Намира се в махала „Мангърица“, между реките Струма и Слокощица (Кацаров 1914, 80 – 111; Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 19, № 104; Вълчев 2015, 249 – 252). Намерени са два бюста на Зевс и Хера, оброчни плочки на Хера, Зевс, Тракийския конник, Асклепий, Хигия и др. При разкопките са открити 366 монети от периода I – IV в., като най-ранната е бронзова монета на Клавдий I (41 – 54 г.), а най-късната – на Аркадий (383 – 408 г.). Според Г. Каца-

²⁵⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 19.

²⁵⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 23.

²⁵⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л – 3.

²⁵⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1 – 4, 1137.

²⁵⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 24.

²⁶⁰ Ул. „Криволак“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 550.

²⁶¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5 – 7.

²⁶² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 8.

²⁶³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 9, 10.

²⁶⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 11, 12.

²⁶⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 13, 104

²⁶⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1015. В СССРВулг II 2009 е допусната грешка при определянето на богинята върху реверса – Хера. Вж.: СССРВулг II 2009, 76, № 415.

ров светилището е разрушено в края на IV в. от фанатици – християни. Намерени са само 2 провинциални монети на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечени в Пауталия (Кацаров 1914, 88).

От района на Копиловци са известни още 9 пауталийски монети, частно притежание: Марк Аврелий (1 бр.) (Grigорова 1993, 84), Комод (2 бр.) (Grigорова 1993, 100, 104), Клодий Албин (1 бр.) (Grigорова 1993, 82), Септимий Север (2 бр.) (Grigорова 1993, 120, 146), Юлия Домна (1 бр.) (Grigорова 1993, 154), Каракала (1 бр.) (Grigорова 1993, 189) и Гета (1 бр.) (Grigорова 1993, 225).

С. Ръждавица

Селото е разположено в Кюстендилската котловина, североизточно от Кюстендил. На около 700 м южно от селото, на левия бряг на р. Струма, в местностите Църквището и Горниче е локализирано късноантично селище. При оран местните жители са попадали на основи, изградени от ломен камък и хоросан, колони, строителна и битова керамика. Намерени са надгробен паметник с надпис, датиран от първата половина на III в., бронзов съд, глинена лампа и др. (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 26, № 174).

На десния бряг на р. Струма, на 10 км североизточно от Ръждавица, върху възвишение на Конявската планина в периода на Късната античност е изградена охранителна крепост, която продължава да функционира и през Средновековието (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 26, № 175). При археологическото проучване са разкрити останки от крепостните стени, две сгради с жилищно-стопански характер и цистерна, датирани през IV – VI в. (Димитрова 1981, 21 – 25; Кацарова 2005, 260).

От района на с. Ръждавица произхожда една пауталийска монета на Фаустина Млада²⁶⁷ с изображение на Тюхе, права наляво, с калатос, държаща рог на изобилието и корабно кормило (*Обр. 138*) (Ruzicka 142; ССЧНБулг II 2009, 64, № 328).

С. Гърбино

Селото се намира в планински район, в западните склонове на планината Риша, североизточно от Кюстендил, от лявата страна на Земенския пролом, на около 300 м над р. Струма. В с. Гърбино е открито монетно съкровище от монети на Александър III, Филип III Аридей, Истиея и Антиох I (IGCH 860; Мушмов 1914, 275). В Музея се съхранява една провинциална монета на Филип I (244 – 249 г.), отсечена във Виминациум²⁶⁸ през 244 – 245 г. (AMNG I, 102; ССЧНБулг II 2009, 50, № 234).

С. Драговищица

Селото се намира в Кюстендилската котловина, в полупланински район, северно от гр. Кюстендил, в долината на р. Драговищица. На 1 км западно от селото, в местността Равнището, е локализирано антично и късноантично селище, със синхронен некропол, откъдето вероятно произхожда и мощехранителница от края на V – началото на VI в., в която са се съхранявали мощи на апостол Тома и на антиохийския епископ Вавила (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 17, № 73). Намирани са основи на сгради, изградени от ломени

²⁶⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 30.

²⁶⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1269.

камъни с хоросанова спойка, римски монети, фрагменти от строителна и битова керамика (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 17, № 73). В същата местност е регистрирана късноантична сводова гробница (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 17, № 74). Съществува мнение, изказано още от Й. Иванов, че в района на селото е имало емпорион, обслужващ околните планински селища (Иванов 1906, 30; Геров 1961, 299; Кацарова 2005, 258).

В района на селото е намерена монета на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Никея (*Обр. 139*). Върху гърба на монетата е изобразен шестколонен храм (СССНБулг II 2009, 86, № 472).

С. Горановци

Селото е разположено в Кюстендилската котловина в долината на р. Драговищица. Местността Манастирчето се намира на около 1300 м северозападно от селото, като в нейната югоизточна част се намира църквата „Св. Архангел Михаил“ (Ангелов, Митов 2023, 9). Археологическите проучвания започват през 1975 г. от Дора Димитрова и продължават в периода 1977 – 1986 г. от Живка Въжарова. В публикуваните отчети за археологическите проучвания се набляга върху средновековния период на обитаване на селището. Базирайки се на намерените през 1980 и 1982 г. късноантични монети, явно преди средновековното селище са съществували структури от Късната античност (Филипова 2020а, 150 – 151). При проучванията през 1982 г. е намерена и една провинциална монета на Юлия Домна, отсечена в Сердика (*Обр. 140*).²⁶⁹ Върху реверса ѝ е изобразена Градска богиня с калатос върху главата си, обърната наляво и държаща патера и скиптър (Мушмов, Сердика 76 – вар. в надписа върху лицето).

С. Коняво

Селото е разположено в Кюстендилската котловина, на североизток от Кюстендил, в югозападното подножие на Конявската планина. В центъра на селото, при изкопни работи за строежа на читалището, са открити масивни основи, изградени от каменни блокове и хоросан. Открити са питоси, строителна и битова керамика (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 19, № 101). Според Геров на това място трябва да се локализира селото Спинопара, разположено в близост до един от мостовете над Струма (Геров 1961, 237), играещо средищна роля на добре развитата през II – IV в. селищна мрежа в района. Пак според него тук е организиран и емпориум, разположен на пътя Сердика – Пауталия, обслужващ региона (Геров 1961, 298; Кацарова 2005, 249).

В двора на църквата „Преображение Господне“ е запазена късноантична гробница, състояща се от гробна камера и преддверие (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 19, 102). В местността Маркова стъпка са локализирани античен некропол и светилище (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 19, 103). Открити са саркофази и тухлени гробове. От същото място произхожда и релеф на Митра и оброчна плочка на Тракийския конник.

От района на Коняво произхожда една монета на Филип II (244 – 249 г.), отсечена във Виминациум²⁷⁰ през 249 г. (*Обр. 141*) (AMNG I, 122; СССРБулг II 2009, 50, № 245).

²⁶⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – Г 15.

²⁷⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1021.

С. Таваличево

Селото е разположено в източната част на Кюстендилската котловина, в подножието на Конявската планина. Районът е населяван от дълбока древност. В землището на Таваличево се наблюдава концентрация на археологически обекти, регистрирани като самостоятелни селища (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 29, № 220 – 226). Те са локализирани в местностите Гагана (праисторическо, тракийско и антично селище), Терзина чешма (късноантично селище), Грамаге (късноантично селище и некропол), Степаново (антично селище), Селник (антично селище), Змиев дол (антично и късноантично селище). От местността Гагана произхожда релеф на бог Митра (Геров 1961, 297), което подсказва за съществуването на светилище. В местността Градището над селото е проучена късноантична крепост, просъществувала в периода втората половина на III – края на IV в. (Бонев 1976, 24).

В района на селото е открита колективна монетна находка от медни антониниани.²⁷¹ За Музея в Кюстендил са откупени 1538 монети. Съкровището е намерено случайно през 1974 г. при оран. Освен монетите са открити и фрагменти от керамичен съд, в който те са били укрити. Част от монетите са разпръснати. Има данни, че общо са били 1610 бр. (Янев 1974, 23 – 25). Обхващат периода от управлението на Галиен (253 – 268 г.) до Проб (276 – 282 г.). Преобладават монетите на Галиен и Клавдий II.

От района на селото произхожда бронзова монета на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Пауталия.²⁷² Върху реверса ѝ е изобразена Тюхе с калатос, права наляво, държаща рог на изобилието и корабно кормило (Ruzicka 659; CCCNBulg II 2009, 68, № 363). Монетата е от 5 асария.

С. Горна Гращица

Селото е разположено в Кюстендилската котловина, между селата Таваличево и Коняво, в подножието на Конявската планина. В местността Долно и Горно Грамаде е регистрирано антично селище и некропол. При оран са откривани колони, бази, хромели, строителна и битова керамика. В Долно Грамаде са открити погребения, извършени чрез трупоиоизгаряне (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 15, № 42). На 500 м от селото по пътя за Коняво, в местността Калето, е регистрирана късноантична крепост.

От с. Горна Гращица във фонда на РИМ – Кюстендил се съхраняват 4 провинциални монети. Първата от тях е на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Сердика.²⁷³ За монетата се знае, че е намерена в Горно Грамаде (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 15, № 42). Върху реверса ѝ е представена права фигура на Асклепий, държащ тояга с увита змия (*Обр. 142*) (Мушмов, Сердика 166; CCCNBulg II 2009, 72, № 384). Монетата е от 1 асарий. Втората монета отново е отсечена в монетарницата на Сердика. Тя е на Гета (198 – 212 г.)²⁷⁴, с изображение върху реверса на синкретичния образ на Немезида – Еквитас, държаща везни и рог на изобилието, вляво – корабно кормило (*Обр. 143*) (CCCNBulg II 2009, 76, № 411). В корпуса на Мушмов липсва подобно изображение. Монетата е от 5 асария и е отсечена след 209 г. За монетата на Гета няма данни за местонамирането ѝ. Напълно възможно е да

²⁷¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 2731 – 4172, 4319 – 4414.

²⁷² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 2368.

²⁷³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1012.

²⁷⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1009.

произхожда от същото място.²⁷⁵ Последните две монети са на Север Александър (222 – 235 г.), отсечени в Никея (*Обр. 144, 145*).²⁷⁶

Една монета на Каракала, отсечена в монетарницата на Никополис ад Нестум, от частна колекция, е включена в корпуса на Комник (*Комник 9/3*). Върху реверса ѝ е изобразена Тюхе, права наляво, държаща рул и рог на изобилието.

С. Долна Гращица

Селото е разположено в Кюстендилската котловина, на левия бряг на р. Струма. Източно от него върху площ от 6 – 7 дка е локализирано антично и късноантично градище, където са открити статуйка на Хермес, фрагменти от скулптурни изображения, римски и византийски монети и др. (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 16, № 63). На около 300 м западно от Долна Гращица върху възвишение е разположен античен некропол. На същото място сега е селското гробище (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 16, № 64). От района на селото произхожда една монета на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Пауталия, която е частно притежание (Grigорова 1993, 201).

С. Търсино

Селото е разположено в северозападния край на историко-географската и етнографската област Пиянец, в източните ниски склонове на Осоговската планина, на р. Търсинска. В местността Манастира са открити следи от средновековна църква (Енциклопедия Кюстендил 1988, 664). В района на селото е намерена една монета на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Сердика.²⁷⁷ Монетата е от 5 асария. Върху реверса ѝ е изобразен Хермес, прав наляво, държащ кесия и кадуцей (Мушмов, Сердика 415; ССНВulg II 2009, 76, № 406).

С. Полетинци

Селото е разположено в историко-географската и етнографската област Краище, по западните склонове на Земенската планина, северозападно от Кюстендил. В Пантелеевската махала, на 1,4 км югозападно от селото, е регистрирано антично селище и некропол, разположени върху склон на рид с надморска височина 860 – 950 м (Генадиева, Чохаджиев 2002, 34, № 123). Намирани са основи на зидове, градени от ломени камъни и бял хоросан, две пещи с шлага около тях, питоси, тежести за стан, прешлени и др. (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 25, № 162). При изкоп за водопровод са откривани зидани с тухли гробове (Генадиева, Чохаджиев 2002, 34, № 123). Селището е свързано с разработването на рудните находища и мраморните кариери (Кацарова 2005, 258).

От района на с. Полетинци произхождат 2 монети, отсечени във Филипопол. Първата от тях, с номинал един асарий, е на Комод (177 – 192 г.).²⁷⁸ Втората монета е на Елагабал (218 – 222 г.), отново от 1 асарий.²⁷⁹ Върху гърба и на двете монети е представена права фигура на Хермес, държащ кесия и кадуцей. В местността Полетински камък е намерена монета на

²⁷⁵ Монетите на Каракала и Гета са с близки инвентарни номера, което подсказва, че най-вероятно са донесени заедно.

²⁷⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5015, 5016.

²⁷⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1753.

²⁷⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 576.

²⁷⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 577.

Гордиан III (238 – 244 г.), отсечена през 239 – 240 г. във Виминациум²⁸⁰ (*Обр. 146*) (AMNG I, 71; CCCNBulg II 2009, 48, № 221).

С. Долно село

Селото е разположено в историко-географската и етнографската област Каменица между реките Копревска, Лебница и Бистрица и по западните склонове на планината Лисец. В землището на селото са регистрирани праисторическо селище в местността Герена (Генадиева, Чохаджиев 2003, 19, № 218), могила при махала Мечкина (Генадиева, Чохаджиев 2003, 19, № 219), късноантични крепости в местностите Мачи баба и Градище (Генадиева, Чохаджиев 2003, 19, № 220, 221), късноантични селища в местностите Стубела, Зидини и Орниче (Генадиева, Чохаджиев 2003, 19 – 20, № 222, 223, 224), некрополи в местностите Орниче, Върбата и Белчин дол (Генадиева, Чохаджиев 2003, 20, № 224, 225, 227).

В нумизматичния фонд на РИМ – Кюстендил се съхранява една провинциална монета от Долно село. Тя е отсечена при Гета (198 – 212 г.) в Августа Траяна.²⁸¹ Върху реверса ѝ е изобразен Зевс, седящ наляво, държащ патера и скиптър (*Обр. 147*) (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 475; CCCNBulg II 2009, 58, № 282). Монетата е от 5 асария и е отсечена след 209 г.

2.2. Община Невестино

Римска вила, с. Невестино

В периода 1904 – 1906 г., търсейки Първа Юстиниана, Йордан Иванов проучва могилите и обширна вила при Кадиин мост, село Невестино. Вилата е разроложена в местността Мощени. Наред с разнообразните археологически материали, намерени в селището, Й. Иванов споменава и за монети от периода I – IV в., като въз основа на тях определя съществуването му до средата на IV в. (Иванов 1910, 192). Намерени са 14 провинциални монети:

- Септимий Север (193 – 211 г.) – една монета, сечена в Пауталия;
- Юлия Домна – една монета, сечена в Хадрианопол;
- Каракала (198 – 217 г.) – 8 монети, от тях 4 бр. на Пауталия, 3 бр. на Сердика и 1 бр. на Филипопол;
- Гета (198 – 212 г.) – 2 монети, сечени в Пауталия;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 2 монети, сечени в Никея.

Има информация за още 3 провинциални монети, отсечени в монетарницата на Пауталия и намерени в района на с. Невестино.²⁸² Екземплярите са на: Марк Аврелий (1 бр.) (Grigorova 1993, 84), Комод (1 бр.) (Grigorova 1993, 109) и Гета (1 бр.) (Grigorova 1993, 213).

Колективна находка от с. Лиляч, кариерата

Селото е разположено в Кюстендилската котловина, източно от Кюстендил, в южното подножие на Конявската планина, на Лилячка река – ляв приток на р. Струма. От околностите на селото произхождат две колективни монетни находки – първата от тях е находката от кариерата, за която ще стане дума по-долу, втората е от землището на Лиляч и съдържа

²⁸⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1552.

²⁸¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1031.

²⁸² Монетите са частно притежание.

жа средновековни корубести монети от XII – XIII в. В околностите на селото през есента на 1990 г. е проучена римска надгробна могила, датирана в края на II – началото на III в. (Стайкова 1991, 60 – 61; Стайкова-Александрова 2004, 207 – 213). Могилата не е свързана с определена селищна структура в землището на селото (Стайкова-Александрова 2004, 209).

Колективната монетна находка е открита при каменната кариера. Инвентирани монети са 273 бр. цели и фрагменти, които са предадени на два етапа в Музея. Съдържанието на идентифицираните монети от находката (236 бр. късноантични монети от края на III – средата на V в. (Филипова 2020а, 137 – 143), 18 антониниана от Галиан до Проб (Филипова 2020а, 137), 6 провинциални монети, една монета на Александър III Велики (336 – 323 г. пр. Хр.), римски императорски монети от II – III в. – дупондий на Траян²⁸³, бронзов денар на Елагабал²⁸⁴) навежда на мисълта, че най-вероятно става въпрос за две находки, като екземплярът на Александър III вероятно е попаднал случайно. Първата от тях се вмести в хронологичните граници Траян – Проб.

Първите две провинциални монети са на Фаустина Млада, отсечени в Пауталия. Върху реверса на едната от тях е изобразена Деметра, права наляво, със скиптър и житни класове²⁸⁵ (*Обр. 148*) (Ruzicka 77; CCCNBulg II 2009, 60, № 297), върху втората – Конкордия, с патера и рог на изобилието²⁸⁶ (*Обр. 149*) (Ruzicka 134; CCCNBulg II 2009, 62, № 321). Следващата монета е на Септимий Север (193 – 211 г.)²⁸⁷, отново на монетарницата в Пауталия, с изображение на Телесфор, прав насреща, с качулка и къс химатион (Ruzicka taf. V, 1 – вар.; CCCNBulg II 2009, 66, № 350). В корпуса на Ружичка и каталога на Върбанов липсва подобно изображение за монети на Септимий Север. Две монети от находката са на Север Александър, отсечени в монетарниците на Едеса²⁸⁸ и Пела²⁸⁹. Върху реверса на монетата от Едеса е представена Градска богиня, увенчаваща с венец, седяща върху ризница Рома (*Обр. 150*) (SNG Cor., 167; CCCNBulg II 2009, 82, № 452), върху тази на Пела – седяща женска фигура (*Обр. 151*) (CCCNBulg II 2009, 84, № 456). Последната провинциална монета е отсечена при Гордиан III (238 – 244 г.) в монетарницата на Никея.²⁹⁰ Върху реверса е стандартното изображение на три бойни знамена (SNG Cor., 526; CCCNBulg II 2009, 86, № 477).

С. Неделкова Гращица

Селото е разположено в източните хълмисти склонове на Осоговската планина, от двете страни на Гращицка река. Регистрирани са две антични селища и некропол, разположени съответно в самото село, в местността Ливагъе и Ашикова махала (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 2, № 147 – 149). В района, освен две колективни монетни находки от периода на Късната античност (Филипова 2020а, 135 – 137; Юркова 1985, 61), са намерени 3 монети на Пауталия, отсечени при Комод (177 – 192 г.) (Grigорова 1993, 107), Септимий Север (193 – 211 г.) (Димитров 1985, 16), Каракала (198 – 217 г.) (Димитров 1985, 16)²⁹¹, и една монета на Македонския съюз, отсечена в периода 222 – 249 г.²⁹² Върху лицето ѝ е

²⁸³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1483 (RIC II, 676).

²⁸⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1490.

²⁸⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1425.

²⁸⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1426.

²⁸⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1374.

²⁸⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1482.

²⁸⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1484.

²⁹⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1491.

²⁹¹ Монетите на Пауталия са частно притежание.

²⁹² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 535.

изобразена глава на Александър Македонски, с диадема, а върху гърба – циста мистика, от която излиза змия (*Обр. 152*) (SNG Cop., 1361).

С. Пелатиково

Селото е разположено в историко-географската и етнографската област Пиянец, в източните склонове на Осоговската планина. В махала Бадлака, над църквата на селото, е регистрирано антично селище, където при селскостопанска дейност са намирани питоси, фрагменти от битова и строителна керамика. Близко до него, в местността Тангърски чукар, са открити останки от водопровод, вероятно захранвал селището (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 25, № 160). Западно от селото, над махала „Врановец“, в местността Чуката има останки от късноантична крепост, изградена от ломени камъни със спойка от бял хоросан (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 24, № 155).

В района на селото е намерена една монета – провинциален бронз на Елагабал (218 – 222 г.), отсечена във Филипопол.²⁹³ Върху реверса е представена права фигура на Хигия, хранеща змия от патера. Монетата е от 5 асария.

С. Згурово

Селото е разположено в историко-географската и етнографската област Пиянец, в полупланински район, югоизточно от Кюстендил. На около 1,5 – 2 км югозападно, покрай Згуровска река, е регистрирано антично селище. Известно е под името Згуриград. В махалата „Бърдаците“, местността Йовко, има останки от късноантично селище – основно строителна и битова керамика (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 18, № 88 – 89).

От с. Згурово произхождат една монета на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия (Димитров 1985, 16)²⁹⁴, и една монета на Виминациум, сечена при Гордиан III (238 – 244 г.)²⁹⁵, с характерното за монетарницата изображение на Мизия, права, между лъв и бик.

С. Църварица

Селото е разположено в историко-географската и етнографската област Пиянец, южно от град Кюстендил, в горното течение на р. Речица и Суха. Според един от вариантите на трасето на пътя, свързващ Пауталия със Стоби, то е вървяло по десния бряг на р. Струма към селата Друмохар и Ваксево и по долината на р. Елешница при с. Църварица и прохода Черната скала е пресичал южните склонове на Осогово (Геров 1961, 241; Кацарова 2005, 217). На около 400 м от селото, в местността Прекоп, върху конусовидно възвишение, спускащо се на юг, има следи от късноантична крепост. Градежът е от ломени камъни и хоросан. Й. Захариев съобщава, че крепостният зид е имал дебелина 1,50 м (Захариев 1949, 224).

В Музея в Кюстендил се съхранява една провинциална монета, намерена в Църварица.²⁹⁶ Тя е на Марк Аврелий (161 – 180 г.), отсечена в Пауталия. Върху реверса на монетата е представена Тюхе, права наляво, държаща рог на изобилието и житни класове, до нея –

²⁹³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1075.

²⁹⁴ Монетата е частно притежание.

²⁹⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1231.

²⁹⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1235.

корабно кормило (*Обр. 153*) (СССНВulg II 2009, 60, № 293; Тачев Пауталия, 60). В корпуса на Ружичка липсва подобно описание.

С. Пастух

Селото е разположено в североизточния край на историко-географската и етнографската област Пиянец, до р. Струма, югоизточно от град Кюстендил. На 1 км източно от селото на левия бряг на реката, в местността Попова череша, е регистрирано антично селище. При оран са открити питоси и фрагменти битова керамика (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 24, № 154). Намерена е една монета на Юлия Домна, отсечена в Пауталия.²⁹⁷ Върху реверса на монетата е изобразена права фигура на Градска богиня с крепостна корона, държаща патера и скиптър (Ruzicka 475; СССРВulg II 2009, 68, № 352).

2.3. Община Трекляно

С. Злогош

Селото е разположено в Кюстендилското Краище, по склоновете на Земенската планина, от двете страни на Злогошки дол. Регистрирани са: късноантично селище в местностите Гърдовица и Църквище, от което са вадени питоси и монети; късноантичен некропол в местността Портарица; селище в местността Лозището под връх Черенец; могила в местността Орловица, вероятно отвал от рудодобив (Генадиева, Чохаджиев 2002, 30).

Във фонда на РИМ – Кюстендил се съхранява една монета на Каракала, сечена в Никополис ад Нестум.²⁹⁸ Върху реверса на монетата е представен императорът, прав наляво, в доспехи, държащ Нике и скиптър (Komnick 48/1).

2.4. Община Бобов дол

С. Големо село, местността Царичина

Обектът е разположен върху ниско плато между Бобовдолската и Долистовската реки, на около 2 км от с. Големо село. Проучването е извършено в периода 1983 – 1991 г. В източната част на проучената площ е разкрита част от крепостна стена с фронт на север и прилежащата ѝ порта с две правоъгълни кули (Кацарова 2005, 170). Южно и югозападно от крепостните стени са проучени части от жилища и сгради. През 1984 г. при направените сондажи се установява, че крепостната стена на селището е изградена към края на II – началото на III в. В периода на Късната античност до разрушената вече стена са изградени помещения с верижен план (Борисов, Стайкова 1985, 149). Установени са четири периода на съществуване на селището (Борисов 1992, 253 – 261). Към първия строителен период се отнася споменатата вече крепостна стена, която според проучвателите на обекта е разрушена към средата на III в. в резултат на готските нашествия (Борисов 1992, 255 – 258). Към втория строителен период, който е най-слабо проучен и обхваща периода от края на III до края на IV в., принадлежат само два зида, градени с речни камъни (Борисов 1992, 258). Най-добре е представен третият строителен период. Разкрити са две жилища, като върху пода

²⁹⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 2359.

²⁹⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1264.

на първото са намерени 17 късноантични монети от втората половина на IV до началото на V в., които дават основание жилището и строителният период да се датират в тези граници (Борисов 1992, 258 – 260). Към четвъртия строителен период принадлежи едно жилище, многоделна сграда и части от друга такава. На пода на жилището е намерена монета на Анастасий I (491 – 518 г.), която дава основание за датирането на периода в ранновизантийската епоха (Борисов 1992, 260).²⁹⁹

При проучването е намерена само една провинциална монета, отсечена във Виминациум при Филип I (244 – 249 г.) през 244 г.³⁰⁰ (AMNG I, 100; SNG Hungary, 285 – 297), която се отнася към първия строителен период (Филипова 2018а, 77).

От района на Големо село има информация за намерени 2 пауталийски монети – на Фаустина Млада (Димитров 1985, 16) и Каракала (Grigорова 1993, 186).

С. Коркина

Селото е разположено в историко-географската област Разметаница. В района са регистрирани античен некропол в източното подножие на връх Голак, антична гробница в местността Гробо на св. Илия, антични и средновековни селища.³⁰¹ Има информация за намерена в района на Коркина монета на Пауталия, сечена при Комод (177 – 192 г.) (Grigорова 1993, 110).³⁰²

С. Новоселяне

Селото е разположено в историко-географската област Разметаница. В местността Градище, разположена в южния край на Новоселяне над Цинцарска махала, е регистрирано антично и късноантично селище, където са откривани фрагменти строителна и битова керамика, питоси и монети.³⁰³ В района на селото е намерена монета на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауталия (Димитров 1985, 16).

От района на Бобов дол в РИМ – Кюстендил се съхраняват още 3 провинциални монети. Точното им местонамиране не е известно. Първата от тях е псевдоавтономна монета на Тесалоника с изображение на Градска богиня, с крепостна корона и надпис: ΘΕΣΣΑ/ΛΟΝΙΚΗ върху лицето, и четириредов надпис: ΘΕΣ/ΣΑΛΟ/ΝΙΚΕ/ΩΝ във венец върху гър-

²⁹⁹ Монетата е намерена при археологическите проучвания през 1985 г. Монетите от тази година не са предадени в нумизматичния фонд на РИМ – Кюстендил и авторът се базира на публикуваната информация. За монетите, намерени през 1985 г., вж.: Научен архив – РИМ Кюстендил, инв. № 03-6/197. Според полевата инвентарна книга от археологическите проучвания през 1985 г. останалият монетен материал е в хронологическите граници началото на IV – V в., което не променя направените изводи.

³⁰⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГС – 24, ПИН 131.

³⁰¹ <http://svetimesta.com/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/%D0%9A%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82/%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%BE%20-%20%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0> (последно видян на 27.07.2023 г.).

³⁰² Монетата е в частна колекция.

³⁰³ <https://svetimesta.com/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/%D0%9A%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82/%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%BE%20%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0> (последно видян на 27.07.2023 г.).

ба. Другите две монети са на Макрин (217 – 218 г.), отсечени в Никополис ад Иструм. Върху първата от тях е изобразен Арес, прав наляво, с военно облекло, държащ копие и щит³⁰⁴ (Обр. 154) (AMNG I, 1743; ССЧNBulg II 2009, 54, № 268). Върху втората монета е представен императорът, прав наляво, с глобус и скиптър.

2.5. Община Дупница

Колективна находка от гр. Дупница

Находката е открита през 1979 г. при изкопни работи в центъра на града, като заедно с пръста е изхвърлен и малък керамичен съд с провинциални монети. Има информация за 9 от монетите (Юркова 1981б, 128; Теодосиев 2017, 264 – 265). Една от тях е на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в Сердика. Екземплярите на Каракала (198 – 217 г.) са 6 бр.: 2 монети на Никополис ад Иструм, от които едната с изображение на Деметра, другата – с орел, стъпил върху жертвеник; 2 монети – на Пауitalia, и 3 монети – на Сердика. Една монета е на Гета (198 – 212 г.), отсечена в Пауitalia.

Една монета на Юлия Домна, отсечена в Пауitalia, частно притежание, е намерена в гр. Дупница (Grigорова 1993, 155).

С. Дяково, местността Артъчки егрек

Обектът съдържа напластявания от втората половина на III до първата половина на V в. При археологическото му проучване са регистрирани 13 сгради: 3 – многоделни, 3 – двуделни и 7 – едноделни. Анализът на данните от проучването на две от многоделните сгради (I и VI) дават основание на проучвателите да ги разглеждат като части от единен комплекс – *villa rustica* (Спасов 2013, 303). Двуделните и едноделните постройки не са интерпретирани. При проучването са намерени 121 монети от периода края на I в. – средата на V в., от които 3 са провинциален бронз. Първата от тях е на Антонин Пий (138 – 161 г.)³⁰⁵ с неясна монетарница. Следва екземпляр, отсечен в Пауitalia при император Комод (177 – 192 г.). Върху реверса на монетата е представена Конкордия с калатос върху главата, седяща надясно, с рог на изобилието и патера. Последната монета е псевдоавтономна на Тесалоника, с изображение на Градска богиня с крепостна корона и надпис: ΘΕССΑ/ΛΟΝΙΚΗ върху лицето, и четириредов надпис: ΘΕΣ/ΣΑΛΟ/ΝΙΚΕ/ΩΝ във венец върху гърба.³⁰⁶

Могилен некропол, с. Дяково

Могилният некропол се намира в местността Трите могили, североизточно от с. Дяково, Дупнишко. Проучена е т. нар. Тренкова могила и възвишение, разположено на североизток от нея. Първичният гроб се намира в североизточния сектор при основата на могилния насип. Погребалният обред е кремация – върху опалена глинена площадка са открити обгорели човешки кости и инвентар (Стайкова-Александрова, Устинов 2013, 187). Освен първичния гроб са проучени още пет вторични погребения, които според запазенения инвентар се датират в периода II – III в. (Стайкова-Александрова, Устинов 2013, 188 – 189). При

³⁰⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 684.

³⁰⁵ РИМ – Кюстендил, ПИН 21.

³⁰⁶ РИМ – Кюстендил, ПИН 229.

проучването са открити 2 провинциални монети. Първата от тях е намерена в първичния гроб. Тя е на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия. Върху реверса на монетата е представена Деметра, права наляво, с хитон и химатион, държаща житни класове над олтар и дълга запалена факла (Ruzicka 87 – вар.). Втората монета е открита в пласта над гроб № 4 заедно с фрагментиран червенолаков кратеровиден съд (Стайкова-Александрова, Устинов 2013, 189). Тя е на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечена в Никополис ад Иструм (AMNG I, 1395 – вар.). Монетата е с номинал един асарий, с изображение на Конкордия, права наляво, с калатос, държаща патера и рог на изобилието.

Обект „Черешарника“, гр. Дупница

Археологическото проучване е осъществено през 2014 г. в местността Черешарника, западно от гр. Дупница. На около 2/3 от терена са разкрити вкопани жилищни и стопански структури, наземни съоръжения със следи от лека дървена конструкция, наземни жилищно-стопански сгради, комплекси с масивни каменни основи (Грозданов, Даскалов 2015, 495). Наблюденията на терена и първичната обработка на материала позволяват да бъдат разграничени два периода на обитаване: първи – от средата/втората половина на III – до края на IV в., и втори – в границите на V – VI в. (Грозданов, Даскалов 2015, 497). Нумизматичният материал обхваща периода от втората половина на II в. до 50-те г. на VI в., като най-многобройни са монетите от IV в.

При проучването са намерени 13 бронзови провинциални монети. Най-ранен е екземпляр на Антонин Пий (138 – 161 г.), с неясна монетарница.³⁰⁷ При следващата монета надписът на ателието, в което е отсечена, също е заличен. Монетата е на Фаустина Млада.³⁰⁸ Следващият екземпляр е отсечен през II – III в. в Тесалоника.³⁰⁹ Той е от т.нар. псевдоавтомни монети, с изображение на Градска богиня, с крепостна корона върху аверса и четириредов надпис: ΘΕΣ/ΣΑΛΟ/ΝΙΚΗΣ/ΩΝ върху реверса (SNG Cop., 388).

Една монета на Септимий Север (193 – 211 г.), с изображение на Глюкон върху реверса, е отсечена в Пауталия.³¹⁰ Монетите на Каракала (198 – 217 г.), намерени при проучването, са 4 бр. Първата от тях е отсечена в монетарницата на Августа Траяна.³¹¹ Върху опакото ѝ са представени императорът, стоящ прав наляво, във военно облекло, държащ скиптер и мълния, зад него Нике го увенчава с лавров венец (*Обр. 155*) (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 374). Следващата монета е на Пауталия, с изображение на грозд³¹² (Тачев, Пауталия 108). Последните две монети са отсечени в Сердика.³¹³ Върху реверсите им са представени Глюкон, с обърната надясно глава (*Обр. 156*) (Мушмов, Сердика 256), и Хера, права наляво, държаща скиптер и патера над олтар (Мушмов, Сердика 378). Монетите на Августа Траяна и Сердика са от 5 асария, а тази на Пауталия – от един. Монетата на Гета (198 – 212 г.) е една от един асарий, отсечена в Пауталия³¹⁴, с изображение на увита змия с обърната надясно глава и надпис: ΟΥΛΠΙΑΣ ΠΑΥΤΑΛΙΑΣ (Ruzicka 798 – вар.).

³⁰⁷ РИМ – Кюстендил, ПИН 28.

³⁰⁸ РИМ – Кюстендил, ПИН 555.

³⁰⁹ РИМ – Кюстендил, ПИН 207.

³¹⁰ РИМ – Кюстендил, ПИН 112. Монетата е с лошо качество и не може да бъде цитирана.

³¹¹ РИМ – Кюстендил, ПИН 200.

³¹² РИМ – Кюстендил, ПИН 20.

³¹³ РИМ – Кюстендил, ПИН 489, 396.

³¹⁴ РИМ – Кюстендил, ПИН 306.

Провинциалното монетосечене на Елагабал (218 – 222 г.) е представено с една монета, отсечена в Амфипол.³¹⁵ Върху реверса на монетата е изобразена Градска богиня с крепостна корона, седяща на трон с висока облегалка и държаща патера (Върбанов III, 2642). Една е и монетата на Север Александър (222 – 235 г.), отсечена в Никея³¹⁶, със стандартното изображение на три знамена, с орел върху централното. При проучванията е открита и една монета на Филип I (244 – 249 г.), отсечена във Виминациум, с Мизия, права, между лъв и бик върху реверса.³¹⁷

Най-късната провинциална монета е на Галиен (253 – 268 г.), отсечена в сердикийската монетарница.³¹⁸ Върху реверса е представен Аполон – лечител, прав наляво, в дясната си ръка държи тояга, около която е увита змия, а лявата е поставена на хълбока му (Мушмов, Сердика 501).

2.6. Община Сапарева баня

Сапарева баня

Античният и късноантичен град Германия е разположен на пътя Найсос – Сердика – Пауталия – Филипопол, в местността Градището, при днешния гр. Сапарева баня. Археологическите проучвания започват в началото на второто десетилетие на XX в. и с прекъсвания продължават до днес (Кацаров 1911, 185 – 189; Велков 1922, 198; Герасимов 1950, 321 – 322; Дремсизова 1952, 353 – 358). През 1951 г. Теофил Иванов при спасителни разкопки в местността Градището проучва частично пет сгради с ориентация югоизток и северозапад и улица (Иванов 1957, 211 – 233). Архитектурните елементи и откритите находки показват, че става дума за късноантични сгради с преправки през V – VI в. След прекъсване от около 20 години в периода 1977 – 1981 г. археологическите проучвания в Германия са подновени. През 1978 г. се проучва източната порта на кастела (Иванов и др. 1979, 80 – 81). През следващата 1979 г. югозападно от портата, в помещение, прилепено до крепостната стена, е открита „...колективна монетна находка от 441 римски бронзови монети“ (Алякова 1980, 98). В последните години проучванията са съсредоточени предимно в некропола на късноантичния град.

През 1947 г. при каптиране на минералния извор са намерени 11 монети, от които 2 провинциални монети на Каракала (198 – 217 г.), отсечени в монетарниците на Пауталия и Филипопол (Герасимов 1950, 321 – 322). При проучванията през 1979 г. са открити също 2 провинциални монети. Едната от тях е на Елагабал (218 – 222 г.), с неясна монетарница. Върху реверса на монетата е изобразен орел. Втората монета е на Юлия Мамея, отсечена в Пела, с Пан, седящ върху скала, върху реверса.

2.7. Община Бобошево

Гр. Бобошево

Градът е разположен в Бобошевското поле, в географската област Долно поле, на двата

³¹⁵ РИМ – Кюстендил, ПИН 415.

³¹⁶ РИМ – Кюстендил, ПИН 417.

³¹⁷ РИМ – Кюстендил, ПИН 577.

³¹⁸ РИМ – Кюстендил, ПИН 260.

бъряга на р. Струма, в подножието на Влахинска планина. В самото село и северно от него, в местността Мордище, върху площ от 30 дка е регистрирано антично селище. При оран са открити надгробен паметник на гръцки език, оброчни плочки на Зевс и Хера, фрагменти от релефи, стели, керамика, питоси, монети (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 12, № 10). Вероятно става въпрос за *villa rustica* (Bozhkova 1994, 145; Кацарова 2005, 254). До селището минава трасето на прекия път, свързващ Пауталия по дефилето на р. Струма със Струмския главен път. Следи от него са открити при Вуково и Струмския пролом (Мешеков 2019, 70). Южно от Бобошево в местността Джурова скала (Кепов 1935, 119) е локализиран античен некропол (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 12, № 11).

Кепов дава информация за намерена монета на Марк Аврелий (161 – 180 г.), сечена във Филипопол (Кепов 1935, 119). Във фонда на РИМ – Кюстендил се съхранява монета на Фаустина Млада, сечена в Пауталия.³¹⁹ Върху реверса на монетата е изобразена Тюхе, с калатос, права наляво, държаща рог на изобилието и корабно кормило (Ruzicka, л. 146 – Оп. 138; СССНБulg II 2009, 64, № 327).

С. Вуково

Селото е разположено от лявата страна на р. Струма в планински район. В околностите му са регистрирани антично селище и некропол в местността Ранджала, късноантична крепост на възвишението Чуката в местността Градище и късносредновековни черкви „Св. Петка“ и „Св. Никола“ (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 14). От античното селище произхождат оброчни плочки на тракийския конник, на Аполон, както и монета на Комод (177 – 192 г.), отсечена в Пауталия (Велков 1927, 320).

Колективна монетна находка от с. Каменик³²⁰

С. Каменик е разположено в община Бобошево, област Кюстендил, в полупланински район. В близост до съвременното село през Античността е минавало трасето на един от главните вътрешнопровинциални римски пътища – по р. Струма, който е свързвал севернодунавските територии – през Ескус, Сердика и територията на Пауталия – с долнострумските земи и Егея (Геров 1961, 197) при град Амфипол. Следи от него са локализирани на места край селата Гълъбник (Велков 1943, 208; Мешеков 2019, 69) и Дяково (Велков 1943, 208; Мешеков 2019, 69), както и на юг, край Бобошево (Кепов 1935, 120). В югозападна посока е трасето на второстепенния пряк път по дефилето на р. Струма, свързващ Пауталия със Струмския главен път при Бобошево.

Находката е постъпила в Музея в Кюстендил през 1986 г. и е намерена в местността Престол. Тя съдържа 135 монети, от които 9 сребърни и 126 бронзови, и по своя състав и характеристики е уникална. Обхваща периода от 154/155 до 254 г., като датировката е въз основа на добре запазените сребърни монети – денари и антониниани. Денарите са 4 бр. – по един на Антонин Пий (138 – 161 г.), отсечен през 154/155 г. (RIC III, 238); на Септимий Север (193 – 211 г.), отсечен през 195/196 г. (RIC IV 1, 61 или 68); на Юлия Домна, отсечен в периода 196 – 211 г. (RIC IV 1, 576) при управлението на Септимий Север; и на Елагабал (218 – 222 г.) от недатираните му серии (RIC IV 2, 56). Антонинианите са 5 бр.: 2 бр. на Гордиан III (238 – 244 г.), отсечени в периода 241 – 243 г. (RIC IV 3, 83, 85); и по една монета на

³¹⁹ РИМ – Кюстендил, Н ОФ 794.

³²⁰ По-подробно вж.: Filipova 2023, 101 – 131.

Филип I (244 – 249 г.) от периода 244 – 247 г. (RIC IV 3, 44b), на Отацилия Севера (RIC IV 3, 127) и на Валериан I (253 – 260 г.) (RIC V 1, 121). Монетата на Валериан I, отсечена през 254 г., определя и *terminus post quem* на находката.

Останалите 126 монети са провинциален бронз и са отсечени изключително в монетарниците на римската провинция Македония в периода 218 – 249 г. В колективната находка са представени монети на монетарниците в Пела, Едеса, Тесалоника и Бероя. Монетата на Тесалоника е една и е сечена при имп. Елагабал (218 – 222 г.). Тя е с характерното за града изображение на Нике, права, наляво, държаща палмова клонка и Кабир (SNG Cop., 418). Монетите на Пела са 4 – 3 на имп. Максимин I (235 – 238 г.) и една на Филип I (244 – 249 г.). Върху гърба им е представен седящ върху скала Пан. Монетата на Едеса е една, отсечена при имп. Гордиан III (238 – 244 г.), и е с изображение на Градска богиня, коронясваща седяща върху трон Рома (SNG Cop., 171). Останалите 120 монети са отсечени от името на Съюза на македоните – Македонския койнон, през неговия четвърти етап (Gaebler 1906, 22). Две от тях са на имп. Елагабал (218 – 222 г.) и една е на Юлия Мамея. Легендата върху гърбовете на монетите на Елагабал е частично изтрита. Изображението е на конник с развяваща се хламида (Liampi 2005, 904, № 17). Върху реверса на монетата на Юлия Мамея е запазен фрагментиран надпис: ...ΚΕΔΟΝ...Ν•Ο/ΜΟΝΟΙΑ, и седяща наляво женска фигура – персонификация на Македония, държаща Кабир и копие. Останалите 117 монети са от т.нар. псевдоавтономно монетосечене, най-характерното за което е представянето в различни варианти на главата на Александър Македонски върху лицата им. В находката липсват първите емисии монети, които са от времето на имп. Елагабал.

Монетите от времето на Север Александър (222 – 235 г.) в находката от Каменик са 50 екземпляра. Според броя на неокоратите те се разпределят: 5 бр. без неокорат, 42 бр. с един неокорат, 3 бр. с два неокората. Монетите от първа група се датират през 231 г. (Gaebler 1906, 94), а тези от втора – в периода 231 – 235 г. (Gaebler 1906, 97). Преобладаващите изображения върху реверса на монетите са различните варианти на конник в галоп или в спокоен ход, със или без копие, надясно, с развяваща се хламида (32 бр.), като две от монетите са с два неокората. Върху 8 монети е изобразена седяща върху трон Атина, подпираща се на щит и държаща Нике (1 бр.), патера и копие (5 бр.) или патера (2 бр.). Върху 2 екземпляра е представен Зевс, седящ на трон наляво, държащ патера и скиптър. Също върху 2 монети с един неокорат е изобразен императорът като войн, прав, наляво, държащ копие и паразониум. Върху една монета са представени два тетрастилни храма, които символизират двата неокората на Бероя.

Както бе споменато, при 5 от монетите, сечени при управлението на Север Александър, няма отбелязан неокорат. Надписът върху реверса им е: KOINON MAKEΔONΩN OMONOIA. Този надпис се появява във връзка с приключването на проблемите между Тесалоника като *civitas libera* (свободен град) и метрополия на римската област Македония и Съюза на македоните с център Бероя през 231 г. (Gaebler 1906, 20 – 21; Liampi 2005, 896). Вероятната причина за постигнатото съгласие е даването на Тесалоника на права на неокорат. Изображенията върху монетите са от два типа: персонификация на Македония, седяща наляво, държаща Кабир и копие (от същия тип е и монетата на Юлия Мамея, коментирана по-горе), и на Атина, седяща наляво, държаща отново Кабир и копие. По този начин култът към Кабирите, който е особено популярен в Тесалоника, се прехвърля и върху целия Македонски койнон и заедно с надписа символизира постигнатото съгласие.

Следващата група монети на Македонския съюз са отсечени по времето на управление на имп. Гордиан III (238 – 244 г.). Те са 39 екземпляра, като всичките са с различни варианти на надписи върху реверса, отбелязващи втория неокорат на Бероя, възстановен от император-

ра. Изображенията са доста по-разнообразни от тези, представени върху монетите на Север Александър. Отново преобладаващото изображение е на конник надясно – 17 екземпляра. Върху 7 монети е изобразена седяща наляво Атина, върху 2 – Зевс, седящ наляво, държащ Нике и копие, върху една – два храма, и също върху една монета – императорът като войн, прав, наляво, държащ копие и паразониум. Тези монетни типове, застъпени в находката, са познати от монетите, сечени при Север Александър. Появяват се обаче и нови изображения. Върху 2 монети е представена Нике в галопираща бига надясно, върху една – *cista mistica* със змия, върху 5 – агонска маса, върху 3 – лъв в ход надясно, в полето над него е изобразен кривак. Последното изображение прави пряка препратка към култа към Херакъл, а оттам и към Александър Македонски.

Една монета на Македонския съюз от колективната находка от с. Каменик е отсечена при управлението на имп. Филип I (244 – 249 г.). Тя е с надпис върху реверса: KOINON MAK... ΝΕΩΚΟ / Ε/ΟС, и изображение на конник в галоп, надясно, с развяваща се хламида и копие. Надписът определя и годината на отсичане на монетата – 244 г. (Gaebler 1906, 14; Liampi 2005, 897).

При 27 монети от находката надписите върху реверса са фрагментирани и датирането им е невъзможно. Върху 8 от тях върху гърба е изобразена Атина, при 2 – Зевс, при 13 – конник надясно, върху 3 – два тетрастилни храма, и върху една – агонска маса³²¹ с четири крака, завършващи с лъвски лапи, с две урни с палмови клонки върху нея. Монетите с тетрастилните храмове категорично се отнасят към период, през който в Бероя е имало два неокората. Това изключва по-големия период от управлението на Север Александър. Стилът на надписите изключва и времето на Елагабал. Монетите с изображение на агонска маса се секат отново по времето на двата неокората при управлението на Север Александър, Гордиан III и Филип I, а тези, в които присъства надписът: ΟΛΥΜΠΙΑ, се свързват с провеждането на игри, организирани от Македонския койнон. През първата половина на III в. са организирани четири състезания, които могат да се датират приблизително в периода 228 – 246 г. (Митрев 2003, 69). През 228 г. са игрите в чест на имп. Север Александър (Митрев 2003, 70)³²², през 239 г. – за „здравето, спасението, победата и вечността...“ на имп. Гордиан (Митрев 2003, 71 – 72). През 242 г.³²³ при Гордиан III се провеждат първите Олимпийски игри в Бероя, а през 246 г. (при управлението на Филип баща) – и вторите. Върху монетите изображенията на агонска маса с две урни с палмови клонки са придружени от надписа: ΟΛΥΜΠΙΑ. При нашата монета този надпис липсва.

Както бе споменато, върху лицата на псевдоавтономните монети, сечени от Македонския койнон, е представена глава или бюст на Александър Велики в няколко варианта: с диадема, с лъвска кожа или шлем. Преобладават екземплярите от първия тип.

Теглата на псевдоавтономните монети на Македонския койнон в находката от с. Каменик варират в диапазона 6,20 – 15,82 гр., като концентрацията е при тези с тегла 11 – 14 гр. Преобладаващите диаметрите са 24 – 25 мм, което отговаря на стандартите на първи номинал.

³²¹ Терминът произлиза от гръцката дума *агон* – „борба, състезание“, която характеризира една отличителна черта на гръцкия бит – неудържимия стремеж към каквито и да било състезания във всяка една сфера от обществен живот. Върху агонска маса са поставяни наградите, които атлетите получават след всяко състезание.

³²² Според Touratsoglou игрите в чест на Север Александър се провеждат на 25 юни 229 г. (Touratsoglou 1970, 283 – 288).

³²³ За споровете относно годината на провеждане на първите олимпийски игри в Бероя вж.: Touratsoglou 1970, 288 – 290; Liampi 2005, 897; Митрев 2003, 72 – 73.

Находката от с. Каменик е уникална по своето съдържание. На територията на България на този етап не е регистрирана смесена находка, в която присъстват сребърни монети – денари и антониниани, а провинциалният бронз е производство единствено на монетарниците в провинция Македония (Гущераклиев 2000, 16 – 108; Гущераклиев 2014, 57 – 90). Натрупана е в периода 231 – 244 г. при управлението на Север Александър и Гордиан III. Денарите и антонинианите са с добро качество, което означава, че не са били продължително време в реална циркулация. Те са събирани като съкровище в продължение на 100 г., тоест при три поколения. Както бе споменато, *terminus post quem* на находката е антонинианът на Валериан I (253 – 260 г.), отсечен през 254 г. След тази година трябва да се търсят и причините за укриване на съкровището.

През 254 г., възползвайки се от междуособиците между Емилиан и Валериан I, готите нахлуват в Долна Мизия и Тракия. Част от тях преминават през Сердика и по поречието на р. Струма достигат до Македония (Геров 1977, 140 – 142). Според Touratsoglou това е най-голямото нахлуване на варвари, които опустошават Тракия, достигайки до Солун (Touratsoglou 2006, 142). Фактът, че монетата на Валериан е отсечена през 254 г., обаче изключва възможността причината за укриването на находката да е именно това нашествие. Монетата е леко износена, което означава, че е била в процес на употреба, освен това е нужно и време, за да постъпи от монетарницата в Рим, където е отсечена, до територията на провинция Македония, където находката е натрупана, и от там до с. Каменик в градската територия на Пауталия. Изворовият материал за нашествията в периода 254 – 268 е малко, като съществуват различия и в мненията на изследователите.³²⁴ Нашествията са съсредоточени на територията на провинция Мизия (Върбанов 2017б, 43 – 44). Няма данни за такива по поречието на р. Струма (Върбанов 2017б, 43 – 44). Разрушенията в градския център Пауталия се свързват с един по-късен етап – 70-те години на III в. (Кацарова 2005, 59 – 110). Това означава, че причината за укриването на колективната находка не трябва да се търси в обществено значими събития, а в лични причини на собственика ѝ, за които естествено можем само да гадаем. Характерът на съкровището и времето на натрупване са в посока на подобно предположение.

В района на с. Каменик са открити и 3 монети на Пауталия, частно притежание, отсечени при Комод (177 – 192 г.) (Grigorova 1993, 104), Септимий Север (193 – 211 г.) (Grigorova 1993, 144) и Гета (198 – 212 г.) (Grigorova 1993, 144).

Колективна находка от с. Висока могила

С. Висока могила е разположено в община Бобошево в полупланински район. На 3 км северозападно от селото, в местността Боро (Герено), е локализирано антично селище и некропол. По време на оран са открити основи, градени от ломени камъни и хоросан, тухли, керемиди, няколко питоса и фрагменти битова керамика. В близост до селището е разположен и некрополът. Ритуалът е трупополагане, а намереният инвентар са състои от гривни, монети, битова керамика (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 14, № 29).

От района на селото са известни 3 колективни монетни находки. Първата от тях е намерена през 1937 г. при прокарване на път в местността Цикловска чешма в керамичен съд. Съдържа 2 сребърни монети на Атина „стар стил“ и „нов стил“, 2 сребърни обици и 2 сребърни халки (Велков 1933, 418; Теодосиев 2017, 260). Другата находка е открита при оране

³²⁴ Според Геров нашествията са през 254 – 255 г., 256 г., 257 – 258 г., 262 – 263 г., 264 г. и 267 – 268 г. Според Йоанис Турацоглу нашествията са през 254 г., 259 – 260 г., 266 г. и 268 г. (Върбанов 2017б, 43).

през 1979 г. в местността Самуилов връх или Голямото кале. Съдържа 72 бронзови монети на Мароней от II – I в. пр. Хр.³²⁵ (СССНВulg II 2009, 88 – 89).

Последната находка е открита през 1937 г. в местността Герено. Намерена е край пътя в керамичен съд и съдържа 129 бронзови монети, 12 сребърни денара/антониниана и сребърен пръстен (Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60; Теодосиев 2017, 261). Описани са 111 провинциални монети:

- Хадриан – 1 бр. на Филипопол;
- Фаустина Млада – 3 бр. на Пауталия;
- Септимий Север – 5 бр. на Пауталия, 1 бр. на Филипопол, 1 бр. на Перинт (общо 7 бр.);
- Юлия Домна – 1 бр. на Августа Траяна, 1 бр. на Сердика (общо 2 бр.);
- Гета – 1 бр. на Никополис ад Иструм, 1 бр. на Августа Траяна, 1 бр. на Пауталия, 2 бр. на Филипопол (общо 5 бр.);
- Каракала – 1 бр. на Никополис ад Иструм, 3 бр. на Августа Траяна, 4 бр. на Пауталия, 14 бр. на Сердика, 1 бр. на Филипопол, 1 бр. на Хадрианопол, 3 бр. на Македонски съюз (общо 27 бр.);
- Елагабал – 1 бр. на Перинт;
- Юлия Павла – 1 бр. на Пела;
- Север Александър – 1 бр. на Марцианопол, 2 бр. на Никомедия (общо 3 бр.);
- Гордиан III – 4 бр. на Едеса, 1 бр. на Пела, 1 бр. на Тесалоника, 4 бр. на Никея (общо 10 бр.);
- Филип I – 1 бр. на Деултум, 1 бр. на Пела (общо 2 бр.);
- Валериан I – 1 бр. на Анемуриум, Киликия;
- Салонин – 1 бр. на неопределена монетарница;
- 46 бр. псевдоавтономни монети на Тесалоника.

Находката съдържа и по един сестерций на Траян, Хадриан и Антонин Пий; денари на Каракала (3 бр.), Гета (1 бр.), Гордиан III (3 бр.), Валериан (2 бр.?) и Галиен (3 бр.?). Една монета е отсечена в монетарницата на Стоби. Неопределени са още 15 бронзови монети. Находката обхваща периода от началото на II до 60-те г. на III в. Според Герасимов находката постъпва в Националния музей в Будапеща (Герасимов 1938, 452). Според В. Григорова в Музея в Будапеща такава находка липсва.

С. Блажиево

Разположено е в подножието на Рила, от двете страни на Блажиевска река. Няма данни за открити антични паметници. В дисертацията на В. Григорова се споменава за монета на Каракала, отсечена в Пауталия, частно притежание, която е открита в Блажиево (Grigорова 1993, 172). В корпуса на Комник за монетосеченето на Никополис ад Нестум е включена също една монета, частна колекция, произхождаща от района на селото. Тя е на Гета, с изображение върху реверса на Хермес, прав наляво, държащ кадуцей и кесия (Komnick 74/4).

2.8. Община Кочериново

Гр. Кочериново, кв. „Бараково“, Тържището

³²⁵ Находката се съхранява в РИМ – Кюстендил, инв. № РИМ Кн, Н ОФ 1887 – 1902.

Местността Тържището е разположена върху площ от около 100 дка югозападно от кв. „Бараково“ на гр. Кочериново, върху тераса с лек наклон на североизток и заема левия ъгъл при вливането на р. Рилска в р. Струма. На изток терасата се слива с подножията на Рила, а западно срещу нея, на десния бряг на р. Струма, теренът е пресечен и трудно проходим. Върху територията на обекта се откриват следи от голямо антично селище, като преобладаващата част от находките са монети, обхващащи периода от II в. пр. Хр. до V в. (Димитров 1988, 54 – 55). Местността Тържището е разположена в удобна близост до трасето на главния античен път, свързващ Тесалоника и Амфипол през Сердика с Найсус и отклонението му за Пауталия.

Малка част от обекта е проучена през 1990 – 1992 г. (Божкова и др. 1991, 64; Божкова и др. 1992, 58) – 150 кв.м. Резултатите от тези проучвания са публикувани през 1996 г. (Божкова 1992, 245 – 252). Архитектурните останки от обекта се отнасят към II – IV в. Регистрирани са два строителни периода: първият от средата на II в. до 60-те г. на III в. (краят на този строителен период е предизвикан от мащабен пожар, датиран с колективна монетна находка от монети на имп. Галиен (253 – 268 г.) и имп. Клавдий II Готски (268 – 270 г.), и вторият – от края на III в. до третата четвърт на IV в. (Божкова 1992, 245 – 253). Намерени са над 140 монети, според които животът в поселението е най-интензивен в периода третата четвърт на II – края на 60-те години на III в. Многобройните намерени монети според авторите потвърждават тържищния характер на обекта.

В тази част на изследването са включени 323 провинциални бронзови монети, от които 121 са съхранявани в нумизматичните фондове на РИМ – Кюстендил и РИМ – Благоевград. От тях 9 броя са открити при археологическите проучвания в периода 1990 – 1992 г. Останалите 202 екземпляра са частна колекция.³²⁶ Монетите са отсечени при императорите:

- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 6 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 13 бр.;
- Фаустина Млада – 16 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 3 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 29 бр.;
- Клодий Албин (193 – 197 г.) – 2 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 52 бр.;
- Юлия Домна – 24 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 81 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 43 бр.;
- Диадумениан (218 г.) – 1 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 5 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 11 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 9 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 4 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 2 бр.;
- Херений Етруск (249 – 251 г.) – 3 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 2 бр.

³²⁶ Наличната информация е предимно за монети, отсечени в монетарницата на Пауталия. Три монети с неясен император са отсечени в монетарниците на Сердика, Филипопол и Никополис ад Иструм. Две монети на Каракала, отсечени в Никополис ад Нестум, са включени в корпуса на Комник.

Освен тези монети при 17 екземпляра императорът не може да бъде идентифициран: 7 са отсечени от името на Македонския съюз през III в., 3 са на Виминациум, две монети – на Сердика, и по една монета – на монетарниците в Пауталия, Филипопол, Никополис ад Иструм, Никея и псевдоавтономна на Тесалоника (II – III в.). При част от монетите не може да бъде определен градът, в който са произведени.

Пет от монетите на Антонин Пий са на монетарницата в Пауталия (Grigорова 1993, 86 – 87).³²⁷ Един екземпляр е отсечен във Филипопол.³²⁸ Монетата е от един асарий, с изображение на неясна права фигура върху реверса. Десет от монетите на Марк Аврелий са на монетарницата в Пауталия.³²⁹ Три от тях са с идентичното изображение на речния бог Стримон, полулегнал наляво, и са от три асария. При единия екземпляр пред Стримон вляво стои Градска богиня, държаща рог на изобилието и патера (Тачев, Пауталия 2 – 3). Една монета от един асарий с изображение на Тюхе, права наляво, с калатос върху главата си, държаща рог на изобилието и корабно кормило, е на монетарницата във Филипопол³³⁰ (Мушмов, Филипопол 112). Една монета е отсечена в Тесалоника.³³¹ Върху реверса е стандартното за монетосеченето на града изображение на Нике, в ход наляво, с венец и палмова клонка (Върбанов III, 3025). Последният екземпляр от един асарий е с неясна монетарница.³³²

Петнадесет монети на Фаустина Млада са на монетарницата в Пауталия. Една от тях е намерена при археологическите проучвания през 1991 г.³³³ Тя е с изображение на Хигия, права наляво и хранеща змия от патера върху opakото си (Ruzicka 118). Върху втората монета³³⁴ изображението е на Атина, седяща на трон наляво, държаща Нике с венец и палмова клонка и копие, на трона е подпрян щит (Тачев, Пауталия 24 – вар. в надписа на реверса). Третият екземпляр отново е с изображение на Атина, но този път права наляво, държаща Нике и копие.³³⁵ Останалите 12 бр. са частно притежание (Grigорова 1993, 88 – 91). Една монета на Фаустина Млада е отсечена в Хадрианопол.³³⁶ Върху реверса ѝ са изобразени Асклепий и Хигия, прави, един срещу друг (Юркова, Хадрианопол 84).

Три монети на Луций Вер (161 – 169 г.), отсечени в монетарницата на Пауталия, са частно притежание (Grigорова 1993, 85 – 86).

Провинциалното монетосечене на Комод (177 – 192 г.) е представено с 29 екземпляра. Две монети са отсечени в Никополис ад Иструм – едната е с изображение върху реверса си на полумесец с три звезди³³⁷ (Върбанов I, 1719), другата се съхранява във фонда на РИМ – Благоевград.³³⁸ На монетарницата в Пауталия принадлежат 26 монети, от които 25 са в частна колекция (Grigорова 1993, 100 – 114) и един екземпляр е в нумизматичния фонд на РИМ – Благоевград³³⁹. Последната монета на Комод е от един асарий и е отсечена във Филипопол.³⁴⁰ Върху реверса ѝ е изобразена Тюхе, права наляво, с калатос, държаща рул и рог на изобилието (Мушмов, Филипопол 214).

³²⁷ Монетите са частно притежание.

³²⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4789.

³²⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1767, 4632, 4299. Другите 7 екземпляра са частно притежание (Grigорова 1993, 82 – 85).

³³⁰ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8468.

³³¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4679.

³³² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4232.

³³³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – К91 25.

³³⁴ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8546.

³³⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/ 4601.

³³⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – К91 6.

³³⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5050.

³³⁸ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4610. Информацията е почерпана от инвентарната книга.

³³⁹ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4606. Информацията е почерпана от инвентарната книга.

³⁴⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4093.

Има информация за 2 монети на Клодий Албин (195 – 197 г.) от частна колекция, отсечени в Пауталия и с произход тържището при Кочериново (Grigorova 1993, 91).

Монетите на Септимий Север са 52 екземпляра. Първата монета е отсечена в Никополис ад Иструм³⁴¹ при провинциалния управител *Lusius Aurelius Gallus* в периода 202 – 205 г. Върху опакото е представен тетрастилен храм на Асклепий (AMNG I, 1321). Следващият екземпляр е на монетарницата на Одесос³⁴² с изображение на великия бог Дарзалас, с рог на изобилието и патера над жертвеник. Именно по времето на управление на Септимий Север се появява синкретичният образ на божеството с египетския бог Серапис (Lazarenko 2018, 6). Пламтящият жертвеник до Дарзалас предполага, че изображението е на култова статуя на бога в негов храм (Lazarenko 2018, 6). Две монети на Септимий Север са отсечени в Августа Траяна. Върху едната от тях³⁴³ е изобразена Немезида, права наляво, с дълъг хитон, скиптер и везни, долу вляво – колело (*Обр. 157*) (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 170 – 171; Върбанов II, 143). Върху втората монета изображението е на орел с обърната надясно глава (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 137 – 139 – вар. в надписа на лицето).³⁴⁴ Коментираните до тук монети са от 5 асария.

На монетарницата в Пауталия са 39 екземпляра. Върху реверса на едната от тях³⁴⁵ е представен орел с обърната надясно глава и венец в човката си, стъпил върху глобус (Ruzicka 381 – вар. в надписа на лицето). Следващата монета е с изображение на Конкордия, права наляво, с патера и рог на изобилието.³⁴⁶ Монетите са от 5 асария. Третата пауталийска монета е от един асарий, с изображение на Гений на смъртта.³⁴⁷ Лошото физическо състояние на двете монети не позволява коректно цитиране. Останалите 36 бр. са частно притежание (Grigorova 1993, 115 – 123, 138 – 150).

По една монета на Септимий Север са отсечени в Сердика³⁴⁸ (кон в ход надясно, стъпил върху кривак (Мушмов, Сердика –.; Върбанов III –.) от един асарий); Филипопол³⁴⁹ (Аполон, прав наляво, държи патера и клонка (Мушмов –.) от един асарий) и Стоби (Виктория, права наляво, с венец и палмова клонка (Йосифовски II, 205 – 206) от 4 асария) (*Обр. 158*). Шест монети от 5 асария са с неопределена монетарница.³⁵⁰

В Музея в Кюстендил се съхраняват и три монети на съпругата на Септимий Север – Юлия Домна, с произход Тържището³⁵¹, които са с неуточнени монетарници поради лошото си състояние. Монетите са от 5 асария (1 бр.) и 3 асария (2 бр.). В частна колекция се съхраняват още 21 монети на императрицата, отсечени в Пауталия (Grigorova 1993, 82, 150 – 157).

Преобладават монетите, отсечени при Каракала – 81 бр. По два екземпляра са на монетарниците в Никополис ад Иструм, Марцианопол и Августа Траяна. Върху реверсите им са изображенията на Херакъл, прав надясно, с кривак и лъвска кожа, праметната през

³⁴¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4684.

³⁴² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4440.

³⁴³ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4611.

³⁴⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4512.

³⁴⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – К91 34.

³⁴⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4246.

³⁴⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1750.

³⁴⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4582.

³⁴⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/3254.

³⁵⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1295, 3753, 4525, 4535, 4647, 4785.

³⁵¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1801, 4256, 4258.

лявата му ръка³⁵², и орел с разперени крила и обърната надясно глава³⁵³ за Никополис ад Иструм; Тюхе с калатос на главата, рог на изобилието и рул³⁵⁴ и с изображение на бюстовете на Каракала и Гета върху аверса (AMNG I, 652), и орел с обърната надясно глава, стъпил върху земна линия³⁵⁵ (AMNG I, 626) за монетите на Марцианопол. И двете марцианополски монети са отсечени при провинциалния управител *Flavius Ulpianus* в периода 210 – 212 г. (за първия екземпляр) и 210 – 213 г. (за втория). Върху монетите на Августа Траяна са представени императорът, прав надясно, държащ копие и *parazonium*, стъпил с левия си крак върху коленичил пленник³⁵⁶ (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 279), и Деметра, права наляво, с дълга запалена факла и патера над разпален жертвеник³⁵⁷ (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 364). Три монети на Каракала са отсечени в монетарницата на Никополис ад Нестум. Върху реверса на първата монета³⁵⁸ е представен Дионис, гол, прав наляво, държащ тирс и кантарос, до левия му крак стои пантера (*Обр. 159*) (Komnick 13; CCCNBulg. IV, 324). Другите две монети са включени в корпуса на Комник и са частна колекция (Komnick 38/3, 38/4). Монетите са с изображение на Арес, прав надясно, с шлем върху главата си, държащ щит и обърнато копие. Коментираните до тук монети са от 5 асария.

Петдесет от монетите на Каракала са отсечени в Пауталия. Едната е намерена при археологическите проучвания от 1992 г.³⁵⁹ Тя е от 5 асария, с изображение на полулегнал наляво речния бог Стримон. Главата му е обърната надясно, подпира се на урна, от която изтича вода, и държи клонка (Тачев, Пауталия 344). Други 3 екземпляра са от един асарий, с изображения на два рога на изобилието³⁶⁰, триножник с увита змия³⁶¹ и неясна права женска фигура³⁶². Върху аверсите им е представена младежка глава на Каракала. Останалите 46 бр. са в частна колекция (Grigorova 1993, 157 – 205).

Три монети са на монетарницата в Сердика. Първата от тях, с номинал 5 асария, е с изображение на речен бог, символизиращ река Искър, полулегнал наляво, с обърната надясно глава.³⁶³ Божеството държи в дясната си ръка лозово клонче с грозд, а с лявата се подпира на урна, от която изтича вода (*Обр. 160*) (Мушмов, Сердика 325). Върху реверса на втората монета³⁶⁴, също от 5 асария, е представена права фигура на Асклепий. Третата монета се съхранява в РИМ – Благоевград.³⁶⁵

По една монета на Каракала от един асарий са отсечени в монетарниците на Филиппол³⁶⁶ и Хадрианопол³⁶⁷. Изображенията са съответно на Хомоноя, права наляво, с патера и рог на изобилието и Хермас, прав наляво, с кадуцей и кесия (Юрукова, Хадрианопол –.).

При 17 монети на Каракала монетарниците остават неясни. Десет от тях са от 5 аса-

³⁵² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4693.

³⁵³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4694.

³⁵⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4530.

³⁵⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4656.

³⁵⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4155.

³⁵⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4276.

³⁵⁸ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8547.

³⁵⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – К92 – 10.

³⁶⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1020.

³⁶¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4090.

³⁶² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1902.

³⁶³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5048.

³⁶⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4301.

³⁶⁵ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4608. Информацията е почерпана от инвентарната книга.

³⁶⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4782.

³⁶⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4629.

рия³⁶⁸, две – от 3 асария³⁶⁹, и пет – от 1 асарий³⁷⁰. Върху аверса на една от монетите на Каракала са представени неговият бюст и този на майка му – Юлия Домна, което стеснява кръга от възможните ателиета.

Монетите на Гета, намерени в местността Тържището, са 43 екземпляра, като 41 от тях са на монетарницата в Пауталия.³⁷¹ Една монета е на монетарницата в Августа Траяна³⁷², с изображение на крепостна порта върху реверса (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 448). При последната монета, с изображение на Хигия, монетарницата остава неясна.³⁷³

Една монета на Диадумениан, отсечена в Марцианопол, е с произход Тържището.³⁷⁴ Монетата е от един асарий, с циста мистика върху реверса си (*Обр. 161*) (AMNG I, 804).

Монетите на Елагабал (218 – 222 г.) са 5 бр. – 2 на Марцианопол и 3 на Никополис ад Иструм. Едната монета на Марцианопол е с лошо качество и не може да бъде детайлно определена. Върху реверса ѝ е изобразена права мъжка фигура в ризница, държаща копие – вероятно императорът.³⁷⁵ Втората монета³⁷⁶ е с изображение на Хомоноя, с калатос върху главата си, седяща наляво върху трон, с патера и рог на изобилието. Два от екземплярите на Никополис ад Иструм са отсечени при провинциалния управител *Tiberius Flavius Novius Rufus* в периода 218 – 219/220 г. Върху реверса на първата монета³⁷⁷ е Асклепий, прав наляво, с тояга с увита змия. Върху втората монета е изписан шестредов надпис: VII / NOBIOV / POYΦOV / ΝΙΚΟΠΟΛ / ΙΤΩΝ ΠΡΟ / Σ ΙΣΤΡΩ (*Обр. 162*) (SNG Cop., 285 – var.).³⁷⁸ Третата монета е с лошо качество.³⁷⁹ Върху реверса ѝ се вижда неясно изображение на права мъжка фигура. Последната монета на Елагабал е с неясна монетарница.³⁸⁰ Всичките екземпляри са от 5 асария.

Една монета на Север Александър (222 – 235 г.) е отсечена в Марцианопол при провинциалния управител *Tiberius Iulius Festus* през 227 – 228/229 г.³⁸¹ Върху реверса на монетата е изобразен орел с обърната наляво глава и венец в човката си (*Обр. 163*) (AMNG I, 1018). Десет монети на императора са отсечени в монетарницата на Никея.³⁸² Те са със стандартните варианти на изображение на три или четири бойни знамена.

Монетите на Гордиан III (238 – 244 г.) са 9 бр. Четири от тях са на монетарницата във Виминациум.³⁸³ Монетите са със стандартното изображение на Мизия, права между лъв и бик. Три монети са с голям номинал – AE1, и една е с номинал AE3. Една монета е на монетарницата в Деултум.³⁸⁴ Още една монета на Гордиан III е отсечена в Едеса³⁸⁵, с изобра-

³⁶⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1258, 1259, 1291, 2769, 4259, 4260, 4323, 4370, 4396, 4529.

³⁶⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4661, 4672.

³⁷⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1175, 1324, 3268, 4105, 4223.

³⁷¹ Частно притежание са 40 екземпляра, една монета е в нумизматичния фонд на РИМ – Благоевград (инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4607. Информацията е почерпана от инвентарната книга).

³⁷² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4725.

³⁷³ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4712.

³⁷⁴ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5051.

³⁷⁵ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8548.

³⁷⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/3740.

³⁷⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4683.

³⁷⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4517.

³⁷⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/986.

³⁸⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4681.

³⁸¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ – K90 8.

³⁸² Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4614; Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1631, 2149, 2698, 2706, 4018, 4448, 4522, 4568, 4573.

³⁸³ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4609; Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/3756, 4277, 4286.

³⁸⁴ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4612. Информацията е почерпана от инвентарната книга.

³⁸⁵ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4337.

жение на седяща наляво Рома, държаща Нике и *parazonium*, зад нея – права Градска богиня поставя корона върху главата ѝ (Върбанов III, 2759). Три монети са отсечени в монетарницата на Никея.³⁸⁶ Върху реверсите им са представени три бойни знамена (*Обр. 164*).

Следващата група монети, с изключение на един от екземплярите на Филип-баща, който е отсечен от името на Провинция Дакия³⁸⁷, са на монетарницата във Виминациум. Те се разпределят: Филип-баща – 3 бр.³⁸⁸, Траян Деций – 2 бр.³⁸⁹, и Херений Етруск – 3 бр.³⁹⁰.

Последните две монети, намерени в Тържището, са на Галиен, отсечени в Сердика. Те са с изображение на Арес, прав наляво, държащ обърнато копие и щит³⁹¹ (Мушмов, Сердика 502), и на Хермес, прав наляво, с кесия и кадуцей, пред него вляво – фигурка на петел³⁹² (Мушмов, Сердика 527).

С. Мурсалево

Разположено е в полупланински район на левия бряг на р. Струма. В местността Деве барган е регистрирано праисторическо селище (Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978, 23), чието проучване е осъществено през 2014 г. във връзка със строежа на автомагистрала „Струма“. От района на селото произхождат 3 пауталийски монети³⁹³ – един екземпляр на Юлия Домна (Grigорова 1993, 152) и 2 екземпляра на Гета (198 – 212 г.) (Grigорова 1993, 215, 224).

Част 3. ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД

3.1. Община Благоевград

С. Бело поле

Селото е разположено в западното подножие на Рила, на левия бряг на р. Струма. Във фонда на РИМ – Благоевград се съхраняват 3 провинциални монети от с. Бело поле. Първата от тях е на Марк Аврелий (161 – 180 г.), отсечена от името на Македонския съюз.³⁹⁴ Върху реверса ѝ е изобразена крилата мълния. Следващата монета е на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в монетарницата на Сердика.³⁹⁵ Тя е от 5 асария, с изображение на Тюхе, права наляво, държаща рог на изобилието и корабно кормило. Последната монета е на Гордиан III (238 – 244 г.) от монетарницата на Хадрианоупол.³⁹⁶ Реверсът е с изображение на слънчевия бог Хелиос, с лъчиста корона върху главата си и развяваща се хламида, държащ запалена факла (*Обр. 165*) (Юркова, Хадрианоупол 546; ССЧNBulg IV, 323).

³⁸⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5049; Инв. № РИМ – Благоевград Н ОФ 1.5.3/4615; Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4663.

³⁸⁷ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4352.

³⁸⁸ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4296, 4466, 4678.

³⁸⁹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/2824, 4477.

³⁹⁰ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1633, 1768, 4677.

³⁹¹ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4513.

³⁹² Инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/1938.

³⁹³ Монетите са частно притежание.

³⁹⁴ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8627.

³⁹⁵ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/12128.

³⁹⁶ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/12127.

С. Дъбрава

Разположено е в планински район на около 4 км от Благоевград в източна посока, в подстъпите на Рила. В околностите на селото са регистрирани три късноантични селища: в махала „Митовска“, в местността Чукарето върху възвишение от разклоненията на Рила и на около 200 м северозападно от селото (Дремсизова-Нелчинова 1987, 70). В нумизматичния фонд на РИМ – Благоевград е инвентирана една провинциална монета от с. Дъбрава.³⁹⁷ Монетата е на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Сердика.

С. Клисуре

Разположено е в планински район, на 15 км западно от Благоевград, до границата с Република Северна Македония, между двата склона на Влахина планина – Душев и Дренков рид. Под връх Обел в местността Градището е регистрирано късноантично укрепление, като на площ от около 10 дка се виждат следи от жилища, строителна и битова керамика. В Местността Дрен също са откривани градежи от ломен камък, битова и строителна керамика. В РИМ – Благоевград се съхранява монета на Макрин (217 – 218 г.), сечена в Никополис ад Иструм.³⁹⁸

Археологически обект „Мошанец 1“

Обект „Мошанец 1“ се намира на около 700 м северно от с. Мошанец, общ. Благоевград, над местността Бистриците. Разположен е в подножието на Влахина планина, на десния бряг на р. Струма (Грозданова и др. 2018, 377). При археологическото проучване са регистрирани структури от ранножелязната, късноантичната и средновековната епохи. Основната част от тях принадлежат на късноримско селище (III – V в.) и некропол. Проучени са 9 сгради с жилищни и стопански функции, грънчарска, домакински и пещи за обработка на желязо. Разкритите зидове и помещения, с добре запазени подови нива, показват многократни преустройства и преграждания (Грозданова и др. 2018, 378 – 339). Основната част от селището и некрополът се отнасят към периода III – IV в.

При археологическото проучване са открити 48 провинциални монети, които обхващат периода 161/180 – 253/260 г.:

- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 1 бр.;
- Фаустина Млада – 3 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 2 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 5 бр.;
- Юлия Домна – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 9 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 4 бр.;
- Псевдоавтономно монетосечене на Тесалоника (II – III в.) – 2 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 5 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 5 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 2 бр.;
- Македонски съюз (III в.) – 2 бр.;

³⁹⁷ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/4906. Информацията е от инвентарната книга.

³⁹⁸ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/12113. Информацията е от инвентарната книга.

- Требониан Гал (251 – 253 г.) – 3 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 3 бр.;
- Валериан I (253 – 260 г.) – 1 бр.

Монетата на Марк Аврелий е отсечена в монетарницата на Филипопол.³⁹⁹ Тя е от един асарий. Върху реверса е изобразен олтар с две змии (*Обр. 166*), каквото изображение липсва в корпуса на Мушмов. Две от монетите на Фаустина Млада са на монетарницата в Пауталия. Върху първата от тях е представена Хигия, права надясно, хранеща змия от патера⁴⁰⁰ (Ruzicka 115), върху втората – Тюхе, с рул и рог на изобилието⁴⁰¹. При третия екземпляр монетарницата е неясна.⁴⁰² Монетите на Комод са две – на Пауталия⁴⁰³ и Хадрианопол⁴⁰⁴. Монетата на Пауталия е със стандартното изображение на Тюхе (*Обр. 167*) и е вариант на монетите, описани в корпуса на Тачев, като разликата е в надписите върху аверса и реверса (Тачев, Пауталия 27 – вар.): AVT KAI / КОМОДО и OYΛΠAC / ΠΑΥΤΑ при нашата монета и AVT KAI / КОМОДО/С и OYΛΠAC / ΠΑΥΤΑΛΙΑС в корпуса. Върху гърба на монетата на Хадрианопол е представена Атина, подпираща се на щит (*Обр. 168*). Подобно изображение липсва при монетите, описани от Юрукова. Сериозно е присъствието на монетите на ранните Севери – 19 бр. От тях 5 са на Септимий Север – един екземпляр на Августа Траяна от 5 асария (Немезида, права наляво, държи везни и скиптър, в ляво колело⁴⁰⁵ (Schönert-Geiss, Augusta Trajana 170 – 171); 2 екземпляра на Филипопол (Хигия, права надясно, храни змия от патера, от 5 асария⁴⁰⁶ – вариант на описаната при Мушмов (*Обр. 169*) (Мушмов, Филипопол 302), като разликата е в края на реверсния надпис: ΩС, който е в отреза, и орел с обърната надясно глава, държи венец⁴⁰⁷ (*Обр. 170*) (един асарий) – отново вариант на познатите монети (Мушмов, Филипопол 340; Върбанов III, 1178), при които главата на императора върху аверса е обърната надясно, а при представената тук монета – наляво); един екземпляр на Германикополис в Пафлагония (*Обр. 171*) от 5 асария (Атина, права наляво, държи копие и щит, каквото изображение липсва в познатите корпуси)⁴⁰⁸ и един екземпляр от един асарий с неясна монетарница (вероятно Сердика) и изображение на жертвеник⁴⁰⁹.

Монетата на Юлия Домна в монетния комплекс от Мощанец е една. Отсечена е в Томи⁴¹⁰ и е с нумерална буква Δ в края на реверсния надпис, т.е. е от 4 асария. Върху opakото ѝ е изобразен императорът на кон, надясно, замахващ с копие (*Обр. 172*). Подобен тип липсва във AMNG I и при Върбанов. Монетите на Каракала са отсечени в монетарниците на Августа Траяна (1 бр.), Пауталия (1 бр.), Сердика (4 бр.), неясно ателие (3 бр.). Върху монетата на Августа Траяна е изобразен полегнал речен бог⁴¹¹ (*Обр. 173*), като подобен тип не е регистриран в корпуса на Шьонер-Гайс. Пауталийската монета е с бога змия Глюкон⁴¹²

³⁹⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 173.

⁴⁰⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 738.

⁴⁰¹ РИМ – Благоевград, ПИН 796.

⁴⁰² РИМ – Благоевград, ПИН 811.

⁴⁰³ РИМ – Благоевград, ПИН 676.

⁴⁰⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 1050.

⁴⁰⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 546.

⁴⁰⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 775.

⁴⁰⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 914.

⁴⁰⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 399.

⁴⁰⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 1115.

⁴¹⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 996.

⁴¹¹ РИМ – Благоевград, ПИН 1220.

⁴¹² РИМ – Благоевград, ПИН 729.

(Обр. 174) (Тачев, Пауталия 264 – вариант в надписа на лицето). Монетите на Сердика са с изображение на Хера⁴¹³ (Обр. 175) (Мушмов, Сердика 379), Дионис⁴¹⁴ (Обр. 176) (Мушмов, Сердика 203), Тюхе⁴¹⁵ (Обр. 177) (Мушмов, Сердика лице 359, опако 353) и императора с Градска богиня⁴¹⁶ (Обр. 178) (Мушмов, Сердика 265). Осем от монетите са от 5 асария, една – от един асарий. Четирите монети на малкия брат на Каракала – Гета, са на монетарницата в Пауталия. Те са с изображения върху реверсите си на Хермес⁴¹⁷ (Обр. 179) (Ruzicka 781 – вариант в надписа на лицето; Тачев, Пауталия 15 – вариант в надписа на лицето), кошница с плодове⁴¹⁸ (Обр. 180) (Ruzicka 848; Тачев, Пауталия 123) и при два екземпляра – лъв в ход надясно⁴¹⁹ (Обр. 181, 182) (Ruzicka 852 – вариант в надписа на лицето). Монетите са от един асарий.

Първата монета на Елагабал е отсечена в монетарницата на Марцианопол⁴²⁰ при легата *Iul. Antonius Seleucus* (220 – 221 г.). Върху реверса ѝ е представена Тюхе, права наляво, с калатос, държаща рул и рог на изобилието (Обр. 183) (AMNG I 868). Две монети са на Филипопол. Едната е с неясна права фигура върху гърба, другата – със Серапис, прав наляво, с калатос и вдигната ръка, държащ скиптер⁴²¹ (Обр. 184) (Върбанов III, 1544). Още един екземпляр е отсечен в Тесалоника с изображение на Нике, държаща тесалонийския бог Кабир⁴²² (SNG Cop., 418 – 419). При последната монета на Елагабал⁴²³ е запазен надписът върху аверса: M AVRE A/NTONINVS. Върху гърба ѝ са представени две полегли една срещу друга мъжки фигури – речни божества (Обр. 185). Монетата най-вероятно е отсечена в някой от градовете на Мала Азия, който е със статут на колония.

Към тази група монети се присъединяват и два псевдоавтономни екземпляра на Тесалоника, отсечени през II – III в., с изображенията на Градска богиня, с крепостна корона, надясно, и надпис: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ върху лицето, и четириредов надпис: ΘΕΣ/ΣΑΛΟ/ΝΙΚΗΝΕ/ΩΝ върху гърба (SNG Cop., 388).⁴²⁴

Следващата група са монети, отсечени след прекратяване на дейността на по-голямата част от монетарниците на Балканския полуостров. Преобладават монетите, отсечени във Виминациум, чиято продукция запълва получената се празнина на балканските пазари. Върху монетите е стандартното изображение на Мизия, права, между лъв и бик. Те се разпределят: Гордиан III⁴²⁵ – 3 бр. (Обр. 186), Филип I⁴²⁶ – 2 бр., Требониан Гал⁴²⁷ – 3 бр. Монетосеченето на Гордиан III е представено още с по една монета на Тесалоника⁴²⁸ (Обр. 187) (Нике, в ход надясно, с венец и палмова клонка) и Никея⁴²⁹ (три знамена)⁴³⁰. Две монети са отсечени

⁴¹³ РИМ – Благоевград, ПИН 556.

⁴¹⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 425.

⁴¹⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 1163.

⁴¹⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 919.

⁴¹⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 958.

⁴¹⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 185.5.

⁴¹⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 413, 493.

⁴²⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 935.

⁴²¹ РИМ – Благоевград, ПИН 1106.

⁴²² РИМ – Благоевград, ПИН 285.

⁴²³ РИМ – Благоевград, ПИН 854.

⁴²⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 435, 911.

⁴²⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 340, 1146, 1172.2.

⁴²⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 1172.1, 1183.

⁴²⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 279, 1173, 1174.

⁴²⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 731.

⁴²⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 657.

⁴³⁰ SNG von Aulock, 653.

от името на Македонския койнон (III в.) – изображенията са конник, надясно, с развяваща се хламида⁴³¹, и лъв, в ход надясно⁴³². Втората монета е отсечена по времето на Гордиан III.

Една монета на Валериан I е отсечена в Алаксандрия в Троада.⁴³³ Тя е с изображение на вълчицата, кърмеща Ромул и Рем (*Обр. 188*). Последните монети, провинциален бронз, намерени при проучването в Мощанец, са на Галиен. Две от тях са отсечени в монетарницата на Сердика след краткото възстановяване на дейността ѝ. Изображенията върху реверсите са на: Хермес, прав наляво, държащ кадуцей и кесия, вляво – петел⁴³⁴ (*Обр. 189*) (Мушмов, Сердика 527), и един от Диоскуритите, прав насреща, с *pileus*, държащ копие, като лявата му ръка е поставена на хълбока⁴³⁵ (*Обр. 190*) (Мушмов, Сердика –.). Третата монета е на монетарницата в Тесалоника с изображение на Аполон, прав наляво, държащ Кабир и клонка⁴³⁶ (*Обр. 191*) (SNG Corp., 443).

Според монетарниците, в които са отсечени, монетите се разпределят:

Първи период (161/180 – 218/222 г.):

- Пауталия – 8 бр.;
- Филипопол – 5 бр.;
- Сердика – 4 бр.;
- Тесалоника – 3 бр.;
- Августа Траяна – 2 бр.;
- Томи – 1 бр.;
- Хадрианопол – 1 бр.;
- Марцианопол – 1 бр.;
- Германикополис – 1 бр.

Втори период (238/244 – 268 г.):

- Виминациум – 8 бр.;
- Сердика – 2 бр.;
- Тесалоника – 2 бр.;
- Бероя (Македонски съюз) – 2 бр.;
- Никея – 1 бр.;
- Александрия в Троада – 1 бр.

От района на с. Мощанец в РИМ – Благоевград се съхранява една монета на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия, която не е с конкретно местонамиране.⁴³⁷ Върху реверса ѝ е изобразена Конкордия, права наляво, с калатос върху главата си, държаща рог на изобилието и патера над разпален жертвеник (Ruzicka 137).

⁴³¹ РИМ – Благоевград, ПИН 951.1.

⁴³² РИМ – Благоевград, ПИН 369.

⁴³³ РИМ – Благоевград, ПИН 484.

⁴³⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 471.

⁴³⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 776.

⁴³⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 822.

⁴³⁷ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.1/616.

Археологически обект, с. Покровник

Археологическото проучване, с научен ръководител доц. д-р Здравко Димитров, е проведено през 2018 г. на площ от 38,4 дка, разделен на три сектора.⁴³⁸ В северната част на обекта са открити останки от селище и производствени съоръжения – пещи за керамика, като датирането им е в периода II – IV в. Установени са 15 сгради с градеж от речни камъни на калова спойка и три строителни периода, датирани във втората половина на II (епохата на Антонините), III и IV в., след края на който комплексите са изоставени.

В централния сектор са проучени 11 сгради, пещи за производство на керамика, семейна гробница – тип мавзолей, датирана през втората половина на III – началото на IV в., складове от Късната античност и османски некропол.

В сектор „Юг“ на площ от над 5 дка са регистрирани три стратиграфски хоризонта: първият – с останки от ранна вила от епохата на Късния принципат и сгради около нея (III в.); вторият – с останки от вила рустика с над 40 помещения, баня и четири двора, датирана в късноримската епоха (края на III – средата на V в.), и третият – поствилно селище (викус) с раннохристиянска църква, изградена в развалините на късноримската вила (втората половина на V – VI в.) (Димитров и др. 2019, 380 – 382).

При археологическото проучване са намерени 106 провинциални бронзови монети, които се разпределят:

- Хадриан (117 – 138 г.) – 1 бр.: *Македонски съюз*;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 6 бр.: *Филипопол* – 1, *Македонски съюз* – 5;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 7 бр.: *Пауталия* – 1; *Стоби* – 1; *Македонски съюз* – 3; *неясна монетарница* – 2;
- Фаустина Млада – 10 бр.: *Пауталия* – 6; *Филипопол* – 3; *неясна монетарница* – 1;
- Комод (177 – 192 г.) – 2 бр.: *Пауталия* – 1; *неясна монетарница* – 1;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 6 бр.: *Марцианопол* – 1; *Пауталия* – 1; *Филипопол* – 2; *неясна монетарница* – 2;
- Юлия Домна – 4 бр.: *Никополис ад Иструм* – 1; *Стоби* – 1; *неясна монетарница* – 2;
- Каракала (198 – 217 г.) – 23 бр.: *Пауталия* – 5; *Сердика* – 8; *Траянополис* – 1; *Филипопол* – 1; *Стоби* – 1; *неясна монетарница* – 7;
- Гета (198 – 212 г.) – 4 бр.: *Никополис ад Нестум* – 1; *Пауталия* – 1; *Сердика* – 1; *Хадрианопол* – 1;
- Диадумениан (217 – 218 г.) – 2 бр.: *Никополис ад Иструм* – 1; *неясна монетарница* – 1;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 1 бр.: *Филипопол*;
- Юлия Мамея – 1 бр.: *Пела*;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 9 бр.: *Виминациум* – 5; *Тесалоника* – 1; *неясна монетарница* – 3;
- Филип I (244 – 249 г.) – 5 бр.: *Виминациум*;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 1 бр.: *Виминациум*;
- Хостилиан (251 г.) – 1 бр.: *Виминациум*.

- Македонски съюз (II в.) – 1 бр.;
- Тесалоника, псевдоавтономни (II – началото на III в.) – 7 бр.;

⁴³⁸ Благодаря на доц. д-р Здравко Димитров и гл. ас. д-р Светослав Йорданов (нумизмат) за възможността да работя с монетите.

- Филипопол – 1 бр.;
- Никея (III в.) – 2 бр.;
- Виминациум – 1 бр.;
- НЕОПРЕДЕЛЕНИ – 11 бр.

Най-ранната монета е на имп. Хадриан, отсечена в Македония, с изображение на македонски щит върху реверса. Една от монетите на Антонин Пий е на монетарницата във Филипопол (*Обр. 192*). Върху opakото е представен Дионис, прав наляво, с къса дреха, държащ кантарос и тирс (Мушмов, Филипопол 75).⁴³⁹ Останалите 5 негови екземпляра са на Македонския съюз. Върху три от тях е изобразена крилата мълния⁴⁴⁰, а върху две – македонски щит⁴⁴¹. По една монета на Марк Аврелий са отсечени в монетарниците на Пауталия, с изображение на Немезида, права наляво, държаща везни и рог на изобилието (*Обр. 193*) (Ruzicka 56; Тачев, Пауталия 61)⁴⁴², и Стоби – със седяща на трон фигура на Зевс, държаща патера и скипър (*Обр. 194*) (Йосифовски II, рев. 128)⁴⁴³. Три екземпляра са на Македонския съюз – 2 с крилата мълния⁴⁴⁴ и един с македонски щит⁴⁴⁵. При 2 от монетите монетарницата остава неясна.⁴⁴⁶

Монетите на Фаустина Млада са отсечени в монетарниците на Пауталия и Филипопол. Върху реверсите на пауталийските монети са изобразени Тюхе, права наляво, с рог на изобилието и рул – 2 бр. (*Обр. 195, 196*) (Ruzicka 138⁴⁴⁷, 142⁴⁴⁸); Атина, седяща наляво, с бухал, копие и щит – един бр. (Ruzicka 108⁴⁴⁹), и Хигия, хранеща змия от патера – 3 бр.⁴⁵⁰ Върху две от монетите на Филипопол е изобразена Деметра, с дълга запалена факла и житни класове върху единия екземпляр⁴⁵¹ (*Обр. 197*) (Мушмов, Филипопол 140) и къса факла и житни класове – върху другия⁴⁵² (Мушмов, Филипопол 135). При третата монета изображението е неясно.⁴⁵³ Една монета на Фаустина е с неясна монетарница.⁴⁵⁴

Първата монета на Комод (177 – 192 г.) е на Пауталия с грозд върху реверса⁴⁵⁵ (Тачев, Пауталия 77), при втората монетарницата е неопределена⁴⁵⁶. Следващата група от седем монети са псевдоавтономни на Тесалоника, със стандартното изображение на Градска богиня, с крепостна корона върху лицето и четириредов надпис върху гърба.⁴⁵⁷

Най-сериозно е присъствието на монети на династията на ранните Севери – 37 екземпляра. Екземплярите на Септимий Север са отсечени в монетарниците на Марцианопол

⁴³⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 2260.

⁴⁴⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 969, 2467, 2518.

⁴⁴¹ РИМ – Благоевград, ПИН 1189, 2178.

⁴⁴² РИМ – Благоевград, ПИН 2065.

⁴⁴³ РИМ – Благоевград, ПИН 806.

⁴⁴⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 218, 2325.

⁴⁴⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 460.

⁴⁴⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 106, 2138.

⁴⁴⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 149.

⁴⁴⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 528.

⁴⁴⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 412.

⁴⁵⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 1588 (Ruzicka 116), 1258, 2166.

⁴⁵¹ РИМ – Благоевград, ПИН 506.

⁴⁵² РИМ – Благоевград, ПИН 846.

⁴⁵³ РИМ – Благоевград, ПИН 398.

⁴⁵⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 2070.

⁴⁵⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 679.

⁴⁵⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 2522.

⁴⁵⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 902, 1160, 1848, 2063, 2564, 2566, 2125.

(Тюхе, права наляво, с калатос върху главата си, държи рул и рог на изобилюето⁴⁵⁸ (AMNG I, 587); Пауталия (същото изображение на Тюхе⁴⁵⁹); Филипопол (триножник с увита змия⁴⁶⁰ (Мушмов, Филипопол 343) и Хермес, прав наляво, държи кесия и кадуцей⁴⁶¹). Две монети са с неясна монетарница.⁴⁶² Една от монетите на Юлия Домна е отсечена в Никополис ад Иструм.⁴⁶³ Върху реверса ѝ е представен Аполон, прав наляво, държащ патера и лаврова клонка (AMNG I, 1474). Втората монета е на монетарницата в Стоби (*Обр. 198*).⁴⁶⁴ Последните две монети на императрицата са с лошо запазени надписи и изображения.⁴⁶⁵

Най-голям брой са монетите на Каракала. Те са отсечени в ателиетата на Пауталия (Тюхе, права наляво, с калатос върху главата си, държи рул и рог на изобилюето⁴⁶⁶ (*Обр. 199*) (Ruzicka 660 – вар., бюст с лавров венец, ризница и мантия и надпис: OYAPIC Π/AVTAΛIAC); Артемида, в ход надясно, държи лък, на рамото ѝ колчан със стрели⁴⁶⁷ (Ruzicka 553); Асклепий, прав наляво, подпираш се на тояга със змия⁴⁶⁸ (*Обр. 200*) (Ruzicka 601a); Конкордия, права наляво, с патера и рог на изобилюето⁴⁶⁹ (Ruzicka 644), и неясно изображение на права женска фигура⁴⁷⁰); Сердика (Немезида, права наляво, държи камшик и везни, долу вляво – колело⁴⁷¹ (Мушмов, Сердика 306); Хигия, права наляво, храни змия от патера⁴⁷² (*Обр. 201*) (Мушмов, Сердика 422 – вар., върху лицето е изобразен бюст); тетрастилен храм на Асклепий, фронтонът е украсен с щит⁴⁷³ (Мушмов, Сердика 432); Конкордия, права наляво, с калатос, държи патера и рог на изобилюето⁴⁷⁴ (*Обр. 202*); Зевс, прав наляво, със скиптър и мълния⁴⁷⁵ (*Обр. 203*); Глюкон⁴⁷⁶ (*Обр. 204, 205*) и неясна права фигура⁴⁷⁷); Траянопол (Дионис, прав наляво, държи кантарос и тирс, долу вляво – пантера⁴⁷⁸ (*Обр. 206*) (Schönert-Geiss, Traianopolis –.); Филипопол (Грозд⁴⁷⁹); Стоби (Виктория, в ход надясно, с венец и палмова клонка⁴⁸⁰). При 7 екземпляра монетарницата остава неопределена.⁴⁸¹ Преобладават монетите на Сердика и Пауталия.

Монетите на малкия брат на Каракала – Гета, са отсечени в Никополис ад Нестум (Хадес – Серапис, с калатос върху главата си, седи наляво, държи скиптър, вляво – Цербер⁴⁸² (*Обр. 207*) (Komnick 65); Пауталия (Немезида, права наляво, държи рог на изобилюето и

⁴⁵⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 373.

⁴⁵⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 1849.

⁴⁶⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 1535.

⁴⁶¹ РИМ – Благоевград, ПИН 1845.

⁴⁶² РИМ – Благоевград, ПИН 1993, 2629.

⁴⁶³ РИМ – Благоевград, ПИН 1922.

⁴⁶⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 734.

⁴⁶⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 383, 2028.

⁴⁶⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 2028.

⁴⁶⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 369.

⁴⁶⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 1079.

⁴⁶⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 1049.

⁴⁷⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 1737.

⁴⁷¹ РИМ – Благоевград, ПИН 83.

⁴⁷² РИМ – Благоевград, ПИН 2190.

⁴⁷³ РИМ – Благоевград, ПИН 1545.

⁴⁷⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 2147.

⁴⁷⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 1759.

⁴⁷⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 1238, 1763.

⁴⁷⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 1715.

⁴⁷⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 2555.

⁴⁷⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 65.

⁴⁸⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 764.

⁴⁸¹ РИМ – Благоевград, ПИН 488, 2353, 1420, 2610, 1452, 1641, 1836.

⁴⁸² РИМ – Благоевград, ПИН 465.

везни, вляво колело⁴⁸³ (Тачев, Пауталия 195); Сердика (Хигия, права наляво, храни змия от патера⁴⁸⁴ (*Обр. 208*) (Мушмов, Сердика 497); Хадрианопол (Артемида, в ход наляво, държи лък в лява ръка, с дясната посяга към колчан със стрели, долу – куче⁴⁸⁵ (*Обр. 209*) (Юркова, Хадрианопол 435).

Два екземпляра са отсечени с името на Диадумениан (217 – 218 г.) – единият на Никополис ад Иструм, с изображение на Хомоноя, права наляво, държаща рог на изобилието и патера над олтар⁴⁸⁶, другият – с неясна монетарница (Никополис ад Иструм или Марцианопол). Монетата на Елагабал (218 – 222 г.) е отсечена във Филипопол.⁴⁸⁷ Върху реверса ѝ е изобразена урна с две палмови клонки. Надписът е: ΦΙΛΙΠΠΟΛΕΙΤΩΝ ΝΕΩΚΩΡΟ около урната, и: ΠΥΘΙΑ в средата ѝ (*Обр. 210*) (Мушмов, Филипопол 512). Изображението е свързано с неокорската титла, която Елагабал дава на града, и организираните в негова чест игри. Една монета е отсечена с името на Юлия Мамея в монетарницата на Пела.⁴⁸⁸ Върху гърба ѝ е представена Тюхе, с калатос на главата, седяща наляво (*Обр. 211*) (Върбанов III, 2855).

След кратко прекъсване следващата група монети – провинциален бронз, са отсечени в периода 238 – 251 г. Девет от тях са на Гордиан III, отсечени в монетарниците на Виминациум⁴⁸⁹ (5 бр.) – със стандартното изображение на Мизия, права между лъв и бик, и Тесалоника⁴⁹⁰ – с надпис върху реверса ...ΝΕΩΚ / ΠΥΘΙΑ, и изображение на Нике, права наляво, държаща палмова клонка и житни класове, вляво – урна с палма (*Обр. 212*). При три екземпляра монетарниците са нечетливи. Монетите на Филип I (244 – 249 г.)⁴⁹¹, Траян Деций (249 – 251 г.)⁴⁹² и Хостилиан (251 г.)⁴⁹³ са отсечени в монетарницата на Виминациум.

Освен тези монети със запазени изображения и надписи върху лицата си, според които са ясни императорите или членовете на семействата им, при които са отсечени, при прочуването в Покровник са открити още монети на: Македонския съюз (II в.), с изображение на щит върху реверса⁴⁹⁴; Филипопол, с изображение на грозд⁴⁹⁵; Никея⁴⁹⁶; Виминациум⁴⁹⁷ и Македонски съюз (III в.), с изображение на конник в скок надясно⁴⁹⁸. Неопределени остават 11 екземпляра.

От първия период на провинциалното монетосечене до затварянето на част от монетарниците до 222 г. преобладават монетите на Пауталия (13 бр.), Филипопол (10 бр.), Сердика (9 бр.). Много добре е представено и монетосеченето на градовете в провинция Македония – 16 екземпляра. През втория период доминацията на монетите на Виминациум е очебийна – 13 екземпляра.

⁴⁸³ РИМ – Благоевград, ПИН 1727.

⁴⁸⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 1161.

⁴⁸⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 82.

⁴⁸⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 1556.

⁴⁸⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 2012.

⁴⁸⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 1674.

⁴⁸⁹ РИМ – Благоевград, ПИН 182, 1099, 2029, 2538, 2758.

⁴⁹⁰ РИМ – Благоевград, ПИН 1629.

⁴⁹¹ РИМ – Благоевград, ПИН 7, 286, 2590, 2599, 2612.

⁴⁹² РИМ – Благоевград, ПИН 1.

⁴⁹³ РИМ – Благоевград, ПИН 2100.

⁴⁹⁴ РИМ – Благоевград, ПИН 2559.

⁴⁹⁵ РИМ – Благоевград, ПИН 719.

⁴⁹⁶ РИМ – Благоевград, ПИН 1193, 2023.

⁴⁹⁷ РИМ – Благоевград, ПИН 1600.

⁴⁹⁸ РИМ – Благоевград, ПИН 1992.

Във фонда на РИМ – Благоевград се съхранява още една монета, за която е известно, че произхожда от с. Покровник – на Фаустина Млада, отсечена в Пауталия.⁴⁹⁹ Върху реверса ѝ е изобразена Хигия, права наляво, хранеща змия от патера (Ruzicka 116).

Крепостта при с. Долно Церово

Крепостта при с. Долно Церово е разположена на левия бряг на р. Струма и заема две тераси върху скалист рид. От източната страна се свързва с Горноцеровските възвишения (Стоянова-Серафимова 1963, 19; Дремсизова-Нелчинова 1987, 129, № 339). По време на археологическите проучвания са установени три строителни периода (Стоянова-Серафимова 1963, 19 – 27). Крепостта е изградена в края на II – началото на III в.

Според предварителните сведения на ръководителя на разкопките крепостта е пострадала при готското нашествие при имп. Траян Деций през 250 г.⁵⁰⁰ Вторият строителен период се отнася към края на III – нач. на IV в. Според ръководителя на обекта крепостта е претърпяла редица временни разрушения и е просъществувала до VI в. (Стоянова-Серафимова 1963, 19).

При проучването на кастела са намерени 3 провинциални монети – една на Септимий Север (193 – 211 г.) и 2 на Каракала (198 – 217 г.) (Филипова 2001в, 42). Монетата на Септимий Север е отсечена в Пауталия (Ruzicka 396). Върху реверса ѝ е изобразен богът змия Глюкон, чийто култ се разпространява на Балканите от Пафлагония след чумната епидемия при Марк Аврелий (Ruzicka 1933, 37 – 38). Монетите на Каракала са отсечени в Сердика и Пауталия. Върху сердикийската монета е представено класическото изображение на Зевс, седнал върху трон наляво, държащ скиптер и орел. Монетата на Пауталия е със синкретичния образ на Немезида – Еквитас, държаща рог на изобилието и везни, вляво – колело (Ruzicka 642). И трите монети са с номинал 5 асария.

От района на селото произхожда още една монета, провинциално сечене, без точна локализация.⁵⁰¹ Монетата е псевдоавтономна на Тесалоника, сечена по време на управлението на Хадриан – Комод. Върху аверса ѝ е изобразен Пан, гол, в ход надясно, с *pedum* и *nebris* (Touratsoglou, Pseudoautonomen, emission III/C).

С. Зелен дол

Селото се намира в Югозападна България, западно от р. Струма и на 26 км от границата с Република Северна Македония. През 1912 г. в местността Белиот камък е разкрита гробница с правоъгълен план и сводово тухлено покритие (Дремсизова-Нелчинова 1987, 72).

На около 1 км южно от селото, вляво от пътя за Благоевград, върху възвишението Чуката е локализирана антична и средновековна крепост (Дремсизова-Нелчинова 1987, 71). Изградена е на самостоятелно възвишение със стръмни склонове, ограничено от юг и югоизток от коритото на Дреновска река, десен приток на Струма. Крепостта представлява силно издължен правоъгълник в посока север – юг с площ от около 3 дка (Петрунова, Ко-

⁴⁹⁹ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12373.

⁵⁰⁰ Проф. Геров смята за по-вероятно това да е станало при Клавдий II през 268 г., когато западнотракийските земи са засегнати много по-силно (Геров 1961, 310). Евтропий свидетелства, че императорът „...победил в голяма битка готите, които опустошавали Илирик и Македония“ (Eutropii, *Breviarum ab Urbe Condita*, IX. 15,1 = ЛИБИ 1, 85). Липсата на достатъчно нумизматичен материал не позволява точното датиране на първото разрушение на римския кастел. Най-общо то може да се отнесе към периода 250 – 268 г.

⁵⁰¹ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.9/11589.

митова 2010, 554 – 557). Разкрити са крепостните стени и прилежащите им съоръжения (Комитова 2019, 544). В процеса на археологическите проучвания е установено, че обектът е многопластов и че мястото, на което през IV в. е изградена късноантичната крепост, е обитавано и в по-ранни исторически епохи (Комитова 2019, 545; Комитова 2020, 862 – 865; Комитова 2021, 792 – 793). Открита е провинциална монета на Септимий Север (193 – 211 г.) (Комитова 2024, 234).

В РИМ – Благоевград се съхранява още една монета, провинциален бронз, с произход с. Зелен дол. Тя е на имп. Комод (177 – 192 г.), отсечена във Филипопол.⁵⁰² Монетата е от един асарий, с изображение на Тюхе, права наляво, държаща рог на изобилието и рул (Мушмов, Филипопол 214).

С. Делвино

Разположено е източно от Благоевград. В самото село по време на строежи са открити основи на сгради, фрагменти битова и строителна керамика, застлани с тухли подове, питоси. В покрайнините му е разкрит гроб, датиран по инвентара му през III – IV в. (Дремсизова-Нелчинова 1987, 64). От селото произхождат две монети на Септимий Север (193 – 211 г.). Едната от тях, от 5 асария, е отсечена в Никополис ад Иструм.⁵⁰³ Надписът върху реверса е неясен и провинциалният управител не може да бъде определен. Изображението е на императора, на кон надясно, държащ копие, долу вдясно под вдигнатите предни крака на коня – повален пленник (*Обр. 213*). Втората монета, от един асарий, е на монетарницата на Пауталия.⁵⁰⁴ Върху реверса ѝ е представен Дионис, гол, прав наляво, държащ тирс и грозд (Ruzicka 819; CCCNBulg IV, 328).

Община Благоевград

От община Благоевград, без да е уточнено конкретното селище, в което са намерени, във фонда на РИМ – Благоевград се съхраняват 4 монети. Монетата на Каракала (198 – 217 г.) е отсечена в Никополис ад Иструм.⁵⁰⁵ Тя е от един асарий, с права фигура на Конкордия, с калатос, държаща патера и рог на изобилието върху реверса (AMNG I, 1501 – вар.; CCCNBulg IV, 310). Една монета на Гета – август (209 – 212 г.) е отсечена в Пауталия.⁵⁰⁶ Тя е от 5 асария с изображение на Хера, права наляво, с патера и скиптер, долу вляво – паун (*Обр. 214*) (Ruzicka 864). По една монета на Север Александър (222 – 235 г.)⁵⁰⁷ (*Обр. 215*) и Гордиан III (238 – 244 г.)⁵⁰⁸ (*Обр. 216*) от 5 асария са отсечени в монетарницата на Одесос. Върху реверсите им е представен бог Дарзалас, с калатос върху главата си, държащ рог на изобилието и патера над горящ жертвеник (Lazarenko, Odessos IV, XXIII.4.3↔11 за Гордиан III, отсечена в периода 238 – 241 г.).

⁵⁰² Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.1/157.

⁵⁰³ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12598.

⁵⁰⁴ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/12191.

⁵⁰⁵ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12386.

⁵⁰⁶ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12389.

⁵⁰⁷ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12387.

⁵⁰⁸ Инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12388.

ГЛАВА ТРЕТА

ЦИРКУЛАЦИЯ НА ПРОВИНЦИАЛНИТЕ МОНЕТИ В ГРАДСКАТА ТЕРИТОРИЯ НА ПАУТАЛИЯ (II – III ВЕК). АНАЛИЗ И КОМЕНТАР

Част 1. Анализ на циркуляционната среда в антична Пауталия и археологическите обекти при Радомир, Кочериново, Мощанец и Покровник

При прегледа на провинциалните монети, намерени в градската територия на Пауталия, ясно се открояват няколко центъра, в които количеството им е значително и отразява реално циркулацията им в района. На първо място това е самият град Пауталия. Сериозно е присъствието на провинциални монети в тържищата при Кочериново и махала „Арбанас“ на гр. Радомир, както и античните селища при селата Мощанец и Покровник, Благоевградско.

1.1. Антична Пауталия (Кюстендил)

Провинциалните монети, намерени на територията на гр. **Кюстендил**, са 227 бр. От тях 137 са открити при археологически проучвания, останалите са случайни находки. Обхващат периода от управлението на имп. Хадриан (117 – 138 г.) до имп. Галиен (253 – 268 г.). По императори монетите се разпределят (Вж. *Графика 1*):

- Хадриан (117 – 138 г.) – 2 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 5 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 12 бр.;
- Фаустина Млада – 53 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 2 бр.;
- Луцила – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 7 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 9 бр.;
- Юлия Домна – 3 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 46 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 19 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 6 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 8 бр.;
- Юлия Мамея – 1 бр.;
- Максимин I (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 19 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 15 бр.;
- Отацелия Севера (244 – 249 г.) – 1 бр.;
- Филип II (244 – 249 г.) – 1 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 3 бр.;
- Хостилиан (251 г.) – 3 бр.;
- Требониан Гал (251 – 252 г.) – 3 бр.;

- Волузиан (251 – 252 г.) – 2 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 3 бр.

Графика 1

В първия период на функциониране на провинциалните ателиета, от тяхното създаване до 217/222 г., когато приключва дейността на по-голямата част от тракийските монетарници, ясно се открояват два пика на натрупване. Първият е при управлението на Марк Аврелий с преимущество на монетите на Фаустина Млада, което се дължи основно на пауталийските ѝ екземпляри. Монетосеченето на императрицата е единствено от трети номинал и е предназначено основно за задоволяване нуждите на местния пазар. Другият е при ранните Севери, където преобладават екземплярите, сечени за Каракала, като основното количество негови монети са на монетарницата в Сердика. Във втория период доминират монетите, сечени при Гордиан III и Филип I.

Разпределението на провинциалните монети по монетарници е следното (Вж. *Графика 2*):

Тракия:

- Пауталия – 88 бр.;
- Сердика – 33 бр.;
- Филипопол – 13 бр.;
- Августа Траяна – 7 бр.;
- Никополис ад Нестум – 2 бр.;
- Анхиало – 2 бр.;
- Бизия – 1 бр.;
- Хадрианопол – 1 бр.

Горна и Долна Мизия:

- Виминациум – 36 бр.;
- Марцианопол – 5 бр.;
- Томи – 4 бр.;
- Никополис ад Иструм – 2 бр.;
- Одесос – 1 бр.

Македония:

- Македонски койнон – 5 бр.;
- Едеса – 2 бр.;
- Пела – 2 бр.;
- Амфипол – 1 бр.;
- Стоби – 1 бр.

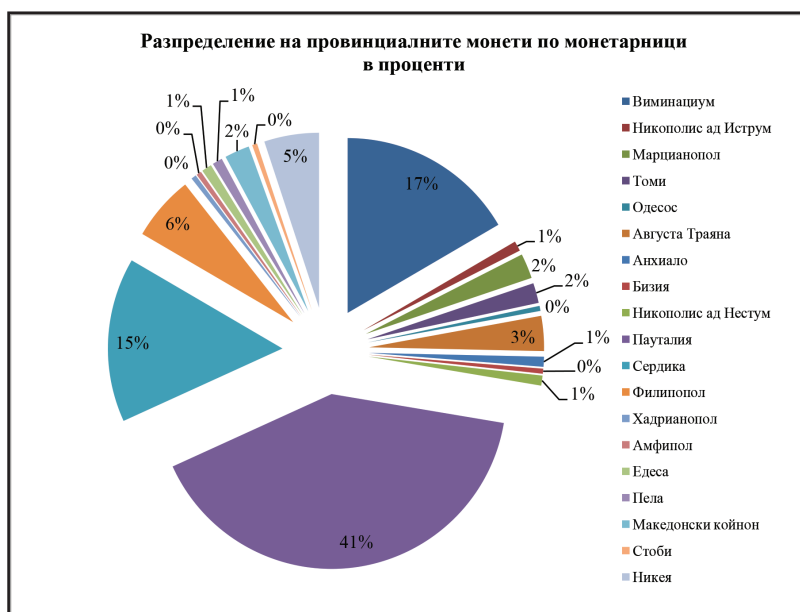
Мала Азия:

- Никея – 11 бр.

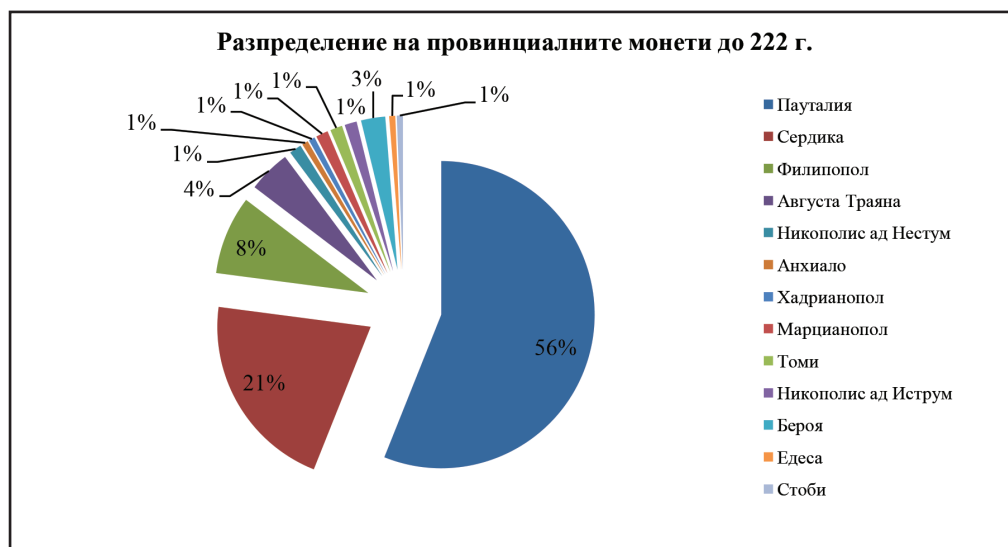

Графика 2

Доминацията на монетите на Пауталия е очевидна – те съставляват 41 % (Вж. *Графика 3*) от общото количество провинциални монети, намерени на територията на Кюстендил, и 56 % от сечените през първия период до 222 г. (Вж. *Графика 4*).

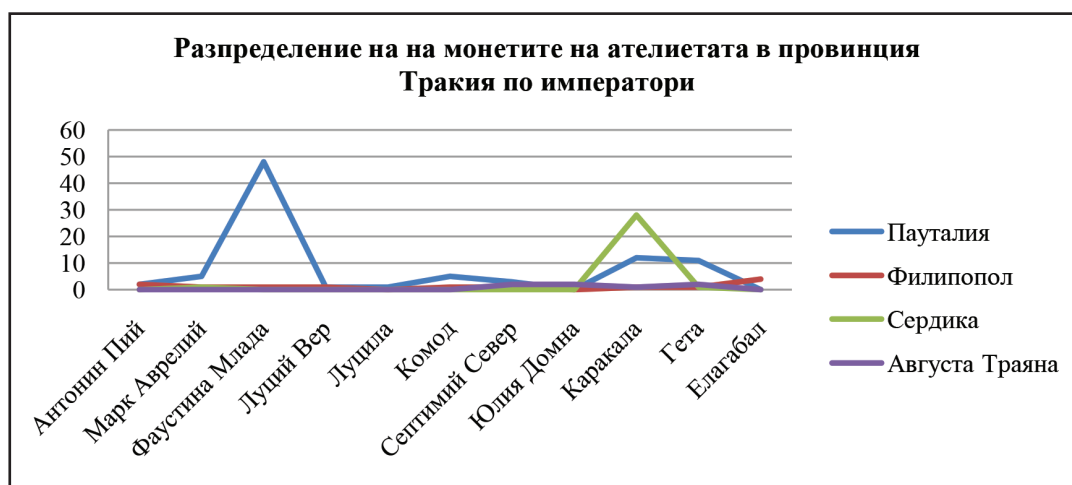

Графика 3

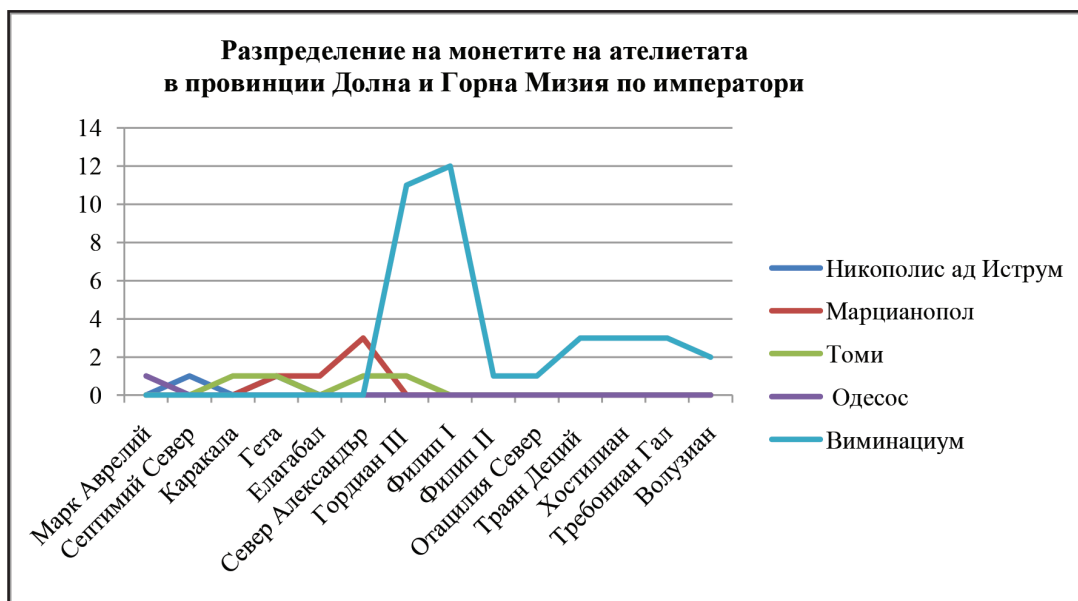

Графика 4

Присъстват екземпляри от целия диапазон на функциониране на монетарницата, като доминират монетите на Фаустина Млада и Каракала. Следващата значителна група монети са тези на Сердика (15 % за целия период и 21 % до 222 г.) и Филипопол (6 % за целия период и 8 % до 222 г.). При монетите на Сердика доминацията е при екземплярите на Каракала (28 монети от общо 33). От останалите провинциални ателиета, участващи със своята продукция в циркулацията в Пауталия, по-сериозно е присъствието на монетите на Августа Траяна (7 бр.) и Македонския койнон, сечени в Бероя (4 бр.), като става въпрос за емитираните до 222 г. Монети на отдалечените тракийски ателиета и тези в Мизия и Македония се появяват спорадично (Вж. *Графика 5 – 7*).

Графика 5

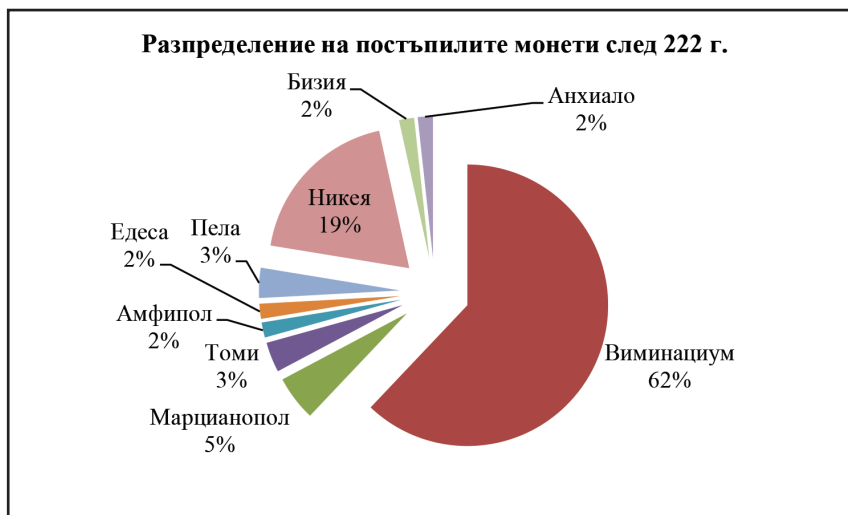

Графика 6

Графика 7

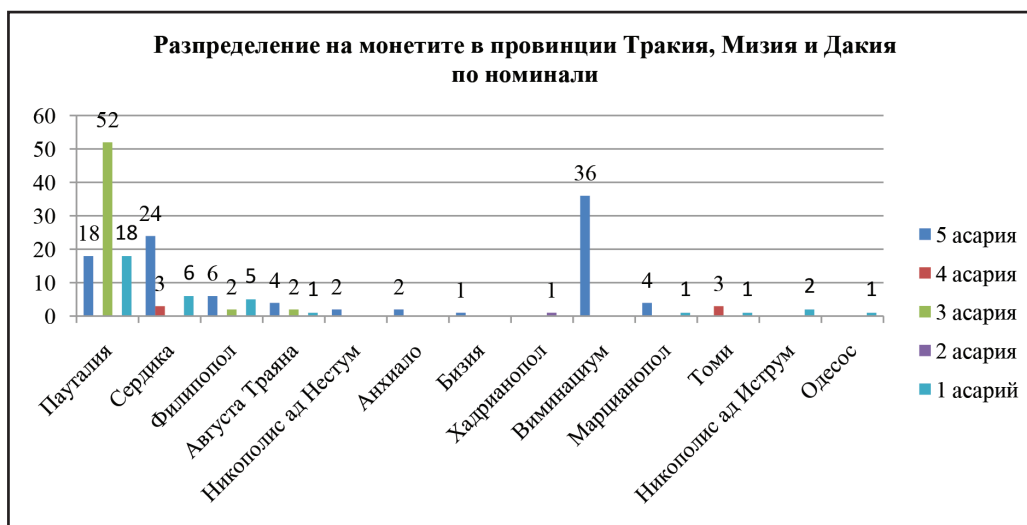
След 222 г. с прекъсването на дейността на по-голямата част от тракийските монетарници ситуацията се променя. Монетите на Пауталия, Сердика, Филипопол, Августа Траяна продължават да се използват и след прекратяване на дейността на ателиетата. Въпреки това се създава вакуум, който се запълва с продукцията на македонските монетарници, Никея в Мала Азия и особено със създаването на ателието във Виминациум при Гордиан III (Вж. Графика 8). Екземплярите на Виминациум съставляват 62 % от новопостъпилите провинциални монети в града, следвани от тези на Никея с 19 %. Основното количество монети на Никея са сечени при Север Александър.

Графика 8

Като номинали провинциалните монети, които могат точно да бъдат идентифицирани, се разпределят (Вж. *Графика 9*):

- Пауталия: 5 асария – 18 бр., 3 асария – 52 бр., 1 асарий – 18 бр.;
- Сердика: 5 асария – 24 бр., 4 асария – 3 бр. (сечени при Галиен), 1 асарий – 6 бр.;
- Филипопол: 5 асария – 6 бр., 3 асария – 2 бр., 1 асарий – 5 бр.;
- Августа Траяна: 5 асария – 4 бр., 3 асария – 2 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Никополис ад Нестум: 5 асария – 2 бр.;
- Анхиало: 5 асария – 2 бр.;
- Бизия: 5 асария – 1 бр.;
- Хадрианопол: 2 асария – 1 бр.;
- Виминациум – АЕ1 – 36 бр.;
- Марцианопол – 5 асария – 4 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Томи – 4 асария – 3 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Никополис ад Иструм – 1 асарий – 2 бр.;
- Одесос – 1 асарий – 1 бр.

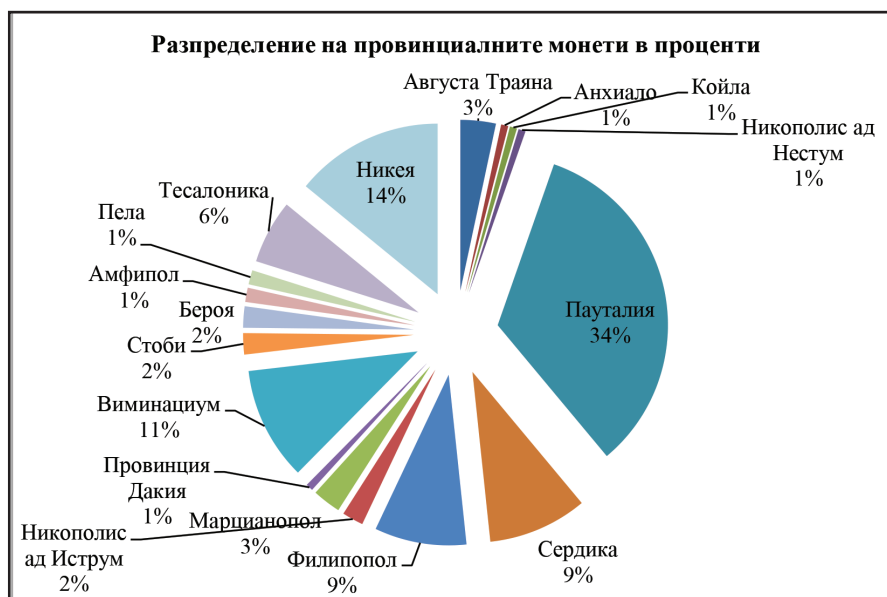

Графика 9

Монетите на македонските монетарници са голям номинал, а тези на Никея – от 3 асария. При монетите на Пауталия преимущество е на трети номинал, като това се дължи основно на екземплярите на Фаустина Млада. При останалите монетарници циркулират основно монети от пети номинал, но това не изключва участието и на нискономинални.

1.2. Махала Арбанас, Радомир

Както бе споменато в предходната глава, провинциалните монети, намерени при проучванията в махала „Арбанас“ на гр. Радомир, са 178 бр., които според монетарниците си се разпределят (Вж. *Графика 10*):

Графика 10

Тракия:

- Пауталия – 50 бр.;
- Сердика – 14 бр.;
- Филипопол – 13 бр.;
- Августа Траяна – 5 бр.;
- Никополис ад Нестум – 1 бр.;
- Анхиало – 1 бр.;
- Траянополис – 1 бр.

Тракийски Херсонес:

- Койла – 1 бр.

Дакия, Горна и Долна Мизия:

- Виминациум – 16 бр.;
- Провинция Дакия – 1 бр.;
- Марцианопол – 4 бр.;
- Никополис ад Иструм – 3 бр.;

Македония:

- Македонски койнон – 3 бр.;
- Пела – 2 бр.;
- Амфипол – 2 бр.;
- Тесалоника – 9 бр.;
- Стоби – 3 бр.

Мала Азия:

- Никея – 21 бр.

И тук преобладават монетите, отсечени в ателиетата на провинция Тракия, като преимуществото отново е на монетарницата в Пауталия. Монетите на градския център съставляват 34 % от циркулиралите провинциални монети за целия период и 46 % до постъпването на монети, сечени след 222 г. Другите две монетарници, които са сериозно представени, са Сердика и Филипопол с по 9 % за целия период и съответно 13 % и 12 % участие в циркулацията на провинциални монети до 222 г. (Вж. *Графика 11*). Тук за първи път се появяват и монети на две монетарници – Траянополис⁵⁰⁹ в провинция Тракия и Койла в Тракийски Херсонес. Монетата на Койла е единствената, регистрирана до този момент в градската територия на Пауталия. Прави впечатление слабото присъствие на монети, сечени от градските управи в Долна Мизия – 7 бр., отсечени до 217 г.

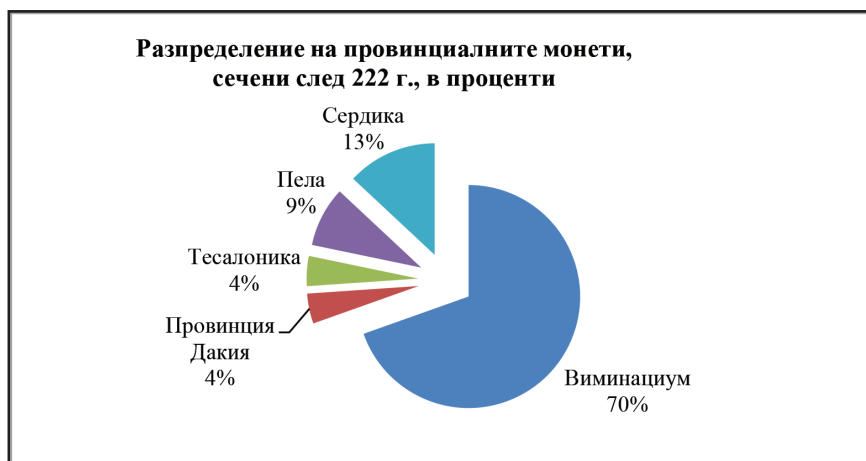

Графика 11

Производството на македонските монетарници традиционно е добре представено в градската територия на Пауталия. В „Арбанас“ са намерени 19 монети, сечени в Македония, като преобладават псевдоавтономните на Тесалоника от кр. на II – III в. (8 бр.).

През втория период (след 222 г.) в циркуляционната среда масово навлизат монетите на Никея и Виминациум, като се запазва и присъствието на монетите, сечени в провинция Македония (Вж. *Графика 12*). Трябва да се отбележи, че три от монетите на Никея са отсечени в един по-ранен период (по една монета на Луций Вер, Комод и Каракала). Масовото им проникване в „Арбанас“ обаче е по времето на Север Александър (9 бр.).

⁵⁰⁹ Монета на Траянополис е намерена и при проучването в с. Покровник, Благоевградско.

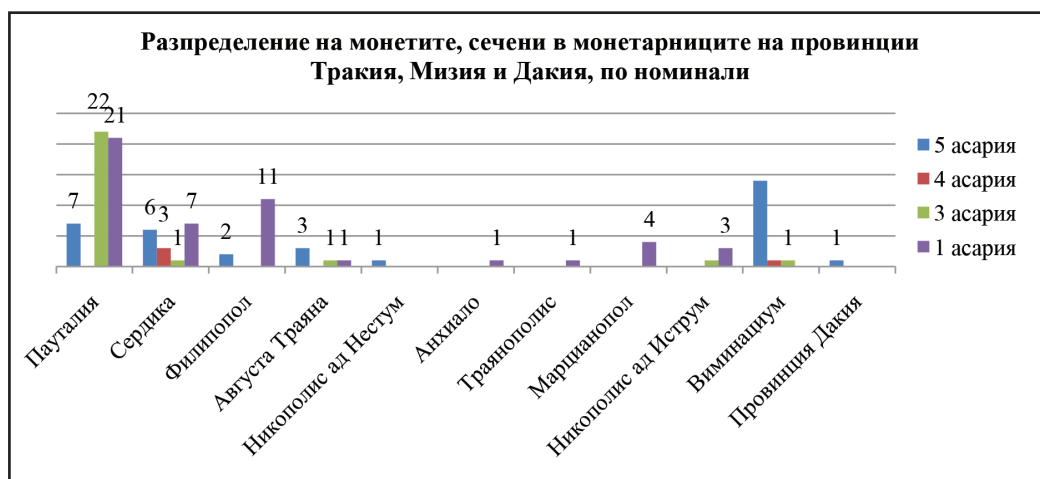
Графика 12

Сериозно е присъствието на монети, сечени при ранните Севери (Вж. *Графика 13*). Те са 50 спрямо 61 за отсечените до 193 г. екземпляри, което недвусмислено говори за активизиране на дейността на монетарниците при Септимий Север и наследниците му (Юрукова 1994, 112). Нужно е да се отбележи, че 20 монети са отсечени при Фаустина Млада, от които 19 са на монетарницата в Пауталия.

Графика 13

Като номинали преобладаващото количество монети на монетарниците в Тракия и Долна Мизия са от малък номинал – един асарий (47 бр.) и три асария (25 бр.), като последните са сечени основно при Фаустина Млада (Вж. *Графика 14*). Екземплярите от най-големия пети номинал са 19 – на монетарниците в Пауталия, Сердика, Филипопол, Августа Траяна и Никополис ад Нестум, а от четвърти – 3 на възобновилото за кратко дейността си при Галиен сердикийско ателие. При монетите на Виминациум преобладава големият номинал (14 бр.). По една монета са с номинал АЕ2 и АЕ3. Монетите на провинция Дакия, Македонския съюз и Пела са също голям номинал. При екземплярите на Стоби са застъпени два номинала – два и четири асария, монетите на Амфипол са с диаметър около 20 мм. Една от монетите на Тесалоника, сечена при Салонина, е също голям номинал. Монетите на Никея основно са малък номинал, като изключение е монетата на Каракала.

Графика 14

Обектът в махала „Арбанас“ е разположен в североизточната част на територията на Пауталия, сравнително близо до границата с градската територия на Сердика и до пътя Сердика – Пауталия – Стоби, чието трасе върви през Радомирското поле по десния бряг на Струма и при кв. „Църква“ (Даскалово) на гр. Перник се свързва с главния път по долината на р. Струма от Сердика към Егейското крайбрежие (TIR K 34; Мешеков 1989, 181; Кацарова 2005, 216 – 217), който при Амфиопол се включва във *Via Egnatia*. При Сердика пътят от Пауталия се свързва с основната сухопътна артерия от Средна Европа през Филипопол и Хадрианополис за Мала Азия. Това положение на тържището⁵¹⁰ при гр. Радомир обуславя и сериозното присъствие на монети на Сердика, Филипопол, Августа Траяна и македонските градове.

1.3. Местността Тържището, Кочериново

При статистическия анализ на монетната циркулация в тържището до гр. **Кочериново** са включени единствено монетите, които се съхраняват във фондовете на регионалните музеи в Кюстендил и Благоевград. Това са 121 екземпляра. Останалите 202, притежание на частен колекционер, са изключени. В достъпната информация за колекцията, съдържаща подбрани екземпляри, присъстват основно монети на Пауталия (197 бр.)⁵¹¹, което би довело до изкривяване на анализите.

Провинциалните монети обхващат периода от управлението на Антонин Пий (138 – 161 г.) до Галиен (253 – 268 г.):

- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 1 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 6 бр.;
- Фаустина Млада – 4 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 4 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 16 бр.;

⁵¹⁰ Приемам за твърде вероятно археологическият обект в махала „Арбанас“, въпреки различните версии на проучвателя му, да е емпоион.

⁵¹¹ Вж. Grigорова 1993. Освен 197 бр. монети на Пауталия има информация за 2 монети на Каракала, сечени в Никополис ад Нестум. Три монети с неясен император са отсечени в монетарниците на Сердика, Филипопол и Никополис ад Иструм.

- Юлия Домна – 3 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 33 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 3 бр.;
- Диадумениан (218 г.) – 1 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 5 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 11 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 9 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 4 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 2 бр.;
- Херений Етруск (249 – 251 г.) – 3 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 2 бр.;
- Псевдоавтономни (II – III в.) – 8 бр.

Натрупването на провинциалните монети е при управлението на ранните Севери, особено по времето на Каракала. Следващият пик е в периода от управлението на Север Александър до Филип I (Вж. *Графика 15*).

Графика 15

Според монетарниците, в които са отсечени, монетите се разпределят (Вж. *Графика 16*):

Тракия:

- Пауталия – 16 бр.;
- Сердика – 8 бр.;
- Филипопол – 5 бр.;
- Августа Траяна – 5 бр.;
- Никополис ад Нестум – 1 бр.;
- Хадрианопол – 1 бр.;
- Деултум – 1 бр.

Дакия, Горна и Долна Мизия:

- Виминациум – 14 бр.;
- Провинция Дакия – 1 бр.;

- Марцианопол – 6 бр.;
- Никополис ад Иструм – 8 бр.;
- Одесос – 1 бр.

Македония:

- Бероя (Македонски съюз) – 7 бр.;
- Едеса – 1 бр.;
- Тесалоника – 2 бр.;
- Стоби – 1 бр.

Мала Азия:

- Никея – 14 бр.

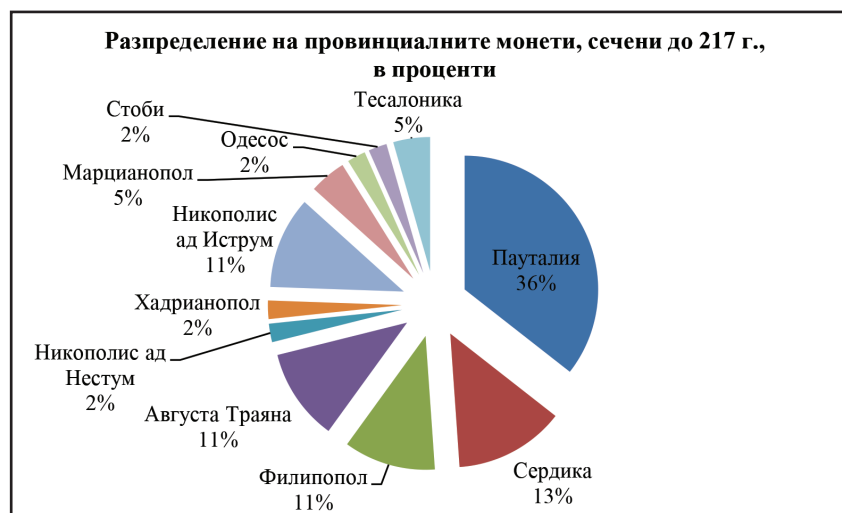

Графика 16

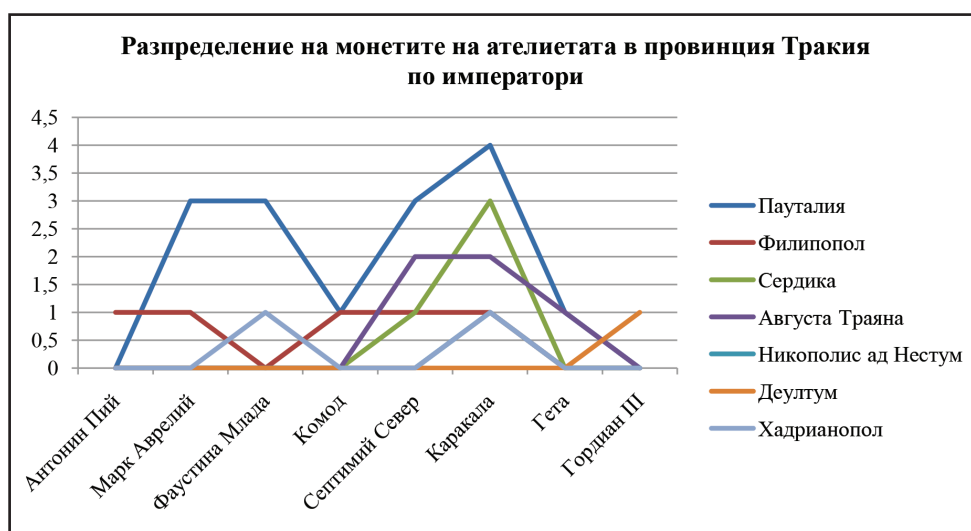
И тук преобладават монетите на Пауталия – 17 % от общото количество провинциални монети и 36 % за периода до 217 г. (Вж. *Графика 17*). От останалите тракийски монетарници сравнително добре е представянето на Сердика, Филипопол и Августа Траяна. Появява се и монета на Деултум, сечена при Гордиан III. От общия статистически анализ ще се види, че монети на колонията са изключение в циркуляционната среда в градската територия на Пауталия. Монетосеченето на Хадрианопол е засвидетелствано само с една монета на Каракала. Същото се отнася и за монетата на Никополис ад Нестум (Вж. *Графика 18*).

Прави впечатление по-доброто представяне на монетите, сечени в монетарниците на Долна Мизия – 9 % за Никополис ад Иструм и 7 % за Марцианопол, като по-голямата част от тях са сечени до прекратяване на дейността на тракийските монетарници. Екземплярите на Никополис са 2 бр. за Комод⁵¹², 1 бр. за Септимий Север, 2 бр. за Каракала и 3 бр. за Елагабал, на Марцианопол – 2 бр. за Каракала, 1 бр. за Диадумениан, 2 бр. за Елагабал и 1 бр. за Север Александър (Вж. *Графика 19*).

⁵¹² До управлението на Септимий Север Никополис ад Иструм е в границите на провинция Тракия.

Графика 17

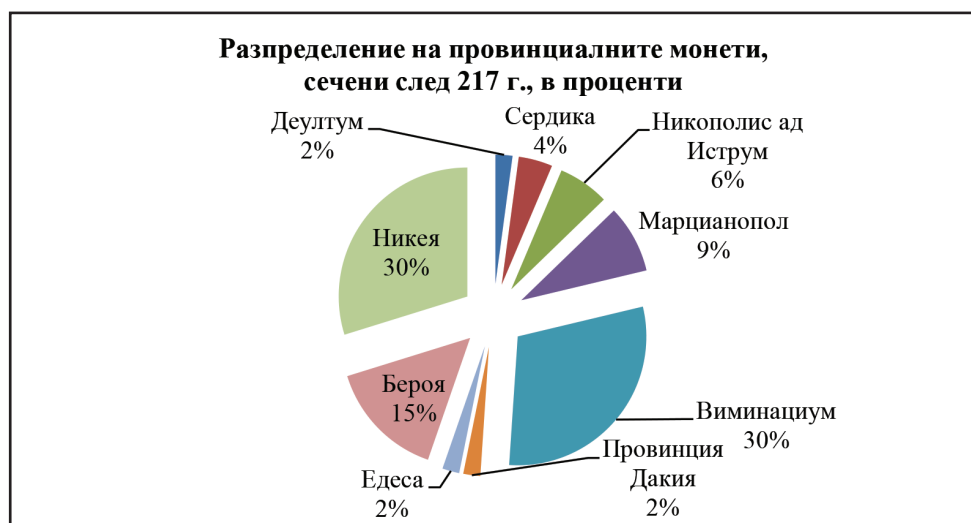

Графика 18

Графика 19

Сериозно е присъствието на монети на Виминациум (15 % от целия обем провинциални монети от тържището и 30 % от включилите се в циркулацията след 222 г.) (Вж. *Графика 20*).

Графика 20

Подобно е положението и с монетите на Никея (16 % и 30 %), като трябва да се отбележи, че десет от нейните монети са от времето на Север Александър. Македонските монетарници са представени основно с екземпляри от 30-те и 40-те г. на III в., като преобладават сечените от името на Македонския койнон. Изключение са монетите на Тесалоника (1 бр. за Марк Аврелий и една псевдоавтономна монета от II – III в.) и монетата на Стоби, сечена при Септимий Север (Вж. *Графика 21*).

Графика 21

Разпределението на монетите на Пауталия от частната колекция е следното:

- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 5 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 7 бр.;

- Фаустина Млада – 12 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 3 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 25 бр.;
- Клодий Албин (195 – 197 г.) – 2 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 36 бр.;
- Юлия Домна – 21 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 46 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 40 бр.

Както е видно, на територията на тържището са намирани екземпляри на Пауталия, които обхващат целия период на монетосеченето на града, като пикът е при управлението на Северите, което потвърждава и данните от останалите монети.

Като номинали провинциалните монети от тържището до гр. Кочериново се разпределят (Вж. *Графика 22*)⁵¹³:

- Пауталия: 5 асария – 4 бр., 3 асария – 6 бр., 1 асарий – 4 бр.;
- Сердика: 5 асария – 2 бр., 4 асария – 2 бр. (сечени при Галиен), 1 асарий – 1 бр.;
- Филипопол: 1 асарий – 4 бр.;
- Августа Траяна: 5 асария – 5 бр.;
- Никополис ад Нестум: 5 асария – 1 бр.;
- Хадрианопол: 2 асария – 1 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Одесос: 5 асария – 1 бр.;
- Виминациум: АЕ1 – 13 бр., АЕ3 – 1 бр.;
- Провинция Дакия: АЕ1 – 1 бр.;
- Марцианопол: 5 асария – 5 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Никополис ад Иструм: 5 асария – 6 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Стоби: 4 асария – 1 бр.;
- Тесалоника: малък номинал – 2 бр.;
- Едеса: 5 асария – 1 бр.;
- Македонски съюз: 5 асария – 7 бр.;
- Неопределени: 5 асария – 18 бр., 3 асария – 5 бр., 1 асарий – 6 бр.

Графика 22

⁵¹³ Включени са единствено монетите, за които има информация.

Преобладават монетите с голям номинал, което е обусловено от характеристиката на обекта.

1.4. Мощанец и Покровник

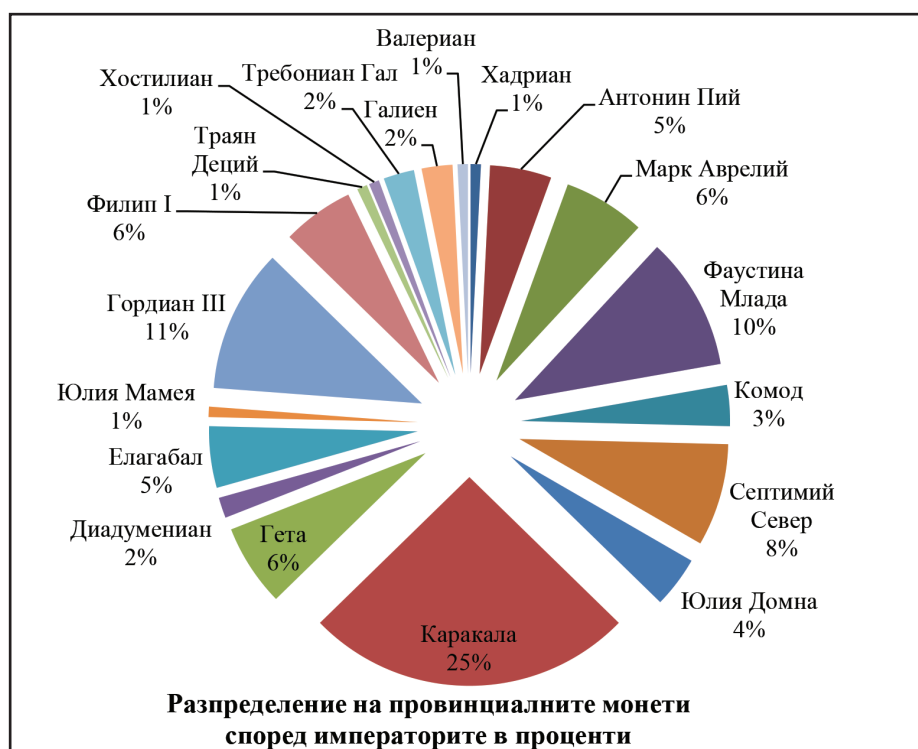
Археологическите обекти при селата **Мощанец** и **Покровник** са разположени сравнително близо – на около 2 км един от друг. И въпреки че началото и краят на съществуването на селищата не са синхронни, в периода II – средата на III в. те се развиват по един и същи начин. Поради тази причина анализът върху циркулацията на провинциалните монети, намерени при проучванията, е обединен. Провинциалните монети обхващат периода от 117 – 138 г. (монета на имп. Хадриан) до 253 – 268 г. (монети на имп. Галиен). Намерени са общо 154 екземпляра, които според императорите, при които са отсечени, се разпределят (Вж. *Графика 23*):

- Хадриан (117 – 138 г.) – 1 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 6 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 8 бр.;
- Фаустина Млада – 13 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 4 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 11 бр.;
- Юлия Домна – 5 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 32 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 8 бр.;
- Диадумениан – 2 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 6 бр.;
- Юлия Мамея – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 14 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 7 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 1 бр.;
- Хостилиан (251 г.) – 1 бр.;
- Требониан Гал (251 – 252 г.) – 3 бр.;
- Валериан I (253 – 260 г.) – 1 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 3 бр.

Графика 23

Монетите вървят плавно, без значителни прекъсвания, като прави впечатление липсата на екземпляри, сечени при Север Александър. Натрупването е отново при управлението на ранните Севери с пик монетите на Каракала (25 % от общото количество провинциални монети) (Вж. *Графика 24*). Монетосеченето на Фаустина Млада също е добре представено (10 %), като преобладават монетите на Пауталия (8 екземпляра). Монетите на Гордиан III съставляват 11 % от откритите в двете селища провинциални монети.

Графика 24

Според монетарниците, в които са отсечени, монетите се разпределят (Вж. *Графика 25*):

Тракия:

- Пауталия – 23 бр.;
- Сердика – 15 бр.;
- Филиппопол – 14 бр.;
- Августа Траяна – 2 бр.;
- Никополис ад Нестум – 1 бр.;
- Хадрианопол – 2 бр.;
- Траянопол – 1 бр.

Горна и Долна Мизия:

- Виминациум – 21 бр.;
- Марцианопол – 2 бр.;
- Никополис ад Иструм – 2 бр.;
- Томи – 1 бр.

Македония:

- Бероя (Македонски съюз) – 12 бр.;

- Пела – 1 бр.;
- Тесалоника – 11 бр.;
- Стоби – 3 бр.

Мала Азия:

- Никея – 3 бр.;
- Германикополис – 1 бр.;
- Александрия в Троада – 1 бр.

Графика 25

Преобладават монетите, отсечени в монетарницата на Пауталия. Те представляват 16 % от циркулиралите провинциални монети през разглеждания период (Вж. *Графика 26*) и 27 % от постъпилите до 217/222 г. (Вж. *Графика 27*). От останалите тракийски ателиета доминират екземплярите на Сердика (11 % за целия период и 16 % до 222 г.) и Филипопол (съответно 10 % и 17 %).

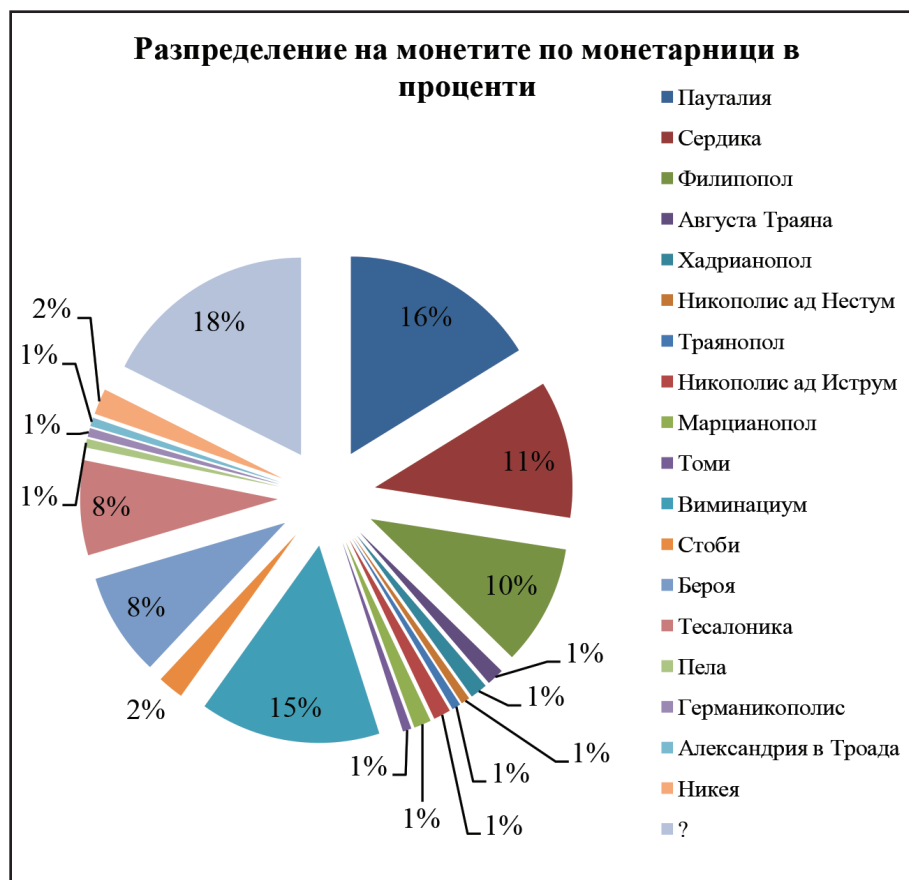
Екземплярите на Августа Траяна, Никополис ад Нестум, Хадрианопол и Траянопол отново са ограничени, като всичките са отсечени при управлението на Северите (Вж. *Графика 28*).

Отново присъствието на монети на Виминациум е значително (15 % от целия обем провинциални монети и 64 % от включилите се в циркулацията след 222 г.) (Вж. *Графики 26* и *29*).

Натрупването на монети на Виминациум е в началото на дейността на монетарницата – при Гордиан III и особено при Филип I. Липсват екземпляри на Филип II, Отацилия Севера, Херения Етрусила и Херений Етруст (Вж. *Графика 30*).

Прави впечатление и доброто представяне на монетите, отсечени в провинция Македония (Вж. *Графика 26*). Екземплярите на Македонския койнон са 12, като само 3 са отсечени в периода 222 – 249 г. Останалите екземпляри се разпределят: Хадриан (1 бр.), Антонин Пий (5 бр.), Марк Аврелий (3 бр.) и една монета от II в. с неясен император. Значително е количеството на монетите на Тесалоника, като преобладават псевдоавтономните от II – III в. (9 бр.). До този етап на проучванията в градската територия на Пауталия не са засвиде-

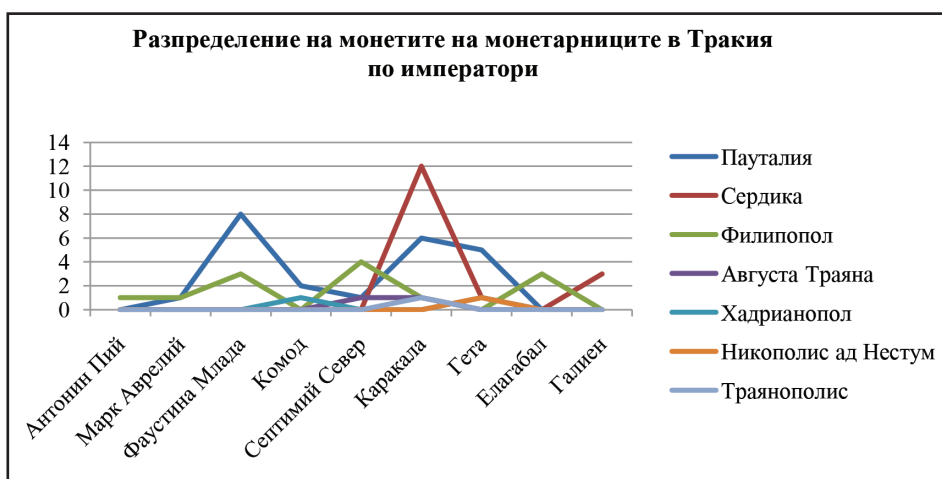
телствани ателиетата на две от циркулиралите монети. Единият екземпляр е отсечен в град Германикополис в Пафлагония при Септимий Север, другият – в Александрия в Троада при Валериан I.

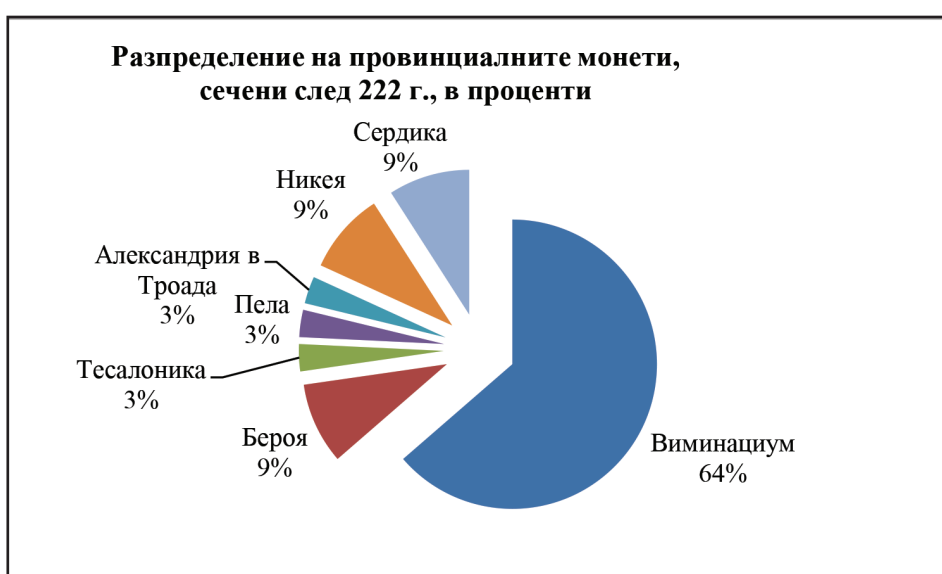
Графика 26

Графика 27

Графика 28

Графика 29

Графика 30

Като номинали монетите, сечени в ателиетата на провинции Тракия и двете Мизии, от проучванията при Мощанец и Покровник, се разпределят (Вж. *Графика 31*):

- Пауталия: 5 асария – 9 бр., 3 асария – 8 бр., 1 асарий – 6 бр.;
- Сердика: 5 асария – 13 бр., 4 асария – 3 бр. (сечени при Галиен);
- Филипопол: 5 асария – 2 бр., 3 асария – 4 бр., 1 асарий – 10 бр.;
- Августа Траяна: 5 асария – 2 бр.;
- Никополис ад Нестум: 5 асария – 1 бр.;
- Хадрианопол: 4 асария – 1 бр., 2 асария – 1 бр.;
- Траянопол: 5 асария – 1 бр.;
- Виминациум: АЕ1 – 16 бр., АЕ2 – 2 бр., АЕ3 – 3 бр.;
- Марцианопол: 5 асария – 1 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Никополис ад Иструм: 5 асария – 1 бр., 1 асарий – 1 бр.;
- Томи: 4 асария – 1 бр.

Монетите на Тесалоника са предимно малък номинал. Две от монетите на Стоби са с трети номинал (отговарящ на 4 асария) и една с втори (отговарящ на 2 асария). Отсечените екземпляри с името на Македонския съюз традиционно са голям номинал. Монетата на Германикополис е от 5 асария.

Графика 31

Античните селища при Мощанец и Покровник са разположени в близост до една от основните антични пътни артерии, свързваща Сердика с Егейското крайбрежие. При гр. Бобошево е отклонението, което прави връзката с антична Пауталия по поречието на р. Струма, а при Големо село, Дупнишко, е отклонението за Филипопол. Това обуславя и сериозното присъствие на монети на Пауталия, Сердика и Филипопол. Античните селища при Мощанец и Покровник са разположени близо до границата на провинция Тракия с провинция Македония, което е допълнителна предпоставка за засиленото присъствие на монети, сечени в македонските ателиета.

Част 2. Циркулация на отсечените в монетарниците на провинция Тракия монети в градската територия на Пауталия

Монетите на Пауталия

Началото на монетосеченето на Пауталия е поставено при управлението на Антонин Пий (138 – 161 г.), като първите емисии са т.нар. псевдоавтономни монети. Емитирането е на три етапа, като, освен за императора, се сечат и екземпляри за престолонаследника Марк Аврелий като цезар (през първия и втория етап) и Фаустина Млада (в периода 157 – 158 г.) (Тачев 2020а, 52 – 57; Тачев 2020б, 59 – 67). Монетосеченето на града временно е преустановено по време на маркоманските войни в периода 163 – 177 г. Възстановено е с емисии монети както за Марк Аврелий, така и за Комод и Луцила (Тачев 2020б, 66 – 76). По време на самостоятелното управление на Комод (181 – 192 г.) дейността на монетарницата е особено активна. Пикът на производство обаче е при управлението на ранните Севери. Монети се сечат както за Септимий Север, така и всички членове на императорското семейство (Юлия Домна, Каракала, Гета и Плавтила), като, за разлика от монетосеченето на част от другите тракийски монетарници, това на Пауталия е равномерно, без сериозни прекъсвания (Ruzicka 1933, 12; Ботева 1997, 143 – 152; Manov 2023, 187 – 195). Това е и единствената тракийска монетарница, която сече монети за Клодий Албин като цезар на Септимий Север в периода 193 – 195 г. (Ботева 1997, 143). Краят на монетосеченето на Пауталия е при управлението на Каракала, като за разлика от монетарниците във Филипопол, Августа Траяна, Сердика, Хадрианопол и др. никога повече не е възстановено.

Изследванията върху циркулацията на монетите на Пауталия показват широкия ареал на тяхното разпространение и участието им в търговските отношения и контакти далеч извън пределите на античния град и неговата територия (Юркова 1976, 193; Димитров 1985, 11 – 21; Владимирова-Аладжова 1991, 79 – 82; Гущераклиев 1993, 363; Гущераклиев 2000, 16 – 108; Гущераклиев 2005, 101 – 114; Гущераклиев 2014, 57 – 90; Гущераклиев 2015, 19 – 20; Гущераклиев 2019, 51 – 60; Филипова 2012, 297 – 305; Филипова 2018в, 347 – 348; Филипова 2020б, 128 – 129; Grigorova 1998, 15 – 28; Tasaklaki 2021, 378 – 385).

Те присъстват в колективните монетни находки от: гр. София (минерален извор) (Герасимов 1955, 611; Гущераклиев 2014, 63); с. Продановци (Софийско) (Герасимов 1959, 362; Гущераклиев 2014, 64); с. Аканджиево (Пазарджишко) (Герасимов 1966, 211; Юркова 1978, 59; Гущераклиев 2014, 64); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов 1963, 264; Гущераклиев 2014, 67); Пловдив (Гущераклиев 2014, 67 – 69); с. Избегли (Пловдивско) (Гущераклиев 2014, 70); с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гущераклиев 2014, 70 – 71); с. Михайлово (Старозагорско) (Герасимов 1946, 236; Гущераклиев 2014, 72); с. Любенова махала (Ново Загорско) (Герасимов 1937, 322; Гущераклиев 2014, 74); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); гр. Тополовград (Гущераклиев 2014, 79); с. Арчар (Видинско) (Герасимов 1955, 605 – 606; Гущераклиев 2000, 27, 65); с. Габаре (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 29, 66); с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Голяма Брестница (Луковидско) (Герасимов 1946, 236; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Камен (Великотърновско) (Цочев 1988, 87 – 111; Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Кривица (Разградско) (Герасимов 1963, 263; Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Черковна (Търговишко) (Гущераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); Шуменско (Гущераклиев 2000, 47, 96 – 97) и др.

На този етап на проучванията има информация за 321 монети на Пауталия, намерени в градската ѝ територия. Към тези монети се присъединяват още 197, открити в местността Тържището при гр. Кочериново, които, както бе споменато по-горе, са изключени от статистическия анализ. Монетите са открити при археологическите проучвания в самия град (40 %) (Филипова 2004, 41 – 42, 50 – 55; Grigorova-Gencheva, Grozdanova 2022, 253 – 267); хълма Кракра (Перник) (Юркова 1981а, 223; Филипова 2023, 64 – 65); светилището на Асклепий в квартал „Църква“ на гр. Перник (Филипова 2010, 104 – 104); местността Градище в същия квартал (Паунов 2014, 183 – 184); римската вила при с. Кралев дол (Найденова 1985, 80); с. Студена (Пернишко) (Филипова 2023, 67); махала „Арбанас“ на гр. Радомир (34 %) (Филипова 2012, 514; Филипова 2023, 68 – 69); селищата при гр. Брезник (Филипова 2023, 72 – 73); надгробната могила при гр. Трън (Филипова 2023, 73 – 74); местността Манзърица при с. Копиловци (Кюстендилско) (Кацаров 1914, 88); местността Мощени, с. Невестино (Кюстендилско) (Иванов 1910, 192); селище и могилен некропол при с. Дяково (Дупнишко); селище в местността Черешарника (Дупнишко); местността Тържището при Кочериново (17 %); селата Мощанец и Покровник (16 %) (Благоевградско); крепостта при с. Долно Церово (Благоевградско). Монети на Пауталия присъстват в четири колективни находки от градската ѝ територия: с. Лиляч, с. Висока могила, гр. Дупница, минералния извор на Сапарева баня. Част от монетите на Пауталия, включени в изследването, са случайни находки, необвързани с точен археологически контекст, но с известно местонамиране, като 32 бр. са намерени на територията на Кюстендил (Вж. *Приложение 1*). Монети на античния град са намерени в Пернишко (селата Байкалско, Друган, Негованци, Дивля, Враня стена, Бобораци, Мрамор, Расник, Червена могила, Радибош, Забел, Ноевци, Кралев дол, Душинци), Кюстендилско (градовете Кочериново и Бобошево и селата Копиловци, Невестино, Ръждавица, Згурово, Големо село, Неделкова Гращица, Коркина, Каменик, Вуково, Пастух, Мурсалево, Долна Гращица, Блажиево, Новоселяне, Църварица) и Благоевградско (селата Мощанец, Покровник, Делвино) (Вж. *Карта 1*).

Според императорите и семействата им, при които са отсечени, монетите на Пауталия са разпределят (Вж. *Графика 32*):

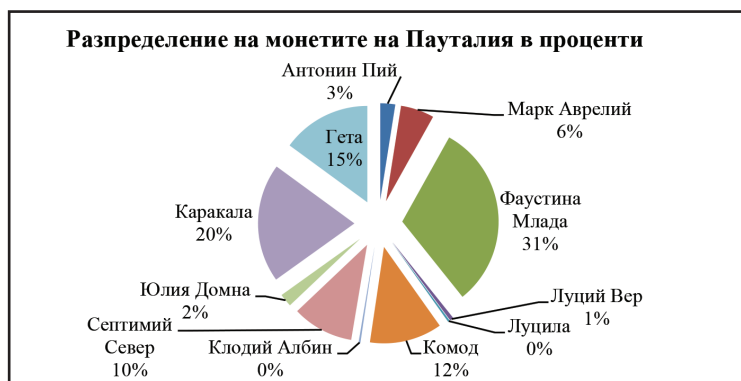

Графика 32

- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 8 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 18 бр.;
- Фаустина Млада – 100 бр.;

- Луций Вер (161 – 169 г.) – 2 бр.;
- Луцила – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 39 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 33 бр.;
- Клодий Албин (195 – 197 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 7 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 64 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 48 бр.

Преобладават монетите, отсечени с името на Фаустина Млада (Вж. *Графика 33*). Екземплярите на императрицата са единствено от 3-и номинал и са предназначени да задоволяват основно нуждите на ежедневните стоково-парични отношения. И докато в колективните находки монетите на Фаустина Млада са малко по количество⁵¹⁴, те редовно се откриват при археологически проучвания и като единични екземпляри без точен археологически контекст не само в градската територия на Пауталия. При императорските монети доминанцията е за екземплярите на Каракала (20 %).

Графика 33

При 248 монети на Пауталия може да се определи номиналът.⁵¹⁵ От тях 75 – от 5 асария, 112 – от 3 асария, и 61 – от един асарий (Вж. *Графика 34*). Голямото количество на монетите от 3 асария се дължи предимно на екземплярите на Фаустина Млада.

Графика 34

⁵¹⁴ Радослав Гушераклиев дава информация за 17 екземпляра на Фаустина Млада от колективни находки (Гушераклиев 2015, 19 – 20).

⁵¹⁵ За останалите информацията е по публикации, където невинаги е възможно коректното определяне на номинала на монетите.

Монетите на Сердика

Сердика започва да сече монети сравнително късно – при съвместното управление на имп. Марк Аврелий и Луций Вер (161 – 169 г.) и в сравнение с други монетарници в провинция Тракия има по-краткотрайно монетосечене, което се развива и доста неравномерно (Ботева 1997, 153). То прекъсва по време на маркоманските войни и за разлика от другите провинциални ателиета възстановява работата си не при Комод, а едва при Септимий Север (193 – 211 г.) през 195 – 196 г. Следва ново прекъсване за около 10 години в периода 201 – 211 г. (Ботева 1997, 139 – 141). Разцветът на монетосеченето като количество монети и разнообразие на реверсните типове е при имп. Каракала в периода на неговото самостоятелно управление на Империята след убийството на Гета (212 – 217 г.). Това се свързва с императорското посещение в града на път за Мала Азия. Както и повечето монетарници в провинция Тракия, сердикийската престава да функционира след 217 г., като дейността ѝ за кратко е възстановена при имп. Галиен (253 – 268 г.) през 260 г.

Създадени, за да задоволяват нуждите на местния пазар, монетите на Сердика, както и тези на останалите провинциални монетарници в Тракия и Мизия се разпространяват извън пределите на градските територии на отделните градове.

Монети на града присъстват в колективни монетни находки както от територията на Сердика (Гущераклиев 2014, 62 – 64), така и от по-отдалечени райони: с Аканджиево (Пазарджишко) (Герасимов 1966, 211; Юркова 1978, 59; Гущераклиев 2014, 64); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов 1963, 264; Гущераклиев 2014, 67); гр. Пловдив (Гущераклиев 2014, 67 – 69); с. Избегли (Пловдивско) (Гущераклиев 2014, 70); с. Михайлово (Старозагорско) (Герасимов 1946, 236; Гущераклиев 2014, 72); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); Шуменско (Гущераклиев 2000, 47, 96 – 97) и др.

Включените в това изследване монети на Сердика от градската територия на Пауталия са 113 екземпляра (при две монети изображението върху лицето е неясно). Част от тях са намерени при редовни археологически проучвания. За други информацията е почерпана от публикации за колективни монетни находки и инвентарните книги на музеите в Перник, Кюстендил и Благоевград (Вж. *Приложение 1*). Монети на Сердика са открити при проучванията на светилището на Асклепий в квартал „Даскалово“ (сегашен „Църква“) на гр. Перник (Филипова 2010, 105); могилен некропол в с. Студена, Пернишко⁵¹⁶; римска вила в с. Кралев дол, Пернишко (Найденова 1985, 79); обекта в махала „Арбанас“ на Радомир (Филипова 2012, 514); селището при гр. Брезник; обект „Черешарника“ до Дупница. От разкопки в Пауталия до този момент са известни 13 монети на Сердика.⁵¹⁷ При проучването през 1906 г. на римска вила в местността Мощени, с. Невестино, Кюстендилско, са намерени 3 монети на Каракала (Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266); в с. Горановци при разкопките от 1982 г. – монета на Юлия Домна. От района на Благоевград при проучванията през 2017 г. в с. Мощанец са регистрирани 6 сердикийски монети, от Покровник – 9, и от

⁵¹⁶ Археологически проучвания с ръководител В. Паунова.

⁵¹⁷ Монетите, включени в изследването, са намерени при проучването на следните обекти: „Дом на книгата“, „Взаимно училище“, „Могилата“, „Читалище“, „Обект в Кюстендил“, „Extra muros“, „Дервиш баня“, „Стефан Караджа“ 1.

разкопките на крепостта при с. Долно Церово – една монета на Каракала (Филипова 2001в, 46). Както се вижда, най-много монети на Сердика са намерени в Кюстендил, „Арбанас“, Мощанец и Покровник. Двата големи антични града (Пауталия и Сердика) с гранични територии са свързани с една от основните пътни артерии в провинция Тракия и търговските контакти между тях са напълно естествени. Обектът в махала „Арбанас“ е разположен в североизточната част на територията на Пауталия, сравнително близо до границата с градската територия на Сердика и до пътя Сердика – Пауталия – Стоби. Монетите на Сердика, намерени на обекта, представляват 19 % от общото количество на отсечените в монетарниците на Тракия до 222 г.

От общо 48 провинциални монети, отсечени в ателиетата на Тракия, Мизия, Македония и Мала Азия от периода II – III в., намерени при проучването на римското селище до с. Мощанец, монетите на Сердика са 6, което представлява около 13 %. Сердикийските монети от проучването в Покровник са около 9 % от общото количество провинциални монети. Обектите са разположени в близост до пътя, свързващ Сердика с Егея.

От района на Пауталия са известни две колективни монетни находки, съдържащи монети на Сердика – от с. Висока могила, Бобошевско (Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60) и Дупница (Юркова 1981б, 128; Гушераклиев 2014, 60). Останалите монети, включени в изследването, са случайни находки, като най-голямо е количеството на намерените в Кюстендил – 20 екземпляра. Монети на Сердика са намерени в Пернишко; Брезнишко; в района на с. Бусинци, общ. Трън; с. Горна Градица, общ. Кюстендил; в района на с. Търсино, разположено в източните склонове на Осоговската планина; в кв. „Бараково“ (местността Тържището) на гр. Кочериново; в Бело поле и Дъбрава, общ. Благоевград (Вж. *Карта 2*).

Според императорите, при които са отсечени, сердикийските монети се разпределят:

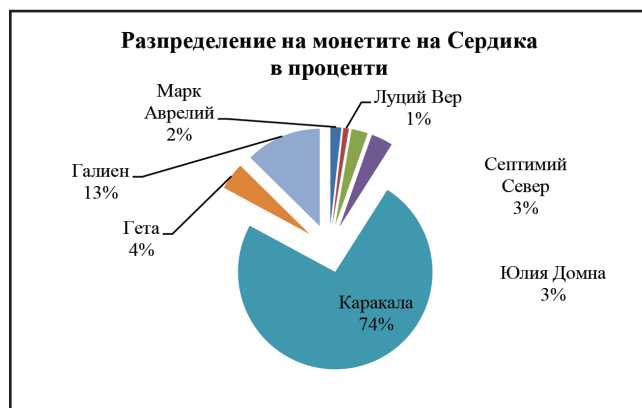
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 2 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 1 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 3 бр.;
- Юлия Домна – 4 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 5 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 82 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 14 бр.

Категорично доминират монетите на Каракала (Вж. *Графика 35*).

Графика 35

Те съставляват 74 % от включените в изследването монети на Сердика (Вж. *Графика 36*). През първия период на дейността на сердикийската монетарница – от създаването ѝ до смъртта на Луций Вер през 169 г., сечените от ателието монети са в малки серии, като преобладават единичните екземпляри (Владимирова-Аладжова 2022а, 5; Владимирова-Аладжова 2022б, 22). Подновяването на дейността на монетарницата при Септимий Север продължава кратко, което също не дава възможност за по-обилно монетосечене. Това се променя при Каракала, както е видно и от показаните статистически данни.

Графика 36

Номиналите са определени при 102 монети. От тях 75 бр. са от 5 асария, 14 бр. – от 4 асария, 3 бр. – от 3 асария, и 10 бр. – от 1 асарий (Вж. *Графика 37*). Монетите голям номинал са сечени при Каракала и Гета.

Графика 37

Монетите на Филипопол

Началото на автономното монетосечене на Филипопол започва при управлението на имп. Домициан (81 – 96 г.) с еднократна емисия монети, отсечени през 88 – 89 г. (Mionnet 1806, 415; Mionnet 1822, 444; Мушмов 1912, 289; Мушмов 1924, 191; Woytek 2011, 424 – 426; Йорданов 2014, 33; Раупов 2018, 3 – 6). Възобновено е в началото на II в. при имп. Траян (98 – 117 г.) и с прекъсвания продължава до края на управлението на Елагабал (218 – 222 г.). И докато в първите десетилетия на II в. емисиите монети са малобройни, то от времето на Антонин Пий (138 – 161 г.) дейността на монетарницата е все по-интензивна (Йорданов 2014, 34). Упадъкът, който настъпва в балканските провинции на Империята по време на маркоманските войни на имп. Марк Аврелий (161 – 180 г.), води до прекратяване

на дейността на провинциалните монетарници в Тракия (Юркова 1987, 13). Монетарницата във Филипопол подновява монетосеченето си при провинциалния управител *T. Suellius Marcianus* през 180 г.⁵¹⁸, за да последва ново прекъсване в края на II в. (198 г.) до 210 г. (Ботева 1997, 133 – 138). Филипополското монетосечене е особено активно при управлението на Каракала, което е характерно и за останалите монетарници в провинция Тракия, и след поредното кратко прекъсване – при Елагабал.

Монети на филипополската монетарница са регистрирани в колективните монетни находки от: с. Продановци (Герасимов 1959, 362; Гущераклиев 2014, 63); гр. Самоков (Филипова 2005б, 125 – 128); Аканджиево (Пазарджишко) (Герасимов 1966, 211; Юркова 1978, 59; Гущераклиев 2014, 64); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Боримечково (Пазарджишко) (Гущераклиев 2014, 65); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов 1963, 264; Гущераклиев 2014, 67); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Долец (Поповско) (Доткова 2020, 113); с. Габаре (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 29, 66); с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); с. Тодоричане (Луковидско) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Капиново (Велико Търновско) (Гущераклиев 2000, 37, 77) и др.⁵¹⁹

До този момент има информация за 65 филипополски монети, намерени в градската територия на Пауталия. Монетите са открити при археологическите проучвания в махала „Арбанас“ на гр. Радомир (Филипова 2012, 514 – 514), откъдето са и най-ранните екземпляри (вж. *Приложение 1*); квартал „Църква“ на гр. Перник (Паунов 2014, 183); хълма Кракра (Юркова 1981а, 238); с. Кралев дол (Найденова 1985, 79); гр. Кюстендил (Филипова 2004, 56 – 57); местността Мощени при с. Невестино (Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266); с. Покровник; с. Мощанец. Присъстват и в колективната находка от с. Висока могила (Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60). Единични екземпляри на Филипопол са намирани в квартал „Бараково“ (местността Тържището) на гр. Кочериново; селата Враня стена, Горна Мелна, Полетинци, Пелатиково и Зелен дол; в минералния извор на Сапарева баня (Герасимов 1950, 321 – 322) (Вж. *Карта 3*).

Според императорите, при които са отсечени, филипополските монети се разпределят (Вж. *Графика 38*):

- Псевдоавтономни – 1 бр.;
- Траян (98 – 117 г.) – 1 бр.;
- Хадриан (117 – 138 г.) – 1 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 7 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 5 бр.;
- Фаустина Млада – 4 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 7 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 13 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 3 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 9 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 13 бр.

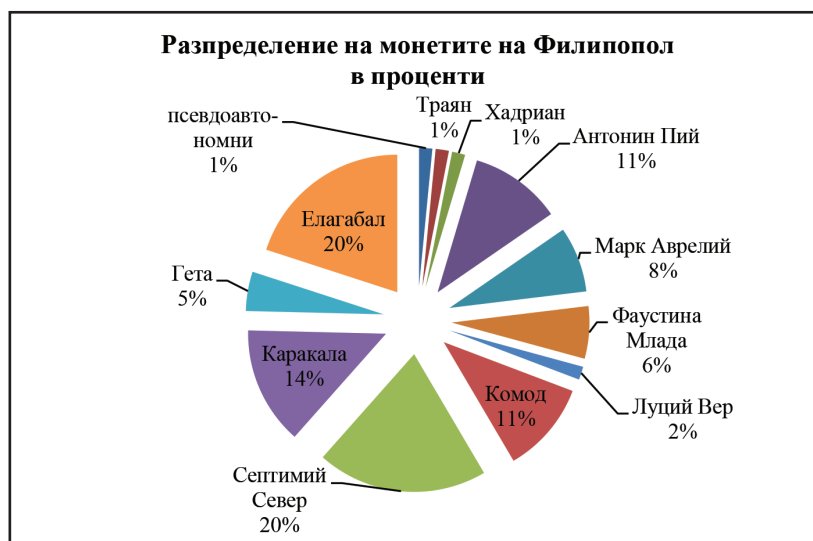
⁵¹⁸ За монетосеченето на Филипопол до 193 г. вж.: Йорданов 2014, 31 – 41.

⁵¹⁹ За присъствието на монети на Филипопол в колективни монетни находки вж. по-подробно: Гущераклиев 2014, 57 – 90; Гущераклиев 2000, 16 – 108.

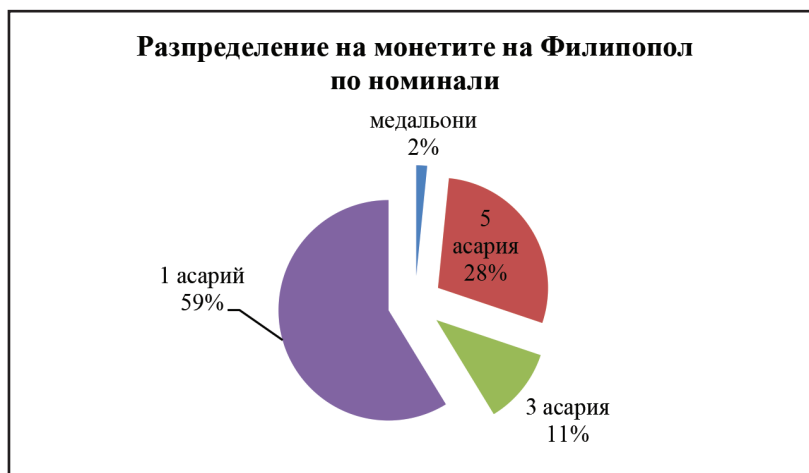
Графика 38

Интензивността на дейността на монетарницата се отразява и върху циркулацията на монетите на Филипопол в Пауталийска област. Доминират екземплярите, сечени при Септимий Север (20 %), Елагабал (20 %), Каракала (14 %) и Антонин Пий (11 %) (Вж. *Графика 39*). Ранното монетосечене е представено само с 3 екземпляра, сечени при Домициан, Траян и Хадриан.

Графика 39

Като номинали монетите на Филипопол, за които има пълна информация, открити в градската територия на Пауталия, се разпределят: 5 асария – 18 бр., 3 асария – 8 бр., 1 асарий – 37 бр. и един медальон на имп. Каракала, намерен при проучванията на хълма Кракра в Перник (Юркова 1981а, 238, № 15) (Вж. *Графика 40*). Преобладават нискономиналните екземпляри, което потвърждава мнението, че тези монети не се използват само за задоволяване на нуждите от пари на локалния пазар, а получават и по-широко разпространение.

Графика 40

Монетите на Никополис ад Нестум

Никополис ад Нестум сече монети в един изключително кратък период от време. Според Комник това се случва между февруари (смъртта на Септимий Север на 4 февруари) и декември 211 г. (убийството на Гета след средата на декември) (Komnick 2003, 9 – 13). Христина Христова и Господин Жеков разширяват хронологическите граници между 210 (обявяването на Гета за август) и 211 г. (Христова, Жеков 2007). Ограниченото по време монетосечене обяснява до голяма степен слабото присъствие на монети на Никополис ад Нестум. Негови монети присъстват в колективните находки от с. Продановци (Герасимов 1959, 362; Гуцераклиев 2014, 63); с. Аканджиево (Пазарджишко) (Герасимов 1966, 211; Юркова 1978, 59; Гуцераклиев 2014, 64); с. Драгомир (Пазарджишко) (Гуцераклиев 2014, 66); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов 1963, 264; Гуцераклиев 2014, 67); гр. Пловдив, местността Бозукова мандра (Цончев 1960, 209; Гуцераклиев 2014, 68); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Габаре (Врачанско) (Гуцераклиев 2000, 29, 66); с. Тодоричане (Луковидско) (Гуцераклиев 2000, 31, 68); с. Голяма Брестница (Луковидско) (Герасимов 1946, 236; Гуцераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гуцераклиев 1993, 361 – 367; Гуцераклиев 2000, 34, 71); с. Черковна (Търговишко) (Гуцераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89). От градската територия на Пауталия монета на Никополис ад Нестум е регистрирана в съкровището от Дупница (Юркова 1981б, 128; Гуцераклиев 2014, 60 – 61). За отбелязване е фактът, че засега има информация за много малко монети на Никополис ад Нестум, намерени в най-близкия до античния град район – 2 екземпляра от с. Гърмен (Komnick 2003, 34).

Монети на Никополис на Места са открити при археологическите проучвания в Пауталия (Филипова 2004, 49 – 50), махала „Арбанас“ на гр. Радомир (Филипова 2012, 514) и с. Покровник, Благоевградско, както и в селата Горна Гращица (Komnick 2003, 57, по. 9/3), Злогош, Блажиево (Komnick 2003, по. 74/4), тържището при кв. „Бараково“ на гр. Кочериново и Пернишко (Вж. *Приложение 1* и *Карта 4*). Броят на известните досега монети е 13 екземпляра, от които 9 на Каракала и 4 на Гета. Монетите са голям номинал – 5 асария.

Монетите на Августа Траяна

Подобно на Сердика, Августа Траяна започва да сече своите монети по времето на съвместното управление на Марк Аврелий и Луций Вер (161 – 169 г.), като най-ранните емисии са датирани според името на провинциалния управител *M. Quintus Tullius Maximus* през 163 – 169 г. (Schönert-Geiss 1991, 55) или според по-нови изследвания през 161 – 163 г. (Horster 2004, 247; Минкова 2015, 18). По време на маркоманските войни монетосеченето е прекратено, за да се възстанови при Комод вероятно през 181 – 182 г.⁵²⁰ Както и при останалите тракийски монетарници то е най-интензивно при ранните Севери и особено при самостоятелното управление на Каракала (212 – 217 г.), след края на което и прекъсва.⁵²¹ При имп. Галиен (253 – 268 г.) монетосеченето на Августа Траяна е възстановено за кратко – вероятно през 260 г.

Монети на Августа Траяна са регистрирани в колективните находки от: с. Продановци (Герасимов 1959, 362; Гуцераклиев 2014, 63); с. Аканджиево (Пазарджишко) (Герасимов 1966, 211; Юркова 1978, 59; Гуцераклиев 2014, 64); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов 1963, 264; Гуцераклиев 2014, 67); гр. Пловдив (Гуцераклиев 2014, 67); гр. Пловдив, местността Бозукова мандра (Цончев 1960, 209; Гуцераклиев 2014, 68); гр. Пловдив, Джендем тепе (Гуцераклиев 2014, 69); с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гуцераклиев 2014, 70); с. Михайлово (Старозагорско) (Гуцераклиев 2014, 72); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Габаре (Врачанско) (Гуцераклиев 2000, 29, 66); с. Търнак (Врачанско) (Гуцераклиев 2000, 30, 67); с. Тодоричане (Луковидско) (Гуцераклиев 2000, 31, 68); с. Голяма Брестница (Луковидско) (Герасимов 1946, 236; Гуцераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гуцераклиев 1993, 361 – 367; Гуцераклиев 2000, 34, 71); с. Микре (Ловешко) (Гуцераклиев 2000, 32, 68); с. Слатина (Ловешко) (Гуцераклиев 2000, 32, 69); с. Пресяка (Ловешко) (Гуцераклиев 2000, 33, 70); с. Брестово (Ловешко) (Юркова 1982, 63; Гуцераклиев 2000, 34, 70); с. Хотница (Великотърновско) (Гуцераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Черковна (Търговишко) (Гуцераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гуцераклиев 2000, 44, 89) и др.

От градската територия на Пауталия до този момент са известни 27 монети на Августа Траяна. Открити са при археологическите проучвания в Кюстендил (Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 49), махала „Арбанас“ на гр. Радомир (Филипова 2012, 514), гр. Брезник (Филипова 2024, 345), местността Черешарника до гр. Дупница, с. Мощанец. Единични екземпляри са намирани в гр. Кюстендил, с. Долно село, местността Тържището до гр. Кочериново (Вж. *Карта 4*).

В колективната монетна находка от с. Висока могила присъстват 5 монети, отсечени в монетарницата на Августа Траяна (Герасимов 1938, 452; Гуцераклиев 2014, 60).

Според императорите, при които са отсечени, монетите се разпределят (Вж. *Графика 4I*):

- Комод (177 – 192 г.) – 1 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 6 бр.;
- Юлия Домна – 4 бр.;

⁵²⁰ За хронологията на монетосеченето на Августа Траяна вж. по-подробно Schönert-Geiss 1991, 7 – 16; Минкова 2015, 18 – 21.

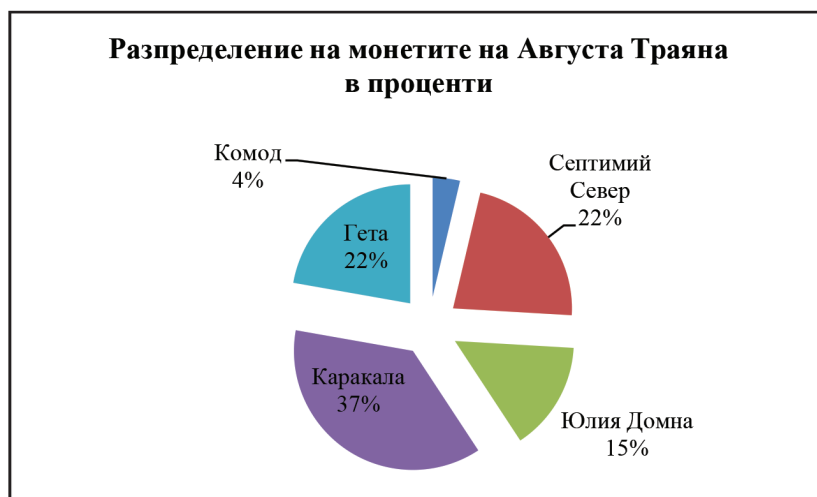
⁵²¹ Вж. Ботева 1997, 125 – 132, 273.

- Гета (198 – 212 г.) – 10 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 6 бр.

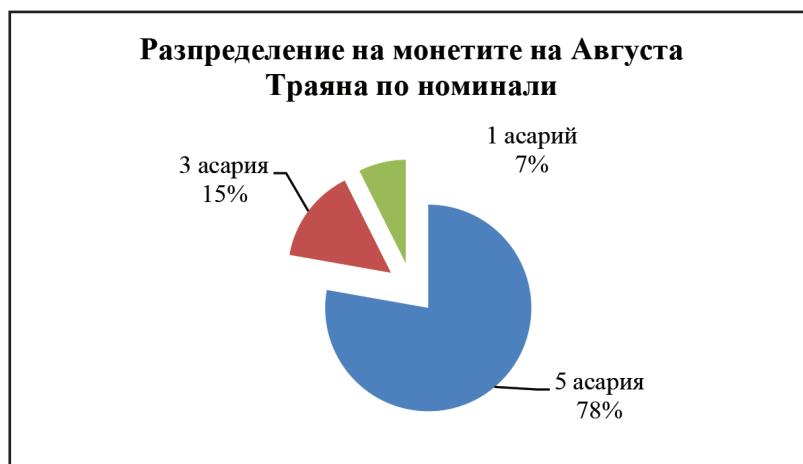
Графика 41

Липсват екземпляри от първия етап на монетосеченето на Августа Траяна. Очевидно е преимущество на монетите, отсечени от Септимий Север и членовете на неговото семейство. Те представляват 96 % от общото количество монети на града, намерени в градската територия на Пауталия, като се открояват екземплярите на Каракала с 37 % (Вж. *Графика 42*).

Графика 42

Номиналите на монетите на Августа Траяна са: 5 асария – 21 бр. (екземпляри на Комод, Септимий Север, Гета и Каракала); 3 асария – 4 бр. (екземплярите на Юлия Домна); и един асарий – 2 бр. (по един екземпляр на Септимий Север и Каракала като цезар) (Вж *Графика 43*). Категорично преобладават монетите с голям номинал – 78 %.

Графика 43

Монетите на Анхиало

Началото на монетосеченето на Анхиало е поставено при император Хадриан (117 – 138 г.) с отсичането на нискономинални псевдоавтономни монети. С прекъсвания емитирането на монети на града продължава до управлението на имп. Гордиан III (238 – 244 г.). Първото по-сериозно прекъсване на дейността на монетарницата отново е свързано с кризата в Империята, настъпила по времето на маркоманските войни. В Анхиало престават да се сечат монети след 169 г., като монетосеченето е възстановено при съвместното управление на Марк Аврелий и Комод с емисии, отсечени при провинциалния управител *Titus Suelius Marcianus* (177 – 180 г.) (Тачев 2018, 190). При управлението на Септимий Север монетарницата в Анхиало емитира монети не само за императора, но и за членовете на неговото семейство (Юлия Дамна, Каракала и Гета). Разграничени са 4 етапа на това монетосечене, през които синхронно се сечат монети за членовете на императорската фамилия – преди средата на 195 г. (за Септимий Север и Юлия Домна), след 22 февруари 205 г. (за Септимий Север, Юлия Домна и Каракала), през 208 г. (за Септимий Север, Юлия Домна, Каракала и Гета) и октомври/ноември 210 – 4 февруари 211 г. (за Септимий Север, Юлия Домна и Каракала).⁵²² През 203/204 г. монетарницата отсича монети с образа на Гета цезар (Тачев 2018, 244). След смъртта на Септимий Север на 4 февруари 211 г. в Анхиало за около 25 г. престават да се сечат монети. Емитирането им е възстановено при имп. Максимин Тракиец (235 – 238 г.) (Strack 1912, 209), когато е и засвидетелствано най-голямото разнообразие от реверсни типове (Тачев 2018, 247 – 264); продължава при Гордиан III (238 – 244 г.) и съпругата му Транквилина, след което окончателно е преустановено.

Монети на Анхиало присъстват в колективните монетни находки от: гр. Пловдив (Гушераклиев 2014, 67); с. Татаревево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гушераклиев 2014, 70); с. Руманя (Новозагорско) (Герасимов 1937, 323; Гушераклиев 2014, 73); с. Кънчево (Казанлъшко) (Авдев 1981, 29; Гушераклиев 2014, 74); Димитровград (Юркова 1983, 115; Юркова 1987, 110; Гушераклиев 2014, 75); Тополовград (Юркова 1985, 60; Гушераклиев 2014, 79); с. Търнак (Врачанско) (Гушераклиев 2000, 30, 67); с. Голяма Брестница (Луковидско) (Герасимов 1946, 236; Гушераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гушераклиев 1993, 361 – 367; Гушераклиев 2000, 34, 71); с. Александрово (Ловешко)

⁵²² За етапите в монетосеченето на Анхиало при Септимий Север вж. по-подробно: Ботева 1997, 119 – 124; Тачев 2018, 202 – 247.

(Гущераклиев 2000, 33, 69); с. Хотница (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Родина (Великотърновско) (Цочев 1995, 87 – 99; Гущераклиев 2000, 36 – 37, 77); с. Камен (Великотърновско) (Цочев 1988, 87 – 111; Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Смядово (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 46, 94); с. Белинци, местността Коджа екинлик (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41 – 42, 84; Дзанев 2011, 103); Варненско (Доткова 2014, 131) и др.⁵²³ Прави впечатление, че преобладаващото количество находки с анхиалски монети са открити на територията на Северна България, особено във Великотърновско и Шуменско, и незначителна част в Южна. Концентрацията на монети на Анхиало в Южна България съвсем естествено е около гр. Бургас и Поморие (Тачев 2018, 306).

В градската територия на Пауталия са намерени 5 монети на Анхиало. Първите три от тях са сечени през втория етап на развитие на монетарницата при управлението на Септимий Север, като един екземпляр е на Каракала и два на Гета. Останалите две монети са отсечени след възстановяването на дейността ѝ – по един екземпляр на Максимин Тракиец и Гордиан III. Монетите са намерени при археологическите проучвания на обект „Ст. Караджа“ 1 в Кюстендил (Каракала) (Филипова 2022, 26), хълма Хисарлъка, Кюстендил (Гордиан III), махала „Арбанас“ на гр. Радомир (Гета) (Филипова 2012, 514), местността Забелски камък при с. Туроковци, Трънско (Гета) и Пернишко (Максимин Тракиец) (Вж. *Карта 4*). Екземплярите на Анхиало са 1 % от разпространените в градската територия на Пауталия монети, сечени от ателиетата в провинция Тракия. Като номинали монетите се разпределят: 1 асарий – 2 бр. (Гета), 3 асария – 1 бр. (Гордиан III), 5 асария – 2 бр. (Каракала и Максимин Тракиец).

Монетите на Хадрианопол

Хадрианополската монетарница започва своята дейност още при имп. Хадриан (117 – 138 г.) и развива интензивно монетосечене до началото на самостоятелното управление на Марк Аврелий през 161 г. В периода 161 – 167/168 г. продукцията на ателието намалява, за да прекъсне в продължение на около 10 години от 167/168 до 177 г. (Юркова 1987, 13). За разлика от другите провинциални ателиета, където прекъсването е значително по-дълго, Хадрианопол е първата монетарница, която възстановява монетосеченето си. Времето на ранните Севери е характерно с изключителната интензивност на монетарницата, като се секат монети за Септимий Север, Юлия Домна, Гета, Каракала и Плавтила. Дейността на ателието в Хадрианопол е прекратена, както и на повечето монетарници в Тракия, около 217 г. и е възобновена при краткото управление на Гордиан III (238 – 244 г.). Това е и вторият и най-богат и интензивен период в развитието на монетарницата в Хадрианопол, белязан с отсичането на огромно количество монети и навлизането на нови типове изображения.⁵²⁴

Монети на Хадрианопол са засвидетелствани в монетните находки от София (Герасимов 1955, 611; Гущераклиев 2014, 62); с. Огняново, Светилище на нимфите (Пазарджишко) (Авдев 1981, 30 – 31; Гущераклиев 2014, 65); гр. Пловдив (Колев 1976, 126 – 127; Гущераклиев 2014, 69); с. Руманя (Новозагорско) (Герасимов 1937, 323; Гущераклиев 2014, 73); Димитровград (Юркова 1983, 115; Юркова 1987, 110; Гущераклиев 2014, 75); с. Странджево (Крумовградско) (Юркова 1983, 115; Юркова 1987, 96, 110); с. Търнак (Врачанско)

⁵²³ За разпространението на монетите на Анхиало вж. по-подробно: Гущераклиев 2000, 16 – 108; Гущераклиев 2014, 57 – 90; Тачев 2018, 301 – 308.

⁵²⁴ За причините за активността на хадрианополската монетарница при Гордиан III вж.: Юркова 1987, 96 – 112.

(Гущераклиев 2000, 30, 67); Нове (Доткова, Генчева 2020, 52); с. Микре (Ловешко) (Юрукова 1987, 99; Гущераклиев 2000, 32, 68); с. Слатина (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 32, 69); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Царевец, местността Муса ага (Свищовско) (Гущераклиев 2000, 35, 74); с. Хотница (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Горна Росица, местността Бюлгерия (Севлиево) (Герасимов 1965, 247 – 248; Гущераклиев 2000, 38 – 39, 81); с. Белинци, местността Коджа екинлик (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41 – 42, 84; Дзанев 2011, 103); с. Черковна (Търговишко) (Гущераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 44, 89) и др. Очевидно преобладаващото количество колективни монетни находки, съдържащи монети на Хадрианопол, е на север от Стара планина.

От градската територия на Пауталия са известни на този етап от проучванията 11 монети, отсечени в монетарницата на Хадрианопол:

- Фаустина Млада – 4 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 2 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 2 бр.

Най-много са екземплярите, сечени през втория период на функциониране на ателието – от възобновяването на дейността му при Комод през 177 г. до 217 г. Въпреки интензивното монетосечене на града при Гордиан III негови са само два екземпляра, което потвърждава теорията за военния характер и посоката на разпространение на тези емисии – на север в провинция Долна Мизия. Монетите са открити при археологическите проучвания на хълма Кракра (Гордиан III) (Юрукова 1981а, 238, № 16); местността Мощени при с. Невестино (Юлия Домна); местността Чепрашлъко (Тържището), гр. Кочериново (Фаустина Млада); с. Мощанец (Комод); с. Покровник (Гета) и в Брезнишко (Фаустина Млада); Кюстендил (Фаустина Млада); Кочериново (Каракала); с. Бело поле (Благоевградско) (Гордиан III) (Вж. *Карта 4*). Една монета на Каракала присъства в колективната монетна находка от с. Висока могила. Като номинали монетите се разпределят: 4 асария – 5 бр., 3 асария – 1 бр., 2 асария – 5 бр.

Монетите на Деултум

Първата еднократна емисия бронзови монети на Деултум е отсечена през 100 г.⁵²⁵ при император Траян (98 – 117 г.) (Драганов 2006, 44 – 45). След прекъсване от 110 г. при самостоятелното управление на император Каракала (212 – 217 г.) през 212 – 213 г. с емисия монети за него и майка му Юлия Домна започва и редовното монетосечене в колонията (Драганов 2006, 44), което, с прекъсване при имп. Елагабал (218 – 222 г.), продължава до 247 г. (Драганов 2006, 35).

Монети на Деултум присъстват в колективните монетни находки от: с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Драганов 2006, 193; Гущераклиев 2014, 70); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Михайлово (Старозагорско) (Драганов 2006, 193; Гущераклиев 2014, 72); Пловдив, местността Бозукова мандра (Цончев 1960, 209; Гущераклиев 2014, 68); с. Правище (Пловдивско) (Герасимов

⁵²⁵ Вероятно в Рим.

1963, 264; Драганов 2006, 193; Гущераклиев 2014, 67); с. Белила (Бургаско) (Драганов 2006, 193); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Звезда (Търговишко) (Драганов 2006, 194) и др. Най-голяма е концентрацията на монети на Деултум в района на Пловдив. Най-западната точка на регистрирани екземпляри е в градската територия на Пауталия. На този етап има информация за 2 монети на колонията, за които е известно местонамирането.

Монета на Деултум, отсечена при Филип-баща (244 – 249 г.), присъства в находката от с. Висока могила, Бобошевско (Герасимов 1938, 452). Монета на Гордиан III (238 – 244 г.) е намерена в тържището до Кочериново (Вж. *Карта 4*). Във фонда на РИМ – Кюстендил се съхранява още един екземпляр, отсечен при Максим Цезар (235 – 238 г.)⁵²⁶, който е без ясно местонамиране.

Монетите на Бизия

Провинциалното монетосечене на Бизия започва при имп. Хадриан (117 – 138 г.), вероятно между 117 – 119 г. (Jurukova 1981, 9). Този първи период завършва с управлението на Антонин Пий (138 – 161 г.), като градът сече монети освен с неговото име и с това на Марк Аврелий като цезар и Фаустина Млада (Jurukova 1981, 10 – 11). След прекъсване от около 35 г., при управлението на Септимий Север започва и вторият период от монетосеченето на Бизия, който продължава до края на управлението на Каракала (Jurukova 1981, 11) и се характеризира с интензивно производство и разнообразие на типовете монети. Всъщност това е характерно за всички ателиета в провинция Тракия. Бизия не сече монети до 244 г., въпреки че през този период интензивността на монетарниците в Мизия и Тракия, които продължават да функционират, е сериозна, особено по времето на Гордиан III. Дейността на монетарницата е възстановена при Филип-баща, когато част от ателиетата прекратяват своята дейност (Jurukova 1981, 12). Този последен период на съществуване на ателието се характеризира с изключително интензивна продукция, която се разпространява основно на север към провинция Долна Мизия и е свързана със задоволяването на военните части в провинцията с нужните парични средства.

Монети на Бизия присъстват в колективните находки от с. Татарево (Първوماйско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гущераклиев 2014, 70); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Ручей (Крумовградско), светилище на Тракийския конник (Герасимов 1934, 473; Юркова 1987, 26 – 27; Гущераклиев 2014, 77); с. Граматиково (Малко Търновско) (Герасимов 1937, 318 – 319; Герасимов 1939, 343; Гущераклиев 2014, 82 – 83); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); Свищов (Герасимов 1946, 240; Гущераклиев 2000, 35, 73); с. Овчарово (Шуменско) (Герасимов 1957, 324; Гущераклиев 2000, 45 – 46, 92 – 93); Девня (Гущераклиев 2000, 50 – 51, 103); с. Снежина (Провадийско) (Гущераклиев 2000, 51, 104). Прави впечатление, че екземплярите на Бизия на фона на разпространението на монетите на останалите тракийски монетарници по-рядко участват в състава на колективни монетни находки. В повечето находки Бизия участва с монети на Филип-баща и Отацилия Севера, което стеснява периода на участието им в монетната циркулация.

⁵²⁶ Инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 682.

От градската територия на Пауталия е известна само една монета на Бизия, сечена при Филип Баща (244 – 249 г.). Открита е при проучването на крепостната стена на Пауталия и е от 5 асария (Вж. *Карта 4*).

Монетите на Перинт

През римската императорска епоха Перинт получава правото да сече бронзови монети още при имп. Клавдий I (41 – 54 г.), вероятно малко след основаването на провинция Тракия през 46 г., което с няколко прекъсвания продължава до управлението на Галиен (253 – 268 г.) (Schönert 1965, 16 – 17). Първото прекъсване на дейността на монетарницата е след смъртта на имп. Нерон (54 – 68 г.) през 68 г. до 81 г., когато е възстановена от имп. Домициан (81 – 96 г.). Следват нови паузи – при Нерва (96 – 98 г.) и Комод (177 – 192 г.). Разцветът на монетосеченето на Перинт е от времето на управление на имп. Септимий Север (193 – 211 г.)⁵²⁷ до това на Север Александър (222 – 235 г.), като в продължение на почти 150 г. монетният двор работи без прекъсване (Schönert 1965, 16). След кратка пауза монетарницата функционира отново при Гордиан III (238 – 244 г.), за да приключи дейността си окончателно при Галиен.

Монети на Перинт са регистрирани в находките от: с. Ручей (Крумовградско), светилище на Тракийския конник (Герасимов 1934, 473; Гущераклиев 2014, 77); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 44, 89); Шуменско (Гущераклиев 2000, 47, 96 – 97).

Монетите на Перинт в градската територия на Пауталия са две – на Септимий Север и Елагабал. И двата екземпляра са от находката от с. Висока могила, Бобошевско (Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60) (Вж. *Карта 4*). Най-вероятно монетите са голям номинал. Прави впечатление, че от територията на Южна България, влизаща в състава на провинция Тракия, находките с монети на Перинт са само две, докато тези на север от Стара планина (провинция Долна Мизия) са пет.

Монетите на Траянопол

Монетосеченето на Траянопол започва при съвместното управление на Марк Аврелий и Луций Вер (161 – 169 г.) (Schönert-Geiss 1991, 143), като за разлика от ограниченото количество монети, отсечени за двамата императори, екземплярите с името на Фаустина Млада са значителен брой. След прекъсване за около 25 г. емитирането е подновено при Септимий Север. Пикът на монетосеченето е при управлението на Каракала (Schönert-Geiss 1991, 145). Траянопол сече монети и за Диадумениан като Цезар, след което през 218 г. монетарницата преустановява своята дейност до началото на управлението на Гордиан III (238 – 244 г.) (Schönert-Geiss 1991, 146), когато е отсечена една малка серия от 4-и номинал.

Монети на Траянопол са регистрирани в находките от: с. Огняново, „Светилище на нимфите“ (Пазарджишко) (Авдев 1981, 31; Гущераклиев 2014, 65; Филипова 2020б, 124); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Арчар (Видинско) (Герасимов 1955, 605 – 606; Гущераклиев 2000, 27, 65); с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев

⁵²⁷ В знак на благодарност за лоялността на перинтци във войната срещу Песцений Нигер през 196 г. Септимий Север дава на града неокорска титла (Schönert 1965, 19).

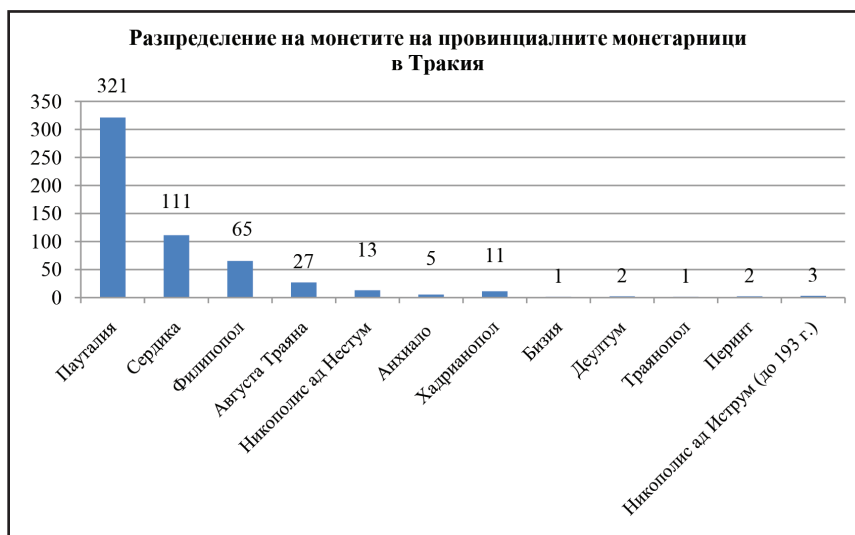
2000, 31, 68); с. Голяма Брестница (Луковидско) (Герасимов 1946, 236; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71) и с. Капиново (Велико Търновско) (Гущераклиев 2000, 37, 77).

На този етап на проучвания има информация само за две монети на Траянопол от градската територия на Пауталия. Те са открити при археологическите проучвания в махала „Арбанас“ на гр. Радомир (Филипова 2012, 514) и в обекта до с. Покровник (Благоевградско) (Вж. *Карта 4*). И двете монети са на имп. Каракала (198 – 217 г.)

Анализ и коментар

На този етап от изследванията има информация за 563 монети, отсечени в ателиетата на провинция Тракия и открити в градската територия на Пауталия (Вж. *Графика 44*):

- Пауталия – 321 бр.;
- Сердика – 111 бр.;
- Филипопол – 65 бр.;
- Августа Траяна – 27 бр.;
- Хадрианопол – 11 бр.;
- Никополис ад Нестум – 13 бр.;
- Анхиало – 5 бр.;
- Деултум – 2 бр.;
- Перинт – 2 бр.;
- Бизия – 1 бр.;
- Траянопол – 1 бр.

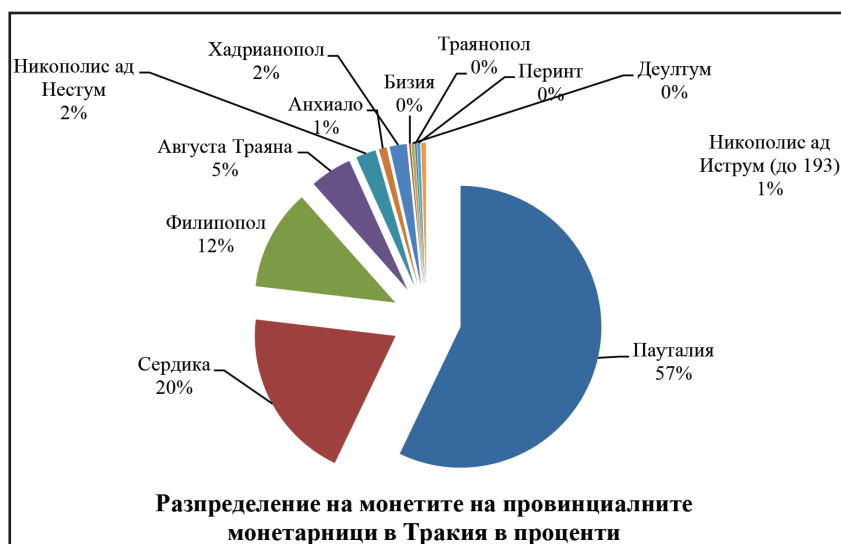

Графика 44

Към тези монети се присъединяват и 3 екземпляра на Комод (177 – 192 г.), отсечени в монетарницата на Никополис ад Иструм, която до 193 г. е в границите на провинция Тракия.

С 57 % категорично доминират екземплярите на Пауталия, следвани от тези на Сердика (20 %) и Филипопол (12 %) (Вж. *Графика 45*). Свързани с едни от основните пътни артерии в Античността и с гранични градски територии, монетите на Сердика и Филипопол безпроблемно се разпространяват и участват в монетната циркулация в изследвания регион.

Монетите на Августа Траяна са 5 %. Връзката ѝ с Пауталия се осъществява чрез вътрешната пътна артерия за провинция Тракия Филипопол – Ранилум – Августа Траяна – Кабиле – Анхиоло/Деултум (Маджаров 2009, 230), която се свързва при Филипопол или с главния диагонален път в посока Сердика, или с отбивката за Пауталия. Същото трасе е и връзката с черноморските градове Анхиало и Деултум, чиито монети обаче участват пренебрежимо слабо в монетната циркулация в Пауталийска област. Същата констатация е валидна и за екземплярите на Траянопол, Перинт и Бизия. Както бе споменато, Никополис ад Нестум сече монети в много ограничен период от време, което се отразява и на разпространението им, което в случая е едва 2 %. Със същия процент участие са и монетите на Хадрианопол.

Графика 45

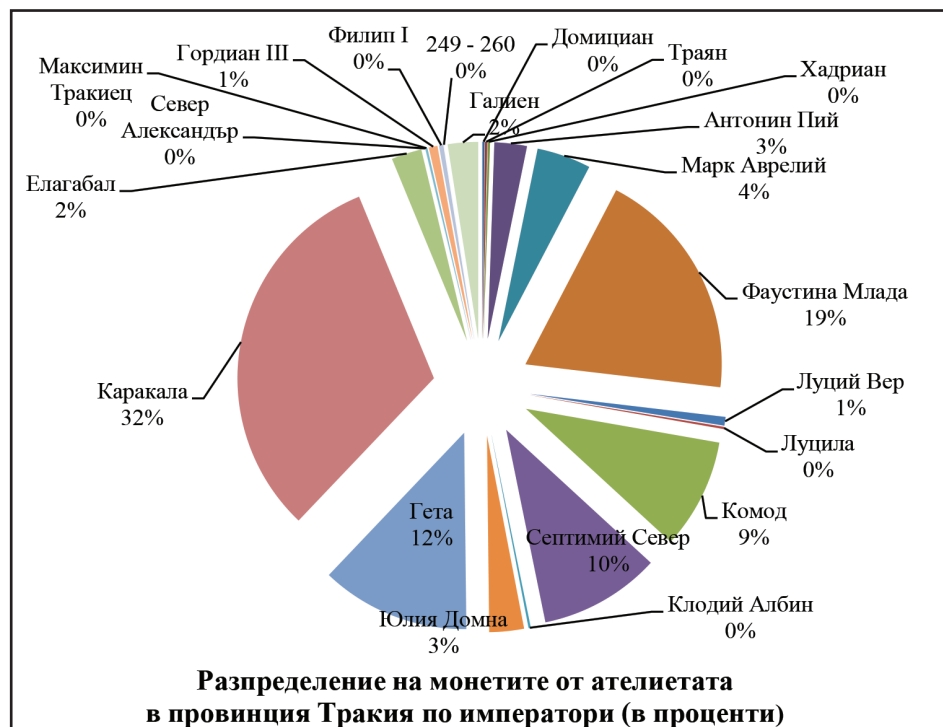
Монетите на тракийските монетарници са отсечени при:

- Домициан (псевдоавтономни монети) – 1 бр.;
- Траян (98 – 117 г.) – 1 бр.;
- Хадриан (117 – 138 г.) – 1 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 15 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 25 бр.;
- Фаустина Млада – 108 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 4 бр.;
- Луцила – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 51 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 56 бр.;
- Клодий Албин (195 – 197 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 16 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 69 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 178 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 14 бр.;
- Максимин Тракиец (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 4 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 2 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 14 бр.

Преобладават монетите, отсечени при управлението на ранните Севери, с доминация на екземплярите на Каракала (198 – 217 г.) – 32 %. В периода 193 – 217 г. продукцията на почти всички монетарници в провинция Тракия е значителна. Изключение е ателието в Сердика, което през този период регистрира активност единствено при управлението на Каракала. Сериозно е и присъствието на монети на Фаустина Млада (19 %), което се дължи основно на тези, отсечени в Пауталия (Вж. *Графики 46 – 47*). От 108 екземпляра на императрицата 100 са на пауталийската монетарница. След прекратяване на дейността на по-голямата част от тракийските ателиета се наблюдава рязък спад на приток на монети, отсечени в останалите да функционират монетарници. Както бе споменато в анализа на монетосеченето на Хадрианопол и Бизия, продукцията на техните монетарници е предимно с цел задоволяване на военните нужди на империята по Дунавския лимес и монетите им се насочват на север.

Графика 46

Графика 47

Част 3. Циркулация на отсечените в монетарниците на провинции Мизия и Дакия монети в градската територия на Пауталия

Монетите на Марцианопол

Началото на монетосеченето на Марцианопол е поставено при имп. Комод (Pick 1898, 185) и с кратки прекъсвания продължава до края на управлението на Филип I (244 – 249 г.), като до 193 г. градът е част от провинция Тракия. Секат се монети както за императорите, така и за членовете на техните семейства. Единственият император, за когото не са сечени монети в Марцианопол, е Максимин Тракиец (235 – 238 г.) (Pick 1898, 187). Монетосеченето за кратко прекъсва в периода 198 – 201 г. (Ботева 1997, 88) при управлението на Септимий Север. То е особено интензивно по времето на самостоятелното управление на Каракала, за разлика от останалите долномизийски монетарници.

Монетите на Марцианопол присъстват в редица колективни монетни находки, преимуществено открити на територията на Северна България, като най-сериозно е присъствието им в тези с. от Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71; Гущераклиев 2020); с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); Нове (Доткова, Генчева 2020, 52); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Хотница (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Родина (Великотърновско) (Цочев 1995, 87 – 99; Гущераклиев 2000, 36 – 37, 77); с. Камен (Великотърновско) (Цочев 1988, 87 – 111; Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Благоево (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 78); трите находки от гр. Смядово (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 46 – 47, 94 – 95); гр. Девня (Гущераклиев 2000, 50 – 51, 103); с. Славейково, местността Паша (Варненско) (Гущераклиев 2000, 52, 105); с. Цонево (Дългополско) (Гущераклиев 2000, 52 – 53, 105). Находките от Южна България с монети на Марцианопол са открити в с. Руманя (Новозагорско) (Герасимов 1937, 323; Гущераклиев 2014, 73); с. Руен (Бургаско) (Юркова 1985, 60; Гущераклиев 2014, 79 – 81); с. Преображенци, местността Карван кашлъ (Бургаско) (Карайотов 1992, 65; Кияшкина 2003, 85 – 111).

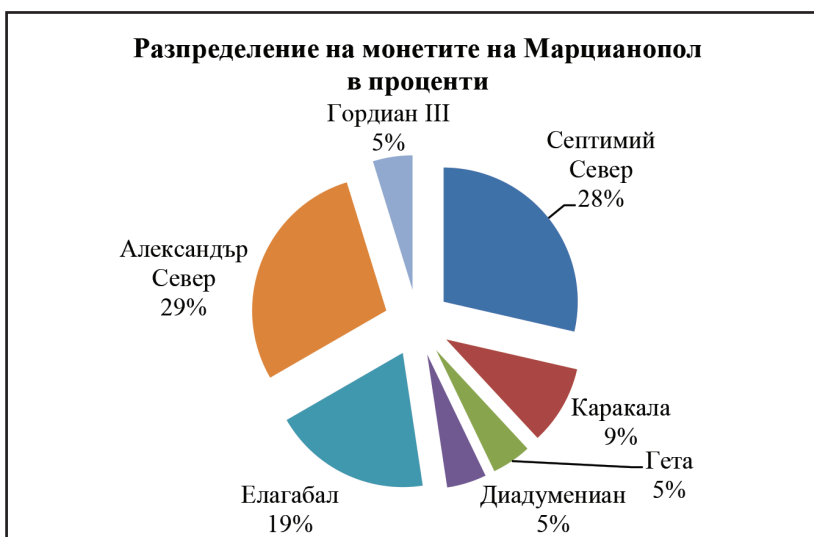
На този етап от проучванията има информация за 21 монети, отсечени в монетарницата на Марцианопол и открити в градската територия на Пауталия. Екземпляр на Север Александър е регистриран в находката от с. Бисока могила, Бобошевско (Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60; Теодосиев 2017, 261). Монети на града са открити при археологическите проучвания в махала „Арбанас“ на гр. Радомир, местността Тържището при Кочериново, селата Мощанец и Покровник, Благоевградско. Единични екземпляри са известни от Кюстендил, Земен, Кочериново, Брезнишко, с. Долна Секирна (Вж. *Карта 5*). Според императорите, при които са отсечени, монетите се разпределят (Вж. *Графика 48*):

- Септимий Север (193 – 211 г.) – 6 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 2 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 1 бр.;
- Диадумениан (217 – 218 г.) – 1 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 4 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 6 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 1 бр.

Графика 48

Преобладават екземплярите на Септимий Север (28 %) и Север Александър (29 %) (Вж. Графика 49). В общата картина на монетната циркулация в Пауталийска област присъствието на монетите на Марцианопол е едва 2 %.

Графика 49

Като номинали монетите на Марцианопол се разпределят: 5 асария – 13 бр., 3 асария – 1 бр., и един асарий – 7 бр.

Монетите на Никополис ад Иструм

Никополис ад Иструм сече монети в периода от управлението на Антонин Пий (138 – 161 г.) до това на Гордиан III (238 – 244 г.). За Марк Аврелий са регистрирани единствено екземпляри като цезар, което означава прекъсване на дейността на монетарницата. Върху монетите на Антонин Пий и Марк Аврелий е изписано името на провинциалния управител на провинция Тракия *Antonio Zeno* (ок. 142 – 144 г.). Монетосеченето е възстановено от имп. Комод при легата *Marcus Caecilius Servilianus* (188 – 192 г.). С идването на власт на Септимий Север Никополис ад Иструм става част от провинция Долна Мизия. При управлението на ранните Севери е установено прекъсване в дейността на монетарницата в периода 207 – 210 г. (Ботева 1997, 89 – 90). Също така след убийството на Гета в Никополис ад Иструм не се сечат монети за Каракала като самостоятелен владетел на Империята (Ботева 1997,

262). Монетосеченето на града е възстановено при имп. Макрин (217 г.), като за него и сина му Диадумениан се сечат значително количество монети. Тази констатация се отнася и за монетосеченето в Марцианопол. Всъщност в провинция Долна Мизия това са двете единствени монетни ателиета, които сечат монети за Макрин и Диадумениан. Продължително прекъсване е регистрирано след 220⁵²⁸ до 241 г., когато монетосеченето е възстановено от Гордиан III при провинциалния управител *Sabinus Modestus* (241 – 244 г.).

Както и при монетите на Марцианопол, тези на Никополис ад Иструм присъстват в колективни находки, открити предимно в Северна България. По-значителните като количество никополски монети са тези от: с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); Нове (Доткова, Генчева 2020, 52); с. Царевец, местността Муса ага (Свищовско) (Гущераклиев 2000, 35, 74); с. Хотница (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Пчелище (Великотърновско) (Юркова 1978, 74 – 75; Гущераклиев 2000, 36, 76); с. Родина (Великотърновско) (Цочев 1995, 87 – 99; Гущераклиев 2000, 36 – 37, 77); с. Капиново (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 77); с. Камен (Великотърновско) (Цочев 1988, 87 – 111; Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Благоево (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Горна Росица, местността Бюлгерия (Герасимов 1964, 247 – 248; Гущераклиев 2000, 38, 81); с. Голям извор (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Кривица (Разградско) (Герасимов 1963, 263; Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Долец (Силистренско) (Гущераклиев 2000, 43, 86); с. Черковна (Търговишко) (Гущераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 44, 89). Находките в Южна България, съдържащи монети на Никополис ад Иструм, са открити в с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гущераклиев 2014, 70 – 71); с. Руманя (Новозагорско) (Герасимов 1937, 323; Гущераклиев 2014, 73); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214).

Монетите на Никополис ад Иструм от градската територия на Пауталия са 29 екземпляра. Според императорите, при които са отсечени, те се разпределят (Вж. *Графика 50*):

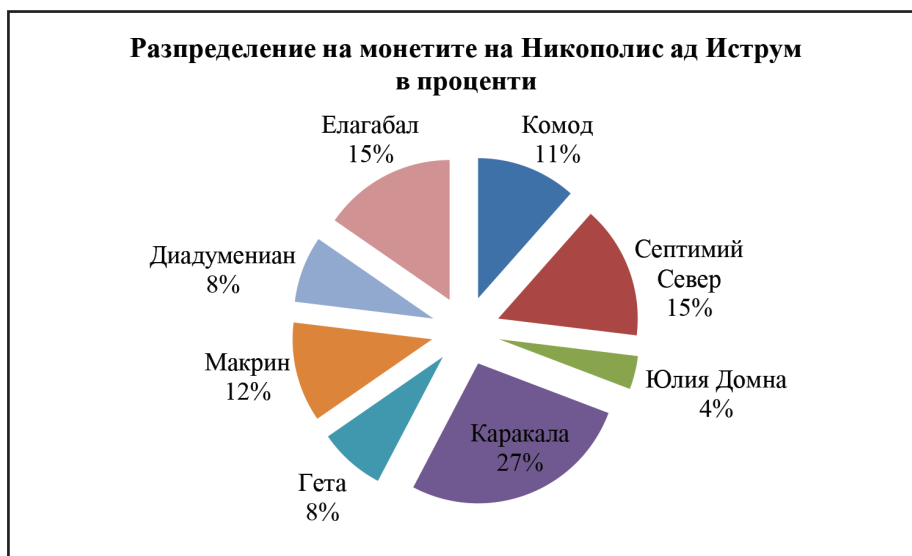
Графика 50

⁵²⁸ При монетите на Елагабал, сечени в Никополис ад Иструм, е регистрирано името единствено на провинциалния управител T. Fl. Novius Rufus (218 – 219/220 г.).

- Комод (177 – 192 г.) – 3 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 4 бр.;
- Юлия Домна – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 7 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 2 бр.;
- Макрин (217 – 218 г.) – 3 бр.;
- Диадумениан (217 – 218 г.) – 2 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 4 бр.
- ? – 3 бр.

Монетите са открити при археологическите проучвания на хълма Кракра, Перник, в махала „Арбанас“, в Кюстендил (обекти „Градска крепост“ и „Базилика 1“ на Хисарлъка), могилен некропол при с. Дяково, с. Покровник. Без археологически контекст са монетите от Кочериново, местността Тържището; Бобовдолско; селата Делвино и Клисура, Благоевградско; община Благоевград. Екземпляри на Никополис ад Иструм присъстват в колективните монетни находки от Дупница (Юркова 1981б, 128; Гушераклиев 2014, 60) и с. Висока могила (Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60; Теодосиев 2017, 261) (Вж. *Карта 5*).

Преобладават монетите на Каракала – цезар – 27 % (Вж. *Графика 51*).

Графика 51

Като номинали монетите на Никополис ад Иструм се разпределят: 5 асария – 16 бр.⁵²⁹ и един асарий – 11 бр.⁵³⁰

Монетите на Томи

Римското императорско монетосечение в Томи започва при имп. Август и с прекъсвания, основно през I в., продължава до управлението на Филип I (244 – 249 г.), като са сечени и

⁵²⁹ Включени са и монетите от двете колективни монетни находки, които с голяма вероятност са голям номинал.

⁵³⁰ За две от монетите няма информация.

монети за сина му Филип II. От времето на имп. Веспасиан (69 – 79 г.) насетне градът сече монети за всички императори и за част от членовете на техните семейства, включително Пертинакс (193 г.).

Монети на Томи присъстват предимно в находките от Северна България – с. Търнак (Врачанско) (Гущераклиев 2000, 30, 67); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Пчелище (Великотърновско) (Юркова 1978, 74 – 75; Гущераклиев 2000, 36, 76); с. Капиново (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 77); с. Камен (Великотърновско) (Щочев 1988, 87 – 111; Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Благоево (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Горна Росица, местността Бюлгерия (Герасимов 1964, 247 – 248; Гущераклиев 2000, 38, 81); с. Голям извор (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Кривица (Разградско) (Герасимов 1963, 263; Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Черковна (Търговишко) (Гущераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 44, 89); с. Единаковци, местността Змейно (Шуменско) (Герасимов 1962, 230; Гущераклиев 2000, 44, 90); с. Могила (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 45, 91); с. Овчарово (Шуменско) (Герасимов 1957, 324; Гущераклиев 2000, 45, 92 – 92); трите находки гр. Смядово (Гущераклиев 2000, 46 – 47, 94 – 95) и др. В провинция Тракия монети на Томи са регистрирани в три колективни монетни находки – от с. Руманя (Новозагорско) (Герасимов 1937, 323; Гущераклиев 2014, 73); с. Руен (Бургаско) (Юркова 1985, 60; Гущераклиев 2014, 79 – 81); с. Преображенци, местността Карван кашлъ (Бургаско) (Карайотов 1992, 65; Кияшкина 2003, 85 – 111).

Откритите в градската територия на Пауталия монети на Томи са 5 екземпляра. Отсечени са при:

- Юлия Домна – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 1 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 1 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 1 бр.

Монетите на Каракала, Гета, Север Александър и Гордиан III са открити в Кюстендил, но са без археологически контекст. Екземплярът на Юлия Домна е намерен при археологическите проучвания в с. Мощанец през 2017 г. (Вж. *Карта 5*). Няма регистрирани монети на Томи в колективни монетни находки от района.

И петте монети са голям номинал, като четири от тях са от четвърти, маркирани с нумерална буква Δ, и една (на Каракала) е от пети номинал, маркирана с нумерална буква Ε.

Монетите на Одесос

Началото на императорското монетосечене в Одесос е поставено при имп. Август (27 г. пр. Хр. – 14 г.) с емисия монети, сечени след 10 г. пр. Хр. (Lazarenko 2016, 5). Монети са отсичани за Тиберий (14 – 37 г.), Калигула (37 – 41 г.) и в памет на Агрипа (63 – 12 г. пр. Хр.). След прекъсване монетосеченето в града е подновено при имп. Траян (98 – 117 г.) и продължава с паузи до края на управлението на Каракала (198 – 217 г.). Не са регистрирани монети, сечени от името на Макрин (217 – 218 г.) и сина му Диадумениан (217 – 218 г.). При късните Севери монетосеченето се осъществява в периода след 26 юни 221 г. и преди 11 март 222 г. (Lazarenko 2019, 5), като се секат екземпляри за Елагабал, Север Александър като цезар, Юлия Соемия, Юлия Меза и Аквилія Севера (Lazarenko 2019, 4). Последният етап от дейността на монетарницата е при управлението на Гордиан III (238 – 244 г.) (Lazarenko 2020, 3 – 5), който се характеризира и с най-значителна по обем продукция.

Сериозно присъствие на монети на Одесос е регистрирано в колективните монетни находки от с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Белинци, местността Коджа екинлик (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41, 84; Дзанев 2011, 103); с. Черковна (Търговишко) (Гущераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); с. Могила (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 45, 91); с. Овчарово (Шуменско) (Герасимов 1957, 324; Гущераклиев 2000, 45, 92 – 92); гр. Смядово (Гущераклиев 2000, 46 – 47, 94 – 95); гр. Девня (Гущераклиев 2000, 50 – 51, 103); с. Славейково, местността Паша (Варненско) (Гущераклиев 2000, 52, 105); с. Цонево (Дългополско) (Гущераклиев 2000, 52 – 53, 105) и др. В Южна България монети на Одесос присъстват в колективните монетни находки от с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гущераклиев 2014, 70 – 71); с. Руен (Бургаско) (Юркова 1985, 60; Гущераклиев 2014, 79 – 81) и с. Преображенци, местността Карван кашлъ (Бургаско) (Карайотов 1992, 65; Кияшкина 2003, 85 – 111).

На този етап има информация за 4 монети на Одесос, намерени в градската територия на Пауталия. При археологически проучвания в Кюстендил на обект „Поликлиника“ е намерена монета на Марк Аврелий (Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 48 – 49). От местността Тържището, Кочериново, произхожда монета на Септимий Север. В района на Благоевград са открити монети на Север Александър и Гордиан III (Вж. *Карта 5*). Три от монетите (на Септимий Север, Север Александър и Гордиан III) са от 3 асария и една (на Марк Аврелий) – от един асарий.

Монетите на Виминациум

Началото на монетосеченето на Виминациум е поставено при управлението на Гордиан III (238 – 244 г.) през 239 г. и е прекратено през 255 г. при съвместното управление на Валериан I и Галиен (Pick 1898, 24 – 26) с две паузи – през 248/249 и 253/254 г. (Borić-Brešković, Vojvoda 2018, 74). Създаването на монетарницата е породено от недостига на бронзови монети в големи сектори от Дунавския лимес. Продукцията на ателието е значителна, като е предназначена за снабдяване с пари предимно на провинциите Горна Мизия и Панония (Stella 2018, 116). Разпространението на монетите на Виминациум намалява в посока изток в провинции Долна Мизия и Тракия.⁵³¹

Монети на Виминациум присъстват в колективните монетни находки от кв. Бояна (София) (Божкова 2018, 96); с. Краводер (Врачанско) (Божкова 2018, 96 – 97); с. Елисейна (Врачанско) (Филев 1910, 223); гр. Кнежа (Плевенско) (Машов 1979, 261 – 271; Гущераклиев 2000, 30, 66); с. Гиген (Плевенско) (Герасимов 1957, 323; Гущераклиев 2000, 30 – 31, 67); с. Овчарово (Търговишко) (Герасимов 1957, 324; Гущераклиев 2000, 45, 93); Русенско (Божкова 2018, 97); Шуменско (Гущераклиев 2000, 47, 49, 96 – 97, 101); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 136 – 137; Филипова 2020б, 127 – 130) и с. Боримечково (Пазарджишко) (Върбанов 2017а, 80, № 614). Последните две находки са и единствените от Южна България с регистрирани монети на Виминациум (по един екземпляр на Гордиан III).

Откритите в градската територия на Пауталия монети на Виминациум са 111 бр. Обхващат периода от създаването на монетарницата при Гордиан III през 239 г. до 251/252 г. (съуправлението на Требониан Гал и Волузиан). Голяма част от тях са открити при археологи-

⁵³¹ За циркулацията на монетите на Виминациум вж.: Борић-Брешкович 1988, 89 – 101; Борић-Брешкович, Петровић 2012, 135 – 154; Borić-Brešković, Vojvoda 2018, 73 – 100; Vojvoda 2016, 51 – 74; Găzdac 2008, 269 – 294; Găzdac, Alföldy-Găzdac 2008, 135 – 172.

чески проучвания и имат ясен контекст. Монети на Виминациум присъстват в колективната монетна находка от археологическите проучвания на обект „Читалище“ в Кюстендил. Намерени са при разкопките на хълма Кракра, в кв. „Църква“, Кралев дол, махала „Арбанас“, Брезник, Кюстендил, с. Големо село, местността Черешарника, с. Мощанец, с. Покровник. Единични екземпляри, необвързани с точен археологически контекст, са известни от кв. „Бела вода“ на Перник, от Брезнишко, от селата Туроковци, Старо село, Гърбино, Коняво, Полетинци, Згурово, местността Тържището при Кочериново (Вж. *Карта 6*). Монетите на Виминациум се разпределят (Вж. *Графика 52*):

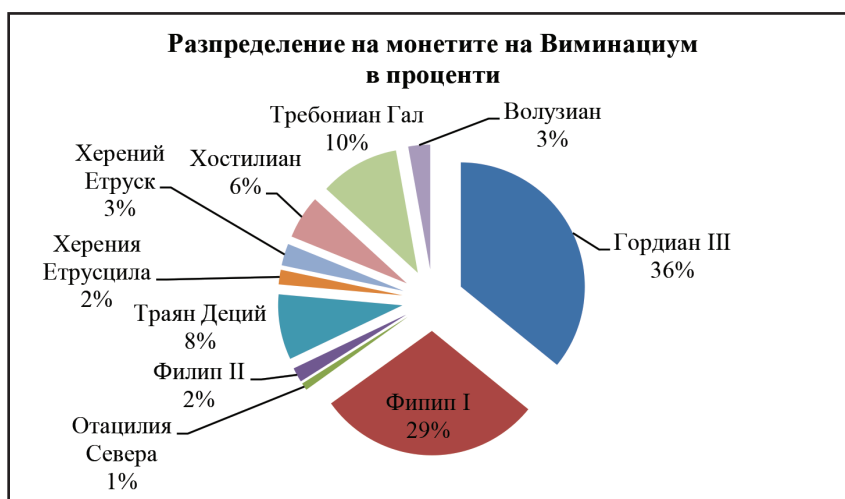
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 38 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 31 бр.;
- Отацелия Севера (244 – 249 г.) – 1 бр.;
- Филип II (244 – 249 г.) – 2 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 9 бр.;
- Херения Етрусцила – 2 бр.;
- Херений Етрускус (249 – 251 г.) – 3 бр.;
- Хостилиан (251 г.) – 6 бр.;
- Требониан Гал (251 – 252 г.) – 11 бр.;
- Волузиан (251 – 252 г.) – 3 бр.
- ? – 5 бр.

Графика 52

Преобладават монетите, отсечени при управлението на Гордиан III (38 бр., или 36 %) и Филип I, като са включени и отсечените за Отацелия Севера и Филип II екземпляри (34 бр., или 32 %) (Вж. *Графика 53*), което е логично, като се има предвид продължителността на управлението им.

Като номинали монетите на Виминациум, които следват параметрите на сечените от централната власт, се разпределят: AE1 – 100 бр., AE2 – 6 бр. и AE3 – 5 бр. Категорично преобладават монетите голям номинал.

Графика 53

Монетите на провинция Дакия (Сармизегетуза)

Монетния двор в провинция Дакия започва да сече монети през 246 г. при управлението на Филип-баща (244 – 249 г.). Причините са същите, както и при монетарницата във Виминациум – липсата на бронзови централни емисии монети, които да обслужват ежедневните разплащания основно в армията и предимно в Горна Мизия и двете Панонии (Găzdac 2004, 71 – 73; Vojvoda, Crnobrajica 2023, 557 – 558).⁵³² Монетосеченето приключва през XI г. от началото му, т.е. през 256/257 г. при управлението на Валериан I и Галиен (Pick 1898, 5).

В колективните монетни находки, открити в Северна и Южна България, не са регистрирани монети на провинция Дакия. От градската територия на Пауталия са известни 3 екземпляра: на Филип-баща от местността Тържището при Кочериново, на Отацилия Севера – от разкопките в махала „Арбанас“ на гр. Радомир, и на Валериан I (253 – 260 г.) – от разкопките на хълма Кракра при Перник (Вж. *Карта 6*). И трите монети на провинция Дакия са с номинал AE1.

Анализ и коментар

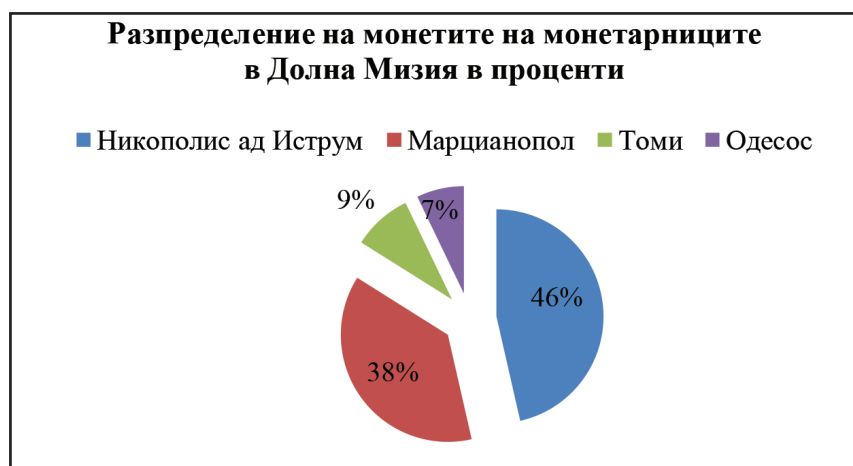
В изследвания район монетите на провинция Долна Мизия са 56 екземпляра, или едва 5 % от общото количество провинциални монети. Те са отсечени в ателиетата на:

- Никополис ад Иструм – 26 бр.⁵³³;
- Марцианопол – 21 бр.;
- Томи – 5 бр.;
- Одесос – 4 бр.

Преобладават екземплярите на Никополис ад Иструм с 46 %, следвани от тези на Марцианопол с 38 % (Вж. *Графика 54*).

⁵³² За разпространението на монетите от типа “PROVINCIA DACIA” вж.: Alföldy-Găzdac, Găzdac 2005, 651 – 661; Vojvoda, Crnobrajica 2023, 557 – 565; Борић-Брешковић 1988, 89 – 101; Борић-Брешковић, Петровић 2012, 135 – 154.

⁵³³ Общият брой на монетите на Никополис ад Иструм е 29, като 3 от тях, отсечени при Комод, са включени в анализа на циркулацията на ателиетата в провинция Тракия.

Графика 54

На юг от Стара планина, в територията на провинция Тракия, монетите проникват по презбалканските римски пътища, свързващи изградените в провинция Мизия военни лагери и административни центрове с градовете на юг от Балкана и оттам към Егея. Това е и най-пряката връзка между Крайдунавския и Диагоналния път (Маджаров 2009, 246 – 247). Връзката се осъществява през проходите Връшка чука, Петрохан, Арабаконак, Шипка, Св. Никола, Твърдишки (Маджаров 2009, 247 – 256). По *Via Diagonalis* през Сердика или по пътя Филипопол – Пауталия монетите на долномизийските градове достигат до градската територия на Пауталия.

Преобладават монетите, отсечени до 222 г. Те са 48 екземпляра. Само 11 монети са отсечени след прекратяване на дейността на по-голямата част от тракийските монетарници, което е категорично свидетелство, че монетите на долномизийските монетарници не могат да запълнят недостига от парични средства в градската територия на Пауталия. Същата ситуация се наблюдава и в района на гр. Пазарджик, който попада в градската територия на Филипопол. Монети от провинция Долна Мизия със сигурни данни за произхода им липсват. В нумизматичния фонд на Музея в Пазарджик са инвентирани 9 монети на Марцианопол, сечени при Септимий Север (193 – 211 г.) – 4 бр., Каракала (198 – 217 г.) – 2 бр., Диадумениан (218 г.) – 1 бр. и Елагабал (218 – 222 г.) – 2 бр.; 8 монети на Никополис ад Иструм, сечени при Комод (177 – 192 г.) – 2 бр., Септимий Север (193 – 211 г.) – 1 бр., Каракала (198 – 217 г.) – 1 бр., Макрин (217 – 218 г.) – 1 бр., Диадумениан (218 г.) – 1 бр. и Гордиан III (238 – 244 г.) – 2 бр.; една монета на Одесос, сечена при Гордиан III (238 – 244 г.); и една монета на Томи, сечена при Каракала (198 – 217 г.). Подобна е картината на монетна циркулация и в Стара Загора (Минкова 2005, 79 – 102).

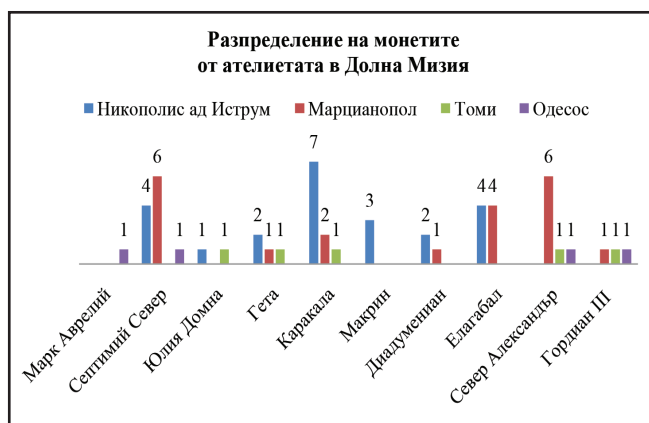
Според императорите, при които са отсечени, монетите от провинция Долна Мизия се разпределят (Вж. *Графики 55 – 56*):

- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 1 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 11 бр.;
- Юлия Домна – 2 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 4 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 10 бр.;
- Макрин (217 – 218 г.) – 3 бр.;
- Диадумениан (217 – 218 г.) – 3 бр.;

- Елагабал (218 – 222 г.) – 8 бр.;
- Александър Север (222 – 235 г.) – 8 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 3 бр.

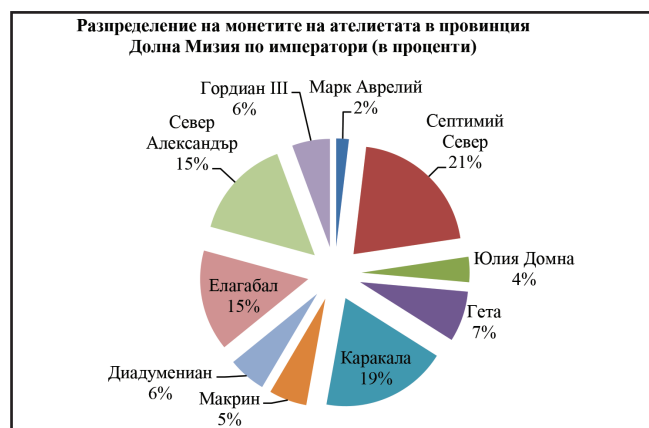

Графика 55

Графика 56

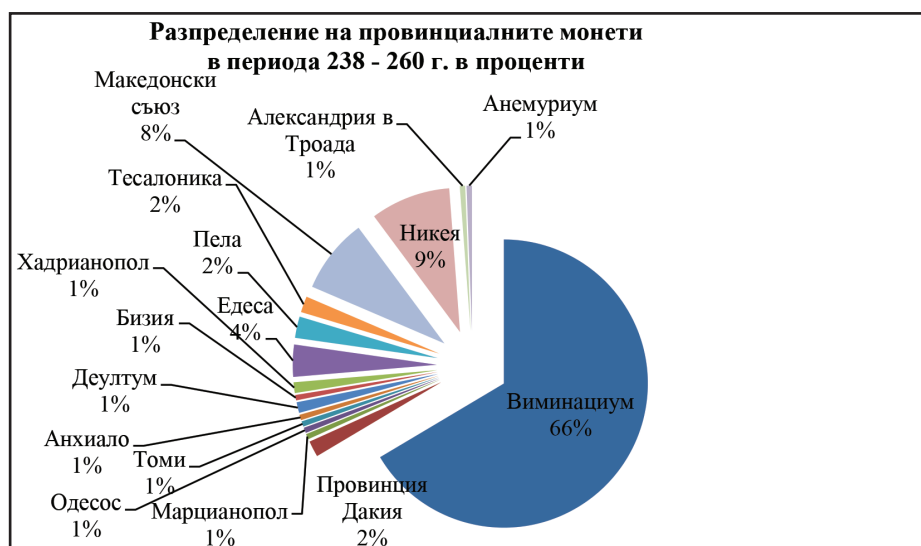
Отново преобладават монетите, сечени при ранните Севери, въпреки че в монетосеченето на Никополис ад Иструм през този период са регистрирани няколко сериозни прекъсвания. С 21 % доминират монетите на Септимий Север, следвани от тези на Каракала (19 %) ⁵³⁴ и Елагабал и Север Александър с 15 % (Вж. *Графика 57*).

Графика 57

⁵³⁴ Трябва да се отбележи, че в Никополис ад Иструм се сечат само монети за Каракала – цезар.

След отварянето на ателието във Виминациум в провинция Горна Мизия през 239 г. ситуацията се променя. В общата картина на циркулацията на провинциални бронзови монети, отсечени след 222 г. и намерени в градската територия на Пауталия, монетите на Виминациум са 31 %. След 238 г. продукцията на останалите да функционират монетарници в провинция Тракия е основно с военни функции и паричният поток е насочен на север към Долнодунавския лимес и разквартируваните там легиони. До територията на Пауталия, която е разположена в крайната югозападна точка на провинцията, тези монети почти не достигат. Очертава се празнина, която е запълнена основно от екземплярите на Виминациум, които се разпространяват предимно в Западна България. През този последен период от функционирането на провинциалните ателиета (до възстановяването на монетарниците в Сердика и Августа Траяна от Галиен) монетите на Виминациум съставляват 66 % от общото количество монети (Вж. *Графика 58*). В статистиката не са включени монетите от колективната находка от с. Каменик, съдържаща единствено екземпляри на македонските монетарници. Имайки предвид състава ѝ, тя е натрупана в пределите на провинция Македония и реално не е участвала в монетната циркулация в Пауталийска област.

Графика 58

Част 4. Циркулация на отсечените в монетарниците на провинция Македония монети в градската територия на Пауталия

През II – III в. на територията на провинция Македония действат 9 монетни ателиета – в Амфипол, Едеса, Пела, Касандрия, Дион, Стоби, Тесалоника, Филипи и Бероя. Част от тях, като Амфипол, Пела и Тесалоника, са с традиции в монетосеченето от времето преди завладяването на Македония от римляните през 168 г. пр. Хр. Филипи сече монети през IV в. пр. Хр. и след прекъсване от около три века подновява дейността си при имп. Август (27 г. пр. Хр. – 14 г.). Монетарниците в Едеса и Дион започват да действат също при неговото управление, а тази в Стоби – при имп. Веспасиан (69 – 79 г.), като приключва дейността си през 217 г. (Йосифовски 2010, 15). Споменатите градове имат различен статут. При имп. Август в Пела, Дион, Касандрия и Филипи са заселени римски колонисти и селищата получават статут на колонии. Тесалоника и Амфипол получават права на *civitas libera*, а Стоби – на муниципия. Монетарницата в Бероя е свързана със сеченето на монетите на Македонския койнон.

Монетите на Стоби

Началото на монетосеченето на Стоби, което се развива в четири етапа, е поставено при династията на Флавиите. Първите емисии са за имп. Веспасиан (69 – 79 г.), отсечени през 73 г. През този период на функциониране на ателието монети се сечат както за Веспасиан, така и за неговите наследници – Тит, Домициан и съпругата му Домиция (Йосифовски 2010, 14). Дейността му е преустановена при имп. Нерва (96 – 98 г.), за да се възобнови от имп. Траян (98 – 117 г.). Следва ново, по-продължително прекъсване, което продължава около 60 г. Монетарницата започва да функционира отново в последните години от управлението на Марк Аврелий (около 171 – 180 г.), когато се отбелязва и най-голямата ѝ активност, като, освен за императора, монети се сечат и за съпругата му – Фаустина Млада. От 180 до 193 г. в Стоби отново не се сечат монети. Последната четвърта фаза от развитието на дейността на ателието е при ранните Севери. Монети се емитират за Септимий Север, Юлия Домна, Гета и Каракала, като най-интензивно и разнообразно е монетосеченето при самостоятелното управление на последния (Йосифовски 2010, 14 – 15). Дейността на монетарницата приключва след убийството на Каракала през 217 г.

Монети на Стоби присъстват в колективните монетни находки от: с. Сестримо (Пазарджишко) – 2 монети на Каракала (Ignatova et al. 2015, 130; Филипова 2020б, 124); с. Арчар (Видинско) – 2 монети на Юлия Домна и 27 на Каракала (Герасимов 1955, 605 – 606; Гуцераклиев 2000, 27, 65); с. Малиново (Ловешко) – по една монета на Юлия Домна и Каракала (Гуцераклиев 1993, 361 – 367; Гуцераклиев 2000, 34, 71); Шуменско – една монета на Каракала (Гуцераклиев 2000, 47, 96 – 97).

От градската територия на Пауталия до този момент са известни 10 монети на Стоби. Една от тях, с неопределен император, е част от находката от с. Висока могила, Бобошевско (Герасимов 1938, 452; Гуцераклиев 2014, 60; Теодосиев 2017, 261). Монети на Стоби са открити при археологическите проучвания в махала „Арбанас“ (Радомир), обект „Младежки дом“ в Кюстендил, с. Покровник (Благоевградско). Единични екземпляри са известни от тържището при Кочериново и Брезнишко (Вж. *Карта 7*). Монетите са отсечени при:

- Домициан (81 – 96 г.) – 1 бр.;
- Траян (98 – 117 г.) – 1 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 1 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 2 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 3 бр.;
- ? – 1 бр.

Както и при колективните монетни находки, доминират екземплярите на Каракала. Монетите на Стоби присъстват основно в колективни монетни находки от територията на Северна Гърция, която влиза в рамките на римската провинция Македония (Touratsoglou 2006; Kremydi-Sicilianou 1996), както и в Горна Мизия в района на Дунав с концентрация около Виминациум (Borić-Brešković, Vojvoda 2017, 7 – 31). В провинция Тракия се разпространяват предимно в днешна Западна България. Те обаче съставляват едва 1 % от монетите, отсечени до 222 г. и циркулирали в рамките на градската територия на Пауталия, въпреки че двата града са свързани с една от основните пътни артерии в региона. Очевидно посоката на движение на монетите на Стоби е на юг по течението на р. Вардар и на север към Дунав.

Като номинали монетите на Стоби, открити в градската територия на Пауталия, се разделят: трети (4 асария) – 4 бр., и втори (2 асария) – 5 бр.

Монетите на Амфипол

Началото на монетосеченето на Амфипол през римския императорски период е поставено още при имп. Август и продължава до средата на III в., като последните емисии монети са сечени за Галиен и съпругата му Салонина. Монетарницата не функционира в периодите 68 – 79 г. и 238 – 253 г. Монети на Амфипол, сечени в периода II – III в., не са регистрирани в колективните монетни находки от територията на България (Гущераклиев 2000, 16 – 108; Гущераклиев 2014, 57 – 90).⁵³⁵ Като единични екземпляри са разпространени предимно в Югозападна България, като проникването им е по поречието на реките Струма и Места (Филипова 2018в, 349 – 350). От градската територия на Пауталия са известни 4 монети на Амфипол. Две монети са открити при археологическото проучване в махала „Арбанас“ (Макрин и Север Александър) и по една монета от разкопките в местността Черешарника (гр. Дупница) (Елагабал) и обект „Ларго“ в Кюстендил (Максимин I Тракиец) (Вж. *Карта 7*).

Монетите на Пела

През римския императорски период в Пела се сечат монети от времето на имп. Август до Филип I, като са регистрирани екземпляри и за Отацилия Севера и Филип II. След емисиите, отсечени за Август, дейността на монетарницата е преустановена до управлението на имп. Траян (98 – 117 г.). С възобновяване на монетосеченето се променят и изображенията върху аверса и реверса на монетите (Galani 2019, 94).

Намерените монети на Пела в градската територия на Пауталия са 14 бр. Три екземпляра са регистрирани в колективната монетна находка от с. Висока могила (по един на Юлия Павла, Гордиан III и Филип-баща). В находката от с. Каменик монетите на Пела са 4 бр. (три на Максимин I и един Филип I), а в тази от кариерата при с. Лиляч – един екземпляр на Север Александър. В известните колективни находки от територията на България, с изключение на споменатите три, монети на Пела не са регистрирани. Монети на града присъстват в находки от територията на Северна Гърция. Останалите екземпляри от градската територия на Пауталия са открити при археологическите проучвания в махала „Арбанас“ (по една монета на Максим Цезар и Гордиан III), в гр. Кюстендил (монета на Юлия Мамея), Сапарева баня (монета на Юлия Мамея), с. Покровник (по една монета на Юлия Мамея и Филип I) (Вж. *Карта 7*). Всички екземпляри са отсечени след прекратяване на дейността на по-голямата част от тракийските монетарници и са голям номинал.

Монетите на Едеса

За разлика от монетарниците в Тесалоника, Амфиполис и Пела, ателието в Едеса няма традиции в монетосеченето. Първите емисии монети са отсечени при управлението на имп. Август. За период от около 80 г. дейността на ателието е прекратена след смъртта на имп. Тиберий (14 – 37 г.) до времето на Хадриан (117 – 138 г.). Не са регистрирани и монети, сечени за имп. Комод (177 – 192 г.). Последните сечения са за имп. Галиен (253 – 268 г.).

⁵³⁵ В колективна монетна находка от с. Орехово, м. Св. Илия (Смолянско) е регистрирана и автономна монета на Амфипол, която излиза извън хронологичните рамки на изследването (Гущераклиев 2014, 71). В находката от Шуменско (Гущераклиев 2000, 47, 96) присъства и монета на Юлия Августа (†14 г.), сечена в Амфипол.

Известните до този момент монети на Едеса, открити в градската територия на Пауталия, са 9 екземпляра. В колективната монетна находка от с. Висока могила присъстват 4 монети на Гордиан III (238 – 244 г.). В находката от с. Каменик монетата на Едеса е една, отново на Гордиан III, а в тази от кариерата при с. Лиляч – също една на Север Александър (222 – 235 г.). В известните колективни находки от територията на България, с изключение на споменатите три, монети на Едеса не са регистрирани. Две монети на града са открити при проучването на обект „Взаимно училище“ в Кюстендил. Първата е отсечена при имп. Хадриан (117 – 138 г.) и е единствената монета на Едеса, сечена през II в. и включена в изследването. Вторият екземпляр е на Гордиан III. Още една негова монета е с произход местността Тържището до Кочериново (Вж. *Карта 7*). Преобладават монетите, отсечени за Гордиан III.

Монетите на Тесалоника

Началото на монетосеченето на Тесалоника през римската епоха е поставено през 32/31 г. пр. Хр. при Октавиан Август и продължава до управлението на Галиен (253 – 268 г.), като се сечат монети както за владетелите, така и за част от членовете на техните семейства. Монетарницата не функционира при управлението на Ото, Вителий и Галба (68 – 69 г.), Тит (79 – 81 г.), Хадриан (117 – 138 г.), Пертинакс и Дидий Юлиан (193 г.), Песцений Нигер (193 – 195 г.), Гордиан I, Гордиан II и Пупиен (238 г.), Требониан Гал (251 – 253 г.) и Емилиан (253 г.) (Touratsoglou 1988, 20 – 21). Освен сериите с изображения на портрети на императорите върху аверса се пускат в обращение и голямо количество псевдоавтономни монети с различни сюжети, като първите емисии са от времето на имп. Клавдий I (41 – 54 г.). Дейността на монетарницата е особено активна при управлението на Август, Септимий Север, Елагабал и Гордиан III.

На този етап на изследване има информация за 81 монети на Тесалоника, открити в градската територия на Пауталия (Вж. *Карта 7*). Те се разпределят:

- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 1 бр.;
- Псевдоавтономни монети (II – III в.) – 73 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 2 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 3 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 1 бр.;
- Салонина – 1 бр.

Сериозното присъствие на монети на Тесалоника се дължи основно на т.нар. псевдоавтономни сечения, като 46 от тях са от колективната находка от с. Висока могила. Останалите са открити при археологическите проучвания на хълма Кракра (4 бр.), с. Дяково (1 бр.), махала „Арбанас“ (8 бр.), местността Черешарника (1 бр.), с. Мощанец (2 бр.), с. Покровник (7 бр.). Има информация за намерени псевдоавтономни монети на Тесалоника в местността Св. Спас при с. Забел (1 бр.), местността Тържището, Кочериново (1 бр.), Бобовдолско (1 бр.) и с. Долно Церово (1 бр.). Почти всички псевдоавтономни монети са от един и същи тип, с изображение върху лицевата страна на глава на Градска богиня (Тюхе) с крепостна корона и четириредов надпис с името на града върху реверса. Те се сечат при управлението на Комод (177 – 191 г.), Септимий Север (193 – 211 г.), Каракала (198 – 217 г.), Елагабал (218 – 222 г.) и вероятно Филип I (244 – 249 г.) (Touratsoglou 1988, 83). Изключение е монетата от с. Долно Церово, върху аверса на която е изобразен Пан, а върху реверса – отново надпис с името на града. Този тип се сече при управлението на Нерва, Траян, Хадриан (?), Комод и Септимий Север (Touratsoglou 1988, 82).

Монети на Тесалоника присъстват в находката от с. Каменик – на Елагабал, и в тази от с. Висока могила – на Гордиан III.

Монетата на Марк Аврелий е открита в местността Тържището. При проучванията в с. Мощанец са намерени монети на Елагабал, Гордиан III и Галиен. Монета на Гордиан III е открита и при проучванията при с. Покровник. Екземпляр на Салонина е намерен в махала „Арбанас“.

Извън градската територия на Пауталия в съвременна България няма регистрирано присъствие на монети на Тесалоника в колективни находки.

Монетите на Македонския съюз

В основата на създаването на Македонския съюз стои елинската традиция, като през класическата и елинистическата епоха той е съюз на полиси или държави със сходни политически и религиозни функции. Със завладяването на Македония от римляните политическите прояви на койнона са прекратени, а през периода на Римската империя той се трансформира в обединение, пряко свързано с проявленията на императорския култ (Митрев 2003, 25). Поради централното си местоположение седалището на койнона е Бероя, където са сечени и неговите монети. Първите засвидетелствани екземпляри са от II в. пр. Хр. по времето на Филип V и Персей (Liampi 2005, 891). През римската императорска епоха Македонският съюз сече монети успоредно с емитираните от градовете в провинцията. Приема се, че койнонът на македоните е възстановен от имп. Август (Gaebler 1906, 9). В по-нови изследвания се застъпва тезата, че появата му трябва да се търси не по-рано от управлението на имп. Домициан (81 – 96 г.) (RPC I, 1619 – 1625; Митрев 2003, 29 – 30). Ако се проследи монетосеченето на Македония през I в., се вижда, че при монетите на Клавдий, Нерон и Веспасиан надписите върху аверса и реверса са съответно: ΤΙ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ / ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, ΚΑΙΣΑΡ ΝΕΡΩΝ / ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ и ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ / ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ. Едва при монетите на имп. Домициан върху реверса започва да се изписва: ΚΟΙΝΟΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, което дава основание да се допусне едно наистина по-късно създаване на институцията на койнона.

Монетосеченето на Македонския съюз през римската епоха преминава през четири хронологически фази (Gaebler 1906, 11 – 25; Liampi 2005, 892 – 898). В първия период се включва монетосеченето на Клавдий, Нерон, Вителий и Веспасиан, във втория – това на Домициан, Хадриан, Антонин Пий, Марк Аврелий, Фаустина Млада и Комод. Третата фаза е монетосеченето на ранните Севери (Септимий Север, Юлия Домна, Каракала), Макрин и сина му Диадумениан. Последната четвърта фаза започва от император Елагабал през 218 г. и приключва при управлението на Филип I през 246 г. (Gaebler 1906, 22). Тук се включват монетите с имената на Елагабал, Север Александър, Юлия Мамея, Филип I, както и т.нар. псевдоавтономни сечения с образа на Александър Велики върху аверса.

Монети на Македонския койнон са известни само от две колективни монетни находки, намерени извън градската територия на Пауталия: с. Белинци, местността Коджа екинлик (Разградско) (една монета на Антонин Пий) (Гущераклиев 2000, 41, 84; Дзанев 2011, 103); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (една неопределена монета) (Гущераклиев 2000, 44, 88).

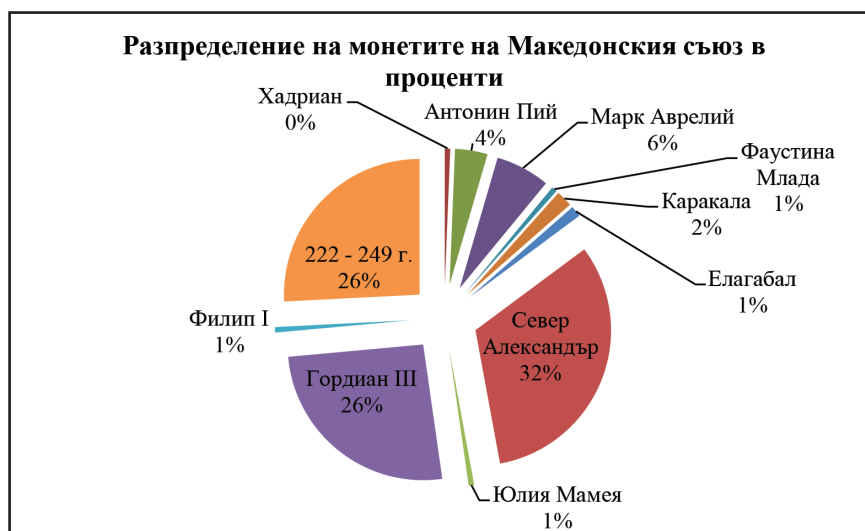
В градската територия на Пауталия са открити 156 монети, отсечени от името на Македонския съюз, като тук не са включени екземплярите, отсечени през първата фаза на функциониране на институцията. Според императорите, при които са отсечени, монетите се разпределят:

- Хадриан (117 – 138 г.) – 1 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 6 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 10 бр.;
- Фаустина Млада – 1 бр.;
- II в. (?) – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 3 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 2 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 50 бр. (псевдоавтономно монетосечене);
- Юлия Мамея – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 40 бр. (псевдоавтономно монетосечене);
- Филип I (244 – 249 г.) – 1 бр. (псевдоавтономно монетосечене);
- Елагабал – Филип I (218 – 249 г.) – 40 бр. (псевдоавтономно монетосечене).

Най-голямо е количеството монети на Македонския съюз в колективната находка от с. Каменик, Бобошевско (120 бр., от които 117 псевдоавтономно монетосечене). В находката от с. Висока могила 3 монети на Съюза са сечени за Каракала. Останалите са открити при археологическите проучвания в Кюстендил (Антонин Пий – 1 бр., Марк Аврелий – 2 бр., Фаустина Млада – 1 бр., псевдоавтономно монетосечене – 1 бр.); махала „Арбанас“ (Марк Аврелий – 3 бр.); светилището на Асклепий в кв. „Църква“ (Марк Аврелий – 1 бр., псевдоавтономно монетосечене – 1 бр.); местността Чапрашлъко (Тържището) при Кочериново (псевдоавтономно монетосечене – 2 бр.); с. Покровник (Хадриан – 1 бр., Антонин Пий – 5 бр., Марк Аврелий – 3 бр., II в. – 1 бр., псевдоавтономно монетосечене – 1 бр.); с. Мощанец (псевдоавтономно монетосечене – 2 бр.).

Единични монети на Македонския съюз са намирани в с. Слишовци (псевдоавтономно монетосечене – 1 бр.), с. Неделкова Градица (псевдоавтономно монетосечене – 1 бр.), местността Тържището (псевдоавтономно монетосечене – 5 бр.), с. Бело поле (Марк Аврелий – 1 бр.) (Вж. *Карта 7*).

Категорично доминират псевдоавтономните монети (Вж. *Графика 59*), което се дължи основно на сериозното им присъствие в колективната находка от с. Каменик. Останалите екземпляри се разпределят равномерно и показват едно непрекъснато участие в монетната циркулация.

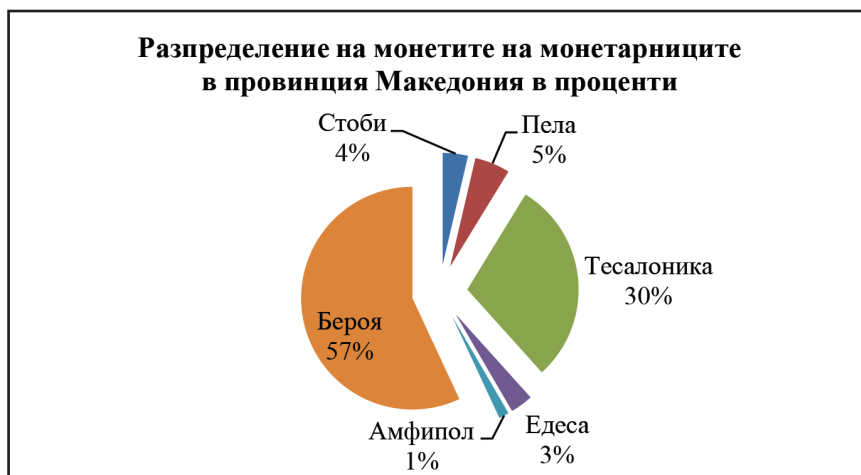
Графика 59

Прави впечатление фактът, че монетите, сечени от името на Македонския койнон в периода I – III в., циркулират по поречието на р. Струма, достигайки до Пауталия, Сердика и териториите им, което е засвидетелствано и при археологически проучвания (Филипова 2004, 44, 57 – 58; Филипова 2012, 514 – 516; Филипова 2018б, 419). Тези монети проникват и доста по-далече на север – в територията на провинция Горна Мизия (Борић-Брешковић, Војвода 2018, 19 – 50). В градската територия на Никополис ад Нестум (днешното с. Гърмен), разположена в най-южната част на Тракия по поречието на р. Места (античния Нестум), въпреки че е гранична с територията на Македония, монетите на Македонския койнон не са толкова добре представени (Филипова 2018в, 349 – 350). По времето, когато се сечат псевдоавтономните монети на Македонския съюз, по-голямата част от монетарниците в Тракия са прекратили своята дейност и тези емисии запълват пазара. Както се вижда от районите, в които те се намират по-масово, разпространението им е по поречието на Струма, Вардар, продължавайки по Морава, за да достигнат и до Горна Мизия.

Анализ и коментар

В градската територия на Пауталия на този етап на проучвания са открити 274 монети, отсечени в монетарниците на провинция Македония. Според ателиетата си те се разпределят (Вж. *Графика 60*):

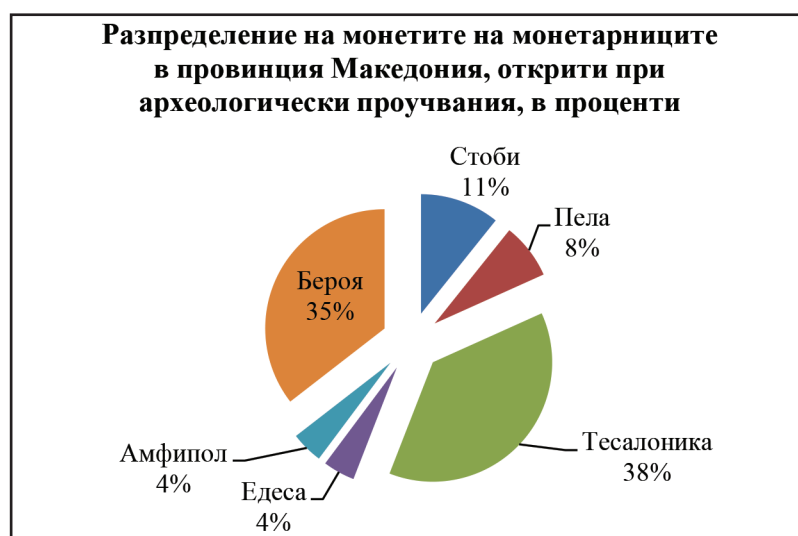
- Стоби – 10 бр.;
- Тесалоника – 81 бр.;
- Едеса – 9 бр.;
- Амфипол – 4 бр.;
- Бероя (Македонски съюз) – 156 бр.

Графика 60

Доминацията на монетите на Македонския съюз се дължи на колективната монетна находка от с. Каменик. Съставът на находката дава основание да се предполага, че е натрупана в провинция Македония. Подобни монетни съкровища, в които провинциалните монети са сечени само от градовете в Римска Македония, са характерни за територията на днешна

Северна Гърция.⁵³⁶ Това категорично означава, че находката е натрупана именно в този район. За преместването ѝ към провинция Тракия и градската територия на Пауталия може да има различни причини, за които ние не можем да знаем. Монетите от колективната находка реално не са участвали в монетната циркулация в района на Пауталия. Голямото количество на екземпляри на Тесалоника също се дължи на присъствието на 46 от тях в колективната находка от с. Висока могила. Ако се опрем само на данните, получени от анализа на монети на провинция Македония, открити при археологически проучвания, и единични екземпляри с точно местонамиране, без тези от двете колективни находки, ситуацията се променя (Вж. *Графика 61*). Преобладават монетите на Тесалоника с 38 %, следвани от тези на Македонския съюз с 30 %.

Графика 61

Отсечени са при:

- Домициан (81 – 96 г.) – 1 бр.;
- Траян (98 – 117 г.) – 1 бр.;
- Хадриан (117 – 138 г.) – 2 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 6 бр.;
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 12 бр.;
- Фаустина Млада – 1 бр.;
- II – началото на III в. – 36 бр.;

⁵³⁶ “Macedonia” – 1975 (Тесалоника, Едеса, Пела, Дион, Амфиполис, Касандрия, Македонски койнон и 1 денар (Гордиан III) (Touratsoglou 2006, 181, No 92; Kremydi-Sicilianou 1996, 132, No 4); “Strymon” – 916/1918 (Тесалоника, Пела, Стоби (Август – Гордиан III) и 1 денар (Септимий Север) (Touratsoglou 2006, 181, No 93); “Aphytis-Kallithea” – 1969 (Тесалоника, Едеса, Пела – Каракала – Филип I) (Touratsoglou 2006, 188, No 223); “Central Kilikis” – 1981 (Тесалоника, Едеса, Пела, Дион, Стоби, Македонски койнон (Хадриан – Филип II) и 4 бронзови монети, сечени в Рим (Веспасиан – Максимин) (Touratsoglou 2006, 189, No 224); “Macedonia” – 1966 (Тесалоника, Едеса, Пела, Дион, Амфиполис, Филипи, Стоби, Касандрия, Македонски койнон) (Touratsoglou 2006, 205, No 441; Kremydi-Sicilianou 1996, 131, No 1); “Macedonia” – 1973 (Тесалоника, Едеса, Пела, Дион, Амфиполис, Филипи, Стоби, Касандрия, Македонски койнон, Съюз на Витиния? (Брут – Галиен) (Touratsoglou 2006, 205, No 442; Kremydi-Sicilianou 1996, 131, No 2); “Macedonia” (Тесалоника, Едеса, Пела, Дион, Македонски койнон (Траян – Галиен) (Touratsoglou 2006, 206, No 443; Kremydi-Sicilianou 1996, 132, No 3); “Dion” – 1987 (Тесалоника, Дион, Македонски койнон (Елагабал – Галиен) (Touratsoglou 2006, 206, No 444; Kremydi-Sicilianou 1996, 136, No 16).

- Септимий Север (193 – 211 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 2 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 3 бр.;
- Макрин (217 – 218 г.) – 1 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 2 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 3 бр.;
- Юлия Мамея – 3 бр.;
- Максимин I (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 5 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 1 бр.;
- 218 – 249 г. (Македонски съюз) – 14 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 1 бр.;
- Салонина – 1 бр.

Постъпленията са плавни, без хиатуси и сериозна доминация в определени периоди.

Монетите на македонските монетарници в градската територия на Пауталия проникват по поречието на р. Струма, следвайки трасето на една от основните пътни артерии в Античността, като движението е в посока север. Обратно – от монетарниците на провинция Тракия и Долна Мизия не се срещат екземпляри в колективни монетни находки, открити в съвременна Северна Гърция (Touratsoglou 2006, 181, 188, 189, 205, 206; Kremydi-Sicilianou 1996, 131, 132, 136; Kremydi-Sicilianou 2004, 26 – 31). Същото се отнася и за известните до този етап монети от археологически проучвания. При проучвания в Сандански е намерена само една монета на Пауталия, сечена при Фаустина Млада (Filipova, Petkov 2017, 358). При разкопките в Хераклея Синтика са намерени две провинциални монети на Септимий Север, едната от които сечена в Хадрианоупол (Ivanov, Filipova 2015, 198, no. 79). Втората монета е със заличени надписи и изображения върху гърба, но принадлежи на някоя от монетарниците в Тракия или Мизия (Ivanov, Filipova 2015, 198, no. 80). Всички останали провинциални монети са на ателиетата от провинция Македония.

Част 5. Циркулация на отсечените в монетарниците на Тракийски Херсонес и Мала Азия монети в градската територия на Пауталия

Монетите на Койла, Тракийски Херсонес

Селището възниква през I в., вероятно като пристанище. При Хадриан (117 – 138 г.) Койла е издигната в ранг на муниципия и получава правото да сече бронзови монети, като добавя към името си и родовото име на императора – AELIA (Цветкова 2008, 70). Монето-сеченето продължава до имп. Галиен (253 – 268 г.) (Head 1911, 259), като е регистрирано прекъсване след управлението на имп. Каракала до това на Север Александър.

Монети на Койла не са регистрирани в колективни монетни находки от територията на България. От градската територия на Пауталия произхожда една монета на града, отсечена при имп. Каракала. Тя е открита при археологическите проучвания в махала Арбанас на гр. Радомир (Вж. *Карта 8*).

Монетите на Никея, Витиния

Римското императорско монетосечене на Никея започва при имп. Август (Waddington et al. 1908, 395, 397 – 398; Burnett et al. 1998, 345) и приключва през 261 г. при управлението на

имп. Галиен (253 – 268 г.) (Waddington et al. 1908, 395), като се секат монети и за Макриан и Квиет. Монети на Никея са регистрирани в редица колективни монетни находки от територията на съвременна България: с. Сарая (Пазарджишко) (Мушмов 1929, 386; Гуцераклиев 2014, 65); с. Сестримо (Пазарджишко) (Ignatova et al. 2015, 124 – 140; Филипова 2020б, 127 – 130); с. Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гуцераклиев 2014, 70 – 71); с. Крепост (Хасковско) (Герасимов 1965, 248 – 249; Юркова 1976, 193 – 214); с. Арчар (Видинско) (Герасимов 1955, 605 – 606; Гуцераклиев 2000, 27, 65); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гуцераклиев 2000, 31, 68); с. Малиново (Ловешко) (Гуцераклиев 1993, 361 – 367; Гуцераклиев 2000, 34, 71); Нове (Гуцераклиев 2000, 35, 74); с. Пчелище (Великотърновско) (Юркова 1978, 74 – 75; Гуцераклиев 2000, 36, 76); с. Камен (Великотърновско) (Цочев 1988, 87 – 111; Гуцераклиев 2000, 37, 78); с. Черковна (Търговишко) (Гуцераклиев 2000, 43 – 44, 88 – 89); Шуменско (Гуцераклиев 2000, 47, 96 – 97). Откриват се редовно и при археологически проучвания (Минкова 2005, 83, 88, 90; Божкова 1986, 43; Върбанов 2021, 176; Върбанов 2022, 48; Topalilov, Varbanov 2023, 192, 197).

Монетите на Никея, открити в градската територия на Пауталия, са 65 екземпляра, като 54 могат да бъдат точно датирани. Те са открити при археологическите проучвания в гр. Кюстендил (11 бр.), хълма Кракра и квартал „Църква“ – гр. Перник, махала „Арбанас“ на гр. Радомир (21 бр.), с. Невестино (местността Мощени), Дупница (местността Черешарника), с. Мощанец и с. Покровник. Прави впечатление, че ранните монети са открити единствено при проучванията в махала „Арбанас“. Единични екземпляри са известни от гр. Радомир, гр. Кочериново (местността Тържището – 14 бр.), селата Туроковци (Трънско) и Драговищица (Кюстендилско). Монети на Никея, отсечени при имп. Гордиан III, са регистрирани в две колективни монетни находки от градската територия на Пауталия – с. Лиляч (1 бр.) и с. Висока могила (4 бр.) (Вж. *Карта 8*).

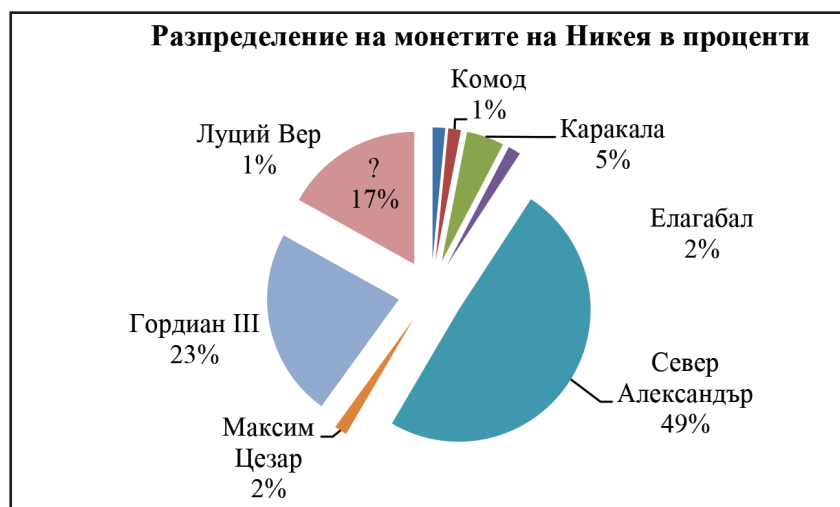
Монетите са отсечени при следните императори (Вж. *Графика 62*):

- Луций Вер (161 – 169 г.) – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 3 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 1 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 32 бр.;
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 15 бр.;
- ? – 11 бр.

Графика 62

Преобладават екземплярите, отсечени след прекратяване на дейността на по-голямата част от тракийските монетарници, като доминират тези на Север Александър (49 %) и Гордиан III (23 %) (Вж. *Графика 63*). По външни белези монетите, при които императорът не е конкретизиран, също най-вероятно са отсечени в периода 222 – 244 г.

Графика 63

Монетите на Никомедия, Витиния

Римските провинциални императорски монети, сечени в Никомедия, обхващат периода от управлението на имп. Клавдий I (41 – 54 г.) до това на Галиен (253 – 268 г.).

Единични екземпляри на монетарницата в Никомедия присъстват в колективните монетни находки от Татарево (Първомайско) (Мушмов 1927, 325 – 326; Гущераклиев 2014, 70 – 71); с. Арчар (Видинско) (Герасимов 1955, 605 – 606; Гущераклиев 2000, 27, 65); с. Тодоричане (Ловешко) (Герасимов 1959, 363; Гущераклиев 2000, 31, 68); с. Пресяка (Ловешко) (Гущераклиев 2000, 33, 70); с. Малиново (Ловешко) (Гущераклиев 1993, 361 – 367; Гущераклиев 2000, 34, 71); с. Хотница (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 35 – 36, 75); с. Благоево (Великотърновско) (Гущераклиев 2000, 37, 78); с. Горна Росица, местността Бюлгерия (Севлиево) (Герасимов 1965, 247 – 248; Гущераклиев 2000, 38 – 39, 81); с. Голям извор (Разградско) (Гущераклиев 2000, 41, 83); с. Студеница, местността Аладжик (Шуменско) (Гущераклиев 2000, 44, 89); с. Единаковци, местността Змейно (Шуменско) (Герасимов 1962, 230; Гущераклиев 2000, 44, 90). Монета на Никомедия е открита при проучвания в Сторгозия (Плевен) (Ковачева 2005, 61). Единствените две монети на Никомедия от градската територия на Пауталия, за които има информация, са от колективната находка от с. Висока могила (Вж. *Карта 8*) и са на имп. Север Александър (222 – 235 г.).

Монетите на Германикополис (Gangra), Пафлагония

Германикополис сече монети в един ограничен период от време при ранните Севери, като датираният екземпляр са отсечени през 208/209 и 209/210 г. Емисиите са с имената на Септимий Север, Юлия Домна, Каракала – цезар и Гета – цезар. Въпреки ограничения времеви обхват количеството на монетите е значително (Bricault, Delrieux 2014, 67).

Няма регистрирани монети на Германикополис в колективни монетни находки от територията на България. Има информация за 2 единични екземпляра (Summerer 2016, 2).

Монетата на Германикополис от градската територия на Пауталия е отсечена при Септимий Север (193 – 211 г.) и е открита при археологическите проучвания при с. Мощанец през 2017 г. (Вж. *Карта 8*).

Монетите на Александрия, Троада

Римското провинциално монетосечене в колония Александрия в Троада започва при имп. Веспасиан (Burnett 1998, 166; RPC II, nos. 896, 897) с еднократна емисия, свързана най-вероятно с победата в Първата юдейска война (Esch 2016, 74 – 75).⁵³⁷ Регистрирани са и екземпляри, сечени за Антонин Пий (138 – 161 г.).⁵³⁸ След прекъсване монетосеченето е подновено при Комод (177 – 192 г.), за да продължи включително до управлението на Галиен (253 – 268 г.) (Bellinger 1958, 25 – 26, 48 – 51; Krzyzanowska 1961, 71 – 81).

От територията на България на този етап на проучвания не са регистрирани монети на Александрия в Троада в колективни монетни находки. От градската територия на Пауталия има информация за 2 монети (Вж. *Карта 8*). Екземпляр на Каракала (198 – 217 г.) е открит в Пернишко. Монета на Валериан I (253 – 260 г.) е намерена при археологическите проучвания до с. Мощанец.

Монетите на Абидос, Троада

Римското императорско монетосечене в Абидос започва при имп. Хадриан (117 – 138 г.) и с кратки прекъсвания приключва при управлението на имп. Максимин Тракиец (235 – 238 г.), като са регистрирани и екземпляри, сечени за неговия син Максим Цезар. Прекъсванията са при имп. Антонин Пий (138 – 161 г.) и в периода 217 – 222 г. Няма информация за монети на Абидос, които да присъстват в колективни монетни находки от България. В градската територия на Пауталия е открита една монета на Каракала (198 – 217 г.), отсечена в Абидос в Троада. Тя е намерена в с. Байкалско, където е регистрирано антично светилище, посветено на Асклепий (Вж. *Карта 8*).

Монетите на Анемуриум, Киликия

Римското императорско монетосечене в Анемуриум, Киликия, започва при имп. Тит (79 – 81 г.). Не са регистрирани екземпляри с името на Антонин Пий, но през този период се сечат монети за Марк Аврелий като цезар (139 – 161 г.). Също така липсват монети на ранните Севери с изключение на такива на Юлия Домна. Монетосеченето е подновено през 218 г. от имп. Макрин и продължава с прекъсване при Гордиан III (238 – 244 г.) до управлението на имп. Галиен (253 – 268 г.)

Монетата на Анемурия в Киликия, открита в градската територия на Пауталия, е от колективната находка от с. Висока могила (Вж. *Карта 8*). Отсечена е при имп. Валериан I (253 – 260 г.). На този етап липсва информация за други екземпляри, намерени в България.

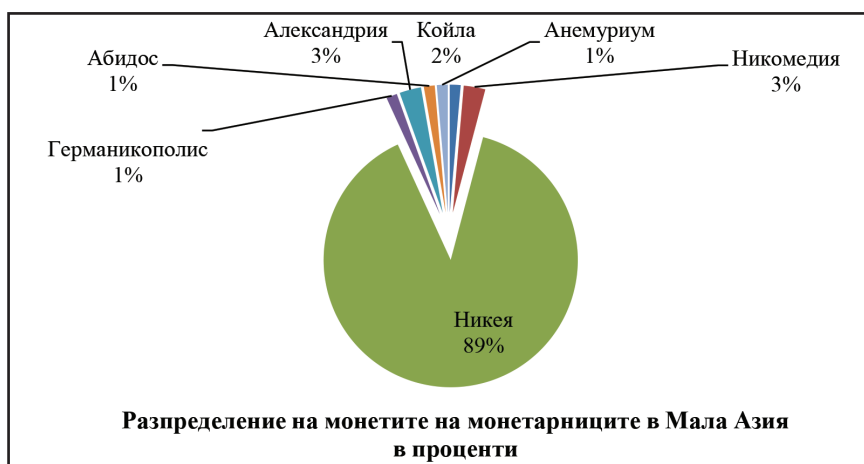
⁵³⁷ Предполагането все още е дискуссионно.

⁵³⁸ <https://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=72> (Последно видян 11.10.2024 г.).

Анализ и коментар

Откритите в градската територия на Пауталия монети, отсечени в монетарниците на Тракийски Херсонес и Мала Азия, са 73 екземпляра. Те проникват в територията на провинция Тракия основно по Главния диагонален път, който при Перинт се разделя на две трасета – към Бизантион и Босфора, и Галиполи (Тракийски Херсонес) и Дарданелите, където се осъществява и връзката с Мала Азия. Според ателиетата си монетите се разпределят (Вж. *Графика 64*):

- Койла, Тракийски Херсонес – 1 бр.;
- Никея, Витиния – 65 бр.;
- Никомедия, Витиния – 2 бр.;
- Германикополис (Gangra), Пафлагония – 1 бр.;
- Александрия, Троада – 2 бр.;
- Абидос, Троада – 1 бр.;
- Анемуриум, Киликия – 1 бр.

Графика 64

Монетите са отсечени при:

- Луций Вер (161 – 169 г.) – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 1 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 1 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 6 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 1 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 34 бр.;
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 1 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 15 бр.;
- Валериан I (253 – 260 г.) – 2 бр.;
- ? – 11 бр.

Сериозното присъствие на екземпляри на монетарницата в Никея е характерно за цялата територия на съвременна България. Монетите, отсечени през първия и втория период на функционирането на провинциалните ателиета (до 222 г.), са едва 1 % от общото количество, намерени в градската територия на Пауталия. Но и тогава те са повече от екземплярите на част от ателиетата в Тракия и Мизия, които са разположени значително по-близо. Нещата се променят след 222 г. Количеството монети на Никея достигат до 13 %, като

отстъпват само на тези на Македонския койнон и Виминациум. Подобна е картината на циркулация на никейски монети и в съседна Сърбия (Војвода 2011, 243 – 256; Војвода, Петровић 2011, 283 – 307; Војвода, Јесретић 2012, 115 – 132; Војвода 2013, 155 – 196; Vojvoda 2017, 131 – 150).

Останалите монетарници са представени с единични екземпляри, като в колективни монетни находки от градската територия на Пауталия са регистрирани единствено монети на Никомедия и Анемуриум. Преобладават отсечените при Север Александър и Гордиан III, като това се дължи основно на екземплярите на Никея. Добро е и представянето на монетосеченето на Каракала, като неговите монети са отсечени в Никея, Койла, Александрия в Троада и Абидос. Напълно възможно е част от монетите да не са свързани с определени търговски контакти между провинциите, а да са попаднали в пауталийската територия вследствие на преместване на военни части в посока Мала Азия и обратно.

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване представя обобщена картина на циркулацията на римските провинциални бронзови монети в градската територия на Пауталия. Анализът е направен въз основа на включени в изследването 1191 екземпляра.⁵³⁹ Значителна част от тях са идентифицирани от автора. Ползвана е информация от бюлетините за колективни монетни находки, както и предишни публикации на монетни комплекси. По-голямата част от монетите са открити при археологически проучвания и имат точен археологически контекст. Други са единични екземпляри, инвентирани в нумизматичните фондове на музеите в Перник, Кюстендил, Благоевград и Брезник, с известно местонамиране. По своя статус археологическите обекти, в които са открити провинциални бронзови монети, са с разнообразен характер. Археологически структури са локализираны и при повечето от селищата, където са намирани единични екземпляри:

- основният градски център Пауталия;
- военен лагер и селище Германия при Сапарева баня;
- селища – „Кракра“, Перник; квартал „Църква“ (бивш „Даскалово“), Перник; с. Расник, Пернишко; селата Червена могила, Друган, Бобораци и Негованци (Радомирско); гр. Земен и с. Радибош (Земенско); гр. Брезник, с. Ноевци и с. Долна Секирна (Брезнишко); с. Турковци и Бусинци (Трънско); селата Ръждавица, Драговищица, Горановци, Коняво, Таваличево, Горна Гращица, Долна Гращица, Полетинци, Долно село (община Кюстендил); селата Неделкова Гращица, Пелатиковци, Згурово, Пастух (община Невестино, Кюстендилско); с. Злогош (Треклянско); Големо село, Коркина, Новоселяне (Бобовдолско); гр. Дупница; с. Дяково, Дупнишко; гр. Бобошево; с. Вуково, с. Висока могила (Бобошевско); селата Дъбравя, Мощанец, Покровник, Делвино (община Благоевград);
- вили – квартал „Бела вода“, Перник; с. Кралев дол (Пернишко); с. Невестино (Кюстендилско);
- крепости – с. Дивля (Земенско); с. Душинци (Брезнишко); с. Слишовци (Трънско); с. Църварица (община Невестино, Кюстендилско); селата Клисуре, Зелен дол, Долно Церово (Благоевградско);
- тържища – махала „Арбанас“, Радомир; квартал „Бараково“, Кочериново;
- некрополи – с. Студена (Пернишко); гр. Трън; с. Забел (Трънско); с. Дяково (Дупнишко);
- светилища – кв. „Църква“, Перник; с. Байкалско (Радомирско); с. Враня стена (Земенско); с. Копиловци (Кюстендилско).

Включените обекти са разпределени хармонично върху изследваната територия и дават добра представа за монетната циркулация. Хронологическите параметри на изследването обхващат основно периода от управлението на имп. Траян (98 – 117 г.), когато Пауталия получава градски права, до средата на III в., когато са отсечени последните намерени монети. Изключение е един екземпляр на Домициан на монетарницата в Стоби и една псевдоавтомна монета на Филипопол, отсечена при същия император. Монетите се разпределят:

- Домициан (81 – 96 г.) – 1 бр.;
- Траян (98 – 117 г.) – 2 бр.;
- Хадриан (117 – 138 г.) – 5 бр.;
- Антонин Пий (138 – 161 г.) – 28 бр.;

⁵³⁹ Не са включени монетите на Пауталия, открити в местността Тържището до гр. Кочериново, които са частно притежание.

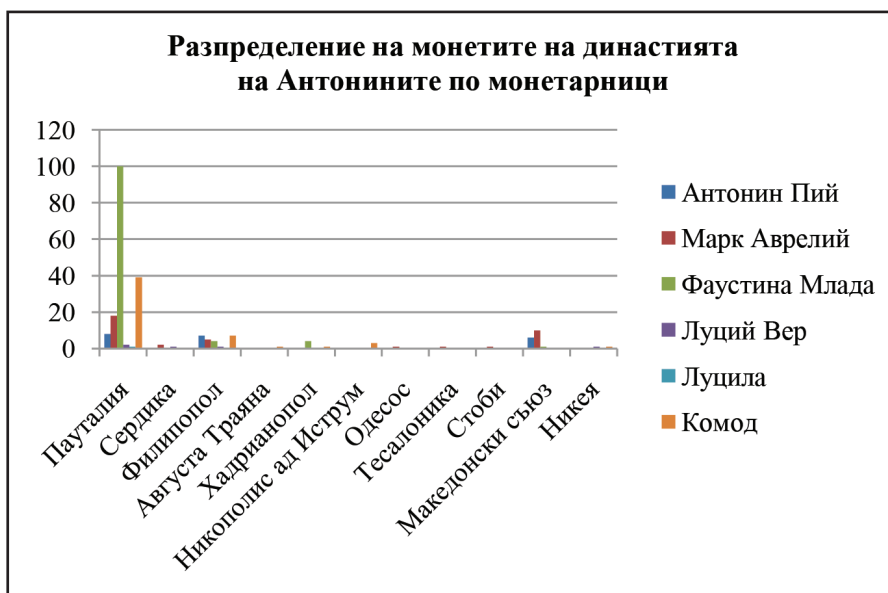
- Марк Аврелий (161 – 180 г.) – 56 бр.;
- Фаустина Млада – 115 бр.;
- Луций Вер (161 – 169 г.) – 8 бр.;
- Луцила – 1 бр.;
- Комод (177 – 192 г.) – 55 бр.;
- Септимий Север (193 – 211 г.) – 85 бр.;
- Клодий Албин (195 – 197 г.) – 1 бр.;
- Юлия Домна – 26 бр.;
- Гета (198 – 212 г.) – 76 бр.;
- Каракала (198 – 217 г.) – 238 бр.;
- Макрин (217 – 218 г.) – 4 бр.;
- Диадумениен (217 – 218 г.) – 4 бр.;
- Елагабал (218 – 222 г.) – 30 бр.;
- Юлия Павла – 1 бр.;
- Север Александър (222 – 235 г.) – 95 бр.;
- Юлия Мамея – 5 бр.;
- Максимин I (235 – 238 г.) – 5 бр.;
- Максим Цезар (235 – 238 г.) – 2 бр.;
- Гордиан III (238 – 244 г.) – 115 бр.;
- Филип I (244 – 249 г.) – 38 бр.;
- Филип II (244 – 249 г.) – 2 бр.;
- Отацилия Севера – 2 бр.;
- Траян Деций (249 – 251 г.) – 9 бр.;
- Херения Етрусцила – 2 бр.;
- Херений Етруск (249 – 251 г.) – 3 бр.;
- Хостилиан (251 г.) – 6 бр.;
- Требониан Гал (251 – 252 г.) – 11 бр.;
- Волузиан (251 – 252 г.) – 3 бр.;
- Валериан I (253 – 260 г.) – 3 бр.;
- Салонин (259 г.) – 1 бр.;
- Галиен (253 – 268 г.) – 15 бр.;
- Салонина – 1 бр.

Очертават се три пика на натрупване на монети. Първият от тях е при управлението на династията на Антонините, като това се дължи основно на монетите на Пауталия, с категоричното доминиране на екземплярите на Фаустина Млада (Вж. *Графики 65 и 66*). Другата монетарница, чието производство е добре представено в този период, е филипополската, като са регистрирани екземпляри от всички императори и представители на техните семейства, с изключение на Луцила.

Преобладаващото количество провинциални монети, открити в градската територия на Пауталия, са отсечени при управлението на ранните Севери. С идването на власт на Септимий Север са наблюдава и засилена активност в производството на монетарниците, което се отразява директно върху монетната циркулация. Монетарниците, които са добре представени в изследваната територия през този период, са Пауталия, Сердика, Филипопол, Августа Траяна. Откритите при археологическите проучвания в района монети на градски управи доминират за сметка на централните бронзови емисии. Същата тенденция се наблюдава и при колективните монетни находки. Големият пик обаче е при самостоятелното управление на Каракала (Вж. *Графика 67*).

Графика 65

Графика 66

Графика 67

От 424 монети, отсечени в периода 193 – 217 г., екземплярите на Каракала са 238. Това се дължи основно на монетите на ателиетата в Сердика и Пауталия (Вж. *Графика 68*). Монетосеченето в Сердика, което се развива доста неравномерно и със сериозни прекъсвания, бележи своя връх именно при управлението на Каракала, като се характеризира с голяма по обем и разнообразие на монетните типове продукция.

Графика 68

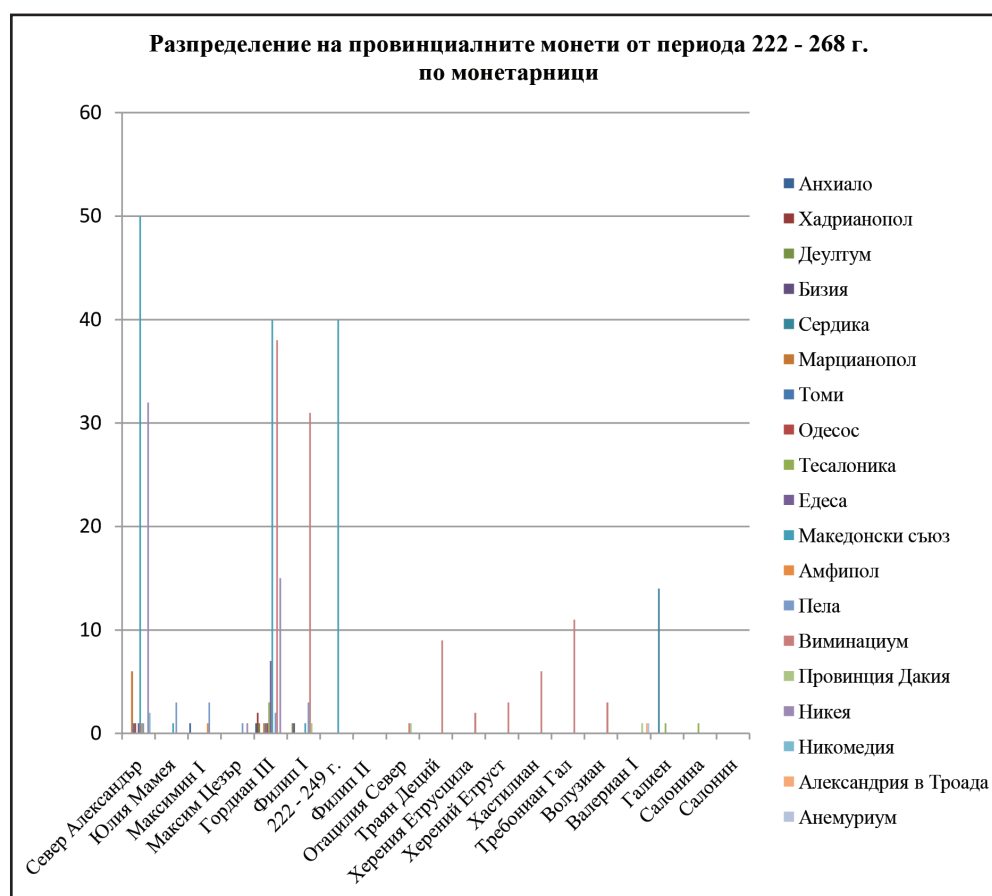
Прекратяването на дейността на по-голямата част от тракийските монетарници се отразява и върху притока на свежи пари в изследваната територия. Монетите на Макрин и Диадумениан са по 4 екземпляра, отсечени в Марцианопол, Никополис ад Иструм и Тесалоника. При Елагабал възстановената след кратко прекъсване дейност на ателието във Филипопол е особено активна, което се отразява върху монетната циркулация – от 28 екземпляра на императора 13 са отсечени във филипополската монетарница.

През последния период от функционирането на провинциалните ателиета от 222 до 268 г. доминират монетите на Север Александър (95 бр.) и Гордиан III (115 бр.) (Вж. *Графика 69*).

Графика 69

Това се дължи предимно на отсечените от името на Македонския съюз екземпляри от колективната находка от с. Каменик. Ако те бъдат изтеглени от анализите, както бе обяснено по-горе, ситуацията се променя. Отново доминират монетите на Север Александър и Гордиан III, но при първия това се дължи основно на монетарницата в Никея, а при Гордиан – на тази във Виминациум (Вж. *Графика 70*). Както е видно от графиката, екземплярите на останалите да функционират ателиета в провинция Тракия и тези в Долна Мизия не могат да запълнят липсата на провинциални монети, породена от прекратяването на дейността на голяма част от монетарниците и новите функции на монетосеченето. Тази празнина до управлението на Гордиан III и началото на работата на ателието във Виминациум се запълва основно с монети на Никея и македонските ателиета. При Гордиан III и след него ситуацията се променя. Никейските монети продължават успешно да циркулират, но преимуществото е на Виминациум. След Филип I основните провинциални сечения, които се откриват в изследваната територия, са на монетарниците в Горна Мизия и Дакия. Изключение е възстановеното при Галиен ателие в Сердика, чиито монети отново са добре представени в градската територия на Пауталия, както и единични екземпляри на Тесалоника и някои малоазийски градове. Трябва да се отбележи, че през целия период в монетната циркулация продължават да участват отсечени по-рано монети на прекратилите дейността си монетарници, което е видно от състава на колективните монетни находки и анализа на откритите при археологически проучвания.

Графика 70

Според монетарниците, в които са отсечени, провинциалните монети от градската територия на Пауталия, се разпределят:

Провинция Тракия:

- Пауталия – 321 бр.;
- Сердика – 111 бр.;
- Филипопол – 65 бр.;
- Августа Траяна – 27 бр.;
- Никополис ад Нестум – 13 бр.;
- Хадрианопол – 11 бр.;
- Анхиало – 5 бр.;
- Никополис ад Иструм (до 193 г.) – 3 бр.;
- Деултум – 2 бр.;
- Перинт – 2 бр.;
- Бизия – 1 бр.;
- Траянопол – 1 бр.

Провинция Долна Мизия:

- Никополис ад Иструм – 26 бр.;
- Марцианопол – 21 бр.;
- Томи – 5 бр.;
- Одесос – 4 бр.

Провинции Горна Мизия и Дакия:

- Виминациум – 111 бр.;
- Дакия – 3 бр.

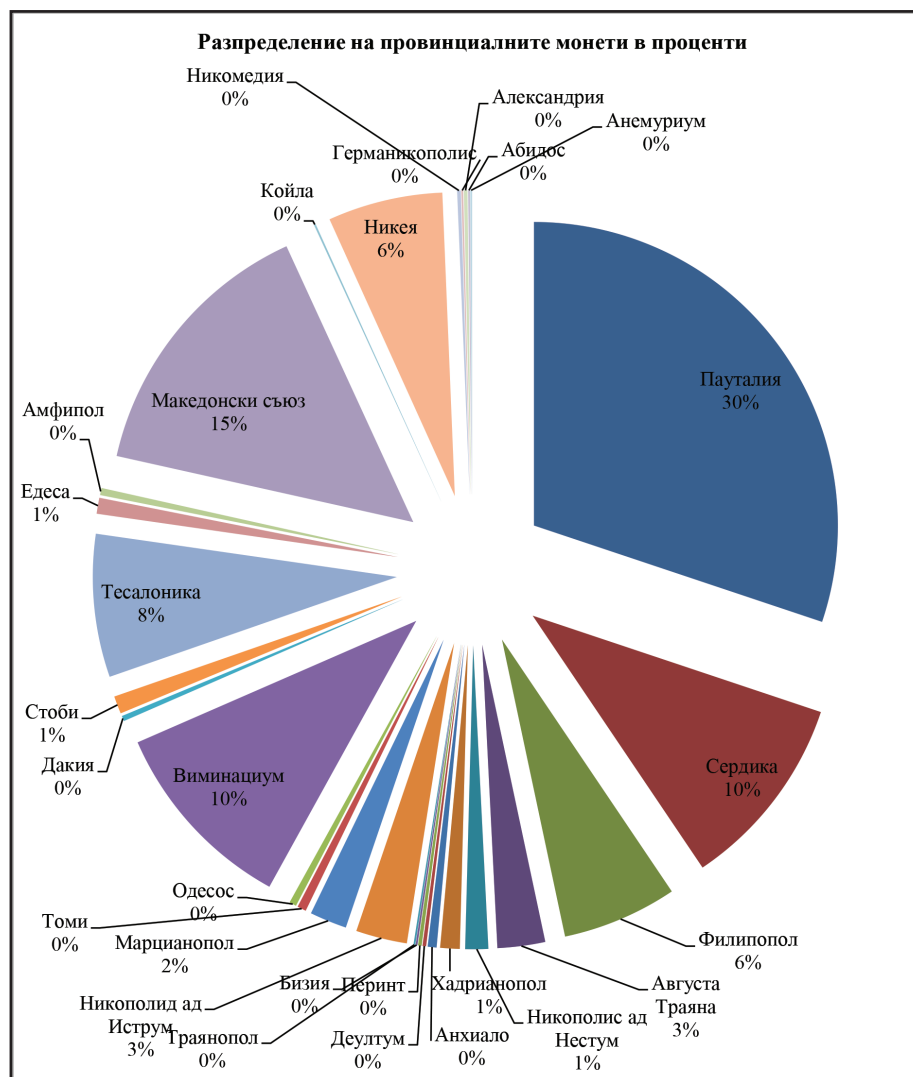
Провинция Македония:

- Стоби – 10 бр.;
- Тесалоника – 81 бр.;
- Едеса – 9 бр.;
- Амфипол – 4 бр.;
- Бероя (Македонски съюз) – 156 бр.

Мала Азия и Тракийски Херсонес:

- Койла, Тракийски Херсонес – 1 бр.;
- Никея, Витиния – 65 бр.;
- Никомедия, Витиния – 2 бр.;
- Германикополис (Gangra), Пафлагония – 1 бр.;
- Александрия, Троада – 2 бр.;
- Абидос, Троада – 1 бр.;
- Анемуриум, Киликия – 1 бр.

Преобладават монетите на Пауталия. Те съставляват 30 % от циркулиралите през целия период на изследване монети (Вж. *Графика 71*) и 45 % от отсечените до 222 г. (Вж. *Графики 72 и 73*).

Графика 71

Графика 72

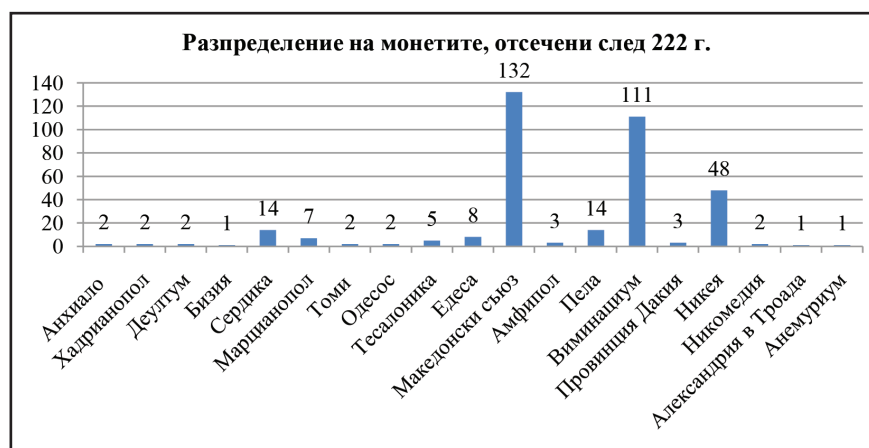

Графика 73

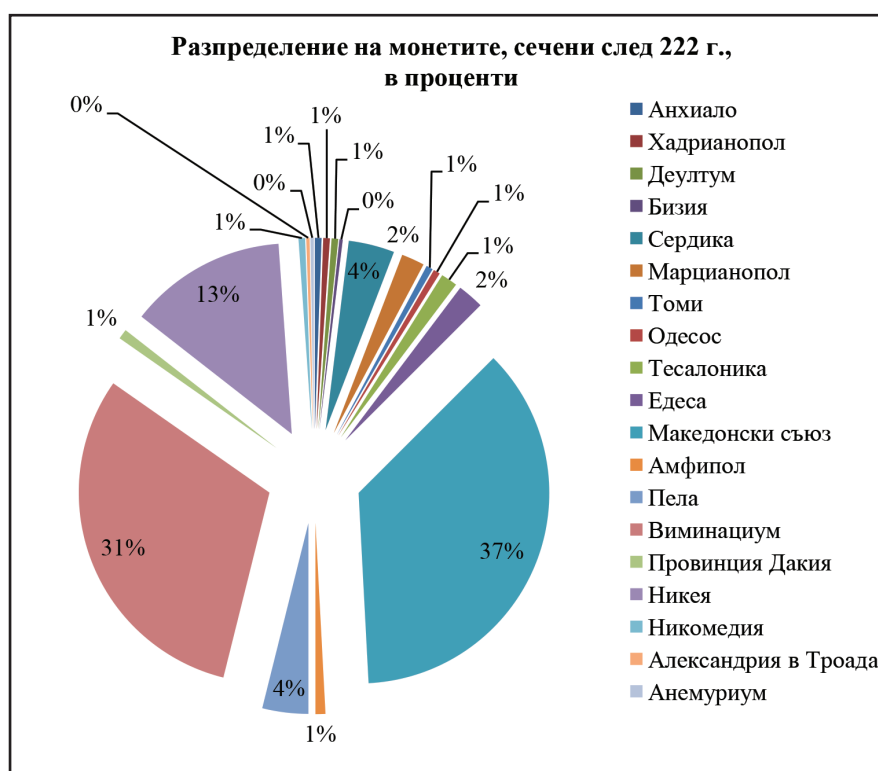
Сериозно е присъствието на екземплярите на Сердика (10 % за целия период и 14 % до 222 г.), Виминациум (10 % и 31 % от отсечените след 222 г. монети (Вж. *Графики 74* и *75*), Никея (6 % за целия период и 13 % от отсечените след 222 г.). Дори и в периода до 222 г. монетите на Никея са по-добре представени от екземплярите на по-голямата част от тракийските и долномизийските ателиета. Монетите на Тесалоника са предимно от псевдо-автономните серии, сечени в края на II – началото на III в.

За екземплярите на Македонския съюз вече бе отбелязано, че ако се игнорират данните от колективната находка от с. Каменик, присъствието им не е толкова категорично, но за сметка на това – регулярно.

Като номинали провинциалните монети, открити в изследваната територия, се разпределят: четири и пет асария – 547 бр., три асария – 211 бр., един и два асария – 216 бр. В монетната циркулация участва и един медальон на Филипопол от археологическите проучвания на хълма Кракра, сечен при имп. Каракала. Преобладават екземплярите с голям номинал. Тава се дължи основно на колективните монетни находки от Дупница, Каменик и Висока могила, както и на монетите на Пауталия (75 бр.), Сердика (75 бр.), Виминациум (100 бр.) и Македонския съюз (156 бр.). Голямото количество монети с номинал три асария са сечени основно в Пауталия (112 бр.) с преимущество на тези на Фаустина Млада. Най-много монети с номинал един асарий са отново на монетарницата в Пауталия (61 бр.), както и на Филипопол (37 бр.), и псевдоавтономните монети на Тесалоника. Въпреки че нискоминалните монети теоретично обслужват основно местния пазар, видно е, че те циркулират успешно и в отдалечени територии от градския център, в който са отсечени. Екземпляри с номинал един и два асария и открити в градската територия на Пауталия, са сечени в монетарниците на Филипопол (59 % от общото количество филипополски монети), Сердика, Августа Траяна, Анхиало, Хадрианопол, Траянополис, Марцианопол, Никополис ад Иструм, Одесос, Тесалоника.

Графика 74

Графика 75

Колективните монетни находки от разглеждания период и съдържащи монети на градските управи в състава си в територията на Пауталия на фона на тези от провинции Долна Мизия и Тракия са пренебрежимо малко – само 4 (Висока могила, Дупница, Лиляч и Каменик). Информацията за колективната находка от Дупница е непълна – видени са само част от откритите монети. Същата е и ситуацията с находката от Висока могила. Според информацията най-късни са денари? на Валериан I и Галиен, което автоматично поставя под съмнение истинността на информацията. Находката от с. Каменик е коментирана вече подробно в Глава 2. Находката от с. Лиляч е в хронологичните граници Траян – Проб. Автоматичното свързване на находката от сребърни монети от вилата при с. Кралев дол с нашествията при Траян Деций през 250 – 251 г. също е проблематично. Монетите са укрити в

каменния цокъл на стената на вилата, но не са регистрирани преустройства след този период и вилата продължава да функционира до края на IV в. Разрушенията в градския център Пауталия се отнасят към 70-те години на III в. През целия втори и до 60-те г. на трети век в Пауталия и в градската ѝ територия не са регистрирани военни конфликти или значими събития, които биха довели до масово укриване на монетни съкровища. Разположена в центъра на Балканския полуостров, отдалечена от границите на Империята, Пауталия изживява период на разцвет и спокойно съществуване в един продължителен период от време. По тази причина включените в изследването провинциални монети могат да се характеризират изцяло като „търговски пари“, които отразяват реалната монетна циркулация и контакти между градовете и провинциите в Римската империя.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Авдев 1981: Авдев, С. Монетните находки от България, намерени в периода 1823 – 1900 г. (по архивни и литературни данни). – *Нумизматика*, 1981, 2, 24 – 40.

Александров 2004: Александров, Е. Колективна монетна находка от римска обществена сграда в град Кюстендил. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IX. В. Търново, 2004, 245 – 253.

Алякова 1980: Алякова, П. Разкопки в Германия (Сапарева баня). – *Археологически открития и разкопки през 1979 г.* София, 1980, с. 98.

Ангелов, Митов 2023: Ангелов, Св., Я. Митов. Църквата „Св. Архангел Михаил“ край село Горановци, Кюстендилско. София, 2023.

Божкова 1992: Божкова, А. Археологически проучвания в района на Кочериново. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IV. София, 1992, 245 – 252.

Божкова и др. 1991: Божкова, А., Е. Пенкова, Л. Конева. Сондажи в община Кочериново, обект „Тържището“. – *Археологически открития и разкопки през 1990 г.* Ловеч, 1991, с. 64.

Божкова и др. 1992: Божкова, А., Е. Пенкова, С. Пищалов. Сондажни проучвания в местността Чепрашлъко, гр. Кочериново, Кюстендилско. – *Археологически открития и разкопки през 1991 г.* София, 1992, с. 58.

Божкова 1977а: Божкова, Б. Монетарницата в Сердика през втората половина на III – IV век. – *Нумизматика*, 1977, 4, 3 – 9.

Божкова 1977б: Божкова, Б. Антични монети от разкопките на Пауталия. – *Археология*, 1977, 4, 39 – 46.

Божкова 1980: Божкова, Б. Монети от разкопките на римска вила (гр. Перник). – *Нумизматика*, 1980, 4, 12 – 15.

Божкова 1986: Божкова, Б. Антични монети от разкопките в Рациария. – *Нумизматика*, 1986, 1, 41 – 48.

Божкова 2005: Божкова, Б. Монети на Стоби от нумизматичната колекция на Археологически институт с музей (АИМ) – София. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 2, 2005, 29 – 43.

Божкова 2018: Божкова, Б. Монети на Виминациум от нумизматичната колекция на НАИМ – БАН. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 14, 2018, 95 – 106.

Бонев 1976: Бонев, Ал. Разкопки на крепостта в м. Градището край с. Таваличево, Кюстендилски окръг. – В: *XXI национална археологическа конференция*, 4 – 6 юни 1976 г., гр. Смолян. Смолян, 1976, с. 28.

Борисов 1992: Борисов, Б. Археологически проучвания в м. Царичина край Голямо село, Кюстендилско. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IV. Кюстендил, 1992, 253 – 261.

Борисов, Стайкова 1985: Борисов, Б., Л. Стайкова. Разкопки в м. Царичина край Голямо село, Кюстендилски окръг. – *Археологически открития и разкопки през 1984 г.* Сливен, 1985, с. 149.

Борић-Брешковић 1988: Борић-Брешковић, Б. Две оставе бакарног римског новца Виминацијума и Дакије. – *Зборник Народног музеја*, XIII-1. Београд, 1988, 89 – 101.

Борић-Брешковић, Војвода 2018: Борић-Брешковић, Б., М. Војвода. Коинон Македоније. Римски провинцијални новац из збирке Народног музеја у Београду и са јужних некропола Виминацијума. – *Нумизматичар*, 36. Београд, 2018, 19 – 50.

Борић-Брешковић, Петровић 2012: Борић-Брешковић, Б., С. Петровић. Налази бронзаног новца Виминацијума и провинције Дакије у Мачви. – *Нумизматичар*, 30. Београд, 2012, 135 – 154.

Ботева 1997: Ботева, Д. Долна Мизия и Тракия в римската имперска система (193 – 218 г. сл. Хр.). София, 1997.

Ботева 2008а: Ботева, Д. Сюжетът „Лов на елени“ върху оброчните релефи на тракийския конник: анализ на база данни. – В: *Studia in honorem Aleksandrae Dimitrova-Milcheva. Юго-източна Европа през Античността VI в. пр. Хр. – началото на VII в. сл. Хр.* София, 2008, 166 – 173.

Ботева 2008б: Ботева, Д. За датирането на тракийските посветителни надписи. – *Известия на Регионален исторически музей – Русе*, XII. Русе, 2008, 213 – 223.

Вандова 2016: Вандова, В. Нови проучвания на неолитни обекти в долината на Струма. – В: *Проф. д-р Борис Д. Борисов. Ученици и приятели. ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и българската археология*, 2 (Б. Борисов – ред.). В. Търново, 2016, 123 – 137.

Вандова 2022: Вандова, В. Най-ранната история на Кюстендил и региона по данни от археологическите проучвания. – В: *История на Кюстендил. Т. I. Кюстендил от древността до освобождението от османска власт*. София – Кюстендил, 2022, 13 – 68.

Велков 1959: Велков, В. Градът в Тракия и Дакия през Късната античност. София, 1959.

Велков 1922: Велков, Ив. Антични паметници из България. – *Годишник на Народния музей*, III. София, 1922.

Велков 1927: Велков, Ив. Новооткрити старини. – *Известия на Българския археологически институт*, IV, 1926/1927. София, 1927, 312 – 320.

Велков 1933: Велков, Ив. Новооткрити старини. – *Известия на Българския археологически институт*, VII, 1932/1933. София, 1933, 402 – 422.

Велков 1943: Велков, Ив. Предисторическо селище до село Дяково. – *Известия на Българския археологически институт*, XIV, 1940 – 1942. София, 1943, 208 – 209.

Велков 1950: Велков, Ив. Опит за систематизиране и датиране на укрепените селища в българските земи. – *Годишник на Народния археологически музей – Пловдив*, II. Пловдив, 1950, 157 – 183.

Владимирова-Аладжова 1987: Владимирова-Аладжова, Д. Някои наблюдения върху медните монети от V в. в провинция Долна Мизия Втора. – *Годишник на музеите в Северна България*, XIII, 1987, 73 – 78.

Владимирова-Аладжова 1987: Владимирова-Аладжова, Д. Монетите на Пауталия в нумизматичната колекция на музея в Шумен. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, III. София, 1991, 79 – 82.

Владимирова-Аладжова 2005: Владимирова-Аладжова, Д. Златно монетно съкровище (V в.) от Кюстендил. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 2, 2005, 45 – 52.

Владимирова-Аладжова 2006: Владимирова-Аладжова, Д. Съкровището от Везенково и белезите за богатство през Късната античност. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 3, Част 1. 2006, 159 – 172.

Владимирова-Аладжова 2022а: Владимирова-Аладжова, Д. Изображения на Асклепий върху монети на Сердика. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 18, 2022, 5 – 10.

Владимирова-Аладжова 2022б: Владимирова-Аладжова, Д. Сердика в VI – VII век. Парично обращение, тежести, печати. – *Разкопки и проучвания*, XLVII. София, 2022.

Војвода 2011: Војвода, М. Реверсне предсаве са војним ознакамана новцу ковнице у Никеји на основу узорка са виминацијумске некрополе Више гробаља. – *Гласник САД*, 25, 2009, 243 – 256.

Војвода 2013: Војвода, М. Новац битинијске ковнице Никеје са виминацијумске некрополе Више гробаља. – *Нумизматичар*, 31. Београд, 2013, 155 – 196.

Војвода, Петровић 2011: Војвода, М., С. Петровић. Новац битинијске ковнице Никеје из Бановог Поља у Мачви. – *Нумизматичар*, 29. Београд, 2011, 283 – 307.

Војвода, Јесретић 2012: Војвода, М., М. Јесретић. Новац битинијске ковнице Никеје из Музеја Срема у Сремској Митровици. – *Нумизматичар*, 30. Београд, 2012, 115 – 132.

Вълчев 2015: Вълчев, И. Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I – IV в.). София, 2015.

Върбанов 2007: Върбанов, В. Варварски нашествия по поречието на Струма през епохата на Принципата. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XIV. В. Търново, 2007, 195 – 206.

Върбанов 2017а: Върбанов, В. Варварски нашествия в Долна Мизия и Тракия през I – III век (по нумизматични и археологически данни). Непубликувана дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. В. Търново, 2017.

Върбанов 2017б: Върбанов, В. Варварски нашествия в Долна Мизия и Тракия през I – III век (по нумизматични и археологически данни). Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. В. Търново, 2017.

Върбанов 2021: Върбанов, В. За ранния лагер на Трансмариска. Монети от проучването на югозападната кула през 2015 г. – *Известия на Регионален исторически музей – Разград*, 3. Разград, 2021, 173 – 184.

Върбанов 2022: Върбанов, В. Монети от проучването на Трансмариска (2020 – 2021 г.). – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 18, 2022, 45 – 80.

Генадиева 1989: Генадиева, В. Късноримска перистилна сграда от Пауталия. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, I. Кюстендил, 1989, 157 – 176.

Генадиева, Чохаджиев 2002: Генадиева, В., Ст. Чохаджиев. Археологически паметници от Кюстендилско. Част I. Археологически паметници от Кюстендилското Краище. В. Търново, 2002.

Генадиева, Чохаджиев 2003: Генадиева, В., Ст. Чохаджиев. Археологически паметници от Кюстендилско. Част II. Археологически паметници от Каменица. В. Търново, 2003.

Герасимов 1934: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1933 и 1934 г. – *Известия на Българския археологически институт*, VIII. София, 1934, 467 – 473.

Герасимов 1937: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1934 – 1936 г. – *Известия на Българския археологически институт*, XI, 2. София, 1937, 315 – 324.

Герасимов 1938: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1937 и 1938 г. – *Известия на Българския археологически институт*, XII. София, 1938, 450 – 457.

Герасимов 1939: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1939 г. – *Известия на Българския археологически институт*, XIII. София, 1939, 341 – 345.

Герасимов 1946: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през последните години. – *Известия на Българския археологически институт*, XV. София, 1946, 235 – 244.

Герасимов 1950: Герасимов, Т. Археологически вести. – *Известия на Българския археологически институт*, XVII. София, 1950, 316 – 326.

Герасимов 1955: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1951, 1952, 1953 и 1954 г. – *Известия на Археологическия институт*, XX. София, 1955, 602 – 611.

Герасимов 1957: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1955 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXI. София, 1957, с. 323 – 327.

Герасимов 1959: Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1956 и 1957 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXII. София, 1959, 356 – 363.

Герасимов 1962: Герасимов, Т. Монетни съкровища, намерени в България през 1958 и 59 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXV. София, 1962, 222 – 239.

Герасимов 1963: Герасимов, Т. Съкровища от монети, намерени в България през 1960 и 1961 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXVI. София, 1963, 257 – 265.

Герасимов 1964: Герасимов, Т. Монетни съкровища, намерени в България през 1962 и 1963 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXVII. София, 1964, 237 – 248.

Герасимов 1965: Герасимов, Т. Монетни съкровища, намерени в България през 1964 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXVIII. София, 1965, 247 – 250.

Герасимов 1966: Герасимов, Т. Монетни съкровища, намерени в България през 1965 г. – *Известия на Археологическия институт*, XXIX. София, 1966, 211 – 214.

Герасимова-Томова 1980: Герасимова-Томова, В. Надписите от светилището на Асклепий Кейлайден. – В: *Тракийски паметници. Т. II: Тракийски светилища*. София, 1980, 48 – 94.

Геров 1961: Геров, Б. Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. София, 1961.

ГИБИ 1: Гръцки извори за българската история. I, София, 1954.

ГИБИ 2: Гръцки извори за българската история. II, София, 1958.

Гочева 1970: Гочева, З. Крепост на местността Хисарлъка в град Кюстендил. – *Известия на Българското историческо дружество*, XXVII. София, 1970, 233 – 254.

Грозданов, Даскалов 2015: Грозданов, Д., М. Даскалов. Резултати от археологическото проучване на обект № 3 – късноантично селище, м. Черешарника, гр. Дупница по трасето на АМ „Струма“, лот 2, км 326+120 – 326+310. – *Археологически открития и разкопки през 2014 г.* София, 2015, 495 – 497.

Грозданов, Дянкова 2011а: Грозданов, Д., Г. Дянкова. Спасително археологическо проучване на обект в защитена зона „А“ на НААР „Пауталия – Велбъжд – Кюстендил“, ул. „Гороцветна“, гр. Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки през 2010 г.* София, 2011, 328 – 330.

Грозданов, Дянкова 2011б: Грозданов, Д., Г. Дянкова. Спасително археологическо проучване на обект в защитена зона А на НААР „Пауталия – Велбъжд – Кюстендил“, УПИ VIII 2723р, кв. 276, ул. „Л. Каравелов“ № 4, гр. Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки през 2010 г.* София, 2011, 330 – 332.

Грозданов, Грозданова 2015: Грозданов, Д., Г. Грозданова. Резултати от редовно археологическо проучване на обект Раннохристиянска базилика № 1 в късноантичната и средновековна крепост на хълма Хисарлъка в гр. Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки през 2014 г.* София, 2015, 498 – 499.

Грозданова и др. 2018: Грозданова, Г., Т. Христова, Св. Филипова. Спасителни археологически проучвания на обект „Мощанец 1“, Лот 3.1, АМ „Струма“. – *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 377 – 380.

Гущераклиев 1993: Гущераклиев, Р. Колективна монетна находка – село Малиново, Ловешко. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, V. София, 1993, 361 – 367.

Гущераклиев 2000: Гущераклиев, Р. Колективни находки, съдържащи бронзови монети на градски управи II – III век, намерени в Северна България. – *Известия на Исторически музей – Ловеч*, V. Ловеч, 2000, 16 – 108.

Гущераклиев 2005: Гущераклиев, Р. Пауталийски монети от нумизматичната колекция на музея в Ловеч. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, X. В. Търново, 2005, 101 – 112.

Гущераклиев 2014: Гущераклиев, Р. Колективни находки, намерени в Южна България, съдържащи бронзови монети на градски управи (I – III в.) (част I). – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 10. София, 2014, 57 – 90.

Гущераклиев 2015: Гущераклиев, Р. Колективни находки, намерени в Южна България, съдържащи бронзови монети на градски управи (I – III в.) (част II). – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 11. София, 2015, 9 – 38.

Гущераклиев 2019: Гущераклиев, Р. Монети на Пауталия (II – III в.) от колекцията на МНХЗПИ – Троян. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XX. В. Търново, 2019, 51 – 60.

Делев 2012: Делев, П. Тракийските беси. – *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*, Исторически факултет, Т. 100. София, 2012, 6 – 65.

Делев 2013: Делев, П. За дентелетите и стратегия Дентелетика. – В: *Сборник в памет на академик Д. П. Димитров*. София, 2013, 367 – 377.

Дзанев 2011: Дзанев, Г. Колективна монетна находка от село Белинци, Разградско. – В: *Acta Musei Varnaensis VIII–2. Сборник в чест на Александър Минчев. Terra Antiquae Balcanica et Mediterranea*. Варна, 2011, 101 – 146.

Димитров 1985: Димитров, Д. За монетната циркулация на Пауталия. – *Нумизматика*, 1985, 4, 11 – 21.

Димитров 1988: Димитров, Д. Тракийското светилище и панаир край Скаптопара. – *Векове*, 1988, 2, 54 – 60.

Димитров и др. 2019: Димитров, З., М. Райчева, Н. Русев. Спасителни археологически разкопки на римска вила рустика и селище – обект № 2 на АМ „Срума“ до Благоевград. – *Археологически открития и разкопки през 2018 г.* София, 2019, 380 – 382.

Димитрова 1981: Димитрова, Д. Средновековната крепост край село Ръждавица. – *Музеи и паметници на културата*, 1981, 1, 20 – 25.

Динчев 1997: Динчев, В. Римските вили в днешната българска територия. София, 1997.

Динчев 2006: Динчев, В. Ранновизантийски крепости в България и съседните земи (в диоцезите Thracia и Dacia). – *Разкопки и проучвания*, XXXV. София, 2006.

Доткова 2014: Доткова, М. Находка с монети на градските управи от Варненско. – В: *Градът в българските земи (по археологически данни)*. Шумен, 2014, 131 – 142.

Доткова 2020: Доткова, М. Съкровище от провинциални монети от с. Долец, Поповско. – В: *Carissimae Magistrae Grato Animo. Сборник в памет на проф. Йорданка Юркова*. София, 2020, 103 – 119.

Доткова, Генчева 2020: Доткова, М., Е. Генчева. Колективна находка от римски монети от сектор VIII/IX в Нове. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 16, 2020, 47 – 65.

Драганов 2006: Драганов, Д. Монетосеченето на Деултум. София, 2006.

Дремсизова 1952: Дремсизова, Цв. Една находка от Сапарева баня. – *Известия на Археологическия институт*, XVIII. София, 1952, 353 – 358.

Дремсизова-Нелчинова 1987: Дремсизова-Нелчинова, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. София, 1987.

Дремсизова-Нелчинова, Слокоска 1978: Дремсизова-Нелчинова, Цв., Л. Слокоска. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. София, 1978.

Енциклопедия Кюстендил 1988: Енциклопедичен речник Кюстендил А-Я. София, 1988.

Захариев 1949: Захариев, Й. Пиянец. Земя и население. – *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, XLV. София, 1949.

Захариев 1918: Захариев, Й. Кюстендилското Краище. – *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, XXXII. София, 1918.

Иванов 1906: Иванов, Й. Северна Македония. София, 1906.

Иванов 1910: Иванов, Й. Отчет за разкопките при Кадин мост (Кюстендилско). – *Известия на Българското археологическо дружество*, I. София, 1910, 163 – 201.

Иванов 1920: Иванов, Й. Кюстендилският Хисарлък и неговите старини. – *Известия на Българския археологически институт*, VII. София, 1920, 66 – 123.

Иванов 2024: Иванов, М. Светилището на Зевс и Хера (Στοβουστορηνοί ?) при Радомир. – *Българско е-Списание за археология*, 14.1, 2024, 71 – 85.

Иванов 1957: Иванов, Т. Археологически проучвания при Сапарева баня. – *Известия на Археологическия институт*, XXI. София, 1957, 211 – 232.

Иванов и др. 1979: Иванов, Т., Л. Русева-Слокоска, П. Алякова, Л. Стайкова. Разкопки в Германия. – *Археологически открития и разкопки през 1978 г.* София, 1979, 80 – 81.

Илинкина, Слокоска 1984: Илинкина, В., Л. Слокоска. Разкопки на обект „Дом на съветите“ в Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки през 1983.* Смолян, 1984, 81 – 82.

Иречек 1974: Иречек, К. Пътувания по България. София, 1974.

ИСИГТМ: Извори за старата история и география на Тракия и Македония. София, 1949.

История на България 1979: История на България. Т. I. София, 1979.

Йорданов 2014: Йорданов, Св. Хронология на филипополското монетосечене в периода 88 – 193 г. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 10, 2014, 31 – 41.

Јосифовски 2010: Јосифовски, П. Колекција Кузмановиќ. Стоби. Т. II. Скопје, 2010.

Карайотов 1992: Карайотов, И. Монетосеченето на Месамбрия. Бургас, 1992.

Кацаров 1911: Кацаров, Г. Антични паметници из България. – *Известия на Българското археологическо дружество*, II. София, 1911, 185 – 189.

Кацаров 1914: Кацаров, Г. Светилище на Зевс и Хера при Копиловци, Кюстендилско. – *Известия на Българското археологическо дружество*, IV. София, 1914, 80 – 111.

Кацарова 2003: Кацарова, В. Резултати от спасителни археологически разкопки на обект „Ст. Караджа“ № 1 в Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки през 2002 г.* София, 2003, 95 – 96.

Кацарова 2005: Кацарова, В. Пауталия и нейната територия през I – VI век. В. Търново, 2005.

Кацарова 2008: Кацарова, В. Римските вили от градската територия на Пауталия. – В: *Studia in Honorem Aleksandrae Dimitrova-Milcheva: Югоизточна Европа през Античността VI в. пр. Хр. – началото на VII в. сл. Хр.* София, 2008, 200 – 207.

Кацарова 2022: Кацарова, В. Кюстендил и Кюстендилско през периода I хил. пр. Хр. – VI в. сл. Хр. – В: *История на Кюстендил. Т. I. Кюстендил от древността до освобождението от Османска власт.* София – Кюстендил, 2022, 69 – 184.

Кепов 1935: Кепов, Ив. Минало и сегашно на Бобошево. София, 1935.

Кияшкина 2003: Кияшкина, П. Съкровище от провинциални римски монети от с. Преображенци, община Руен. – *Известия на музеите от Югоизточна България*, XX. Бургас, 2003, 85 – 111.

Ковачева 2005: Ковачева, Т. Римски и ранновизантийски монети от Сторгозия и нейния хинтерланд. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 2, 2005, 53 – 77.

Колев 1976: Колев, К. Колективни находки на монети, известни през 1970 – 1975 г. – *Известия на музеите в Южна България*, III. Пловдив, 1976, 125 – 129.

Комитова 2019: Комитова, Цв. Антична и средновековна крепост в землището на с. Зелен дол, общ. Благоевград. – *Археологически открития и разкопки през 2018 г.* София, 2019, 544 – 546.

Комитова 2020: Комитова, Цв. Късноантична и средновековна крепост в землището на с. Зелен дол, общ. Благоевград. – *Археологически открития и разкопки през 2019 г.* София, 2020, 862 – 865.

Комитова 2021: Комитова, Цв. Късноантична и средновековна крепост в землището на с. Зелен дол, общ. Благоевград. – *Археологически открития и разкопки през 2020 г.* София, 2021, 792 – 794.

Комитова 2024: Комитова, Цв. Късноантична и средновековна крепост в с. Зелен дол, община Благоевград. Достигнат етап от проучването до 2022 г. – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 4. София, 2024, 227 – 248.

ЛИБИ 1: Латински извори за българската история. София, 1958.

Любенова 1977: Любенова, В. Разкопки на римска вила в с. Червена могила, Пернишки окръг. – *Археологически открития и разкопки през 1976 г.*, София, 1977, с. 64.

Любенова 1978: Любенова, В. Разкопки на римска вила в кв. „Бела вода“, Перник. – *Археологически открития и разкопки през 1977 г.* София, 1978, 86 – 87.

Любенова 1979: Любенова, В. Разкопки на римска вила в с. Червена могила, Пернишки окръг. – *Археологически открития и разкопки през 1978 г.* София, 1979, 88 – 89.

Любенова 1980: Любенова, В. Светилището при Перник. – В: *Тракийски паметници. Т. II. Тракийски светилища.* София, 1980, 14 – 47.

Любенова 1981: Любенова, В. Селището от римската и ранновизантийската епоха. – В: *Перник. Т. I.* София, 1981, 107 – 203.

Любенова 1982: Любенова, В. Спасителни разкопки край с. Негованци, Пернишки окръг. – *Археологически открития и разкопки през 1981 г.* Михайловград, 1982, 37 – 38.

Любенова 1985: Любенова, В. Античен търговски и производствен център край Радомир (предварително съобщение). – *Археология*, София, 1985, 3, 26 – 37.

Любенова 2003: Любенова, В. Антични и ранновизантийски селищни структури от района на Горна Струма (По разкопки от втората половина на XX в. в Пернишка област). – В: *Римски и ранновизантийски селища в България. Т. II.* София, 2003, 183 – 201.

Маджаров 2009: Маджаров, Д. Римски пътища в България. Принос в развитието на римската пътна система в провинциите Мизия и Тракия. В. Търново, 2009.

Машов 1979: Машов, Сп. Колективна монетна находка от Кнежа. – *Известия на музеите в Северозападна България*, 3. София, 1979, 261 – 271.

Мешеков 1989: Мешеков, Ю. Някои бележки относно пътната мрежа в Горнострумския басейн (I – IV в.). – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, I. Кюстендил, 1989, 177 – 195.

Мешеков 1992: Мешеков, Ю. Спасителни разкопки от укрепената площ на Пауталия. – *Археологически открития и разкопки през 1991 г.* София, 1992, 86 – 87.

Мешеков 1996: Мешеков, Ю. Римска обществена сграда в Пауталия. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, III. Кюстендил, 1995, 57 – 58.

Мешеков 2009: Мешеков, Ю. НААР „Пауталия – Велбъжд – Кюстендил“. Археологическо проучване на обект „Старо лятно кино“, кв. 17, УПИ VII, ул. „Демокрация“ № 38. – *Археологически открития и разкопки през 2008 г.* София, 2009, 360 – 363.

Мешеков 2019: Мешеков, Ю. Пътни трасета и колесният транспорт на територията на Пауталия (II – III в.). – *Известия на Регионален исторически музей – Кюстендил*, XX. В. Търново, 61 – 113.

Минкова 2005: Минкова, М. Монетна циркулация II – XIII в. на територията на Августа Траяна – Берое – Верея – Боруй. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 2, 2005, 79 – 102.

Минкова 2015: Минкова, М. Монетите на Августа Траяна. Стара Загора, 2015.

Митова-Джонова 1983: Митова-Джонова, Д. Археологическите паметници в Пернишки окръг. София, 1983.

Митрев 2003: Митрев, Г. Религиозни институции и общества в провинция Македония (148 г. пр. Хр. – 284 г. сл. Хр.). София, 2003.

Михайлов 2020: Михайлов, Ф. Спасително проучване в м. Чифлик, концесионна площ „Брезник“, Брезник, обл. Перник. – *Археологически открития и разкопки през 2019 г.* София, 2020, 963 – 966.

Михайлов, Сестримска 1981: Михайлов, Ст., М. Сестримска. Килийното училище. Материали от археологически разкопки. Кюстендил, 1981.

Мутафчиев 1995: Мутафчиев, П. Лекции по история на Византия. Т. I. София, 1995.

Мушмов 1912: Мушмов, Н. Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. София, 1912.

Мушмов 1914: Мушмов, Н. Колективни находки на монети през 1891 – 1914 г. – *Известия на Българското археологическо дружество*, IV. София, 1914, 270 – 275.

Мушмов 1924: Мушмов, Н. Колективни находки на монети. 1921 – 1922 г. – *Известия на Българския археологически институт*, I, част II. София, 1924, 239 – 243.

Мушмов 1926: Мушмов, Н. Монетите и монетарниците на Сердика. София, 1926.

Мушмов 1927: Мушмов, Н. Колективни находки от монети през 1925 – 26 г. – *Известия на Българския археологически институт*, IV. София, 1927, 321 – 326.

Мушмов 1929: Мушмов, Н. Колективни находки от монети – *Известия на Българския археологически институт*, V. София, 1929, 382 – 386.

Найденова 1975: Найденова, В. Монетно съкровище при с. Кралев дол, Пернишко. – *Нумизматика*, 1975, 2 – 3, 30 – 53.

Найденова 1985: Найденова, В. Римската вила в с. Кралев дол, Пернишки окръг. – *Разкопки и проучвания*, Т. XIV. София, 1985.

Паунов 2004: Паунов, Е. Аспекти на монетната циркулация в Югозападна Тракия през III – I в.: тетроболите на Истиея на остров Евбея. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IX. В. Търново, 2004, 189 – 196.

Паунов 2005: Паунов, Е. Златни статери от монетното съкровище от с. Режанци, Пернишко (IGCH 411). – В: *Stephanos Archaeologikos in Honorem Professori Ludmili Getov. Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis. Supplementum IV* (2005). София, 2005, 555 – 562.

Паунов 2014: Паунов, Е. Монети от разкопките на късноримско и ранновизантийско укрепление при кв. Църква (б. Даскалово) – Перник. – *Журнал за исторически и археологически изследвания*, Шумен, 2014, 1 – 2, 176 – 190.

Паунов, Прокопов 2014: Паунов, Е., И. Прокопов. Едно разпиляно монетно съкровище от Трънско – опит за реконструкция и датиране. – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 2. В. Търново, 2014, 311 – 331.

Паунова 2002: Паунова, В. Късноантичен кастел в кв. „Църква“, Перник. – *Везни XII*, 4, 2002, 13 – 15.

Паунова 2003: Паунова, В. Новооткрити трако-римски колесници от град Трън. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, VIII. В. Търново, 2003, 189 – 197.

Паунова 2004: Паунова, В. Античен некропол край с. Забел, Трънско (Резултати от археологическите разкопки през 1999 – 2000 година). – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IX. В. Търново, 2003, 215 – 225.

Паунова 2007: Паунова, В. Археологическо проучване на три могили в подножието на връх Голема Стобленица, в землището на с. Студена, община Перник. – *Археологически открития и разкопки през 2006 г.* София, 2007, 191 – 193.

Паунова 2008: Паунова, В. Оброчищата „Св. Спас“ като „Жива старина“ и археологически ориентир (по данни от Средна Западна България). – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 1. Перник, 2008, 161 – 194.

Паунова 2018: Паунова, В. Спасително археологическо проучване на сектор от производствен комплекс (II – IV в.), находище „Милин камък“, град Брезник. – *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 435 – 438.

Паунова, Трендафилова 2017: Паунова, В., К. Трендафилова. Спасително археологическо проучване на сектор от римски и късноримски производствен комплекс (II – IV век) в м. Горна Дабовица и Круша, гр. Брезник. – *Археологически открития и разкопки през 2016 г.* София, 2017, 510 – 513.

Паунова, Павлова 2020: Паунова, В., Д. Павлова. Спасително археологическо проучване в границите на селище от II – IV в. (Обект 2), в м. Горна Дабовица, Брезник. – *Археологически открития и разкопки през 2019 г.* София, 2020, 961 – 962.

Паунова и др. 2003: Паунова, В., А. Бакъмска, Ф. Михайлов. Археологическо проучване на хълма Кракра, гр. Перник. – *Археологически открития и разкопки през 2002 г.* София, 2003, 39 – 40.

Пенчев 2012: Пенчев, В. Част от съкровище на пеонския цар Патрай от фонда на НАИМ – София. – Във: *Василка Герасимова-Томова, In Memoriam*. София, 2012, 91 – 108.

Петрунова, Комитова 2010: Петрунова, Б., Цв. Комитова. Антична и средновековна крепост в землището на с. Зелен дол, община Благоевград. – *Археологически открития и разкопки през 2009 г.* София, 2010, 554 – 557.

Прокопов 1983: Прокопов, И. Нова монета на Пауталия. – *Нумизматика*, 1983, 1, 9 – 11.

Прокопов 1985: Прокопов, И. За разпространението на сребърните тетрадрахми с името на римския квестор Езилас в югозападните български земи и тяхното датирание. – *Нумизматика*, 1985, 1, 3 – 11.

Прокопов 1986: Прокопов, И. Циркулация на бронзовите монети на Филип V и Персей в Югозападна България. – *Нумизматика*, 1986, 3, 5 – 20.

Прокопов 1988: Прокопов, И. Монетни съкровища. – В: *Енциклопедичен речник Кюстендил А – Я*. София, 1988, 416 – 417.

Прокопов 1989: Прокопов, И. Съкровище от тетрадрахми на Атина и Тасос, намерено край Разлог. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, I. Кюстендил, 1989, 249 – 268.

Прокопов 1998: Прокопов, И. Варварски подражания на македонски бронзови монети. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, V/2. София, 1998, 357 – 360.

Прокопов 2005: Прокопов, И. Монетната циркулация в Пауталийския регион през втората половина на втори и първата половина на първи век пр. Хр. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, X. В. Търново, 2005, 67 – 73.

Прокопов 2010: Прокопов, И. Тетраболите на гр. Истиея на о-в Евбея в находките от Юго-западна България. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XV. В. Търново, 2010, 27 – 34.

Прокопов 2016: Прокопов, И. Парични масиви в Тракия през II – I в. пр. Хр. Към историята на основните сребърни монетосечения. София, 2016.

Прокопов 2019: Прокопов, И. Разпръснатата колективна находка от тетрадрахми на Филип II от района на селата Пелатиково и Тишаново, Кюстендилско. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XX. В. Търново, 2019, 39 – 44.

Прокопов 2023: Прокопов, И. Две непубликувани находки с монети на Истиея от Кюстендилска област. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XXIII. В. Търново, 2023, 47 – 56.

Прокопов и др. 1989: Прокопов, И., Л. Стайкова, Р. Спасов, В. Вандова, Ю. Мешеков, А. Тонев, Ю. Фърков. Разкопки в Пауталия. – *Археологически открития и разкопки за 1988 г.* Кърджали, 1989, 77 – 78.

Русева 1999: Русева, Б. Два фрагмента от златни съкровища със статери, намерени около Перник и в Радомирско. – *Нумизматика и сфрагистика*, VI, 2, 1999, 3 – 12.

Русева-Слокоска 1977: Русева-Слокоска, Л. Към въпроса за градоустройството на Пауталия. – *Археология*, 1977, 4, 30 – 46.

Русева-Слокоска, Стайкова 1982: Русева-Слокоска, Л., Л. Стайкова. Разкопки на надгробна могила в местността Могилата – Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки за 1981 г.* Михайловград, 1982, 47 – 88.

Русева-Слокоска, Стайкова 1983: Русева-Слокоска, Л., Л. Стайкова. Разкопки в Пауталия. – *Археологически открития и разкопки за 1982 г.* Плевен, 1983, 58 – 60.

Слокоска 1972: Слокоска, Л. Състояние и проблеми на археологическото проучване на Кюстендилски окръг. Доклад на XVII Национална археологическа конференция, Кюстендил, НА-РИМ – Кюстендил, инв. № 220.

Слокоска 1989: Слокоска, Л. Пауталия. Т. I. Топография, градоустройство и укрепителна система. София, 1989.

Слокоска 2016: Слокоска, Л. Късноантичната крепост на хълма Хисърлъка, гр. Кюстендил. – *Разкопки и проучвания*, XLII. София, 2016.

Слокоска и др. 1985: Слокоска, Л., Л. Стайкова, Ст. Чохаджиев, В. Илинкина. Разкопки в Пауталия. – *Археологически открития и разкопки за 1984 г.* Сливен, 1985, 108 – 109.

Слокоска и др. 2002: Слокоска, Л., Л. Стайкова-Александрова, Р. Спасов. Пауталия (Pautalia). – В: *Римски и ранновизантийски градове в България*. Т. I. София, 2002, 251 – 266.

Спасов 2007: Спасов, Р. НААР Пауталия – Велбъжд – Кюстендил – спасителни археологически проучвания на ул. Цар Асен № 5. – *Археологически открития и разкопки през 2006 г.* София, 2007, 375 – 378.

Спасов 2013: Спасов, Р. Спасителни археологически разкопки в местността „Артъчки егрек“, с. Дяково, община Дупница, област Кюстендил, по трасето на АМ „Струма“, Лот 1, от км 320+840 до км 321+100. – *Археологически открития и разкопки през 2012 г.* София, 2013, 302 – 304.

Стайкова 1991: Стайкова, Л. Спасителни разкопки на тракийски могили в Кюстендилско. – *Археологически открития и разкопки за 1990 г.* Ловеч, 1991, 60 – 61.

Стайкова, Илинкина 1984: Стайкова, Л., В. Илинкина. Обект „Бърза помощ“. – *Археологически открития и разкопки за 1983 г.* Смолян, 1984, с. 82.

Стайкова и др. 1983: Стайкова, Л., М. Сестримска, В. Воева. Спасителни разкопки на обект „Ларго“, град Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки за 1982 г.* Плевен, 1983, 60 – 61.

Стайкова-Александрова 2004: Стайкова-Александрова, Л. Могилен гроб от римската епоха при с. Лиляч, Кюстендилско (Предварително съобщение). – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, IX. В. Търново, 2004, 207 – 213.

Стайкова-Александрова, Устинов 2013: Стайкова-Александрова, Л., С. Устинов. Спасително проучване на обект „Могилен некропол“ по трасето на АМ „Струма“, Лот 1, км 319+200-319+220 в землището на с. Дяково, община Дупница, област Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки за 2012 г.* София, 2013, 187 – 189.

Станилов и др. 1991: Станилов, С., И. Прокопов, Р. Спасов. Археологически разкопки в м. Хисарлъка до гр. Кюстендил. – *Археологически открития и разкопки за 1990 г.* Ловеч, 1991, 178 – 179.

Стоянова-Серафимова 1963: Стоянова-Серафимова, Д. Разкопки на крепостта при с. Долно Церово, Благоевградско. – *Археология*, 1963, 4, 19 – 27.

Тачев 2018: Тачев, Я. Монетосеченето на Анхиалос. София, 2018.

Тачев 2019: Тачев, Я. Метрични параметри и номинали на сердикийските провинциални монети. – *Журнал за исторически и археологически изследвания*, Шумен, 2019, 1, 154 – 169.

Тачев 2020а: Тачев, Я. Монетосеченето на Пауталия за император Антонин Пий и цезар Марк Аврелий. – *Журнал за исторически и археологически изследвания*, Шумен, 2020, 2, 52 – 69.

Тачев 2020б: Тачев, Я. Монетосеченето на Пауталия. София, 2020.

Тачева 2004: Тачева, М. Територията на Пауталия (II – III в.): граници и пътища. – Във: *Власт и социум в римска Мизия и Тракия*, 2. София, 2004, 85 – 113.

Теодосиев 2017: Теодосиев, Н. Опис на колективните монетни находки от България. Т. I. София, 2017.

Теодосиев, Манов 1993: Теодосиев, Н., М. Манов. Могилно погребение при с. Драгодан, Кюстендилско. – *Археология*, 1993, 1, 31 – 42.

Филипова 1999: Филипова, Св. Колективна монетна находка от края на IV – V век. – *Нумизматични изследвания*, 1 – 2, 1999, 41 – 47.

Филипова 2001а: Филипова, Св. Три колективни монетни находки от разкопки в Кюстендил. – *Трудове на научната група – ИМКн*, т. I, 2001, 24 – 37.

Филипова 2001б: Филипова, Св. Монети от разкопките в късноантичния град Германия. – *Нумизматика и сфрагистика*, VIII, 2001, 1 – 2, 51 – 60.

Филипова 2001в: Филипова, Св. Късноантични монети от Благоевградска община. – *Известия на Исторически музей – Благоевград*, II. Благоевград, 2001, 41 – 52.

Филипова 2004: Филипова, Св. Бронзови римски провинциални монети (II – III в.) от нумизматичния фонд на Исторически музей – Кюстендил. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 1, 2004, 41 – 61.

Филипова 2005а: Филипова, Св. Монетна циркулация в Пауталия през VI в. – *Известия на Регионален исторически музей – Русе*, IX. Русе, 2005, 84 – 88.

Филипова 2005б: Филипова, Св. Монетна находка от началото на III век от фонда на Регионален исторически музей – Кюстендил. – *Известия на Регионален исторически музей – Велико Търново*, XX. В. Търново, 2005, 125 – 128.

Филипова 2007: Филипова, Св. Колективна монетна находка от обект „Младежки дом“ – 1969 г. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XIV. В. Търново, 2007, 207 – 212.

Филипова 2008: Филипова, Св. Късноантична монетна находка от разкопки в Пауталия. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 4, 2008, 45 – 56.

Филипова 2010: Филипова, Св. Монети от светилището в квартал „Даскалово“ („Църква“) в Перник. – В: *От регионалното към националното. Юбилеен сборник в чест на ст.н.с. д-р Хр. Харитонов*. I част. В. Търново, 2010, 104 – 118.

Филипова 2012: Филипова, Св. Провинциални бронзови монети от разкопките в махала „Арбанас“, Радомир, (област Перник). – В: *ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ Изследвания в чест на Иля Прокопов от приятелите и учениците му по случай неговата 60-годишнина / Studia in honorem Ilyae Prokopov sexagenario ab amicis et discipulis dedicata / Studies in honour of Ilya Prokopov for his 60th birthday – from his friends and pupils*. София, 2012, 513 – 533.

Филипова 2013: Филипова, Св. Колективна монетна находка от с. Боснек, Пернишко. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 9, 2013, 81 – 90.

Филипова 2014: Филипова, Св. Късноантична монетна находка от село Забел, Трънско. – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 2. В. Търново, 2014, 338 – 342.

Филипова 2018а: Филипова, Св. Монети от археологически проучвания в местността Царичина, Големо село. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XVIII. В. Търново, 2018, 77 – 84.

Филипова 2018б: Филипова, С. С. Монеты из археологических исследований в античной Пауталии. – В: *Материалы по Археологии и Истории Античного и Средневекового Крыма*, 10. Москва – Тюмень – Нижневортовск, 2018, 415 – 435.

Филипова 2018в: Филипова, Св. Монетна циркулация на римски провинциални монети в регион Струма – Места през I – III в. – В: *JUBILAEUS VII. Общество, царе, богове. Сборник в памет на проф. Маргарита Тачева*. София, 2018, 343 – 360.

Филипова 2020а: Филипова, Св. Монети и монетна циркулация през Късната античност по Горното и Средното течение на река Струма. В. Търново, 2020.

Филипова 2020б: Филипова, Св. Циркулация на провинциални бронзови монети от II – III в. в Пазарджишка област. – В: *Carissimae Magistrae Grato Animo. Сборник в памет на проф. Йорданка Юркова*. София, 2020, 121 – 135.

Филипова 2020в: Филипова, Св. Разпространение на монетите на Сердика (II – III век) в градската територия на Пауталия. – В: *Сердика – Средец – София, 90 години музеят на София*. Т. 8. София, 2020, 401 – 413.

Филипова 2022: Филипова, Св. Монети от проучването на обект „Стефан Караджа“ № 1 в Кюстендил. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 18, 2022, 23 – 44.

Филипова 2023: Филипова, Св. Циркулация на монетите на Пауталия в област Перник. – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 3. София, 2023, 62 – 87.

Филипова 2024: Филипова, Св. Монетен комплекс от археологическо проучване в местностите Горна Дабовица и Круша, град Брезник. – *Известия на Регионален исторически музей – Перник*, 4. София, 2024, 343 – 369.

Филипова, Мешеков 2003: Филипова, Св., Ю. Мешеков. Монети от разкопките на римска вила „Extra muros“ от Пауталия. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, VIII. В. Търново, 2003, 113 – 120.

Филипова, Михайлов 2018: Филипова, Св., Ф. Михайлов. Късноантична находка от Пернишко. – *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*, 14, 2018, 115 – 123.

Филипова, Михайлов 2023: Филипова, Св., Ф. Михайлов. Монети от проучването на некропол от ранножелязната епоха над с. Врабча, Трънско. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XXIII. В. Търново, 2023, 57 – 72.

Филипова, Чореф 2019: Филипова, Св., М. Чореф. Монети от проучването на раннохристиянска базилика на хълма Хисарлъка, Кюстендил. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*, XX. В. Търново, 2019, 157 – 172.

Филов 1910: Филов, Б. Новооткрити старини. – *Известия на Българското археологическо дружество*, I. София, 1910, 222 – 229.

Фол, Спиридонов 1983: Фол, А., Т. Спиридонов. Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. и атлас. София, 1983.

Фърков 1991: Фърков, Ю. Кюстендил през Възраждането. Кюстендил, 1991.

Христова, Жеков 2007: Христова, Н., Г. Жеков. Монетосеченето на Тракия 1 – 3 в. НИКОПОЛИС АД НЕСТУМ. Благоевград, 2007.

Чангова 1981: Чангова, Й. Предговор. – В: *Перник*. Т. I. София, 1981, 5 – 6.

Цветкова 2008: Цветкова, Ю. История на Тракийски Херсонес (от Троянската война до времето на римското завоевание). В. Търново, 2008.

Цончев 1960: Цончев, Д. Колективни находки на монети. – *Годишник на Народния археологически музей в Пловдив*, IV. София, 1969, 209 – 219.

Цочев 1988: Цочев, М. Колективна находка от бронзови монети от с. Камен, Великотърновско. – *Годишник на музеите в Северна България*, XIV. Варна, 1988, 87 – 111.

Цочев 1995: Цочев, М. Колективна находка от бронзови монети от Родина, Великотърновско. – *Известия на Исторически музей – Велико Търново*, X. В. Търново, 1995, 87 – 99.

Юркова 1962: Юркова, Й. Монети и печати от Пернишката крепост. – *Археология*, 1962, 4, 39 – 45.

Юркова 1976: Юркова, Й. Циркулация на „колониални“ гръцки монети в Източните Родопи. – *Родопски сборник*, IV, 1976, 193 – 214.

Юркова 1978: Юркова, Й. Монетни находки, открити в България през 1973 и 1974 г. – *Археология*, XX, 1978, 2, 72 – 77.

Юркова 1981а: Юркова, Й. Антични и ранновизантийски монети. – В: *Перник*. Т. I. София, 1981, 218 – 257.

Юркова 1981б: Юркова, Й. Монетни находки, открити в България през 1979 г. – *Археология*, 1981, 1 – 2, 126 – 130.

Юркова 1982: Юркова, Й. Монетни находки, открити в България през 1980 г. – *Археология*, 1982, 1, 62 – 66.

Юркова 1983: Юркова, Й. Монетни находки, открити в България през 1981 г. – *Археология*, 1983, 1 – 2, 113 – 117.

Юркова 1985: Юркова, Й. Монетни находки, открити в България през 1982 г. – *Археология*, 1985, 2, 58 – 64.

Юркова 1987: Й. Юркова. Монетосеченето в градовете в Долна Мизия II – III в. Хадрианопол. София, 1987.

Юркова 1989: Юркова, Й. Крепостните съоръжения на Филипопол и монетните образи. – *Нумизматика*, 1989, 1, 3 – 7.

Юркова 1992: Юркова, Й. Монетни съкровища от българските земи. Т. I. Монетите на тракийските племена и владетели. София, 1992.

Юрукова 1994: Юрукова, Й. Бронзовото монетосечене на градовете в Тракия и Мизия през II – III в. Характер и функции. – *Епохи*, 1994, 4, 111 – 117.

Янев 1974: Янев, Я. Находка на медни антониниани край с. Таваличево, Кюстендилско. – *Нумизматика*, 1974, 4, 23 – 25.

Alföldy-Gäzdac, Gäzdac 2005: Alföldy-Gäzdac, A., C. Gäzdac. The role of coinage “PROVINCIA DACIA” in the supply with bronze coinage on the area of the Lower Danube (AD 246 – 257). – In: *Proceedings of the XIIIth International Numismatic Congress*, Madrid, September 2003. Madrid, 2005, 651 – 661.

Bastien 1980: Bastien, P. Le Monnayage de l’atelier de Lyon de la reform monétaire de Diocletien a la fermeture temporaire de l’atelier en 316 /294-316/ (Numismatique Romaine XI). Wetteren, 1980.

Bellinger 1958: Bellinger, A. R. The late bronze of Alexandria Troas. – *American Numismatic Society Museum Notes*, 8, 1958, 25 – 52.

Bozhkova 1994: Bozhkova, A. Notes on the Settlement Pattern in a Area of the City Territory of Roman Pautalia. – В: *Поселищен живот в древна Тракия*. Т. III. София, 1994, 144 – 147.

Borić-Brešković, Vojvoda 2017: Borić-Brešković, B., M. Vojvoda. Coins of the municipium Stobi from the necropolises of Viminacium – Više Grobalja and Pećine. – *Numizmatičar*, 35, Belgrade, 2017, 7 – 31.

Borić-Brešković, Vojvoda 2018: Borić-Brešković, B., M. Vojvoda. Circulation of Provincial Coins of the Viminacium colony. – In: *From Populus to Emperors – Living in the Frontier*. Vol. II. Belgrade, 2018, 73 – 100.

Bricault, Delrieux 2014: Bricault, L., F. Delrieux. Gangra-Germanicopolis de Paphlagonie. ‘Foyer des dieux’. Étude de numismatique et d’histoire. – *Numismatica Anatolica*, 6, 2014.

Bruun 1966: Bruun, P. The Roman Imperial Coinage. Vol. VII, London, 1966.

Burnett 1998: Burnett, A. The Earliest Coinage of Alexandria Troas. – In: U. Peter (Hrsg.). *Stephanos numismatikos. Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag*. Berlin, 1998, 165 – 168.

Burnett et al. 1998: Burnett, A., M. Amandry, P. P. Ripollès. Roman Provincial Coinage. Vol. I: From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC – AD 69). London – Paris, 1998.

Callu 1969: Callu, J. P. La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311. Paris, 1969.

CIL III: Corpus inscriptionum latinarum. Vol. III. Berlin, 1873.

CIL XIII: Corpus inscriptionum latinarum. Vol. III. Berlin, 1899.

Collart 1937: Collart, P. Philippes. Ville de Macédoine. Paris, 1937.

Delev 2009: Delev, P. Once More on the Thracian Strategies of Claudius Ptolemy. – В: *Сборник в памет на професор Велизар Велков*. София, 2009, 245 – 253.

Depeyrot 1992: Depeyrot, G. Le systeme monétaire de Dioclétien à la fin de l’Empire Romain. – *Revue Belge de Numismatique*, 138, 1992.

Esch 2016: Esch, T. Alexandria Troas: Drei numismatische Notizen zur Stadtgeschichte. – In: H. Schwarzen, H. Nieswandt (Hrsg.). *Man kann es sich nicht prächtig genug vorstellen! Festschrift für Dieter Salzmann zum 65. Geburtstag*. Band I. Scriptorium, 2016, 71 – 86.

Filipova 2023: Filipova, S. A Coin Hoard from the Village of Kamenik, Kyustendil Region. – *Bulgarian Numismatic Journal*, Vol. 1/ Num. 2, 2023, 101 – 131.

Filipova, Petkov 2017: Filipova, S., V. Petkov. Coin Circulation in Sandanski in the Period 2nd – 5th c. AD. – In: *Sandanski and its Territory during Prehistory, Antiquity and Middle Ages*. E. Nankov (Ed.). Papers of the American Research Center in Sofia. 3. Sofia, 356 – 374.

Gaebler 1906: Gaebler, H. Die Antiken Münzen Nordgriechenlands. Band III. Makedonien und Paionia. Berlin, 1906.

Galani 2019: Galani, G. A new Roman Provincial Coin from Pella. – *Tekmeria*, 14, 2019, 93 – 105.

Găzdac 2004: Găzdac, C. Centre and periphery: The Roman monetary policy regarding the Lower Danube at the mid 3rd century AD. – In: *Centru Si Periferie: Lucrarile Colocviului National*. Bistritia 23 – 25 Aprilie 2004, 2004, 71 – 73.

Găzdac 2008: Găzdac, C. Aspects of coin circulation in Roman Dacia. – In: *Roman Coins outside the Empire, Ways and Phases, Contexts and Functions*, Moneta 82. Wetteren, 2008, 269 – 294.

Găzdac, Alföldy-Găzdac 2008: Găzdac, C., A. Alföldy-Găzdac. The management of a monetary crisis? The “P M S COL VIM” and “PROVINCIA DACIA” coinages in the Roman monetary policy of the 3rd century A.D. – *Numismatische Zeitschrift*, CXVI-CXVII, 2008, 135 – 172.

Găzdac, Cociş 2004: Găzdac, C., S. Cociş. Coins from Roman sites and collections of Roman coins from Romania. Vol. I. Vlpia Traiana Sarmizegetusa. Cluj-Napoca, 2004.

Gerov 1977: Gerov, B. Die Einfälle der Nordvolker in den Ostbalkanraum in Lichte der Münzschatzfunde, I. Das II. und III. Jahrhundert (101 – 284). – *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 6, 1977, 110 – 181.

Grierson 1999: Grierson, Ph. Byzantine Coinage. Washington DC, 1999.

Grigorova 1993: Grigorova, V. Numismatische Beiträge zur Erforschung der Geschichte von Pautalia (2.-3. Jh.n.Chr.). Fribourg, 1993 (Unpubl. PhD-thesis).

Grigorova 1998: Grigorova, V. Neue Beiträge zur Erforschung der Münzprägung von Pautalia. – *Annotazioni Numismatiche*, XII, Milano, 1998.

Grigorova, Prokopov 2002: Grigorova, V., I. Prokopov. Les drachmes d’Apollonia et Dyrrachion en Illyria dans la circulation monétaire en Thrace (IIe – Ie s. Av. J.-C.). – In: *Thrace and the Aegean II*. Proceedings of the 8th International Congress of Thracology, 25 – 29 September 2000 (ed. A. Fol). Sofia, 2002, 651 – 679.

Grigorova-Gencheva, Grozdanova 2022: Grigorova-Gencheva, V., L. Grozdanova. Coin finds from sacred places in Pautalia, Thracia: offering for health and fortune? – *The Journal of Archaeological Numismatics*, 12, Cen – Bruxelles, 2022, 253 – 267.

- Harl 1996:** Harl, K. W. Coinage in the Roman Economy, 300 B.C. to 700 A.D. Baltimor, 1996.
- Head 1911:** Head, B. W. *Historia Numorum*. Oxford, 1911.
- Hendy 1985:** Hendy, M. F. *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300 – 1450*. Cambridge, 1985.
- Horster 2004:** Horster, M. Statthalter von Thrakien unter Commodus. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 147, 2004, 247 – 258.
- IGBulg. IV:** Mihailov, G. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*. Vol. IV. Sofia, 1966.
- IGCH:** Thompson, M., O. Mørkholm, C. M. Kraay. *An Inventory of Greek Coin Hoards*. New York, 1973.
- Ignatova et al. 2015:** Ignanova, St., S. Filipova, A. Tenchova, I. Prokopov. Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria (CCCHBulg). Vol. V in series. – In: *The Numismatic Collection of the Regional Historical Museum at Pazardzhik. Greek, Thracian, Macedonian, Roman Republican, Roman Provincial and Byzantine Coins from the 4th Century BC to the 7th Century AD*. (Ed. I. Prokopov). Sofia – Pazardzhik, 2015.
- IGR I:** *Inscriptiones graecae ad res Romanas pertinentes*. Vol. I. Paris, 1911.
- IRRCHBulg:** Paunov, E., I. Prokopov. An Inventory of Roman Republican Coin Hoards and Coins from Bulgaria (IRRCHBulg). – *Glax*, 15, Milano, 2002.
- Ivanov, Filipova 2015:** Ivanov, S., S. Filipova. Numismatic Data from the Archaeological Excavations at Heraclea Sintica located on the Hill of Kozhuh, Petrich Municipality. – In: *Heraclea Sintica: from Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC – 6th c. AD)*. L. Vagalinski, E. Nankov (Eds.), Papers of the American Research Center in Sofia, 2. Sofia, 168 – 227.
- Jurukova 1981:** Jurukova, J. *Griechisches münzwerk. Die münzprägung von Bizye*. Berlin, 1981.
- Kalinka 1906:** Kalinka, E. *Antike Dankmaeler aus Bulgarien*. Wien, 1906.
- Kent 1981:** Kent, J. P. C. *The Roman Imperial Coinage*, Vol. VIII. London, 1981.
- Kent 1994:** Kent, J. P. C. *The Roman Imperial Coinage*, Vol. X. London, 1994.
- Komnick 2003:** Komnick, H. *Griechisches münzwerk. Die münzprägung von Nicopolis ad Mestum*. Berlin, 2003.
- Kremydi-Sicilianou 1996:** Kremydi-Sicilianou, S. H. Νομισματοκοπία της Ρωμαϊκής αποικίας του Δίου. – *Bibliotheca of the Hellenic Numismatic Society*, 4, Athens, 1996.
- Kremydi-Sicilianou 2002:** Kremydi-Sicilianou, S. Victoria Augusta on Macedonian coins. Remarks of dating and interpretation. – *Tekmeria*, 7, 2002, 63 – 84.
- Kremydi-Sicilianou 2004:** Kremydi-Sicilianou, S. Multiple Concealments from the Sanctuary of Zeus Olympios at Dion. Three Roman Provincial Coin Hoards. – *MEΛΕΤΗΜΑΤΑ*, 35. Athens, 2004.
- Krzyzanowska 1961:** Krzyzanowska, A. Monety kolonii Aleksandrii Troas. – *Wiadomości Numizmatyczne*, V, 1961, 69 – 84.

Lazarenko 2016: Lazarenko, I. *Corpus Numorum Odessitanorum. Odessos Coins from the Period of the Roman Empire. Part I. Augustus – Commodus.* Varna, 2016.

Lazarenko 2018: Lazarenko, I. *Corpus Numorum Odessitanorum. Odessos Coins from the Period of the Roman Empire. Part II. Septimius Severus – Geta.* Varna, 2018.

Lazarenko 2019: Lazarenko, I. *Corpus Numorum Odessitanorum. Odessos Coins from the Period of the Roman Empire. Part III. Elagabalus – Severus Alexander.* Varna, 2019.

Lazarenko 2020: Lazarenko, I. *Corpus Numorum Odessitanorum. Odessos Coins from the Period of the Roman Empire. Part IV. Gordian III.* Varna, 2020.

Liampi 2005: Liampi, K. Die Münzprägung des Makedonischen Koinon in der Kaiserzeit. – In: *Proceedings of the XIII Congreso Internacional de Numismática.* C. Alfaro Asins, C. Marcos Alonso, P. Otero Morán (Eds.), Vol. 1. Madrid, 2005, 891 – 904.

Manov 2023: Manov, M. The Coins of Pautalia for Clodius Albinus as Caesar (193 – 195) – a Phenomenon of Roman Provincial Coinage. – *Journal of Ancient History and Archaeology*, 10.3, 2023, 187 – 195.

Marot 1998: Marot, T. *Las monedas del Macellum de Gerasa (Yaras, Jordania).* Madrid, 1998.

Mattingly 1977: Mattingly, H. *Roman Coins from the Earliest Times to the Fall of the Western Empire.* London, 1977.

Mionnet 1806: Mionnet, T. E. *Description des médailles antiques, grecques et romaines; avec leur degré de rareté et leur estimation.* Vol. I. Paris, 1806.

Mionnet 1822: Mionnet, T. E. *Description des médailles antiques, grecques et romaines; avec leur degré de rareté et leur estimation.* Supplément. Vol. II. Paris, 1822.

Yourukova 1996: Yourukova, J. Deification of the Empress Julia Domna on the Coins of the Towns of Thrace. – *Macedonian Numismatic Journal*, 2, 1996, 63 – 69.

Papazoglu 1978: Papazoglu, F. *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times: Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians.* Amsterdam, 1978.

Paunov 2018: Paunov, E. The Start of the Coinage of Philippopolis under Domitian. – *Notae Numismaticae*, XIII, Kraków, 2018, 3 – 9.

Paunov, Dimitrov 1996: Paunov, E., D. Dimitrov. Der Siegelring des Aurelius Pyrrhus aus Skaptopara. – *Chiron*, 26, 1996, 183 – 193.

Pick 1898: Pick, B. *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands.* Bd. I. Dacien und Moesien. Halbb. I. Berlin, 1898.

Prokopov 2012: Prokopov, I. *The Silver Coinage of the Macedonian Regions, 2nd – 1st Century BC.* Wetteren, 2012.

Ruzicka 1933: Ruzicka, L. Die Münzen von Pautalia. – *Известия на Българския археологически институт*, VII. София, 1933, 1 – 216.

- Spasov et al. 1999:** Spasov, R., V. Kazarova, R. Mladenova, Sv. Filipova. The early Christian basilica NO. 7 at Pautalia. – *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie*, Band 5, Wien, 1999, 41 – 43.
- Schönert 1965:** Schönert, E. Die Münzprägung von Perinthos. Berlin, 1965.
- Schönert-Geiss 1991:** Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Augusta Traiana und Traianopolis. Berlin, 1991.
- Stella 2018:** Stella, A. Viminacium coins from Aquileia and Venetia et Histria. – In: *Proceedings of the International Numismatic Symposium. Circulation of Antique Coins in Southeastern Europe*. Viminacium, Serbia, September 15th – 17th, 2017. Belgrade, 2018, 115 – 129.
- Strack 1912:** Strack, M. Die Antiken Münzen von Thrakien. Bant II/1, Berlin, 1912.
- Summerer 2016:** Summerer, L. Gangra-Germanicopolis de Paphlagonie. Foyer des dieux. – *The Classical Review 1 – 3* © The Classical Association, 2016, 1 – 3.
- Sutherland 1960:** Sutherland, H. V. The Roman Imperial Coinage. Vol. VI. London, 1967.
- Tasaklaki 2021:** Tasaklaki, M. Capital versus local mints in the framework of the Roman provincial monetary policy. The case of Thrace. – In: *Roman Provincial Capitals under Transition*. M. Raycheva, M. Steskal (Eds.). Wien, 2021, 373 – 394.
- TIR K-34:** Tabula Imperii Romani. K 34. Naissus, Dyrrhachion, Scupi, Serdica, Thessalonike. Ljubljana, 1976.
- Tomashek 1882:** Tomashek, W. Zur Kunde der Hamushelbinsee, I. Wien, 1882.
- Tomashek 1893:** Tomashek, W. Die alten Thraker, I. Wien, 1893.
- Topalilov, Varbanov 2023:** Topalilov, I., V. Varbanov. Coins discovered during an the archaeological excavation on the territory of Philippopolis in 2023. – In: *Studia Academica Šumenensia. The Roman Provincial Society in the Lower Danube*. I. Topalilov, S. Nedelcheva (eds.). Vol. 10. Shumen University Press, 2023, 185 – 208.
- Touratsoglou 1970:** Touratsoglou, I. Δύο νέαι ἐπιγραφικαί μαρτυρίαι περί τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων κατὰ τόν τρίτον μεταχριστιανικόν αἰῶνα. Antient Macedonia. – *Papers read at the First International Symposium in Thessaloniki*, 26 – 29 August 1968, Thessaloniki, 1970.
- Touratsoglou 1988:** Touratsoglou, I. Die Münzstätte von Thessaloniku in der Römischen kaiserzeit (32/31 v. Chr. Bis 268 n. Chr.). Berlin – New York, 1988.
- Touratsoglou 1993:** Touratsoglou, I. Coin Circulation in Macedonia (c. 200 B.C. – 268/286 A.D.). The Hoard Evidence. – *Bibliotheca of the Hellenic Numismatic Society*, 1, Athens, 1993.
- Touratsoglou 2006:** Touratsoglou, I. Greece and the Balkans before the end of Antiquity. Athens, 2006.
- Vagalinski 1997:** Vagalinski, L. On the upper chronological limit of the votive relief's of the Thracian Horsemen. – *Archaeologia Bulgarica*, I, 2, 46 – 50.
- Velkov 1977:** Velkov, V. Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity. Amsterdam, 1977.

Vojvoda 2016: Vojvoda, M. Coins of the Viminacium mint from the Pećine necropolis (Viminacium). – *Archaeology and Science*, 2016, 12, 51 – 74.

Vojvoda 2017: Vojvoda, M. Coins of the Bithynian Mint of Nicaea from the Viminacium Necropolis of Pećine. – *Старинар*, LXVII, 2017, 131 – 150.

Vojvoda, Crnobrnja 2023: Vojvoda, M., A. Crnobrnja. Circulation of provincial coins “Provincia Dacia” at the territory of present-day Serbia. – In: *Limes XXIII*. 24th International Limes Congress. Proceedings of the 24th International Congress of Roman Frontier Studies, Belgrade – Viminacium, Serbia, 2nd September – 9th September 2018. Volume I. Belgrade, 2023, 557 – 565.

Waddington et. al. 1908: Waddington, W. H., E., Babelon, Th. Reinach. Recueil général des monnaies grecques d’Asie Mineure. Paris, 1908.

Woytek 2011: Woytek, B. Die bilingualen Münzen Traians. Eine Fallstudie zu numismatischen Erscheinungsformen des Bilingualismus in römischem Reich. – *Chiron*, 41, 417 – 459.

КАТАЛОЗИ

Върбанов I: Върбанов, И. Гръцки императорски монети и техните стойности. Каталог. Т. I. Дакия, Горна и Долна Мизия. Бургас, 2002.

Върбанов II: Върбанов, И. Гръцки императорски монети и техните стойности. Каталог. Т. II. Тракия (от Абдера до Платинопол). Бургас, 2002.

Върбанов III: Върбанов, И. Гръцки императорски монети и техните стойности. Каталог. Т. III. Тракия (от Сердика до Хадрианопол), Тракийски Херсонес, Тракийски острови, Македония. Бургас, 2002.

Јосифовски II: Јосифовски, П. Колекција Кузмановиќ. Стоби. Т. II. Скопје, 2010.

Мушмов: Мушмов, Н. Античните монети на Балканскиот полуостров и монетите на Българските царе. София, 1912.

Мушмов, Филипопол: Мушмов, Н. Античните монети на Пловдив. – В: *Годишник на Народната библиотека в Пловдив*, 1924, 182 – 287.

Мушмов, Сердика: Мушмов, Н. Монетите и монетарниците на Сердика. София, 1926.

Тачев, Анхиалос: Тачев, Я. Монетосеченето на Анхиалос. София, 2018.

Тачев, Пауталия: Тачев, Я. Монетосеченето на Пауталия. София, 2020.

Юркова, Хадрианопол: Юркова, Ы. Монетосеченето в градовете в Долна Мизия II – III в. Хадрианопол. София, 1987.

AMNG I: Pick, B. Die antiken Münzen Nord-Griechenlands. Bd. I. Dacien und Moesien. Halbb. I. Berlin, 1898.

CCCHBulg II 2009: Filipova, S., I. Prokopov, E. Paunov. Coin collections and coin hoards from Bulgaria (CCCHBulg). Volume II in series. Numismatic collection of the Regional historical museum at Kyustendil (ancient Ulpia Pautalia). Part I: Greek, Thracian, Macedonian, Roman Republican and Roman Provincial coins (Ed. I. Prokopov). Sofia, 2009.

CCCHBulg IV: Andonova, M., S. Filipova, E. Paunov, I. Prokopov. Coin collections and coin hoards from Bulgaria (CCCHBulg). Volume IV in series. Numismatic collection of the Regional historical museum at Blagoevgrad (ancient Skaptopara). Greek, Thracian, Macedonian, Roman Republican, Imperial and Provincial coins from the 5th century BC to the 5th century AD (Ed. I. Prokopov). Sofia, 2014.

CCCHBulg V: Ignanova, St., S. Filipova, A. Tenchova, I. Prokopov. Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria (CCCHBulg). Vol. V in series. The Numismatic Collection of the Regional Historical Museum at Pazardzhik. Greek, Thracian, Macedonian, Roman Republican, Roman Provincial and Byzantine Coins from the 4th Century BC to the 7th Century AD. (Ed. I. Prokopov). Sofia – Pazardzhik, 2015.

Gaebler 1906: Gaebler, H. Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands. Band III: Makedonien und Paionia. Berlin, 1906.

Jurukova, Byzia: Jurukova, J. Griechisches münzwerk. Die münzprägung von Bizye. Berlin, 1981.

Komnick: Komnick, H. Griechisches münzwerk. Die münzprägung von Nicopolis ad Mestum. Berlin, 2003.

Lazarenko, Odessos IV: Lazarenko, I. Corpus Numorum Odessitanorum. Odessos Coins from the Period of the Roman Empire. Part IV. Gordian III (238 – 244). Varna, 2020.

Rec. Gen.: Waddington, W. H., E. Babelon, Th. Reinach. Recueil general des monnaies grecques d'Asie Mineure. Paris, 1904 – 1912.

RIC III: Mattingly, H., E. A. Sydenham. The Roman Imperial Coinage. Vol. III, Antoninus Pius to Commodus. London, 1930.

RIC IV 1: Mattingly, H., E. A. Sydenham. The Roman Imperial Coinage. Vol. IV, part 1. Pertinax to Geta. London, 1936.

RIC IV 2: Mattingly, H., E. A. Sydenham, I. H. V. Sutherland. The Roman Imperial Coinage. Vol. IV, part 2. Macrinus to Pupienus, London, 1938.

RIC IV 3: Mattingly, H., E. A. Sydenham, I. H. V. Sutherland. The Roman Imperial Coinage. Vol. IV, part 3. Gordian III to Uranian Antoninus. London, 1949.

RIC V 1: Webb, P. V. The Roman Imperial Coinage. Vol. V, part 1. Valerian to Florian. London, 1927.

RPC I: Burnet, A., M. Amandry, P. P. Ripollès. Roman Provincial Coinage. Vol. I. From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC – AD 69). London – Paris, 1992.

RPC II: Burnet, A., M. Amandry. Roman Provincial Coinage. Vol. II. From Vespasian to Domitian (AD 69 – 96). London, 1992.

Ruzicka: Ruzicka, L. Die Münzen von Pautalia. – *Известия на Българския археологически институт*, VII. София, 1933, 1 – 216.

SNG Cop.: Sylloge nummorum Graecorum. The Royal collection of coins and medals, Danish National Museum. Copenhagen, 1942 – 1977.

SNG Hungary: Bakos, M. Sylloge nummorum Graecorum Hungary. Budapest. Magyar Nemzeti Múzeum. Vol. II: Dacia – Moesia Superior. Milano, 1994.

SNG von Aulock: Sylloge nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung von Aulock. Berlin, 1957 – 1968.

Schönert-Geiss, Augusta Trajana: Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Augusta Traiana und Traianopolis. Berlin, 1991.

Schönert-Geiss, Traianopolis: Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Augusta Traiana und Traianopolis. Berlin, 1991.

Touratsoglou, Pseudoautonomen: Touratsoglou, I. Die Münzstätte von Thessaloniki in der Römischen kaiserzeit (32/31 v. Chr. Bis 268 n. Chr.). Berlin – New York, 1988.

Varbanov: Varbanov, I. Greek Imperial Coins and Their Values. Bourgas, 2005 – 2007.

ROMAN PROVINCIAL BRONZE COINS IN THE URBAN TERRITORY OF PAUTALIA (2ND – 3RD CENTURY)

(Abstract)

The aim of the study is to do a general analysis of the circulation of Roman provincial bronze coins in the urban territory of Pautalia in the 2nd – 3rd century. This is also the territorial range of the subject. The chronological boundaries are from the reign of emperor Trajan (98 – 117), when Pautalia was given urban rights, to the middle of the 3rd century. The end of the period is determined by the latest provincial coins found in the studied territory and minted under emperor Gallienus (253 – 268). Though there are available publications related to the coin circulation in the region, on this stage there is not any general study of the subject. Moreover, there is a lack of a regional study of the coin circulation in the indicated chronological boundaries. The corpora of coins minted by urban authorities, which were published in recent years, are an excellent information source but their aim is different – to present most fully the coin minting of a particular mint. Analyzing the circulation of provincial coins, it is possible to track regional connections and trade contacts to nearer and more distant urban centres within the borders of the Roman Empire, as well as economic and political changes and upheavals, having an impact on the intensity of minting and accumulation of monetary masses in different time periods.

Most of the coins included in the study have been found during archaeological excavations and have a precise archaeological context. Some of them are published for the first time. Materials from the numismatic collections of the Regional museums in Kyustendil, Pernik and Blagoevgrad and the Municipal History museum in Breznik are included. Information from reports of coin hoard finds and previous publications is also used. The main criterion in the selection of the specimens included in the study is the place of their finding. For some of the coins from the museums it is not clear how they have entered the stock and where they have been found, therefore they are excluded from the database.

This study would not have been possible without the support of a number of colleagues, directors of archaeological explorations in the region, who provided me with the opportunity to work with the coins found during the excavations: Assoc. Prof. Metodi Daskalov, PhD; Assoc. Prof. Zdravko Dimitrov, PhD; Head Assist., Veselka Katzarova-Popova, PhD; Head Assist., Galina Dyankova-Grozdanova, PhD; Head Assist., Svetoslav Yordanov, PhD (National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences); Doychin Grozdanov (National Institute of Immovable Cultural Heritage – Sofia); Yunian Meshekov (Regional History Museum of Sofia); Rumen Spasov, Veselina Vandova, Veneta Genadieva, Lidia Staykova-Aleksandrova (Regional History Museum of Kyustendil); Vasilka Paunova, Filip Mihaylov (Regional History Museum of Pernik). My heartfelt thanks to Nina Hadzhieva, PhD (Regional History Museum of Blagoevgrad) and Evgeni Paunov, PhD, for the provided information.

Pautalia (today Kyustendil) and its region were situated in the central part of the Balkan Peninsula and covered the valley of Upper Struma River (ancient Strymon), as well as the passes and courses of some smaller rivers making connection to the valleys of the rivers Dzherman, Upper Mesta (ancient Nestos), Vardar (ancient Axios) and Morava (ancient Brongus). Politically and

geographically until the second half of the 3rd century the Upper Struma region was the westernmost part of the province of Thrace. A natural crossroads emerged through the territory of Pautalia. The roads with interprovincial importance passing through the territory of Pautalia region were Via Diagonalis in the section between Turres (Piro) and Serdica, and the course of the road Serdica – Pautalia – Stobi which was the most important artery making connection to the province of Macedonia. A section of the road passed through the central urban part of Pautalia as one of its main arteries – *decimanus maximus*. The other important road artery passing through the Upper Struma region was the one along the Struma River connecting the Danube River to the Aegea at Amphipolis. A main road connected Pautalia with Philippopolis.

The ancient town itself was located in the fertile basin of the Strymon River, between four mountain massifs – Kraishte to the north, Lisetz to the west, Konyavska Planina to the northeast, and the steep slopes of Osogovo Mountain to the south. The mild, moderate continental climate under the influence of the Aegean Sea, the fertile soils, the hot mineral springs and the numerous ore deposits made the Kyustendil basin attractive for settled life since ancient times. The earliest materials from archaeological investigations in the centre of the modern town are from the Neolithic times. Pautalia was founded at the end of the first decade of the 2nd century due to the urban policy of emperor Trajan. The thesis that it arose on the place of a significant Thracian tribal centre of urban type which allegedly explains some specifics of the topography and urban planning, is being adjusted based on the evidence from archaeological explorations in recent years. It is quite possible that at the thermal springs there was a large and popular sanctuary located in the lands of the Dentheletae. According to historical sources, the Dentheletae inhabited the Upper and part of the Middle course of Struma River, today's plains of Kyustendil and Dupnitza and the mountains north of the valleys of Vardar and Morava, the main evidence about them coming from the Hellenistic age. With the establishment of Roman rule in Thrace in 45 AD, the lands of the Dentheletae were included in the strategies of Plain and Mountain Dentheletica. In the first half of the 2nd century, when the towns in Thrace already had their urban territory, Claudius Ptolemy talked only about one strategy of Dentheletica. His information about the strategies is assumed to be based on evidence from the times of emperor Trajan's Principate, i.e. beginning of the 2nd century, before they were changed to urban territories. According to Pliny the Elder, their number in the 1st century was considerably greater.

The border between Dentheletica strategy and *Moesia Superior* went along the ridge of the Osogovo Mountain in the northern direction toward Remesiana (today Bela Palanka), on the western slopes of the mountains between the valleys of the rivers Pčinja and Morava (ancient Brongus) in the western direction, and Struma (ancient Strymon) and Nishava to the east.

To the west, the strategy bordered entirely on *Moesia Superior*, only the most southwestern corner reaching the province of Macedonia. At first the urban territory of Pautalia did not go beyond the boundaries of the Kyustendil plain. In the 3rd century it incorporated the whole territory of Dentheletica strategy and parts of Maedica strategy, which initially included Skaptopara with the Gorna Dzhumaya plain.

To the north, the urban territory of Pautalia covered the regions of Tran, Breznik and Pernik, reaching the watershed Struma – Iskar (ancient Oescus), where it bordered on the territory of Serdica region. To the east it included the Dupnitza plain with Germania (today Sapareva Banya) and the town of Rila (ancient Sportela). The Skaptopara inscription explicitly attests that the lands of today's Blagoevgrad region belonged to Pautalia under Gordian III (238 – 244). Where exactly its border ran south to the province of Macedonia and to the territory of Nicopolis ad Nestum is not attested in the sources.

The reorganization of the Balkan provinces of the empire which had already been started under emperor Aurelian (270 – 275) continued under emperor Diocletian. The diocese of Thrace was formed from the old provinces of Thrace and Lower Moesia and became part of the Prefecture of the East. Meanwhile six new dioceses – Thrace proper, Europa, Rhodope, Haemimontus, Lower Moesia and Scythia – were formed from the two old provinces. Ceding part of its territories beyond the Danube, which made up several provinces under the general name of Dacia until 272, and transferring some of population, administrative and military structures south of Danube, Rome established a new diocese – Dacia. The new diocese covers today's Northwestern and part of Southwestern Bulgaria, Serbia and parts of Macedonia, bordering to the east on the diocese of Thrace.

The earliest treasures recorded in the studied region are two hoard finds of pre-coin forms. These are bronze pieces shaped like little fish, from 8th – 6th centuries BC, and they were found in the villages of Nevestino and Nedelkova Grashitza. From the 6th – 5th centuries BC treasures with silver staters of the island of Thasos and tetradrachms of Athens, old style, have been known. In the period 4th – 3rd centuries BC coin circulation in the examined territory was considerably more intense. Silver and bronze coins of Philip II (359 – 336 BC), Alexander III (336 – 323 BC), silver tetrobols of Histiaea on the island of Euboea and coins of the Paeonian rulers spread there. In the 2nd – 1st centuries BC silver tetradrachms of Athens, new style, and Thasos, II period, First Macedonian region, quaestor Aesillas, drachms of Dyrrhachion and Apollonia on the Adriatic coast, Roman republican denarii, late imitations of coins of Histiaea, bronze coins of the last Macedonian kings Philip V (221 – 179 BC) and Perseus (179 – 168 BC), autonomous Macedonian coins minted in Thessalonica, Pella, Amphipolis, as well as imitations of the last ones, entered the coin circulation.

After the conquest of Thrace by the Roman empire in 45 AD, Roman imperial coins – silver denarii and antoniniani, bronze sestertii, dupondii and asses started circulating on the territory of Pautalia, and from the middle of the 3rd century – after the collapse of the Roman monetary system until the emperor Diocletian's reform in 294 – mainly copper (billon) antoniniani. Along with the coins struck in the central Roman mints, an extraordinary large number of provincial coins, minted by the urban authorities on the Balkans, have been found. With the foundation of new towns by emperor Diocletian, as well as conferring urban status on older settlements and establishment of urban territories, a number of towns in Thrace and Moesia were given the right to mint their own coins. Coins of Pautalia, Serdica, Viminacium, Philippopolis, Augusta Traiana, Marcianopolis, Nicopolis ad Istrum, Macedonian League, Thessalonica, Pella, Nicaea, etc., had their place in the circulation environment of the studied territory. Designed to facilitate trade contacts and above all small daily payments, provincial coins replaced bronze central denominations. Sestertii, dupondii and asses have been found relatively rarely during archaeological explorations. Provincial coins however have been found regularly during excavations of a number of sites in today's Kyustendil and the entire territory of ancient Pautalia. Despite the cessation of activity of some provincial workshops as early as the second decade of the 3rd century, and its final end after emperor Aurelian's (270 – 275) reforms in 274, these coins continued to circulate successfully until the end of the 3rd century, i.e. until the emperor Diocletian's reform. With the degradation of bronze denominations struck by the central mints of the empire in the beginning and middle of the 3rd century, provincial bronze coins retained their importance as the main means of payment at the local markets on the Balkans.

The analysis of coin circulation of Roman provincial bronze coins in the urban territory of Pautalia has been made on the base of 1191 specimens included in the study. The status of archaeological sites where the provincial bronze coins were found is of diverse nature. Archaeological

structures have been localized also at the majority of settlements where single specimens were found:

- the main urban centre Pautalia;
- military camp and settlement Germania at Sapareva Banya;
- settlements – Krakra, Pernik; district of Tzarkva (former Daskalovo), Pernik; village of Rasnik, Pernik region; villages of Chervena mogila, Drugan, Bobortzi and Negovantzi (Radomir region); town of Zemen and village of Radibosh (Zemen region); town of Breznik, village of Noevtzi and village of Dolna Sekirna (Breznik region); villages of Turkovtzi and Busintzi (Tran region); villages of Razhdavitza, Dragovishtitza, Goranovtzi, Konyavo, Tavalichevo, Gorna Grashitza, Dolna Grashitza, Poletintzi, Dolno selo (municipality of Kyustendil); villages of Nedelkova Grashitza, Pelatikovtzi, Zgurovo, Pastuh (municipality of Blagoevgrad);
- villas – district of Bela voda, Pernik; village of Kralev dol (Pernik region); village of Nevestino (Kyustendil region);
- fortresses – village of Divlya (Zemen region); village of Dushintzi (Breznik region); village of Slishovtzi (Tran region); village of Zarvaritza (municipality of Nevestino, Kyustendil region); villages of Klisura, Zelen dol, Dolno Zerovo (Blagoevgrad region);
- marketplaces – district of Arbanas, Radomir; district of Arbanas, Kocherinovo;
- necropolises – village of Studena (Pernik region); town of Tran; village of Zabel (Tran); village of Dyakovo (Dupnitza region);
- sanctuaries – district of Tzarkva, Pernik; village of Baykalsko (Radomir region); village of Vrana stena (Zemen region); village of Kopilovtzi (Kyustendil region).

The sites included are distributed evenly on the studied territory and give a good idea of the coin circulation.

According to the mints where they were stuck, the provincial coins from the urban territory of Pautalia are distributed as follows:

Province of Tharce:

- Pautalia – 321 pieces;
- Serdica – 111 pieces;
- Philippopolis – 65 pieces;
- Augusta Traiana – 27 pieces;
- Nicopolis ad Nestum – 13 pieces;
- Hadrianopolis – 11 pieces;
- Anchialos – 5 pieces;
- Nicopolis ad Istrum (until 193 AD) – 3 pieces;
- Deultum – 2 pieces;
- Perinthos – 2 pieces;
- Bizye – 1 piece;
- Traianopolis – 1 piece.

Province of Lower Moesia:

- Nicopolis ad Istrum – 26 pieces;
- Marcianopolis – 21 pieces;
- Tomis – 5 pieces;
- Odessos – 4 pieces.

Provinces of Upper Moesia and Dacia:

- Viminacium – 111 pieces;
- Dacia – 3 pieces.

Province of Macedonia:

- Stobi – 10 pieces;
- Thessalonica – 81 pieces;
- Edessa – 9 pieces;
- Amphipolis – 4 pieces;
- Beroea (Macedonian League) – 156 pieces.

Asia Minor and Thracian Chersonese:

- Coela, Thracian Chersonese – 1 piece;
- Nicaea, Bithynia – 65 pieces;
- Nicomedia, Bithynia – 2 pieces;
- Germanicopolis (Gangra), Paphlagonia – 1 piece;
- Alexandria, Troad – 2 pieces;
- Abydos, Troad – 1 piece;
- Anemurium, Cilicia – 1 piece.

The coins of the Thrace province workshops are 563 pieces. Being 57% of the total amount, the coins of Pautalia definitely predominate, followed by those of Serdica (20%) and Philippopolis (12%). Linked to one of the main roads in Antiquity, the coins of Serdica and Philippopolis spread without any problems and participated in the coin circulation in the studied region. The coins of Augusta Traiana are 5%. It was connected to Pautalia via the inner road artery of the province of Thrace *Philippopolis - Ranilum - Augusta Traiana - Kabyle - Anchialos/Deultum*, which had a junction at Philippopolis and went either to the Via Diagonalis in the Serdica direction, or to the turn-off to Pautalia. The same route was also the connection to the Black Sea towns of Anchialos and Deultum, though their coins had negligible part in the coin circulation in the region of Pautalia. The same conclusion holds also for the specimens of Traianopolis, Perinthos and Bizye. Nicopolis ad Nestum minted coins in a very limited period of time and that had an impact on their distribution which in this case is only 2%. The same is also the percentage of the coins of Hadrianopolis.

The coins minted under the early Severan emperors predominate, with the specimens of Caracalla (198 – 217) dominating – 32%. In the period 193 – 217 the production of almost all mints in the province of Thrace was substantial. The exception was the workshop in Serdica which in this period registered activity only during the reign of Caracalla. Considerable is also the presence of coins of Faustina the Younger (19%), which is due mainly to those minted in Pautalia. Of 108 specimens of the empress, 100 are from the Pautalia mint. After the majority of Thracian workshops ceased their activity, there was a sharp drop in the inflow of coins struck in the mints still working. The production of Hadrianopolis and Bizye workshops was aimed mostly at meeting military needs of the empire along the Danube Limes and so their coins headed north.

In the studied region the coins of the province of Lower Moesia are 56 pieces, or only 5% of the total amount of provincial coins.

The specimens of Nicopolis ad Istrum predominate with their 46%, followed by those of Marcianopolis with 38%. South of the Balkan Mountain, in the territory of the province of Thrace, coins penetrated through trans-Balkan Roman roads, connecting the military camps and admin-

istrative centres built in the province of Moesia to the towns south of the Balkan Mountain and from there to Aegea. This was also the shortest link between Via Istrum and Via Diagonalis. The connection went along the passes of Vrashka Chuka, Petrohan Arabakonak, Shipka, Sveti Nikola, Tvardishki. By Via Diagonalis over Serdica or along the road Philippopolis – Pautalia the coins of Lower Moesia towns reached the urban territory of Pautalia.

The coins minted before 222 predominate. They are 48 pieces. Only 11 coins were struck after most of the Thracian mints had ceased their activity, which is definite evidence that the coins of Lower Moesia mints were not able to make up for the shortage of monetary funds in the urban territory of Pautalia.

Again, the coins struck under the early Severan emperors predominate, although some considerable breaks were recorded in the minting of Nicopolis ad Istrum during this period. With 21%, the coins of Septimius Severus predominate, followed by those of Caracalla (19%), and it has to be noted that Nicopolis ad Istrum minted coins only for Caracalla – Caesar, and Elagabalus, and Alexander Severus with 15%. After the workshop in Viminacium in the province of Upper Moesia was opened in 239, the situation changed. In the general picture of provincial bronze coins circulation minted after 222 and found in the urban territory of Pautalia, the coins of Viminacium are 31%. After 238 the production of the still functioning mints in the province of Thrace was mainly with military functions and the monetary flow was directed north toward the Lower Danube Limes and the legions quartered there. These coins hardly reached the territory of Pautalia which was situated in the most southwestern corner of the province. A gap emerged which was filled in mostly by the specimens of Viminacium which spread mainly in Western Bulgaria. In this last period of functioning of provincial workshops (until the mints of Serdica and Augusta Traiana were restored by Gallienus) the coins of Viminacium make up 66% of the total amount of coins.

In the urban territory of Pautalia on this stage of investigation, 274 coins have been found struck in the mints of the province of Macedonia. The dominance of the coins of Macedonian League is due to the coin hoard of the village of Kamenik. The composition of the find gives reason to assume that it was accumulated in the province of Macedonia. Similar coin treasures with provincial coins minted only in the towns of Roman Macedonia are typical for the territory of today's Northern Greece. This means definitely that the find was accumulated in this particular region. There might be various reasons, which we are not in the position to know, for it to be moved to the province of Thrace and the urban territory of Pautalia. The coins of the hoard did not actually participate in the coin circulation in the region of Pautalia. Similarly, the great amount of specimens of Thessalonica is due to the presence of 46 of them in the hoard find of the village of Visoka Mogila. If we rely only on evidence obtained from the analysis of coins of the province of Macedonia found during archaeological explorations as well as single specimens with exact place of finding, without those of the two hoards, the situation changes. The coins of Thessalonica predominate with 38%, followed by those of Macedonian League with 30%.

The incomings of coins of Macedonian mints were smooth, without hiatuses and substantial domination in particular periods. They penetrated in the urban territory of Pautalia along the Struma River valley, following the course of one of the main road arteries in Antiquity, with movement in the northern direction. On the contrary, no specimens of the mints of the provinces of Thrace and Lower Moesia are found in the coin hoards discovered in today's Northern Greece. The same is true for the presently known coins from archaeological explorations. During explorations in Sandanski only one coin of Pautalia minted under Faustina the Younger was found. All other provincial coins are from the workshops of the province of Macedonia.

The coins found in the urban territory of Pautalia, struck in the mints of Thracian Chersonese and Asia Minor, are 73 pieces. They penetrated in the territory of the province of Thrace mainly

through Via Diagonalis which forked in two routes at Perinthos – one to Byzantion and Bosphorus and another to Gallipoli (Thracian Chersonese) and Dardanelles, where the connection to Asia Minor was made.

The considerable presence of specimens of the mints of Nicaea is typical for the entire territory of today's Bulgaria. The coins struck in the first and second period of provincial workshops existence (until 222) are only 1% of the total amount found in the urban territory of Pautalia. But even so they are more than the specimens from some workshops of Thrace and Moesia situated far nearer. Things changed after 222. The amount of coins of Nicaea reached 13%, being secondary only to those of Macedonian Koinon and Viminacium. Similar is the picture of Nicaean coins circulation in neighbouring Serbia.

The rest of the mints are represented by single specimens, with only coins of Nicomedia and Anemurium recorded in the coin hoards in the urban territory of Pautalia. The ones minted under Alexander Severus and Gordian III predominate, this being due mainly to the specimens of Nicaea. The minting of Caracalla is also well represented, with his coins struck in Nicaea, Coela, Alexandria in Troad and Abydos. It is entirely possible that some of the coins to have had no connection to particular trade contacts between provinces, but to be landed in Pautalia territory due to movement of military units in the direction to Asia Minor or back.

The general picture of coin circulation shows dominance of Pautalia coins. They make up 30% of the coins circulating in the entire period of investigation and 45% of the ones minted until 222. Considerable is the presence of specimens of Serdica (10% for the whole period and 14% until 222), Viminacium (10% and 31% of the coins minted after 222), Nicaea (6% for the whole period and 13% of the ones minted after 222). The coins of Thessalonica are mostly from pseudo-autonomous series minted in the end of 2nd – beginning of the 3rd century.

Regarding the specimens of Macedonian League it has been already noted that, if evidence from the hoard find of the village of Kamenik is ignored, their presence is not so definitive but on the other hand is quite regular.

According to emperors under whom they were minted, the coins included in the study are distributed as follows:

- Domitian (81 – 96) – 1 piece;
- Trajan (98 – 117) – 2 pieces;
- Hadrian (117 – 138) – 5 pieces;
- Antoninus Pius (138 – 161) – 28 pieces;
- Marcus Aurelius (161 – 180) – 56 pieces;
- Faustina the Younger (145 – 175) – 115 pieces;
- Lucius Verus (161 – 169) – 8 pieces;
- Lucilla (164 – 180) – 1 piece;
- Commodus (177 – 192) – 55 pieces;
- Septimius Severus (193 – 211) – 85 pieces;
- Clodius Albinus (195 – 197) – 1 piece;
- Julia Domna (193 – 217) – 26 pieces;
- Geta (198 – 212) – 76 pieces;
- Caracalla (198 – 217) – 238 pieces;
- Macrinus (217 – 218) – 4 pieces;
- Diadumenian (217 – 218) – 4 pieces;
- Elagabalus (218 – 222) – 30 pieces;
- Julia Paula (219) – 1 piece;
- Alexander Severus (222 – 235) – 95 pieces;

- Julia Mamaea (222 – 235) – 5 pieces;
- Maximinus I (235 – 238) – 5 pieces;
- Maximus Caesar (235 – 238) – 2 pieces;
- Gordian III (238 – 244) – 115 pieces;
- Philip I (244 – 249) – 38 pieces;
- Philip II (244 – 249) – 2 pieces;
- Otacilia Severa (244 – 249) – 2 pieces;
- Trajan Decius (249 – 251) – 9 pieces;
- Herennia Etruscilla (249 – 251) – 2 pieces;
- Herennius Etruscus (249 – 251) – 3 pieces;
- Hostilian (251) – 6 pieces;
- Trebonianus Gallus (251 – 252) – 11 pieces;
- Volusianus (251 – 252) – 3 pieces;
- Valerian I (253 – 260) – 3 pieces;
- Saloninus (259) – 1 piece;
- Gallienus (253 – 268) – 15 pieces;
- Salonina (†268) – 1 piece.

Three peaks of coin accumulation emerged. The first of them was during the rule of Antonine dynasty, this being due mainly to the coins of Pautalia, with the definite domination of the specimens of Faustina the Younger. The other mint, the production of which was well represented in this period, was that of Philippopolis, with specimens recorded of all emperors and representatives of their families, except Lucilla.

The predominant number of provincial coins found in the urban territory or Pautalia were minted during the rule of early Severus emperors. With the coming to power of Septimius Severus the production in the mints showed increased activity which had a direct impact on coin circulation. The mints well represented in the studied territory in this period were Pautalia, Serdica, Philippopolis, Augusta Traiana. The coins of urban authorities found during archaeological excavations in the region predominate at the expense of central bronze emissions. The high peak though was during the autonomous reign of Caracalla.

Of 424 coins minted in the period 193 – 217, the specimens of Caracalla are 238. This is due mainly to the coins of the workshops of Serdica und Pautalia. The minting in Serdica, which evolved quite unevenly and with serious breaks, achieved its peak just during the rule of Caracalla and featured production in large volumes and variety of coin types.

The ceasing of activity of the majority of Thracian mints affected the inflow of fresh money in the studied territory. The coins of Macrinus and Diadumenian are 4 pieces each, minted in Marcianopolis, Nicopolis ad Istrum and Thessalonica. Under Elagabalus the activity of Philippopolis workshop, restored after a short break, was especially dynamic which had an impact on the coin circulation – 13 of 28 specimens of that emperor were struck in the Philippopolis mint.

In the last period of functioning of provincial workshops from 222 to 268 the coins of Alexander Severus (95 pieces) and Gordian III (115 pieces) predominate. This is due mainly to the specimens of the hoard find of the village of Kamenik, struck on behalf of Macedonian League. If they are taken out from the analyses, as it is explained above, the situation will change. The coins of Alexander Severus and Gordian III predominate again, but under the first of them that is due mainly to the mint in Nicaea, while under Gordian – to that in Viminacium. The specimens of the still functioning workshops in the province of Thrace and those in Lower Moesia could not make up for the shortage of provincial coins created by the cessation of activity of a great deal of

mints and the new functions of minting. This gap until the reign of Gordian III and the beginning of work of the Viminacium workshop was filled in mainly by coins of Nicaea and Macedonian workshops. Under Gordian III and after him the situation changed. Nicaean coins continued their successful circulation, but the dominance went to Viminacium. After Philip I the only provincial mintings found in the studied territory are those of the mints in Upper Moesia and Dacia. The exception is the workshop in Serdica restored under Gallienus – its coins are well represented in the urban territory of Pautalia. It is noteworthy that in the entire period coins struck earlier in the already closed mints continued to take part in the circulation, which is evident in the composition of coin hoards and analysis of the ones found during archaeological explorations.

The denominations of provincial coins found in the urban territory are distributed as follows: four and five assarii – 547 pieces; three assarii – 211 pieces; one and two assarii – 216 pieces. One medallion of Philippopolis from archaeological explorations at the Krakra hill, minted under emperor Caracalla, also took part in the circulation. The large denominations specimens predominate. This is due mainly to the coin hoards of Dupnitza, Kamenik and Visoka mogila, as well as the coins of Pautalia (75 pieces), Serdica (75 pieces), Viminacium (100 pieces) and Macedonian League (156 pieces). The great amount of coins with a denomination of three assarii was minted mostly in Pautalia (112 pieces), those of Faustina the Younger predominating. The largest number of coins with a denomination of one assarius belong again to the mint of Pautalia (61 pieces), as well as Philippopolis (37 pieces) and the pseudoautonomous coins of Thessalonica. Although the coins with low denominations in theory supplied the local market, it is evident that they circulated successfully also in territories far away from the urban centre where they had been minted. Specimens with a denomination of one and two assarii, found in the urban territory of Pautalia, were struck in the mints of Philippopolis (59% of the total amount of Philippopolis coins), Serdica, Augusta Traiana, Anchialos, Hadrianopolis, Traianopolis, Marcianopolis, Nicopolis ad Istrum, Odessos, Thessalonica.

The coin hoards of the considered period containing in their composition coins of the urban authorities in the territory of Pautalia are a negligible number compared to those of the provinces of Lower Moesia and Thrace – only four (Visoka Mogila, Dupnitza, Lilyach and Kamenik). The information about the hoard of Dupnitza is incomplete – only a portion of the discovered coins have been seen. The situation with the find of Visoka Mogila is the same. According to the information, the latest coins are denarii of Valerian and Gallienus, which immediately casts doubt on the trustworthiness of information. The find of the village of Kamenik is unique in its composition. On this stage in the territory of Bulgaria a mixed find containing silver coins – denarii and antoninianii – has not been recorded, while the provincial bronze was produced only in the mints of the province of Macedonia. It was accumulated in the period 231 – 244 during the reign of Alexander Severus and Gordian III. The denarii and antoninianii are of good quality, which means they were not long in actual circulation. They were collected as a treasure in the course of hundred years, i.e. over three generations. *Terminus post quem* of the find is the antoninianus of Valerian I (253 – 260), minted in 254. The reasons for hiding the treasure have to be sought after this year.

In 254, taking advantage of the internal war between Aemilianus and Valerian I, Goths invaded Lower Moesia and Thrace. Some of them passed through Serdica and reached Macedonia along the valley of Struma River. The fact though that the coin of Valerian was minted in 254 rules out the possibility the reason for hiding the hoard to be this particular invasion. The coin is slightly worn out which means it was in actual use and moreover it would have taken time for it to come from the mint in Rome where it had been struck to the territory of the province of Macedonia where the hoard was accumulated and from there – to the village of Kamenik in the urban territory of Pautalia. The source material on the invasions in the period 254 – 268 is scarce and there are

differences in opinion among researchers. The invasions were concentrated in the territory of the province of Moesia. There is no evidence of something of this kind along the valley of Struma River. The destruction in the urban centre of Pautalia was linked to a later stage – the 270s. This means that the reason for hiding the hoard should not be sought in crucial public events but rather in personal considerations of its owner which we admittedly could only guess about. The character of the treasure and the time of its accumulation point to such an assumption.

The find of the village of Lilyach is in the chronological boundaries Trajan – Probus. To connect immediately the find of silver coins in the villa at Krlev Dol to the invasions under Trajan Decius is also questionable. The coins were hidden in the stone base of the villa's wall, but reconstructions after this period were not established and the villa functioned on until the end of the 4th century. The destruction in the urban centre of Pautalia was dated to the 270s. Throughout the 2nd century and until the 260s in Pautalia and its urban territory no military conflict or important events were recorded, that would have led to hiding of coin treasures on a mass scale. Situated in the centre of the Balkan Peninsula and far away of the borders of the empire, Pautalia experienced a period of flourishing and peaceful existence over a long time. For this reason the coins included in the study could be characterized entirely as "trade money" reflecting the actual coin circulation and contacts among the towns and provinces in the Roman Empire.

Приложение 1

Император	Монетарница	Местонамиране	Информация	Б р о й
Псевдоавто- номни	Филипопол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1498	1
	Тесалоника	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	РИМ – Перник, инв. № 459	1
		Арх. проучвания „Кракра“ 2002 г., Перник	Информация – Е. Паунов	3
		Арх. проучвания „Дяково“ – 2013 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 229	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	РИМ – Перник, ПИН 407, 1369, 1587, 2587, 2872, 2968, 3364, 6471	8
		С. Забел, м. Св. Спас, Трънско	РИМ – Перник	1
		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 207	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	46
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/3174	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 435, 911	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 902, 1160, 1848, 2063, 2564, 2566, 2125	7
		С. Церово, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.9/11589	1
		Бобовдолско		1
Домициан (81 – 96)	Стоби	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
Траян (98 – 117)	Филипопол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Стоби	Брезнишко	ОИМ – Брезник, инв. № 145	1
Хадриан (117 – 138)	Филипопол	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
	Едеса	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; СССНВulg II 2009, 82, № 451	1
	Македонски съюз	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград	1
	?	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
		Кюстендил, обект „Дом на	РИМ – Кюстендил,	1

Антонин Пий (138 – 161)	Пауталия	съветите“	инв. № НСФ ДС 11	
		Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 223 РИМ – Перник, инв. № 458	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514 РИМ – Перник, ПИН 1637, 1833, 1069	1 3
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigorova 1993, 87	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 50; СССНБulg II 2009, 58, № 287, 288	2
	Филипопол	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	Grigorova 1993, 86 – 87	5
		Арх. проучвания, кв. „Църква“ – 1999, Перник	Паунов 2014, 183; РИМ – Перник, инв. № НСФ 1714	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		С. Враня стена, м. Големия камък, общ. Земен	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1699	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 70, 877	2
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4789	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 2260	1
	Македонски съюз	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; СССНБulg II 2009, 84, № 461	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 969, 1189, 2178, 2467, 2518	5
	?	Арх. проучвания „Дяково“ – 2013 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 21	1
		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 28	1
Марк Аврелий (161 – 180)	Одесос	Арх. проучвания в Кюстендил	Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 48 – 49	1
	Пауталия	С. Друган, общ. Радомир	РИМ – Кюстендил, инв. № 4992	1
		С. Негованци, общ. Радомир	Grigorova 1993, 83	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	РИМ – Перник, ПИН 843, 6373	2
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigorova 1993, 83	1
		Пернишко	ДП № 97/2019 г.	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 50; СССНБulg II 2009, 58, 60, № 290, 291	2

	„Гороцветна“ 2010 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 14	1
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 27 – 28	2
	С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 84	1
	С. Невестино, общ. Невестино	Grigorova 1993, 84	1
	С. Църварица, общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1235; СССНBulg II 2009, 60, № 293.	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1767, 4267, 4299 Grigorova 1993, 82 – 85	3 7
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 2065	1
Сердика	Пернишко	ДП № 97/2019 г.	1
	Кюстендил, „Дом на книгата“	ПИН 131	1
Филипопол	С. Кралев дол, общ. Перник, арх. проучвания на римска вила – 1966 – 1972 г.	Найденева 1985, 79, № 86; РИМ – Перник, инв. № 1634	1
	Пернишко	ДП № 48/2011 г.	1
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 71; СССНBulg II 2009, 78, № 423	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.5/8468	1
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 173	1
Тесалоника	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4679	1
Стоби	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 806	1
Македонски съюз	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 104; РИМ – Перник, инв. № 1144	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	3
	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; СССНBulg II 2009, 84, 86, № 463, 467	2
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 218, 460, 2325	3
	С. Бело поле, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.5/8627	1

Фаустина Млада	Пауталия	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 104; РИМ – Перник, инв. № 1145	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	2
		Пернишко	ДП № 48/2011 г. ДП № 97/2019 г.	1 2
		Кюстендил, обект „Младежки дом“	РИМ – Кюстендил, инв. № 1515	1
		Кюстендил, обект „Дом на политическата просвета“	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ ДПП 130	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4232	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 106, 2138	2
		Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 104; РИМ – Перник, инв. № 1146	1
		Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 223; РИМ – Перник, инв. № 954, 955	2
		Арх. проучвания „Кракра“ 2002 г., Перник	Информация – Е. Паунов	1
		Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“	Димитров 1985, 16	2
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514 РИМ – Перник, ПИН 841, 1267, 2124, 1063, 230, 1788, 93, 1265, 1505, 3857, 5200, 5960	7 12
		С. Дивля, м. Градището, общ. Земен	РИМ – Перник, инв. № 383	1
		С. Враня стена, м. Големия камък, общ. Земен	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1691	1
		Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 23	1
		Пернишко	ДП № 48/2011 г.	1
		Арх. проучвания в Кюстендил „Цар Асен“ № 5	Филипова 2004, 50 – 53 РИМ – Кюстендил, НСФ ЦА12	25 1
		„Старо лятно кино“ – 2008 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5131, 5142, 5148, НСФ СтЛК 25	4
		Хисарлъка 1908 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 32	1
		„Дом на книгата“	ПИН 240/1	1
		„Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	Филипова 2022, 25	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 29, 31, 33 – 43, 2121, 2136; ССНБulg II 2009, 60 – 65	15
		С. Ръждавица, общ.	РИМ – Кюстендил,	1

	Кюстендил	инв. № 30; СССНBulg II 2009, 64, № 328	
	С. Лиляч (кариерата – кол. нах.), общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1425, 1426; СССНBulg II 2009, 60, 62, № 297, 321	2
	С. Згурово, общ. Невестино	Димитров 1985, 16	1
	С. Големо село, общ. Бобов дол	Димитров 1985, 16	1
	Могилен некропол с. Дяково – 2013 г., общ. Дупница	РИМ – Кюстендил, ПИН 1	1
	Бобошево	РИМ – Кюстендил, инв. № 2135; СССНBulg II 2009, 64, № 326	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	3
	Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К91 25	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.5/8546 РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4601 Grigorova 1993, 88 – 91	1 1 12
	С. Мощанец, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.1/616	1
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 738, 796	2
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 149, 412, 528, 1258, 1588, 2166	6
	С. Покровник, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12373	1
Филипопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 72; СССНBulg II 2009, 78, № 426	1
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 398, 506, 846	3
Хадрианопол	Брезнишко	ОИМ – Брезник, инв. № 60, 65	2
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1259; СССНBulg II 2009, 82, № 446	1
	Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К91 6	1
Македонски съюз	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; СССНBulg II 2009, 86, № 468	1

	?	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
		Кюстендил: обект „Extra muros“	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ ЕМ 51	1
		обект „Базилика 1 – Хисарлъка“ – 2014	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ Б1 10	1
		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 811	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 2070	1
Луций Вер (161 – 169)	Пауталия	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 53; ССЧНБулг II 2009, 66, № 339	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	Grigorova 1993, 85 – 86	3
	Сердика	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Филипопол	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 56; ССЧНБулг II 2009, 78, № 429	1
	Никея, Витиния	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
Луцила	Пауталия	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 53; ССЧНБулг II 2009, 66, № 340	1
Комод (177 – 192)	Никополис ад Иструм	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 5050 РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4610	1 1
	Августа Траяна	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Пауталия	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 223	3
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514 РИМ – Перник, ПИН 1002, 1786, 1293, 6233	5 4
		Радомир	Grigorova 1993, 112	1
		С. Бобораци, общ. Радомир	Grigorova 1993, 102	1
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigorova 1993, 103 – 111	7
		Трън, Кирова могила, арх. проучвания „Агрианика“ 1977 г.	Паунова 2003, 189	1
		С. Мрамор, общ. Трън	РИМ – Перник, инв.	1

		№ 377	
Арх. проучвания в Кюстендил	Кюстендил, Хисарлъка	Филипова 2004, 53 – 54; ССЧНБulg II 2009, 66, № 342 – 345 Димитров 1985, 16	4 1
С. Копиловци, общ. Кюстендил		Grigороva 1993, 100, 104	2
С. Невестино, общ. Невестино		Grigороva 1993, 109	1
С. Неделкова Гращица, общ. Невестино		Grigороva 1993, 107	1
С. Коркина, общ. Бобовдол		Grigороva 1993, 110	1
Арх. проучвания „Дяково“ – 2013 г.		РИМ – Кюстендил, ПИН 91	1
С. Каменик, общ. Бобошево		Grigороva 1993, 104	1
С. Вуково, общ. Бобошево		Велков 1927, 320	1
Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)		РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4606 Grigороva 1993, 100 – 114	1 25
С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.		РИМ – Благоевград, ПИН 679	1
С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.		РИМ – Благоевград, ПИН 676	1
Филипопол	Арх. проучвания, кв. „Църква“ – 1999, Перник	Паунов 2014, 183; РИМ – Перник, инв. № НСФ 1705	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 181	1
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 73; ССЧНБulg II 2009, 80, № 432	1
	С. Полетинци, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 576	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4093	1
	С. Зелен дол, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.1/157	1
Хадрианопол	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1050	1
Никея, Витиния	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
?	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
	Кюстендил, „Базилика 1 – Хисарлъка“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5327	1
	С. Покровник, общ.	РИМ – Благоевград,	1

		Благоевград, арх. проучване 2018 г.	ПИН 2522	
Клодий Албин (195 – 197)	Пауталия	С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 82	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	Grigorova 1993, 91	2
Септимий Север (193 – 211)	Никополис ад Иструм	Могилен некропол с. Дяково – 2013 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 2	1
		Кюстендил, „Базилика 1 – Хисарлъка“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5332	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4684	1
		С. Делвино, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12598	1
	Марцианопол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	4
		Земен	РИМ – Перник, инв. № 147	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 373	1
	Одесос	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4440	1
	Августа Траяна	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 49	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 54; СССНBulg II 2009, 56, № 276	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4611	1
			РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4512	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 546	1
	Пауталия	С. Студена, арх. проучване 2006 г.	РИМ – Перник, ПИН 3	1
		С. Расник, общ. Перник	ОИМ – Брезник, инв. № 1	1
		Радомир	Grigorova 1993, 148	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	2
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigorova 1993, 116	1
		Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 98	1
		Арх. проучвания Брезник – 2019 г., м. Чифлик	ПИН 1	1
		Пернишко	ДП № 47/2011 г. ДП № 97/2019 г.	1 1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 54; СССНBulg II 2009, 66,	2

	„Дом на книгата“	№ 351 ПИН 240/2	1
	С. Копиловци, м. Мангърица, общ. Кюстендил, арх. проучване 1912 г.	Кацаров 1914, 88; Теодосиев 2017, 267	2
	С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigороva 1993, 120, 146	2
	С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	1
	С. Лиляч (кариерата – кол. нах.), общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1374; СССН Bulg II 2009, 66, № 350	1
	С. Неделкова Гращица, общ. Невестино	Димитров 1985, 16	1
	Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 112	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	5
	С. Каменик, общ. Бобошево	Grigороva 1993, 144	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1750, 4246 Grigороva 1993, 115 – 123, 138 – 150	2 36
	Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К91 34	1
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1849	1
	Арх. проучвания, с. Долно Церово	Филипова 2001в, 46; РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.1/508	1
	С. Делвино, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/12191	1
Перинт	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
Сердика	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гущераклиев 2014, 60	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 4582	1
Филипопол	С. Кралев дол, общ. Перник, арх. проучвания на римска вила – 1966 – 1972 г.	Найденова 1985, 79, № 68; РИМ – Перник, инв. № НСФ 491	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514 РИМ – Перник, ПИН 790/7	3 1

		С. Горна Мелна, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № 368	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 56; СССНВulg II 2009, 80, № 434	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/3254	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 775, 914	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1535, 1845	2
	Стоби	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4088	1
	Германикополис, Пафлагония	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 399	1
	?	Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 175, 229	2
		Арх. проучвания Брезник – 2019 г., м. Чифлик	ПИН 1	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
		Кюстендил: „Художествена галерия“	РИМ – Кюстендил, инв. НСФ ХГ 16	1
		„Л. Каравелов“ 4	РИМ – Кюстендил, ПИН 36	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 493/1295, 3753, 4525, 4535, 4647, 4785	6
		С. Зелен дол, арх. проучвания 2018 – 2022 г.	Комитова 2024, 234, табло 3.1	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1115	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1993, 2629	2
Юлия Домна	Никополис ад Иструм	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1922	1
	Томи	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 996	1
	Августа Траяна	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1008	1

		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 49; ССЧНБulg II 2009, 56, № 278	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
	Пауталия	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 223; РИМ – Перник, инв. № 953	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigороva 1993, 155	1
		С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigороva 1993, 154	1
		С. Пастух, общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 2359; ССЧНБulg II 2009, 68, № 352	1
		Дупница	Grigороva 1993, 155	1
		С. Мурсалево, общ. Кочериново	Grigороva 1993, 152	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	Grigороva 1993, 82, 150 – 157	21
	Сердика	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	2
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
		С. Горановци, общ. Кюстендил, м. Манастирчето, арх. проучвания 1982	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ – Г 15	1
	Хадрианопол	С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	1
	Стоби	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 58; ССЧНБulg II 2009, 84, № 459	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград; ПИН 734	1
	?	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 493/1801, 4256, 4258	3
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 383, 2028	2
Каракала (198 – 217)	Никополис ад Иструм	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гущераклиев 2014, 60	2

	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4693, 4694	2
	Общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12386	1
Марцианопол	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4530, 4656	2
Томи	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 21; ССНБulg II 2009, 54, № 270.	1
Августа Траяна	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 38	1
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 26; ССНБulg II 2009, 56, № 279	1
	Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 200	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	3
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4155, 4276	2
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1220	1
Анхияло	Обект „Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	Филипова 2022, 26	1
Никополис ад Нестум	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 49; ССНБulg II 2009, 58, № 284	1
	С. Горна Гращица, общ. Кюстендил	Komnick, no. 9/3	1
	С. Злогош	РИМ – Кюстендил, инв. № ОФ 1264	1
	Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гушераклиев 2014, 60 – 61	2
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.5/8547	1
		Komnick, nos. 38/3, 38/4	2
	Пернишко	РИМ – Перник, инв. № 1679	1
Пауталия	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 105; РИМ – Перник, инв. № 1147	1
	Арх. проучвания „Кракра“	Юркова 1981а, 223;	2

1961 – 1878 г., Перник	РИМ – Перник, инв. № НОФ 48, 956	
Арх. проучвания „Кракра“ – 2002 г., Перник	РИМ – Перник, Инв. № НСФ 1374	1
С. Кралев дол, общ. Перник, арх. проучвания на римска вила – 1966 – 1972 г.	Найденова 1985, 80, № 100; РИМ – Перник, инв. № 1632	1
Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	4
Радомир, махала „Арбанас“	Grigorova 1993, 196, 200, 202	3
Червена могила, общ. Радомир	Димитров 1985, 16	1
С. Байкалско, общ. Радомир	Grigorova 1993, 195, 203	2
С. Радибош, общ. Земен	РИМ – Перник, инв. № 1533	1
С. Негованци, м. Касилашки ливади, общ. Радомир – арх. проучвания 1981 г.	РИМ – Перник	1
Арх. проучвания Брезник – 2017 г.	ПИН 281	1
Арх. проучвания Брезник – 2019 г.	ПИН 14	1
С. Забел, м. Св. Спас, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1621	1
С. Ноевци, общ. Брезник	Grigorova 1993, 198	1
Пернишко	ДП 97/2019 г.	2
Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 54	3
„М. Леви“ 3	ПИН 130	1
„Старо лятно кино“ – 2008 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5139, 5147	2
Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 47 – 49, 51, 1197; СССНBulg II 2009, 68	5
С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 182	1
С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 189	1
С. Таваличево, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 2368; СССНBulg II 2009, 68, № 363	1
С. Долна Гращица, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 201	1
С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	4
С. Неделкова Гращица, общ. Невестино	Димитров 1985, 16	1
С. Големо село, общ.	Grigorova 1993, 186	1

	Бобов дол		
	Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гущераклиев 2014, 60	2
	Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 20	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	4
	С. Блажиево, общ. Бобошево	Grigороva 1993, 172	1
	Сапарева баня, минерален извор	Герасимов 1950, 321 – 322	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1020, 1902, 4090 Grigороva 1993, 157 – 205	3 46
	Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К92 10	1
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	ПИН 729	1
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 553, 1049, 1079, 2028, 1737	5
	Арх. проучвания, с. Долно Церово	Филипова 2001в, 46; РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.1/506	1
Сердика	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 105; РИМ – Перник, инв. № 1151	1
	Арх. проучвания Брезник – 2019 г.	ПИН 12	1
	Брезник	Личен архив	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	6
	С. Студена, арх. проучвания 2006 г.	РИМ – Перник, ПИН 6	1
	Пернишко	ДП № 97/2019 г.	2
	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 43, № 77 – 84; СССНБulg II 2009, 72 – 76	8
	Обект „Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	Филипова 2022, 25	3
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. №№ 55 – 68, 902, 939, 975; СССНБulg II 2009, 72 – 76	17
	С. Горна Гращица, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1012; СССНБulg II 2009, 72, № 384	1
	С. Търсино, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1753;	1

		СССНBulg II 2009, 76, № 406	
С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	3	
С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	14	
Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гушераклиев 2014, 60	3	
Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 396, 489	2	
Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 5048 РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4301 РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4608	1 1 1	
С. Бело поле, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/12128	1	
С. Дъбрава, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/4906	1	
С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 425, 556, 919, 1163	4	
С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 83, 1238, 1554, 1715, 1759, 1763, 2147, 2190	8	
Арх. проучвания, с. Долно Церово	Филипова 2001в, 46; РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.1/521	1	
Траянопол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	1	
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	1	
Филипопол	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	1	
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	1 1	
	Арх. проучвания в Кюстендил	1	
	С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	1	
	Сапарева баня, минерален извор	1	
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	1	
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево	1	

	(кол. нах.)		
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 65	1
Хадрианопол	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4629	1
Койла, Тракийски Херсонес	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	РИМ – Перник, ПИН 461	1
Стоби	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	2
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 764	1
Македонски съюз	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	3
Никея, Витиния	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
	Радомир	РИМ – Перник, инв. № ОФ 1534	1
	С. Драговищица, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 892; СССНBulg II 2009, 86, № 472	1
Александрия, Троада	Пернишко	ДП № 47/2011 г.	1
Абидос, Троада	С. Байкалско, общ. Радомир	РИМ – Кюстендил, инв. № 5042	1
?	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 104; РИМ – Перник, инв. № 1152	1
	С. Студена, арх. проучвания 2006 г.	РИМ – Перник, ПИН 1	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	4
	Арх. проучвания Брезник – 2019 г.	ПИН 15	1
	Пернишко	ДП № 47/2011 г. ДП № 48/2011 г.	1 1
	Кюстендил, обект „Дом на съветите“	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 45	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1258, 1259, 1291, 2769, 4259, 4260, 4323, 4370, 4396, 4529, 4661, 4672, 1175, 1324, 3268, 4105, 4223	17
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх.	РИМ – Благоевград, ПИН 341, 447, 1344	3

		проучване 2017 г.		
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 488, 2353, 1420, 2610, 1452, 1641, 1836	7
Гета (198 – 212)	Никополис ад Иструм	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 48; СССНBulg II 2009, 54, № 267	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
	Марцианопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 15; СССНBulg II 2009, 52, № 260	1
	Томи	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 22; СССНBulg II 2009, 54, № 271	1
	Августа Траяна	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 49; СССНBulg II 2009, 56	2
		С. Долно село, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, Инв. № 1031; СССНBulg II 2009, 58, № 282	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4725	1
	Анхиало	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		С. Туроковци, м. Забелски камък, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1660	1
	Пауталия	Арх. проучвания, кв. „Църква“ – 1999, Перник	Паунов 2014, 183 – 184	1
		С. Кралев дол, общ. Перник	Grigороva 1993, 215	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	6
		Радомир, махала Арбанас	Grigороva 1993, 223, 228	2
		С. Байкалско, общ. Радомир	Grigороva 1993, 215 – 216, 222 – 223, 226, 229 – 230	7
		Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 246	1
		С. Душинци, общ. Брезник	Димитров 1985, 16	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 54 – 55; СССНBulg II 2009, 70, № 365 – 367	4
		„Л. Каравелов“ 4	РИМ – Кюстендил, ПИН 37	1
		„Базилика 1 – Хисарлъка“	РИМ – Кюстендил,	1

	– 2014 г. Обект „Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	инв. № 5326 Филипова 2022, 25	1
	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 50, 52 – 53, 847; СССНБulg II 2009, 70	4
	С. Копиловци, общ. Кюстендил	Grigorova 1993, 225	1
	С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	2
	С. Невестино, общ. Невестино	Grigorova 1993, 213	1
	Гр. Дупница (кол. нах.)	Юркова 1981б, 128; Гущераклиев 2014, 60	1
	Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 306	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
	С. Каменик, общ. Бобошево	Grigorova 1993, 144	1
	С. Новоселяне, общ. Бобошево	Димитров 1985, 16	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4607 Grigorova 1993, 210 – 232	1 40
	С. Мурсалево, общ. Кочериново	Grigorova 1993, 215, 224	2
	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 185.5, 413, 493, 958	4
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1727	1
	Общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12389	1
Сердика	С. Кралев дол, общ. Перник, арх. проучвания на римска вила – 1966 – 1972 г.	Найденкова 1985, 79, № 62; РИМ – Перник, инв. № 1621	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 43, № 85; СССНБulg II 2009, 76, № 413	1
	С. Горна Гращица, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1009; СССНБulg II 2009, 76, № 411	1
	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград; ПИН 1161	1

	Никополис ад Нестум	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 50; СССНBulg II 2009, 58, № 286	1
		С. Блажиево, общ. Бобошево	Komnick, no. 74/4	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 465	1
	Хадрианопол	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 82	1
	Филипопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 532	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	2
	?	С. Слишовци, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № 285	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4712	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград	1
Макрин (217 – 218)	Никополис ад Иструм	С. Клисуре, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/12113	1
		Бобовдолско	РИМ – Кюстендил, инв. № 684; СССНBulg II 2009, 54, № 268	1
		Бобовдолско	Личен архив	1
	Амфипол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
Диадумениан (218)	Никополис ад Иструм	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1556	1
	Марцианопол	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 5051	1
	?	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград	1
Елагабал (218 – 222)	Никополис ад Иструм	Арх. проучвания „Кракра“ – 2002 г., Перник	РИМ – Перник, инв. № НСФ 294	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/986, 4517, 4683	3
	Марцианопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 16; СССНBulg II 2009, 52, № 261	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/3740	1

	Никополис ад Нестум	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 50; СССНBulg II 2009, 58, № 286	1
		С. Блажиево, общ. Бобошево	Komnick, no. 74/4	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 465	1
	Хадрианопол	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 82	1
	Филипопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 532	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	2
	?	С. Слишовци, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № 285	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4712	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград	1
Макрин (217 – 218)	Никополис ад Иструм	С. Клисуре, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/12113	1
		Бобовдолско	РИМ – Кюстендил, инв. № 684; СССНBulg II 2009, 54, № 268	1
		Бобовдолско	Личен архив	1
	Амфиопол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
Диадумениан (218)	Никополис ад Иструм	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1556	1
	Марцианопол	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № 5051	1
	?	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград	1
Елагабал (218 – 222)	Никополис ад Иструм	Арх. проучвания „Кракра“ – 2002 г., Перник	РИМ – Перник, инв. № НСФ 294	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/986, 4517, 4683	3
	Марцианопол	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 16; СССНBulg II 2009, 52, № 261	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/3740	1

			РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.5/8548	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 935	1
Перинт		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
Филипопол		Перник, в пръст от хълма Кракра	РИМ – Перник, Инв. № 1538	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	3
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 56 – 57; СССНBulg II 2009, 80 – 82, № 443, 444	2
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 74 – 75; СССНBulg II 2009, 80, № 439, 440	2
		С. Полетинци, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 577	1
		С. Пелатиково, общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1075	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1080, 1106	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 2012	1
Амфипол		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 415	1
Тесалоника		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 285	1
		С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 114 – 115	1
Македонски съюз		С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 114 – 115	2
Никея, Витиния		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	1
?		Кюстендил, обект „Extra muros“	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ ЕМ 4	1
		Сапарева баня, арх. проучвания 1979 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ Г 15/1	1
Юлия Павла	Пела	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
Север Александър (222 – 235)	Марцианопол	Брезнишко	ОИМ – Брезник, инв. № 58	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 17 – 19; СССНBulg II 2009, 52 – 54, 262 – 264	3

	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
	Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К90 8	1
Одесос	Общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12387	1
Томи	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 23; СССНБulg II 2009, 56, № 272	1
Амфипол	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
Едеса	С. Лиляч (кариерата – кол. нах.), общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1482; СССНБulg II 2009, 82, № 452	1
Пела	С. Лиляч (кариерата – кол. нах.), общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1484; СССНБulg II 2009, 84, № 456	1
Македонски съюз	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНБulg II 2009, 116 – 123	50
Никея, Витиния	Арх. проучвания „Кракра“ 2002 г., Перник	Информация – Е. Паунов	1
	Арх. проучвания, кв. „Църква“ – 1999, Перник	Паунов 2014, 184; РИМ – Перник, инв. № НСФ 1713	1
	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 515	9
	С. Туроковци, м. Забелски камък, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1662	1
	Пернишко	ДП № 48/2011 г.	1
	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 58; СССНБulg II 2009, 86, № 476	1
	„Базилика 1 – Хисарлъка“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5328	1
	„Дом на книгата“	ПИН 95	1
	„Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	Филипова 2022, 26	1
	С. Горна Гращица, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 5015, 5016	2
	С. Невестино, м. Мощени, общ. Невестино, арх. проучване 1906 г.	Иванов 1910, 192; Теодосиев 2017, 266	2
	Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 417	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4614	1
		РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1631, 2149, 2698, 2706, 4018, 4448, 4522, 4568, 4573	9
Никомедия, Витиния	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	2

		(кол. нах.)		
Юлия Мамя	Пела	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 58; ССЧНБулг II 2009, 84, № 457	1
		Сапарева баня, арх. проучвания 1979 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ Г 15	1
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1674	1
	Македонски съюз	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	ССЧНБулг II 2009, 114 – 115	1
	?	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
Максимин I (235 – 238)	Анхиало	Пернишко	ДП № 47/2011 г.	1
	Амфипол	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; ССЧНБулг II 2009, 82, № 450	1
	Пела	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	ССЧНБулг II 2009, 114 – 115	3
Максим Цезар (235 – 238)	Пела	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
	Никея, Витиния	Кюстендил, „Базилика 1 – Хисарлъка“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № 5335	1
Гордиан III (238 – 244)	Виминациум	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 238; РИМ – Перник, инв. № 449, 957, 960	3
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	6
		Арх. проучвания Брезник – 2016 г.	ПИН 193, 179, 179/1	3
		Брезнишко	ОИМ – Брезник, инв. № 62	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 46; ССЧНБулг II 2009, 48, № 222, 229	4
		Колективна находка, обект „Читалище“ – Кюстендил	Филипова 2004, 48	2
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1 – 4, 1137; ССЧНБулг II 2009, 48	5
		С. Полетинци, м. Полетински камък, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1552; ССЧНБулг II 2009, 48, № 221	1
		С. Згурово, общ. Невестино	РИМ – Кюстендил, инв. № 1231; ССЧНБулг II 2009, 48, № 230	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4609 РИМ – Кюстендил,	1 3

		инв. № НСФ 493/3756, 4277, 4286	
	С. Мощанец, общ. арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 340, 1146, 1172.2	3
	С. Покровник, общ. арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 182, 1099, 2029, 2538, 2758	5
Марцианопол	С. Долна Секирна, общ. Брезник	РИМ – Кюстендил, инв. № 20; СССНBulg II 2009, 54, № 265	1
Одесос	Общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.11/12388	1
Томи	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 24; СССНBulg II 2009, 56, № 273	1
Анхиало	Арх. проучвания – Хисарлъка 1908 г., Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 25; СССНBulg II 2009, 56, № 275	1
Деултум	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4612	1
Хадрианопол	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 238	1
	С. Бело поле, общ. Благоевград	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.10/12127	1
Едеса	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 57; СССНBulg II 2009, 82, № 453	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	4
	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 114 – 115	1
	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4337	1
Пела	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
Тесалоника	С. Мощанец, общ. арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 731	1
	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гушераклиев 2014, 60	1
	С. Покровник, общ. арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1629	1
Македонски съюз	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 122 – 127	40
Никея, Витиния	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1

		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 58; ССЧНБulg II 2009, 86, № 478 – 479	2
		„Ст. Караджа“ 1 – 2002 г. Кюстендил	Филипова 2022, 26	2
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 550	1
		С. Лиляч (кариерата – кол. нах.), общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1491; ССЧНБulg II 2009, 86, № 477	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	4
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4615	1
			РИМ – Кюстендил, инв. № 5049	1
			РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4663	1
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 657	1
	?	С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград	3
Филип I (244 – 249)	Провинция Дакия	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4337	1
	Виминациум	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 239; РИМ – Перник, инв. № 959	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	2
		С. Кралев дол, общ. Перник, арх. проучвания на римска вила – 1966 – 1972 г.	Найденкова 1985, 80, № 102; РИМ – Перник, инв. № 1626	1
		С. Турковци, м. Забелски камък, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1673	1
		Пернишко	ДП № 48/2011 г.	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Божкова 1977б, 39; Филипова 2004, 46 – 47; ССЧНБulg II 2009, 50, № 235, 238, 239, 241, 242	6
		„Старо лятно кино“ – 2008	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ СтЛК 22	1
		Колективна находка, обект „Читалище“ – Кюстендил	Филипова 2004, 48	2
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 5 – 7; ССЧНБulg II 2009, 48 – 50, № 231, 236, 237	3

		С. Гърбино, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1269; СССНBulg II 2009, 50, № 234	1
		С. Големо село, м. Царичина, общ. Бобов дол	Филипова 2018а, 77	1
		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 577	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/4296, 4466, 4678	3
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1172.1, 1183	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 7, 286, 2590, 2599, 2612	5
	Бизия	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 49	1
	Деултум	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
	Пела	Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 58; СССНBulg II 2009, 84, № 458	1
		С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 116 – 117	1
		С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
	Македонски съюз	С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 126 – 127	1
Филип II (244 – 249)	Виминациум	Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 8; СССНBulg II 2009, 50, № 244	1
		С. Коняво, общ. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1021; СССНBulg II 2009, 50, № 245	1
Отацилия Севера	Провинция Дакия	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
	Виминациум	Колективна находка, обект „Читалище“ – Кюстендил	Филипова 2004, 48	1
Елагабал – Филип I (218 – 249 г.)	Македонски съюз	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 105; РИМ – Перник	1
		С. Слишовци, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № 289	1
		Кюстендил, „Старо лятно кино“ – 2008 г.	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ СтЛК 10	1
		с. Неделкова Гращица, общ. Невестино, обл. Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 535	1

		С. Каменик, общ. Бобошево (кол. нах.)	СССНBulg II 2009, 126 – 131	26
		Арх. проучване, м. Чепрашлъко, Кочериново	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ К91 13, 33	2
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Благоевград, инв. № 1.5.3/4609 РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1224, 3750, 4283, 4676	1 4
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 369, 951.1	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1992	1
Траян Деций (249 – 251)	Виминациум	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	2
		Арх. проучвания Брезник – 2017 г.	ПИН 308	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 47; СССРBulg II 2009, 50, № 247	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 9 – 10; СССРBulg II 2009, 50, № 248, 250	2
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/2824, 4477	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 1	1
Херения Етрусцила	Виминациум	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	Юркова 1981а, 239; РИМ – Перник, инв. № 958	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1
Херений Етруск (249 – 251)	Виминациум	Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1633, 1768, 4677	3
Хостилиан (251)	Виминациум	С. Старо село, общ. Радомир	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1720	1
		С. Туроковци, м. Забелски камък, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № НСФ 1658	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 47; СССРBulg II 2009, 52, № 253	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 11 – 12; СССРBulg II 2009, 50 – 52, № 251, 252	2
		С. Покровник, общ. Благоевград, арх. проучване 2018 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 2100	1

Требониан Гал (251 – 252)	Виминациум	Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 105; РИМ – Перник, инв. № 1155	1
		Перник, кв. Бела вода, м. Механджийски ливади	РИМ – Перник, инв. № 376	1
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	3
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 47; СССНBulg II 2009, 52, № 254	1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 13 – 14; СССНBulg II 2009, 52, № 255, 256	2
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 279, 1173, 1174	3
Волузиан (251 – 252)	Виминациум	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	РИМ – Перник, инв. НСФ № 1491	1
		Арх. проучвания в Кюстендил	Филипова 2004, 47 – 48; СССНBulg II 2009, 52, № 257, 258	2
Валериан I (253 – 260)	Провинция Дакия	Арх. проучвания „Кракра“ 1961 – 1878 г., Перник	РИМ – Перник, инв. № 28	1
	Александрия, Троада	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 484	1
	Анемуриум, Киликия	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
Салонин (259)	?	С. Висока могила, м. Герено, общ. Бобошево (кол. нах.)	Герасимов 1938, 452; Гущераклиев 2014, 60	1
Галиен (253 – 268)	Сердика	С. Бусинци, общ. Трън	РИМ – Перник, инв. № 293	1
		Перник, кв. „Даскалово“ / „Църква“, светилище на Асклепий	Филипова 2010, 105; РИМ – Перник, инв. № 1158 – 1159	2
		Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 514	3
		Арх. проучвания в Кюстендил „Дервиш баня“ „Ст. Караджа“ 1 – 2002 г.	Инв. № НСФ – ДБ 90 Филипова 2022, 28	1 1
		Кюстендил	РИМ – Кюстендил, инв. № 1015; СССНBulg II 2009, 76, № 415	1
		Арх. проучване Дупница, „Черешарника“ – 2014 г.	РИМ – Кюстендил, ПИН 260	1
		Кочериново, кв. „Бараково“ (Тържището)	РИМ – Кюстендил, инв. № НСФ 493/1938, 4513	2
		С. Мощанец, общ. Благоевград, арх.	РИМ – Благоевград, ПИН 471, 776	2

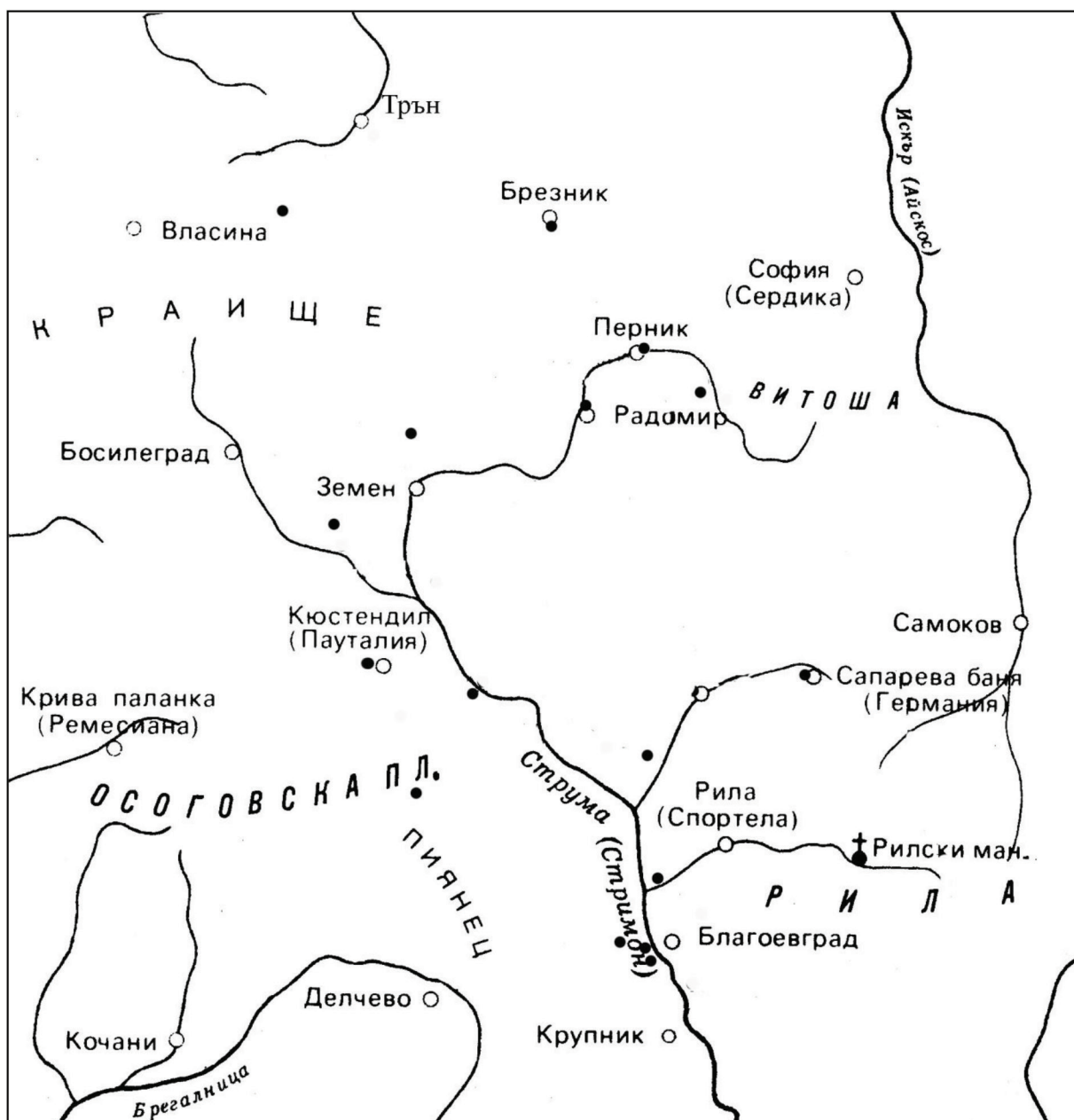
		проучване 2017 г.		
	Тесалоника	С. Мощанец, общ. Благоевград, арх. проучване 2017 г.	РИМ – Благоевград, ПИН 822	1
Салонина	Тесалоника	Радомир, арх. проучвания „Арбанас“	Филипова 2012, 516	1

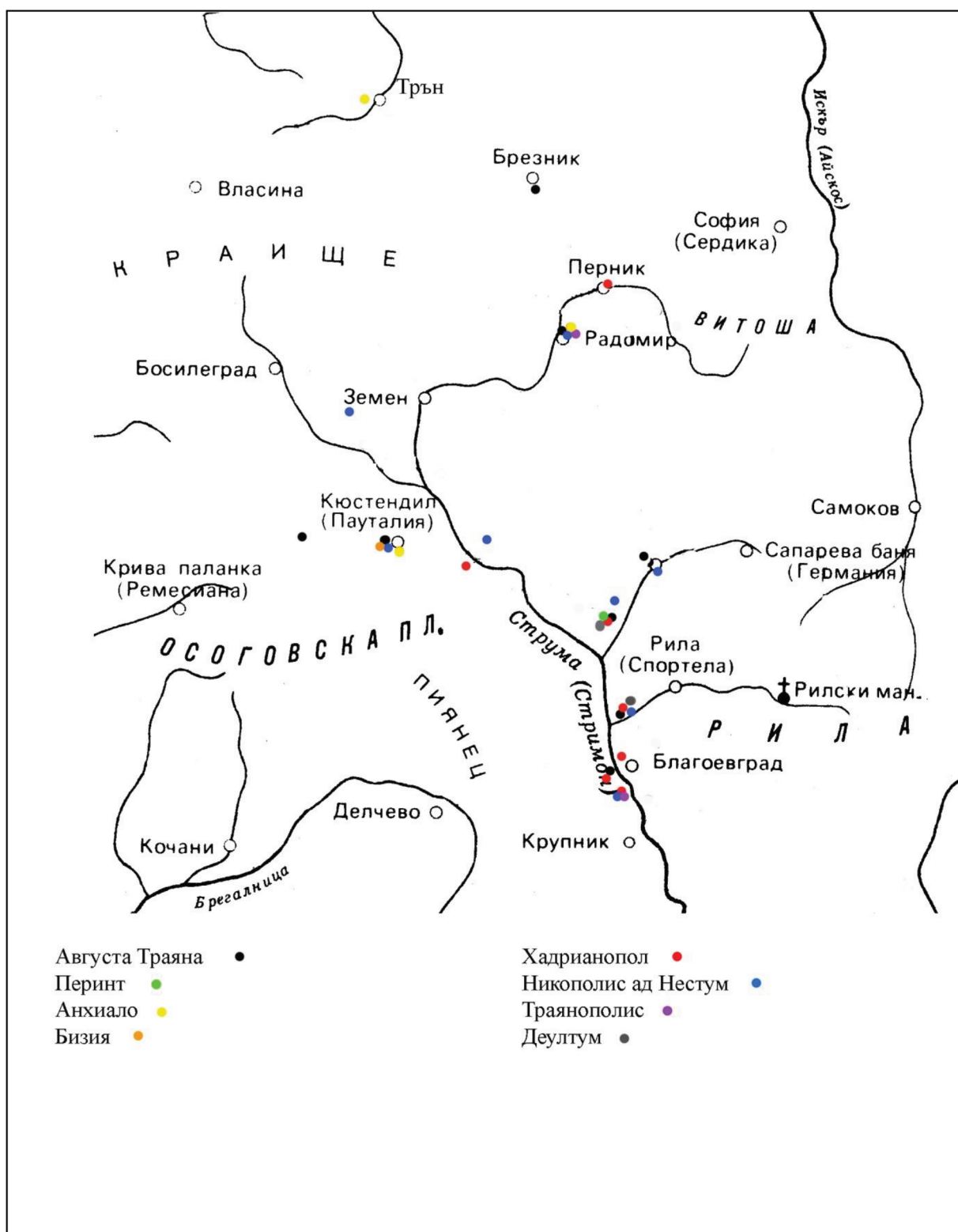
Карта 1. Разпространение на монетите на Пауталия в градската територия на Пауталия

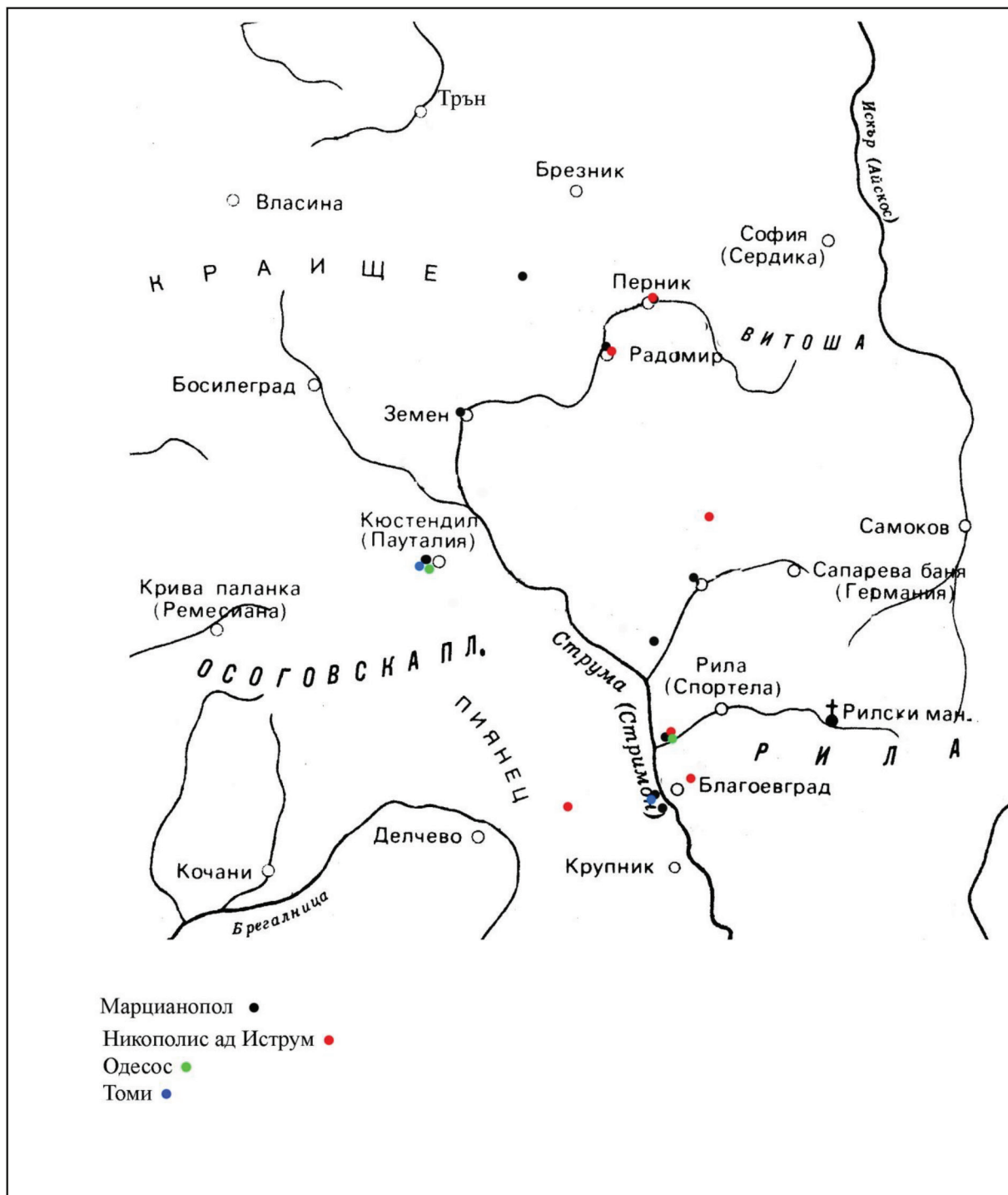
Карта 2. Разпространение на монетите на Сердика в градската територия на Пауталия

Карта 3. Разпространение на монетите на Филипопол в градската територия на Пауталия

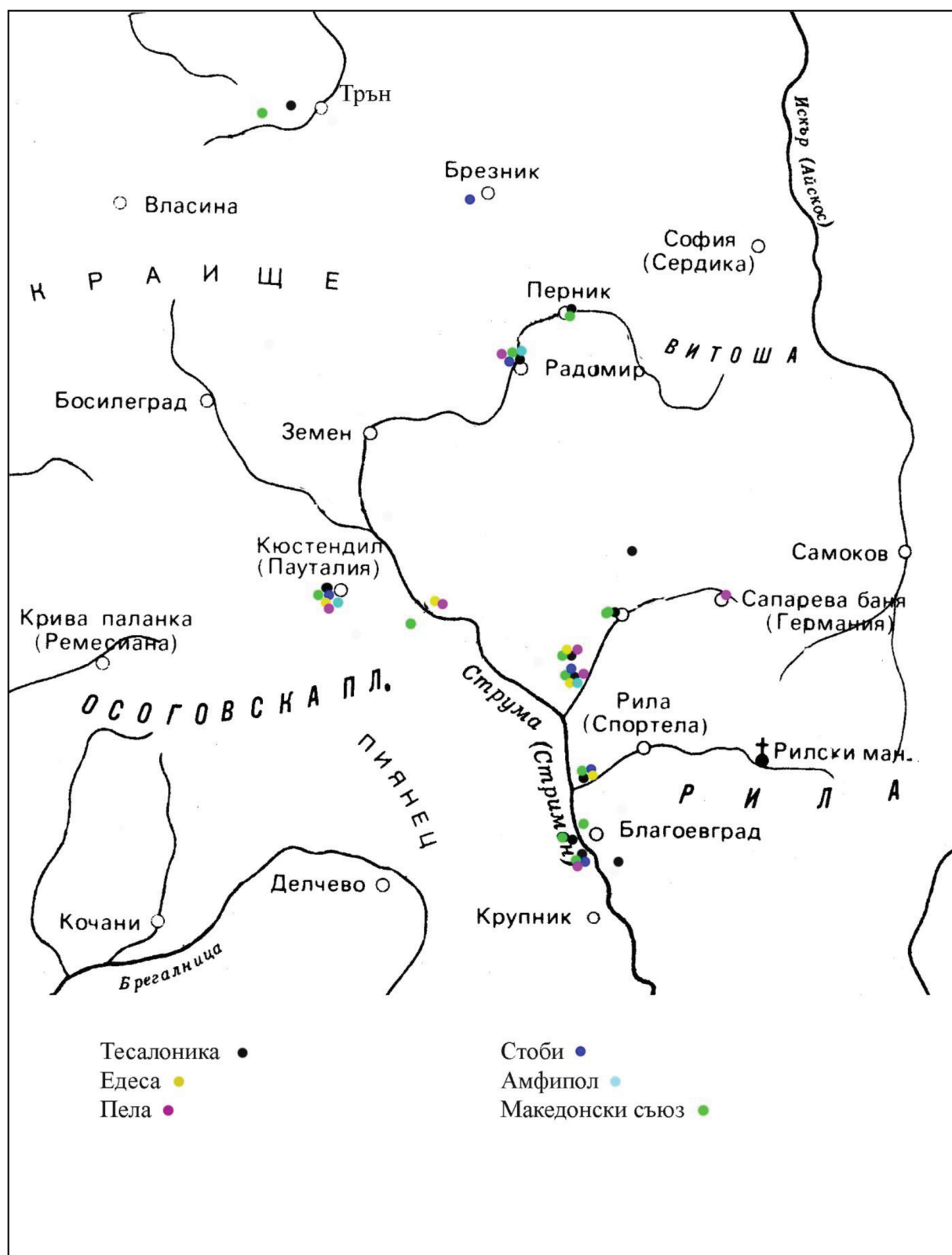
Карта 4. Разпространение на монетите на монетарниците в провинция Тракия в градската територия на Пауталия

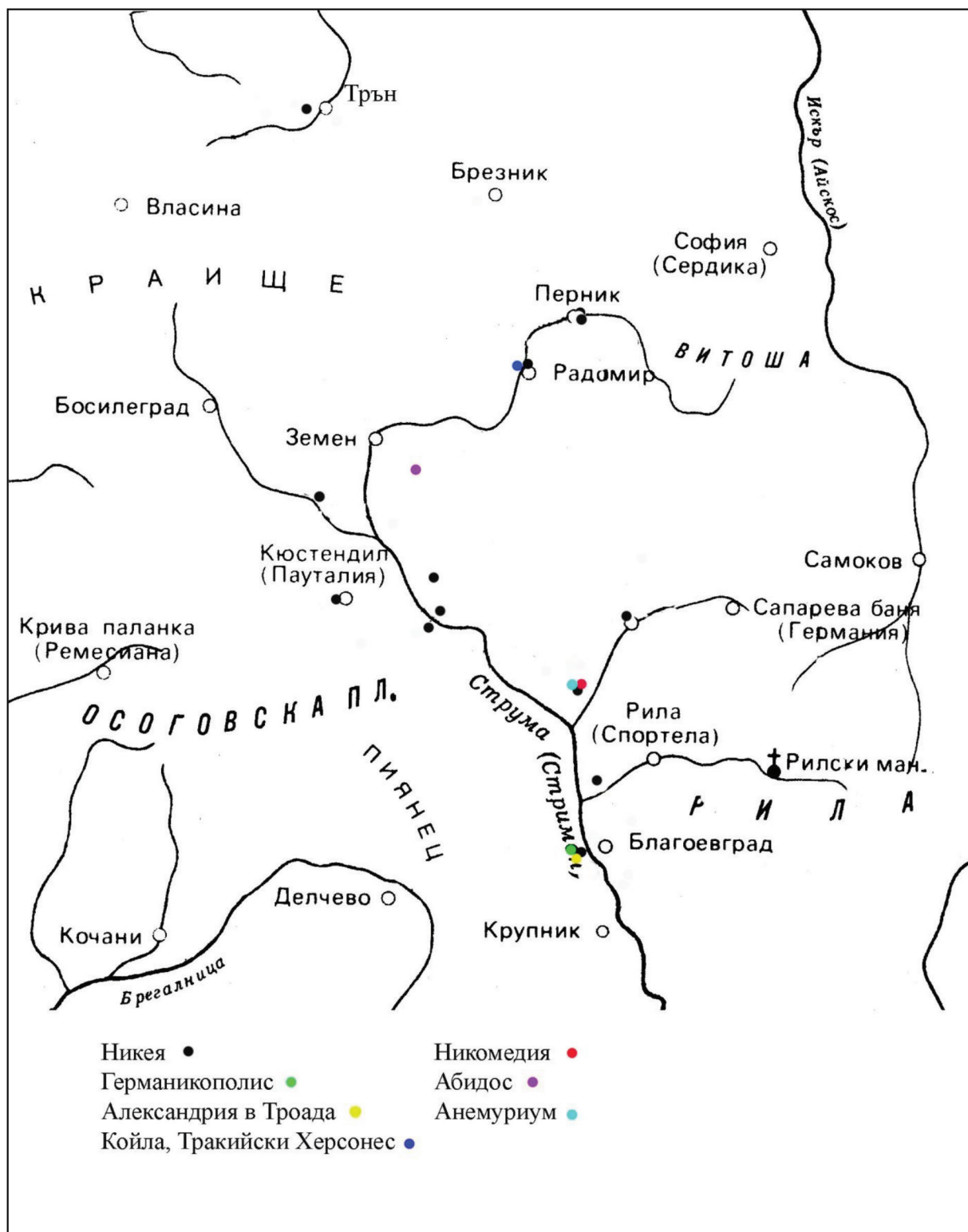
Карта 5. Разпространение на монетите на монетарниците в провинция Долна Мизия в градската територия на Пауталия

Карта 6. Разпространение на монетите на монетарниците в провинции Горна Мизия и Дакия в градската територия на Пауталия

Карта 7. Разпространение на монетите на монетарниците в провинция Македония в градската територия на Пауталия

Карта 8. Разпространение на монетите на монетарниците в провинциите в Мала Азия и Тракийски Херсонес в градската територия на Пауталия

ТЕКСТ КЪМ ИЛЮСТРАЦИИТЕ

Обр. 1: Антонин Пий (138 – 161 г.), Пауталия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 458;

Обр. 2: Комод (177 – 192 г.), Пауталия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 952;

Обр. 3: Юлия Домна (193 – 217 г.), Пауталия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 953;

Обр. 4: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 48;

Обр. 5: Елагабал (218 – 222 г.), Филипопол – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1538;

Обр. 6: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 449;

Обр. 7: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 957;

Обр. 8: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 960;

Обр. 9: Филип I (244 – 249 г.), Виминациум – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 959;

Обр. 10: Етрусцила (249 – 251 г.), Виминациум – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 958;

Обр. 11: Валериан (253 – 260 г.), провинция Дакия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 28;

Обр. 12: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Перник, Кракра, инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1374;

Обр. 13: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Македонски съюз – гр. Перник, квартал „Църква“, светилище на Асклепий, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1144;

Обр. 14: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Перник, квартал „Църква“, светилище на Асклепий, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1146;

Обр. 15: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Перник, квартал „Църква“, светилище на Асклепий, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1147;

Обр. 16: Галиен (253 – 268 г.), Сердика – гр. Перник, квартал „Църква“, светилище на Асклепий, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1159;

Обр. 17: Антонин Пий (138 – 161 г.), Филипопол – гр. Перник, квартал „Църква“, местността Градище/Църквище;

Обр. 18: Комод (177 – 192 г.), Филипопол – гр. Перник, квартал „Църква“, местността Градище/Църквище;

Обр. 19: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Перник, квартал „Църква“, местността Градище/Църквище;

Обр. 20: Требониан Гал (251 – 253 г.), Виминациум – гр. Перник, квартал „Бела вода“, местността Механджийски ливади, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 376;

Обр. 21: Псевдоавтономна монета на Филипопол – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, Н НСФ 1498;

Обр. 22: Домициан (81 – 96 г.), Стоби – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1368;

Обр. 23: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Македонски съюз – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 2509;

Обр. 24: Комод (177 – 192 г.), Августа Траяна – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1560;

Обр. 25: Комод (177 – 192 г.), Филипопол – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 3394;

Обр. 26: Комод (177 – 192 г.), Пауталия – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1375;

Обр. 27: Септимий Север (193 – 211 г.), Марцианопол – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 921;

Обр. 28: Септимий Север (193 – 211 г.), Марцианопол – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 714;

Обр. 29: Юлия Домна (193 – 217 г.), Пауталия – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 2608;

Обр. 30: Юлия Домна (193 – 217 г.), Августа Траяна – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 2775;

Обр. 31: Юлия Домна (193 – 217 г.), Сердика – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1003;

Обр. 32: Юлия Домна (193 – 217 г.), Сердика – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1200;

Обр. 33: Каракала (198 – 217 г.), Августа Траяна – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 360;

Обр. 34: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 490;

Обр. 35: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 1359;

Обр. 36: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 288;

Обр. 37: Требониан Гал (251 – 253 г.), Виминациум – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 332;

Обр. 38: Салонина (254 – 268 г.), Тесалоника – гр. Радомир, махала Арбанас, РИМ – Перник, пол. инв. № 3530;

Обр. 39: Каракала (198 – 217 г.), Никея – гр. Радомир, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1534;

Обр. 40: Каракала (198 – 217 г.), Абидос в Троада – с. Байкалско, общ. Радомир – инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5042;

Обр. 41: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – с. Радибош, общ. Радомир, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1533;

Обр. 42: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – с. Дивля, общ. Земен, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 383;

Обр. 43: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Брезник, местността Дабовица и Круша, РИМ – Перник, пол. инв. № 23;

Обр. 44: Септимий Север (193 – 211 г.), Пауталия – гр. Брезник, местността Дабовица и Круша, РИМ – Перник, пол. инв. № 98;

Обр. 45: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Брезник, местността Дабовица, РИМ – Перник, пол. инв. № 12;

Обр. 46: Гордиан III (238 – 244 г.) и Транквилина, Марцианопол – с. Долна Секирна, общ. Брезник, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 20;

Обр. 47: Комод (177 – 192 г.), Пауталия – с. Мрамор, общ. Трън, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 377;

Обр. 48: Хостилиан (251 г.), Виминациум – с. Туроковци, общ. Трън, инв. № РИМ – Перник, Н НСФ 1658;

Обр. 49: Септимий Север (193 – 211 г.), Филипопол – с. Горна Мелна, общ. Трън, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 368;

Обр. 50: Галиен (253 – 268 г.), Сердика – с. Бусинци, общ. Трън, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 293;

Обр. 51: Каракала (198 – 217 г.), Никополис ад Нестум – Пернишко, инв. № РИМ – Перник, Н ОФ 1679;

Обр. 52: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – Пернишко, личен архив;

Обр. 53: Каракала (198 – 217 г.), Александрия в Троада – Пернишко, личен архив;

Обр. 54: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Римски терми“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 770;

Обр. 55: Юлия Домна (193 – 217 г.), Августа Траяна – гр. Кюстендил, обект „Римски терми“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АПК-л – 6;

Обр. 56: Антонин Пий (138 – 161 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 38;

Обр. 57: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 31;

Обр. 58: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 97;

Обр. 59: Септимий Север (193 – 211 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 46;

Обр. 60: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 59;

Обр. 61: Елагабал (218 – 222 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, обект „Художествена галерия“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ХГ – 61;

Обр. 62: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Македонски съюз – гр. Кюстендил, обект „Младежки дом“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1521;

Обр. 63: Юлия Домна (193 – 217 г.), Стоби – гр. Кюстендил, обект „Младежки дом“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1547;

Обр. 64: Гета (198 – 212 г.), Августа Траяна – гр. Кюстендил, обект „Градска крепост“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ГК – 1;

Обр. 65: Антонин Пий (138 – 161 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Съдебна палата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СП – 12;

Обр. 66: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Ларго“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 28;

Обр. 67: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Ларго“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Л – 33;

Обр. 68: Луций Вер (161 – 169 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, обект „Дом на книгата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 39;

Обр. 69: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Дом на книгата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 125;

Обр. 70: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Дом на книгата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 25;

Обр. 71: Траян Деций (249 – 251 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Дом на книгата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДК – 3;

Обр. 72: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Взаимно училище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 184/1;

Обр. 73: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Взаимно училище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 187;

Обр. 74: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Взаимно училище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 184/2;

Обр. 75: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Взаимно училище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 183;

Обр. 76: Волузиан (251 – 253 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Взаимно училище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ВУ – 189;

Обр. 77: Комод (177 – 192 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Могилата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ М – 2;

Обр. 78: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Могилата“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ М – 1;

Обр. 79: Каракала (198 – 217 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, обект „Дом на съветите“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 71;

Обр. 80: Филип I (244 – 249 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Дом на съветите“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 69;

Обр. 81: Требониан Гал (251 – 253 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Дом на съветите“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 70;

Обр. 82: Волузиан (251 – 253 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Дом на съветите“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ ДС – 67;

Обр. 83: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Читалище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57/1;

Обр. 84: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Читалище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57/2;

Обр. 85: Филип I (244 – 249 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Читалище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57/3;

Обр. 86: Филип I (244 – 249 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Читалище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57/4;

Обр. 87: Отацилия Севера (244 – 249 г.), Виминациум – гр. Кюстендил, обект „Читалище“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Ч – 57/5;

Обр. 88: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Аракчиев хан“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ АХ – 13;

Обр. 89: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4836;

Обр. 90: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Македонски съюз – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4839;

Обр. 91: Анния Луцила (164 – 180 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4840;

Обр. 92: Септимий Север (193 – 211 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4841;

Обр. 93: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4843;

Обр. 94: Гета (198 – 212 г.), Августа Траяна – гр. Кюстендил, обект „Римска вила Extra muros“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 4842;

Обр. 95: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Стефан Караджа I“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5488;

Обр. 96: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Стефан Караджа I“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5484;

Обр. 97: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Стефан Караджа 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5492;

Обр. 98: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, обект „Стефан Караджа 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5493;

Обр. 99: Каракала (198 – 217 г.), Анхиало – гр. Кюстендил, обект „Стефан Караджа 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5486;

Обр. 100: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5131;

Обр. 101: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5142;

Обр. 102: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5148;

Обр. 103: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ СЛК 25;

Обр. 104: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5139;

Обр. 105: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Старо лятно кино“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5147;

Обр. 106: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Хисарлъка, Базилика 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 32;

Обр. 107: Гордиан III (238 – 244 г.), Анхиало – гр. Кюстендил, обект „Хисарлъка, Базилика 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 25;

Обр. 108: Септимий Север (193 – 211 г.), Никополис ад Иструм – гр. Кюстендил, обект „Хисарлъка, Базилика 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5332;

Обр. 109: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, обект „Хисарлъка, Базилика 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5326;

Обр. 110: Максим Цезар (235 – 238 г.), Никея – гр. Кюстендил, обект „Хисарлъка, Базилика 1“, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5335;

Обр. 111: Антонин Пий (138 – 161 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 70;

Обр. 112: Антонин Пий (138 – 161 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 877;

Обр. 113: Комод (177 – 192 г.), Филиппопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 73;

Обр. 114: Юлия Домна (193 – 217 г.), Августа Траяна – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 54;

Обр. 115: Каракала (198 – 217 г.), Томи – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 21;

Обр. 116: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 49;

Обр. 117: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 48;

Обр. 118: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 47;

Обр. 119: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 56;

Обр. 120: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 59;

Обр. 121: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 66;

Обр. 122: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 58;

Обр. 123: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 65;

Обр. 124: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 62;

Обр. 125: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 57;

Обр. 126: Гета (198 – 212 г.), Томи – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 22;

Обр. 127: Гета (198 – 212 г.), Марцианопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 15;

Обр. 128: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 847;

Обр. 129: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 52;

Обр. 130: Елагабал (218 – 222 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 75;

Обр. 131: Елагабал (218 – 222 г.), Филипопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 74;

Обр. 132: Север Александър (222 – 235 г.), Марцианопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 18;

Обр. 133: Север Александър (222 – 235 г.), Марцианопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 17;

Обр. 134: Север Александър (222 – 235 г.) и Юлия Мамея, Марцианопол – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 19;

Обр. 135: Север Александър (222 – 235 г.), Томи – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 23;

Обр. 136: Гордиан III (238 – 244 г.), Томи – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 24;

Обр. 137: Галиен (253 – 268 г.), Сердика – гр. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1015;

Обр. 138: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – с. Ръждавица, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 30;

Обр. 139: Каракала (198 – 217 г.), Никея – с. Драговищица, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 892;

Обр. 140: Юлия Домна (193 – 217 г.), Сердика – с. Горановци, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ Г 15;

Обр. 141: Филип II (244 – 249 г.), Виминациум – с. Коняво, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1021;

Обр. 142: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Таваличево, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1012;

Обр. 143: Гета (198 – 212 г.), Сердика – с. Таваличево, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1009;

Обр. 144: Север Александър (222 – 235 г.), Никея – с. Таваличево, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5015;

Обр. 145: Север Александър (222 – 235 г.), Никея – с. Таваличево, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5016;

Обр. 146: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – с. Полетинци, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1552;

Обр. 147: Гета (198 – 212 г.), Августа Траяна – с. Долно село, общ. Кюстендил, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1031;

Обр. 148: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – кол. нах. от с. Лиляч, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1425;

Обр. 149: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – кол. нах. от с. Лиляч, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1426;

Обр. 150: Север Александър (222 – 235 г.), Едеса – кол. нах. от с. Лиляч, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1482;

Обр. 151: Север Александър (222 – 235 г.), Пела – кол. нах. от с. Лиляч, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1484;

Обр. 152: Македонски съюз (222 – 249 г.) – с. Неделкова Гращица, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 535;

Обр. 153: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Пауталия – с. Църварица, общ. Невестино, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 1235;

Обр. 154: Макрин (217 – 218 г.), Никополис ад Иструм – общ. Бобов дол, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 684;

Обр. 155: Каракала (198 – 217 г.), Августа Траяна – гр. Дупница, местността Черешарника, РИМ – Кюстендил, пол. инв. № 200;

Обр. 156: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Дупница, местността Черешарника, РИМ – Кюстендил, пол. инв. № 489;

Обр. 157: Септимий Север (193 – 211 г.), Августа Траяна – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.3/4611;

Обр. 158: Септимий Север (193 – 211 г.), Стоби – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4088;

Обр. 159: Каракала (198 – 217 г.), Никополис ад Нестум – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.5/8547;

Обр. 160: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5048;

Обр. 161: Диадумениан (217 – 218 г.), Марцианопол – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5051;

Обр. 162: Елагабал (218 – 222 г.), Никополис ад Иструм – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ 493/4683;

Обр. 163: Север Александър (222 – 235 г.), Марцианопол – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н НСФ К90 8;

Обр. 164: Гордиан III (238 – 244 г.), Никея – гр. Кочериново, местността Тържището, инв. № РИМ – Кюстендил, Н ОФ 5049;

Обр. 165: Гордиан III (238 – 244 г.), Хадрианопол – с. Бело поле, общ. Благоевград, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.10/12127;

Обр. 166: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Филипопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 173;

Обр. 167: Комод (177 – 192 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 676;

Обр. 168: Комод (177 – 192 г.), Хедрианопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1050;

Обр. 169: Септимий Север (193 – 211 г.), Филипопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 775;

Обр. 170: Септимий Север (193 – 211 г.), Филипопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 914;

Обр. 171: Септимий Север (193 – 211 г.), Германикополис в Пафлагония – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 399;

Обр. 172: Юлия Домна (193 – 217 г.), Томи – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 996;

Обр. 173: Каракала (198 – 217 г.), Августа Траяна – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1220;

Обр. 174: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 729;

Обр. 175: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 556;

Обр. 176: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 425;

Обр. 177: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1163;

Обр. 178: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 919;

Обр. 179: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 958;

Обр. 180: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 185.5;

Обр. 181: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 413;

Обр. 182: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 493;

Обр. 183: Елагабал (218 – 222 г.), Марцианопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 935;

Обр. 184: Елагабал (218 – 222 г.), Филиппопол – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1106;

Обр. 185: Елагабал (218 – 222 г.), Мала Азия – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 854;

Обр. 186: Гордиан III (238 – 244 г.), Виминациум – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1146;

Обр. 187: Гордиан III (238 – 244 г.), Тесалоника – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 731;

Обр. 188: Валериан I (253 – 260 г.), Александрия в Троада – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 484;

Обр. 189: Галиен (253 – 268 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 471;

Обр. 190: Галиен (253 – 268 г.), Сердика – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 776;

Обр. 191: Галиен (253 – 268 г.), Тесалоника – с. Мощанец, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 822;

Обр. 192: Антонин Пий (138 – 161 г.), Филиппопол – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2260;

Обр. 193: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Пауталия – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2065;

Обр. 194: Марк Аврелий (161 – 180 г.), Стоби – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 806;

Обр. 195: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 149;

Обр. 196: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Пауталия – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 528;

Обр. 197: Фаустина Млада (145 – 175 г.), Филипопол – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 506;

Обр. 198: Юлия Домна (193 – 217 г.), Стоби – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 734;

Обр. 199: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2028;

Обр. 200: Каракала (198 – 217 г.), Пауталия – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1079;

Обр. 201: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2190;

Обр. 202: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2147;

Обр. 203: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1759;

Обр. 204: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1238;

Обр. 205: Каракала (198 – 217 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1763;

Обр. 206: Каракала (198 – 217 г.), Траянопол – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2555;

Обр. 207: Гета (198 – 212 г.), Никополис ад Нестум – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 465;

Обр. 208: Гета (198 – 212 г.), Сердика – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1161;

Обр. 209: Гета (198 – 212 г.), Хадрианопол – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 82;

Обр. 210: Елагабал (218 – 222 г.), Филипопол – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 2012;

Обр. 211: Юлия Мамея (222 – 235 г.), Пела – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1674;

Обр. 212: Гордиан III (238 – 244 г.), Тесалоника – с. Покровник, общ. Благоевград, РИМ – Благоевград, пол. инв. № 1629;

Обр. 213: Септимий Север (193 – 211 г.), Никополис ад Иструм – с. Делвино, общ. Благоевград, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12598;

Обр. 214: Гета (198 – 212 г.), Пауталия – общ. Благоевград, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12389;

Обр. 215: Север Александър (222 – 235 г.), Одесос – общ. Благоевград, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12387;

Обр. 216: Гордиан III (238 – 244 г.), Одесос – общ. Благоевград, инв. № РИМ – Благоевград, Н ОФ 1.5.11/12388.

Обр. 1

Обр. 2

Обр. 3

Обр. 4

Обр. 5

Обр. 6

Обр. 7

Обр. 8

Обр. 9

Обр. 10

Обр. 11

Обр. 12

Обр. 13

Обр. 14

Обр. 15

Обр. 16

Обр. 17

Обр. 18

Обр. 19

Обр. 20

Обр. 21

Обр. 22

Обр. 23

Обр. 24

Обр. 25

Обр. 26

Обр. 27

Обр. 28

Обр. 29

Обр. 30

Обр. 31

Обр. 32

Обр. 33

Обр. 34

Обр. 35

Обр. 36

Обр. 37

Обр. 38

Обр. 39

Обр. 40

Обр. 41

Обр. 42

Обр. 43

Обр. 44

Обр. 45

Обр. 46

Обр. 47

Обр. 48

Обр. 49

Обр. 50

Обр. 51

Обр. 52

Обр. 53

Обр. 54

Обр. 55

Обр. 56

Обр. 57

Обр. 58

Обр. 59

Обр. 60

Обр. 61

Обр. 62

Обр. 63

Обр. 64

Обр. 65

Обр. 66

Обр. 67

Обр. 68

Обр. 69

Обр. 70

Обр. 71

Обр. 72

Обр. 73

Обр. 74

Обр. 75

Обр. 76

Обр. 77

Обр. 78

Обр. 79

Обр. 80

Обр. 81

Обр. 82

Обр. 83

Обр. 84

Обр. 85

Обр. 86

Обр. 87

Обр. 88

Обр. 89

Обр. 90

Обр. 91

Обр. 92

Обр. 93

Обр. 94

Обр. 95

Обр. 96

Обр. 97

Обр. 98

Обр. 99

Обр. 100

Обр. 101

Обр. 102

Обр. 103

Обр. 104

Обр. 105

Обр. 106

Обр. 107

Обр. 108

Обр. 109

Обр. 110

Обр. 111

Обр. 112

Обр. 113

Обр. 114

Обр. 115

Обр. 116

Обр. 117

Обр. 118

Обр. 119

Обр. 120

Обр. 121

Обр. 122

Обр. 123

Обр. 124

Обр. 125

Обр. 126

Обр. 127

Обр. 128

Обр. 129

Обр. 130

Обр. 131

Обр. 132

Обр. 133

Обр. 134

Обр. 135

Обр. 136

Обр. 137

Обр. 138

Обр. 139

Обр. 140

Обр. 141

Обр. 142

Обр. 143

Обр. 144

Обр. 145

Обр. 146

Обр. 147

Обр. 148

Обр. 149

Обр. 150

Обр. 151

Обр. 152

Обр. 153

Обр. 154

Обр. 155

Обр. 156

Обр. 157

Обр. 158

Обр. 159

Обр. 160

Обр. 161

Обр. 162

Обр. 163

Обр. 164

Обр. 165

Обр. 166

Обр. 167

Обр. 168

Обр. 169

Обр. 170

Обр. 171

Обр. 172

Обр. 173

Обр. 174

Обр. 175

Обр. 176

Обр. 177

Обр. 178

Обр. 179

Обр. 180

Обр. 181

Обр. 182

Обр. 183

Обр. 184

Обр. 185

Обр. 186

Обр. 187

Обр. 188

Обр. 189

Обр. 190

Обр. 191

Обр. 192

Обр. 193

Обр. 194

Обр. 195

Обр. 196

Обр. 197

Обр. 198

Обр. 199

Обр. 200

Обр. 201

Обр. 202

Обр. 203

Обр. 204

Обр. 205

Обр. 206

Обр. 207

Обр. 208

Обр. 209

Обр. 210

Обр. 211

Обр. 212

Обр. 213

Обр. 214

Обр. 215

Обр. 216

Светослава Филипова

**Римските провинциални бронзови монети в градската територия на
Пауталия (II – III в.)**

Рецензенти: проф. д-р Дочка Владимирова-Аладжова, проф. д.и.н. Иля Прокопов

Коректор: Милена Йовчева

Превод на английски език: Елена Филипова

Графичен дизайн и предпечатна подготовка: Николай Везирски

Формат: 60x84/8

ProVias Sofia

Печат „Фабер“ – Велико Търново

062 600 650; www.faber-bg.com

ISBN 978-619-92562-4-4

